

1905 рікъ.

Багаття.

Украинський альманахъ.

Упорядкувавъ

Мв. Лыпа.

Одесса.
Друкарня
Штаба Од.
воен. Окр.

Дозволено цензурой. Одесса. 14 Марта 1905 года.

Осыпъ Маковей.

Оклыкъ.

Здавалось, я вогонь найшовъ
И давню добру виру,
Моя душа заблысла зновъ
И я зрадивъ невмиру.

Гадавъ, що знову, якъ давно,
Себе вогнемъ зогрію,
Ажъ бачу: свитыть порохно,
А я кохаю—мрію!

* * *

И самъ не знаю, де и якъ
Я такъ прыпавъ землею?
Де пахла рожа—тамъ будякъ,
Бур'янъ прыбывъ лилею.

И думаю неразъ, чы се
Вже старисть не надходить,
Чы вискъ отруи не несе,
Що въ яму всихъ заводить.

* * *

Колы я не люблю себе,
Се прымхы и дурныци;
Тоди мене жытте гребе,
Якъ сино до копыци.

Колы-жъ тебе я не люблю,
То я—земля и глына,
Пустеля зимна безъ вогню,
Потоптана былына...

* * *

Отъ гадка—мудра-жъ бо яка!
Вытай, спасенна гадко!
Тобою наче дитвака,
Себе дурю я гладко.

Таки мы вже: квиткы одни
Безъ жалю кожый топче,
А иншыхъ жаль, таки нижни...
Ей! се неправда, хлопче!

* * *

Ото стрилецъ! Чого стоишь
И дывышся на любку?
Кладешъ сильце и ладышь нижъ
И пушку на—голубку.

Ты змерзъ, мыслывцю, и тремтышь...
Сыдивъ бы краще дома!
Пидійдешъ до вогню й згорышь,
Бо ты—суха солома!

* * *

Сміялыся панны не разъ
Давно колы-сь изъ мене:
„Таке цикаве то до насъ,
А ще таке зелене!“

Мынули молоди лита,
Панны цвितуть, якъ квиты,
Та думка въ мене вже не та:
„Ступиться на бикъ, диты!“

* * *

Нурця давайте, допомогти!
Спустить його у душу!
Тамъ скорбъ лежыть видъ давнихъ литъ,
Я скорбъ сей маты мушу!

Ажъ тры нурци на дно пишлы
И—не найшлы ничего,
Жывымы ледве утиклы
Видъ людойида злого!

* * *

Оттакъ живешъ ты день за днемъ:
Ни рушъ чого зректыся,
Ты радъ бы гратыся зъ вогнемъ,
Не радъ бы попектыся.

Не штука! Кынь-но ты часомъ
Всю душу на поталу!
Що бъ ты умеръ колы-сь цилкомъ,
Вмирай теперъ помалу!

* * *

Охъ, радуйся, душе моя,
Що скинула оковы!
Тебе вже не держыть земля,
Ни забагы любовы!

Летышъ на Марса ты орломъ,
Або на Касйопею,
И пышешъ по води коломъ
Про вичнисть епопею!

* * *

Моя душа—се мій медвидь,
Я простягаю руку...
Гей, люде добри, приходите!
Я покажу вамъ штуку!

Танцюй, душе, на втиху всимъ!
Давайте, люде, гроши!
Медвидь заробить, я пройимъ.
Отъ доля михоноши!..

1898.

Надлетила тыха мрія,
Чаривна,—
И въ души цвите надія,—
Зновъ весна.

Якъ ты, мыйй, проживаєшъ
Свои дни?
У мойй чомъ не буваєшъ
Сторони?

Ты любывъ мене давнійше
И забувъ,
Здобувавъ серця сильнійши—
Не здобувъ.

Я тебе зновъ заколышу,
Якъ до сну,
На потиху писню лышу
Чаривну.

И лышыла писню тыху,
Якъ сама;
Прыдывляюсь своему лыху—
Вже нема!

1902.

Ты—якъ сонъ, ты—якъ тыха весняная казочка,
Бо ты й казка моеи сумной души,
Що до мене часомъ прылетишь, мовъ та пташечка,
И щебечешъ мени у вечирній тыши.

Я тебе такъ люблю, моя мріє вечирняя,
Осолодо життя и крыныце красы,
И бажаю тебе, моя любочко вирная,
Якъ бажає потоптана травка росы.

Прыходы ты до мене що-дня такъ тыхесенько,
Якъ той запахъ квітокъ, що изъ витромъ летыть,
И спивай мени все свою писню мылесенько
И песты, якъ дытына старого пестыть.

И закрой мени очи рукою маленькою,
Нехай я на минуле життє не дывлюсь
И, втомившысь журбою тяжкою—гиренькою,
У просторахъ незнаныхъ свитивъ загублюсь...

Не спивайте вже мени
Писень солодкихъ
Про щасливи тыхи дни
Утихъ короткихъ,
Про любовь, и рай, и муки
Видъ розлуки и видъ злуки.

Вже наслухалыся мы
Писень любви,
Надывылысь мижъ людмы
На ихъ оковы,
Надывылысь на ихъ долю,
На ихъ радистъ и неволю.

Круки крачуть си песни—
Не соловіи,
И глузуютъ въ тышини,
Що все те мріи—
Сонни мріи, тыхи мары,
А по тому смутку хмары.

А заграйте вы мени,
Якъ грають громы,
Що бъ заблыслы вси огни
Въ души сиромы,
Що бъ орломъ я ставъ, а не голубкомъ,
Що бъ борцемъ я ставъ—не соннымъ любкомъ!

Думка.

Десь-то я замокъ колысь
Збудувавъ бувъ соби
Помижъ горами въ лиси дрімучимъ;
Самъ-же пойхавъ кудысь
Увинчаты себе въ боротьби,
Погуляты у свити гремучимъ.

Думавъ вернутысь потимъ
И житте у тыши
Провесты безъ журбы и обавы,
Думавъ у лиси густимъ
Видпочывокъ найты для души
И чекаты кинця, якъ забавы.

Ныни я бувъ тамъ часокъ
У тимъ замку своимъ,
Затужывъ я за нымъ, якъ дытына,—
Гиръ не заставъ, лышъ писокъ,
А мене на видлюддю нимимъ
Ожыдала—обдерта хатына...

1901.

* * *

Ой, браття, мы вже втомлени,
Пустымъ життемъ поскромлени,
Богъ-зна кому ще служимо,
Та за спокоемъ тужимо
Въ сумныхъ монастыряхъ.

Не снамы молодечымы,—
Розвагамы чернечымы
Себе въ журби втишаемо
И гарный свить лышаемо
Веселымъ диточкамъ.

Воны идуть, пидскакують,
Жытте ще не оплакують,
Видъ горя и не кривляться,
На насъ нерадо дывляться,—
Мы вже у нихъ диды.

Беримо-жъ рясы чорныи,—
Хай диточки моторныи
За скокамы, за смихама
Та за марныма втихама
Не знаютъ, що жытте.

А мы, ченци стурбовани,
У келіяхъ заховани,
Прыборкани у совисты
Чытаймо давни повисты,
Якый то дывный свить...

14. II. 1903.

Петро Кармакьскый.

Маты.

Робы й робы. Затерпла спына
И вже не чую рукъ.
О, Боже мій! колы спочыну
Видъ тыхъ незмирныхъ мукъ?

Прийде спокійна ничка...

Настала ничъ, усякый лигъ,
Заснула вся родына,
А маты, знай, валыться зъ нигъ:
Не спыть чого-сь дытына...

Робы й робы. Затерпла спына
И вже не чую, рукъ.
О, Боже мій! колы спочыну
Видъ тыхъ незмирныхъ мукъ?

Прийде свята неділя...

Прийшовъ святыи недильный день,
Усякый спочиває;
Вона-жъ на клаптыку стерень
Худибки доглядає.

Робы й робы. Затерпла спына
И вже не чую рукъ.
О, Боже мій! колы спочыну
Видъ тыхъ незмирныхъ мукъ?

Пожды, зима настане...

Прийшла зима. На теплимъ ложи
Простує всякий члени,
Лышень вона одна не може
Спочыть видъ веретена.

Робы й робы. Затерпла спына
И вже не чую рукъ.
О, Боже мій! колы спочыну
Видъ тыхъ незмирныхъ мукъ?
Якъ ляжешъ въ темній ями...

Почыла маты. Тыхо згасъ
Огонь, що гривъ всю хату;
А диты плачуть: хто про насъ
Нещасныхъ буде дбаты?

Рымъ, 4. V. 1903.

Бурлацька.

Маты вмерла десь въ острози,
Батька самъ не знаю;
Якъ деризка пры дорози,
Дыко виростаю.

Нещасливъ я, гей!

Зъ дня на день, якъ божій птыци,
Викъ мени мынає;
Стане тисно у столыци,
Є село безкрає.

Нещасливъ я, гей!

Лись, ланы, степы шыроки—
Єсть де погуляты...
Йимъ зъ чужого, п'ю зъ потокивъ,
Въ сино ложусь спаты.

Нещасливъ я, гей!

Въ день мени щебечуть птыци
И шумьть диброва;
А въ ночи ними зирныци
Клычу на розмову.

Нещасливъ я, гей!

Встану, вмыюся росою,
Нышкомъ заспиваю,
Тай скрадаюсь борозною:
Може що прыдбаю...

Нещасливъ я, гей!

Правда, инколы буває
Трохы спухне спына...
Еть, пусте... про це не дбаю:
Попече—прыстыне...

Нещасливъ я, гей!

Стане осинь, не журюся:
Скрыюсь въ ями темній,
А на зиму прымоущуся
Въ келіи тюремній.

Нещасливъ я, гей!

Другый хворый, я, мовъ крыця:
Слабистъ не береться.
А на старистъ... еть, дурныця:
Ще шпыталь найдеться.

Нещасливъ я, гей!

Маты вмерла десь въ острози,
Батька самъ не знаю;
Якъ деризка пры дорози
Дыко вырастаю.

Нещасливъ я, гей!

Тивולי, 1902.

Марія Максимехкова.

Дви згадки.

I. Галя.

Лисовській минуло вже шістьдесять п'ять рокивъ. Мала вона двоохъ синивъ и тры маетки на Волини. Старшый сынъ, уже жонатый, живъ окремно на своему господарстви, а меншый—сорока п'яты литъ—бувъ пры матери и допомагавъ їй у хазяйстви.

Анастасій, молодшый сынъ Лисовської, бувъ вихованый въ суворыхъ непохытныхъ правыхъ, въ слухняности материній воли и въ боязни Божій.

Разъ, якось, Лисовська, колы у неи булы гости, звелила сынови доглянуты, щобъ розистлалы на велычезныхъ брезентахъ сушыты третеричню пшеницю. Анастасій зъ звиклою досконаlostю стоявъ надъ пшеницею й миркувавъ соби, що до вечора справытсья; ажъ ось, раптомъ, де не взялася хмара, спынылася надъ Полянвкою и, якъ зъ видра, лынувъ дощъ. Анастасій заразы же загадавъ сгорнуты пшеницю и внести въ коморю, самъ старанно заперъ двери на вси замкы и задоволеный, якъ людына, що скинчыла вси свои справы, пишовъ до столовой, де Лисовська саме пыла чай зъ своимы гистымы. Маты зъ дывовыжею поглянула на сына, а дали спытала:

— А чомъ же ты не доглядаешъ пшеницы?

— Дощъ иде, то я загадавъ внести пшеницю въ коморю,—одмовывъ сынъ.

— Коли я сказала сушити, — спокійно додала Лисовська, — то не твоє діло розбирати, чи йде дощ, чи свитить сонце; ти повиненъ робити те, що я тобі звелила. Загадай же заразъ вынести пшеницю й сушити її до вечора, якъ тобі казано.

Не одмовивши на це й слова, Анастасій вийшовъ зъ хати й скількись хвилинъ дві тисячі чвертивъ пшениці сушилися підъ ливнимъ дощемъ. Лисовська черезъ це втратила декілька тисячъ карбованцівъ, бо понівеченої пшениці ніхто не хотівъ купувати, за те її синъ мавъ нагоду ще разъ переконатися, що не можна ні на криву видступитися видъ матчиної волі.

Якъ зъ синомъ, точнісінько такъ Лисовська поводилася й зъ своїми крипаками. Ніхто зъ її крипаківъ не тільки не смівъ зробити щось по своєму, а навіть подумати самостійно не мігъ: хіба-жъ хлопська голова вміла такъ чомно думати, якъ вона, пані Лисовська!

Вона заховувала їхъ одъ всього лихого, привчала до праці, порядку й тверезості й, думаючи, що по ярмаркахъ люде тільки деморалізуються, ні за що въ світі нікого зъ своїхъ крипаківъ не пускала на ярмарокъ.

— Моїмъ людямъ, — казала Лисовська, — звичайно, не слідъ вештатися по ярмаркахъ, бо тамъ одъ другихъ навчаться тільки неслухняності, вильнодумства та всякого масонства.

На думку Лисовської, въ слові „масонство“ склалися всі вади.

Вона звелила поставити въ своїмъ селі крамниці, де за ту ціну, яку сама клала, коженъ зъ її крипаківъ мігъ дати все потрібне йому въ хазяйстві, і тамъ же мігъ, коли хотівъ, все продати зъ свого хазяйства, але за ціну, яку клала сама Лисовська.

Лихо було тому, хто въ чимсь виявлявъ свою неслухняність! Лисовська не зносила неслухняності своїхъ крипаківъ. Їй навіть на думку не йшло, щобъ неслухняність коли не будь, де не будь і въ чимъ не будь прокинулася, — се було для неї цілкомъ незрозумілимъ.

Колы-жъ якыйсь хазяинъ зъ їи крипакивъ прокра-
дався на ярмарокъ потайкы въ сусидне мисто, щобъ
тамъ побачытысь зъ знайомымъ сватомъ, або повита-
тыся зъ кумомъ, то потимъ и десятому заказувавъ не
шукаты такой прыгоды.

А якъ колы Лисовська заглядила на кому зъ своихъ
крипакивъ-хазяинивъ подерту сорочку, або свytu, то
заразъ-же посылала по його жинку й вымовляла їй ци-
лого монолога.

— Моя голубко! Я трохи не згорила одъ сорому,
побачывшы, що мои люде мають такихъ недбалыхъ та
нечепурныхъ жинокъ, якъ ось хочъ-бы й твій чоловікъ.
Винъ на тебе, мое серце, робыть, побывається за то-
бою, винъ тебе годує, а ты йому навить сорочки ле-
дачієшь полататы, якъ слидъ, та выпраты. Се ты ро-
бышь мени на соромъ, бо сусиде скажуть, що я не
звертаю увагы на вашу звичайнисть. Щобъ ты надали
пам'ятала обив'язокъ гарной й доброї жинкы, то визь-
мы, лишень, отсей квытокъ, та пиды зъ нымъ до стайни,
а тамъ Грыцько розкаже, що въ йому напысано.

— Ясновельможна пани! Мени не можна теперенькы
їты на стайню, бо ось п'ять мисяцивъ, якъ я заважнила.

— Ну то се инша ричъ,—казала спокійно Лисовська,—
тоди ты пидешъ зъ квыткомъ до Грыцька заразъ, якъ
встанешъ зъ пологивъ.

И николы не забувалося те, що казала Лисовська.
Въ товсту шнурову кныгу, що лежала у неї на бюро-
вимъ столи, впысувався день, колы случылася провын-
нисть, и ймення вынуватон, а за килька мисяцивъ, якъ
жинка выдужувала зъ пологивъ, їи клыкалы до двору
й посылалы до Грыцька на литературну розмову.

А колы яка сердешна молодыця зъ ляку отъ думкы
про Грыцькову щыристь выгадувала, що вона вагитна,
то за се мала подвійну кару.

Оженытыся, або выйты замижъ безъ дозволу пани
Лисовської ниhto зъ їи крипакивъ не смивъ: вона сама
добирала пары, наказувала любытыся й винчатыся. Ку-
мивъ та свативъ въ своихъ селахъ выбирала те-жъ вона
сама. Одно слово—вона була душею всихъ подій.

Була въ жытти Лисовської хвылына, що глыбоко запала їй въ душу. Николы вона про сей випадокъ никому не розказувала, а всетаки забуты не вмила. Иноди голова їи въ тяжкій задуми падала на груди и тоди въ їи пам'яти ясно, якъ передъ очыма, вставала й знову переживалася тяжка хвылына минулого. Головнымъ вынуватцемъ сього пам'ятного випадку бувъ Анастасій, тоди ще хлопець, хочъ йому вже й мынало двадцять шисть рокивъ.

За Полянивкою въ лиси на хутори стояла велычезна пасика на скилькось тысячъ пнивъ, а пасичнымъ въ ній бувъ дидъ Гарасымъ. Винъ уже скильки рокивъ живъ удовцемъ, маючы пры соби шистьнадцатилитню внучку. Знали їи въ окрузи вси чысто й звали „гарною Галею“.

Та й справди гарна була отся Галя! Биле й румяне личенько, якъ вышенька, що достыгає; голуби, наче волошки, очи розумно й ввичливо выглядали зъ-пидъ темныхъ вѣй; видъ ихъ погляду на души робылося якось легко й радисно, колы хто ненарокомъ ловывъ сей зиръ! Чорна коса, наче сплетена зъ шовковыхъ пасомъ, блищала и саяла на сонци! Бувало, въ недилу, вбереться въ билу штучно вышуту сорочку зъ лямивкою, застебнуту червоною стьошкою, та почепыть декилька разкивъ кораливъ; надине взорысту спидныцю й билу выгаптувану запаску, а голову вбере волошкамы та червонымъ макомъ и пидпереже свѣй стрункый станъ червонымъ поясомъ, та оттакъ убрана стане посередъ церкви, висока, якъ тополя, на цилу голову выща за другихъ дивчатъ, то мымоволи очи всихъ не тилько парубкивъ, навить старыхъ людей поверталыся до крали. А Галя стоитъ и нибы не помичає, що вси тилько на неи й дывляться! Стоитъ спокійно, ни на кого навить не гляне и, якъ тилько скинчыться одправа та батюшка поблагословить, заразы-же вертається зъ дидомъ до дому. Їй треба поспишатысь, щобъ доглянуты курей та голубивъ, що вже, здалека заглядившы їи, летять на-

зустрічъ и винкомъ в'ються биля неї. Жучка радисно й ласкаво выляє хвостомъ на її привитання; билий котыкъ нижыться й муркоче, торкаючысь її нигъ; корова радо мукає, пиднявши голову до любой хазяйки, наче ждучы видъ неї ласкы й пестошывъ,—одно слово, все нибы оживає й весело та радистно витає свою ласкаву й кохану хазяйку. Старый Гарасымъ доглядавъ и пестывъ свою внучку, а кохавъ її бильшъ усього на свити.

Сей мицный дидуганъ бувъ старый вояка. Винъ колысь зъ батькомъ, а писля зъ чоловикомъ Лисовської служывъ въ легіонахъ Наполеона І и декилька разивъ вызволявъ одъ смерты, якъ одного, такъ и другого. Чоловикъ Лисовської дуже шанувавъ його. Якъ повернулыся воны зъ війны и Лисовський заминывъ меча на плуга, то прыставывъ Гарасыма за буфетчыка, а разомъ и за дядька до своихъ сынивъ. Гарасымъ учывъ панычивъ йиздыты верхы й стрилыты. Колы-жъ на двори стояла негода, то, седючы въ буфети биля каминка, Гарасымъ оповидавъ йимъ рижни подїи зъ життя запорижськихъ кошовыхъ, про козакывъ, про Сичъ та про давни часы, якъ козаки булы ще вильнымы, а не крипакамы, колы коженъ бувъ самъ соби паномъ, робывъ тилько на себе, а панщыны знать не знавъ; колы ниhto не мавъ права быты козака и нїякого „дарма“*) не водылося. Коженъ дружывся по своїй воли зъ коханою дивчыною, а не зъ тією, що добере панъ; въ кумы соби коженъ бравъ прыятеля, а не того, кого панъ скаже.

— Бо то, просты Господы, грихъ великий, якъ хто покумыться зъ ворогомъ! А хйба-жъ панъ зна, що въ чоловика діється въ души, и яка въ його тамъ думка, а въ серци вира?!

Старший панычъ, слухаючы таки оповидання, не разъ бурчавъ, махнувши рукою:

— Чортъ зна, що верзе старый дурень!—и тикавъ швыдче на двиръ стьобаты та ляскаты батогомъ. А

*) „Дармо“—обов'язокъ крипакывъ прыносити своимъ панамъ дармо грибы, ягоди та инше.

стьобавъ винъ черезъ край! Найбільше подобалося йому стьобаты по лыткахъ малыхъ крипацькихъ дитей. На що-жъ у нихъ таки брудки та заглубили ногы? Винъ хоче навчыты ихъ буты чепурными. Иноди-жъ, якъ въ розмови старого Гарасыма було занадто багато жовчи й жалкування, винъ пидскакувавъ до його зъ стыснутыми кулаками:

— Ты, стара собако! Ты, хаме! Якъ будешъ выгадувати всячыну про панивъ, то побачышъ, колы не скажу матери й колы не пидешъ до стайни зъ квыткомъ. Та ще скажу саме тоди, якъ батько пойиде до Бердычева, щобъ никому було тебе захыстыты! — крычавъ винъ хрыплымъ видъ злосты голосомъ и дали скилькось день навить не дывывся на Гарасыма. А молодшый братъ, навпаки, й очей зъ дида не зводывъ, колы той почынавъ свои зрычайно сумни оповидання. Часто у хлопця блыщали слъозы на лагидныхъ та прывитныхъ очахъ и винъ потыхеньку шепотивъ дидови на ухо:

— Постривайте, дидусю, ось якъ я виросту, то самъ зроблюся простымъ мужыкомъ и самъ соби одбуватыму панщину, а всихъ пушу на волю. Тоди мене оберете за кошового, заснуемо Сичъ, наклычемо козакивъ и воуватымемо зъ туркомъ!

Лисовська, завидомлена старшымъ сыномъ, якосъ пидслухала си палки планы та надіи на будущину, що не сходылыся зъ їи планами. Молодого кошового вона выбыла ризками й замкнула на тыждень въ комирку на хлибъ та воду, щобъ выбыты йому зъ головы таки думкы, а старого Гарасыма за те, що деморализуе їи дитей, звелила, якъ дужче, видшмагаты на стайни й прогнала зъ будынку, суворо наказавшы бильшъ николы не переступаты й паньского порога.

Якъ повернувся панъ зъ Бердычева и дознавъ про все, що скоилося—ничого не сказавъ старшому сынови. Винъ увесь день ходывъ дуже засмученый, а ввечери, колы сынъ увійшовъ до нього въ кабинетъ, винъ зъ обуреннямъ крыкнувъ:

— Геть зъ очей, паскудо!

Третього тыжня панъ настановивъ дида за пасишныка и оселивъ його на хутори. Тоди-жъ винъ давъ йому до науки молодого парубка, що привизъ зъ другого села.

— Слухай, старый товаришу! — казавъ панъ Гарасимови, поклавшы руку на його плече, — визьмы мого хлопця соби за сына. Ты знаєшь, що я ничего для його не можу зробыты, бо жинка и зъ очей не спускає його, а совисть не дозволя кынуты хлопця.

Дидъ хытнувъ головою, показуючы, що зрозумивъ и згоденъ. Черезъ два роки Гарасымъ виддавъ замижъ за прыймака Петра свою дочку Марусю, а ще черезъ рикъ йому Богъ пославъ внучку Галю.

Гарасимови зъ родыною й гарно-бъ жылося на хутори, колы-бъ Лисовська систематычно кожную мыть не давала себе въ знаки рижными прычипками, переслиджуваннямъ та напосиданнямъ. Доки живъ Лисовський, ще сякъ-такъ терпилось, а якъ винъ, застудившысь на полюванні, заслабъ и вмеръ, хуторянамъ прямо жыття не стало. Не звернула вона увагы й на те, що чоловикъ, умираючы, прохавъ ии за хуторянъ. Анастасієви-жъ передъ смертю старый тихенько шепнувъ на ухо, гладывшы по головци:

— Гляды-жъ, дытыно, пам'ятай, що то наша кровъ и що старый Гарасымъ обрятувавъ мени жыття. Шануй старого, а Петра кохай, якъ брата и кривдыты його никому не попускай.

Але, що мигъ зробыты недорослый Анастасій, колы хуторяне пенькомъ сидилы въ очахъ матери и колы вона ихъ инакше не вzywала, якъ розбійныцькымъ гниздомъ.

— Се, — казала Лисовська свой вирній ключныци, — старый волоцюга! Було його всюды по свиту и ни покорства, ни слухняности въ його на крыхту не знайдешъ — саме вильнодумство. А Петро, зять його, то, просты Господы, хибя-жъ я не знаю, звидкиль панъ його выдравъ? Одна спокуса, та й годи!

Такъ skinчывшы й розстроишы себе, вона швыдче хапалася за молютовныкъ и, побожно хрестючысь, го-дынъ зо дви читала зъ його билия божныци.

Прямо ненавидила Петра й Марусю! Петрови завше выпадало носыты лысты до старшого сына Лисовськои, на що треба було тыжнивъ зъ тры проходынкы; Петра завше настановлялы за сторожа, колы траплялося щось надзвычайне; Маруся завше повинна була ходыты до двору праты билизну, доиты коровъ, полоты квиткы,—и все отсе не рахувалося въ панщину. Маруси бильше всихъ давалы льону на прядыво, найбильшъ сорочокъ до шыття, найбильше собакъ годуваты, найбильше поросятъ доглядаты!..

Але не вважаючы на все таке, хуторяне такъ по-водылыся звычайно й тактычно и такъ совистливо выповнялы волю паніи, що вона, й бажаючы сього, не мала змогы ни до чого причепытыся.

Антось, або Анастасій, бо винъ ставъ уже дорослымъ, не звертаючы увагы на суворый наказъ материнъ, бувавъ на хутори дуже часто. Старого Гарасыма винъ цилувавъ у плече, Петрови стыскавъ по-братерськи руку, а зъ Галею цилымы годамы бавывся, якъ хлоп'я. Бигавъ зъ нею до пасики, ходывъ у лись по грибы та орихы, а колы вони геть виддалялыся видъ хаты, то бравъ Галю на руки, прыносявъ на хутирь; клавъ матери, або баби на колина и дивчатко, втомлене й задоволене, усмихалося. А якъ йиде кудысь верхы; завше бравъ зъ собою дивчынку, садовывъ билия себе на сидло й подавався въ лись. Колы-жъ дивча засыпало у його на рукахъ, наче въ колысци; винъ одганявъ в'идлывыхъ мухъ та комаривъ, дававъ їй выпспатысь и привозывъ додому веселою.

Колы Галя зросла, Анастасій вывчывъ їи чытаты й пысаты, розказувавъ про птахъ, про звиривъ, про зори, чытавъ їй оповидання зъ исторіи й географіи и вони булы страшенно задоволени одно другимъ—вчитель ученицею, а учениця вчителемъ. Такъ росла Галя до чотырнадцаты литъ,—вси їи кохалы, пестувалы и вона зъ кожнымъ днемъ все кращала.

Хутирѣ стоявъ далеко въ лиси, а паньча вси любылы й поважалы за його добристь и ввичлывисть, тымъ чутка за його прыязнь до хуторянъ не доходила до Лисовської. И хочъ завше треба було всього сподиватыся, одначе на хутори вси жылы весело, не покладаючы, що до ныхъ швидко завитає лыхо—загляне смерть. Въ ти часы дуже лютовала холера и за тыждень повмиралы Маруся, за нею Петро, а дали й стара Гарасимова жинка. Такъ на хутори лышывся одынъ нещасный Гарасымъ зъ своєю внукою.

Сумно було теперъ на хутори. Єдиною втихою старому й Гали byly все частійши, та частійши завитання паньча. Ганнуся гараздъ прызвычалася впизнаваты топить його коня и, зачервонившысь, наче ягидка, завше стривала його, выглядаючы биля брамы, а разомъ зъ нею и невидступна Жучка, що побачывшы ще здалека знайомого й невыводного гостя, радисно й привитно махала хвостомъ. Галя усмихомъ витала Анастасія и, взявши за руку, вела въ пасику до старого дида, звидкиля вже й не выходылы, хибя яка бджола уйдлыво чиплялася й сидала на лыченько дивчыны, мабуть прыймаючы його за квитку. Тоди Галя зъ дзвинкомъ смихомъ бигла въ хату, а за нею й Анастасій. Тутъ вона варыла дидови вечерю, а паньча прыгощала молокомъ, або запашнымы полуныцямъ; иноди вона сидала на прызьби й чытала голосно кныжку, що паньчъ привизъ, часамы пиднимаючы на нього свои гарни велыки голуби очи, якъ чого не розумила и треба було їй поясныты.

Разъ старый Гарасымъ, сыдючи въ пасици пидъ росчахуватою гиллястою лыпою, обернувся до паньча зъ промовою не якъ завше, а якось серьезно й поважно—не такъ, якъ розмовлявъ зъ нымъ що дня.

— Слухайте, паньчу!—почавъ дидъ, взявши Анастасія за руку. Дивчынцы мой помынувъ уже шистнадцатый рикъ, а вона звыкла до васъ и покохала, якъ свого. Вже-жъ пам'ятайте, що хочъ вона й ридна вамъ по крови, та не по праву: боронь Боже, пани довидається про ваши вчашання, тоди и я, и дивчына загынемо обоє!

Панычъ зблидъ. Винъ и самъ часто миркувавъ про те, що невесела будучына заглядає йому въ вичи и ще може статися такъ, що все лыхо окошыться на одній Гали, а дидъ, якъ на те, своїмы словами ствержавъ його сумни думки.

Тяжко схылившы голову на груди, стоявъ винъ сумный биля Гарасыма. Але-жъ молодистъ такъ багата смилывистю й надіямы, що й Анастасій швидко прыйшовъ до себе одъ тяжкого вражиння, зробленого словами диди. Винъ зъ запаломъ почавъ казати дидови, якъ щиро кохає Галю й одружиться зъ нею, хочъ бы се сталося й проты матчыной воли; що винъ має свои рижни способы примусыти матиръ згодытыся на сей шлюбъ. Винъ прохавъ Гарасыма не заперечати йому бачытыся зъ Галею, якъ и ранишъ, бо безъ неї винъ, якъ безъ друга. Дидъ слухавъ-слухавъ, сумно похытавъ головою, а дали, махнувши рукою, промовывъ:

— Хай буде воля Бога! Я тутъ уже мабутъ ни приводарь, ни порадынкъ!

Разъ якось Лисовська була въ надзвычайно злимъ настрои духа. Закрывила найбільше любя ій сыва коняка, а лъокей розбывъ чашку и, хочъ „паскудный“ мавъ уже двѣ опльоухы по пыци одъ мнякои ручки самой пани, але-жъ все такы вона гнивалась и лютовала на всихъ.

— И пана Анастасія николи дома немає! Все, якъ не въ степу биля хазяйства, то въ лисѣ, то на полюванні, а ты тутъ сама сыды та товчыся зъ сымы хамамы! Ще докы старшій сынъ сыдивъ биля мене, то якось жылось, бо то гарна й чесна дытына, помагавъ усихъ держати въ рукахъ! Треба-жъ було одружыты та виддилыть на свою посилисть—теперь и побывайся сама надъ усимъ! А Анастасій... ни до чого не здався—йому ни до чого немає клопоту, йому хлопы хочъ и въ бороду посій гречку—винъ йимъ ничего не скаже!

Лисовська була въ жовчнимъ настрои. И ось вона, щобъ переконатыся власнымы очыма, якъ сповняються

їи наказы и чы йихъ не переинакшують, намирылась сама об'їихаты степъ, лись, усе хазяйство и прыды-вытыся до всього, що тамъ робытсья. Лисовська звелила запрягты соби невеличку таратайку и пойихала въ поле. Цилу годину вона кружыла по степу и—що се!—нигде не стрила Анастасія!

—Одначе, послухай!—гукнула вона до пысаря, що доглядавъ за робитныкамы,—а панычъ де се?

Пысаръ выструнвсья, наче дрота проковтнувъ.

—Я бачывъ, ясновельможна пани, що воны годинъ зо дви пойихалы на той бикъ, до пасикы.

Лисовскій се страшенно не подобалося. Що Анастасій мавъ пойихаты до пасикы—се звычайно, але-жъ якъ винъ смивъ йихаты кудысь въ инше мисце, колы йому сказано буты биля робитныкывъ!

Вона сказала повернуты коней и йихаты попидъ лисомъ. Пройихалы воны такъ скилькось верстовъ, колы се, раптомъ, якъ разъ на повороти несподивана картина спыныла очи Лисовської. Саме на мурижку, що навкругы порисъ лисомъ и перетынавсья ричкою, на кладци, спустывшы ноги въ воду, сыдила Галя й перебирала грибы, а биля неи сыдивъ Анастасій и, одризуучы мысливськымъ ножемъ коринци, складавъ грибы въ сапетку. Осидланий буланий зблызка стоявъ прыв'язанный до дерева и нетерпляче бавъ копытомъ землю.

Красуня була Галя въ винку зъ лисовыхъ квитокъ! Якъ разъ въ сю хвылыну вона сміялася своимъ срыблыстымъ дытячымъ смихомъ, якимъ звычайно сміються молоди сильски дивчата и який муры сальонивъ чують дуже ридко.

Лисовська сказала спынытсья. Довго дывылася вона на несподивану картину й, не завважена молодыми, що такъ булы захопотани своею працею, наче, здавалося, йимъ не було ніякого дила до того, що сталося-бъ биля йихъ, махнула рукою на кучера, сказала: завертай—и пойихала. Се слово вона вымовыла цилкомъ спокійнымъ голосомъ, але въ нимъ прогула така нотка, що навить Грыцько потайкы глянувъ на свою паню и промыривъ соби въ усь:

— Душно-жъ буде у насъ сьогодни!

Ввечери, колы Анастасій повернувся до дому, його поклыкали въ кабинетъ до матери.

— Де ты бувъ сьогодни? — спытала Лисовська спокійно, пидвившы на сына очи.

— Биля пшеници.

— А ще?

— На Калынивскимъ хутори.

— А ще?

— Анастасій мовчавъ.

— А въ пасици ты, часомъ, не бувъ?

— Анастасій зблidy, але-жъ мовчавъ.

— Я пытаюсь, чы ты въ пасици бувъ?—знову цилкомъ спокійно й сухо спытала Лисовська.

— Бувъ и въ пасици,—тыхо одмовывъ Анастасій.

— А що-жъ ты тамъ робывъ?

Анастасій мовчавъ.

— Я знаю,—казала за його дали Лисовська,—що ты тамъ робывъ. Тамъ є дивчына и ты їи баламутышь, тилько-жъ я швыдко знайду сьому кинця.

— Я Гали не баламучу, мамо,—одмовывъ Анастасій палко, зважывшысь глянуты матери въ очи прямо,—я... я Галю кохаю и одружуся зъ нею.

— Шкода тилько, що я ще жыва,—знову спокійно промовыла Лисовська.—Напевне выгадуючы такый пышный проектъ, ты не взявъ того на увагу, що на тебе є ще й моя воля. Ты поберешся зъ панною Оленою, а не зъ якоюсь хлопкою, зъ якоюсь прыблудою. Панна Олена—се дивчына дуже гарна, поважна и зъ великымъ прыданымъ.

— Горбата!—муркнувъ Анастасій.

— Ты оженишся не на горби, а на їи прыданымъ, що не вберешъ и въ сто тысячъ карбованцивъ, а сама вона прывитна, звычайна и гарной родыны.

Анастасій кыпивъ, протестувавъ, просывъ, заперечавъ, молывъ, благовъ, заклынавъ матирь не руйнуваты його щастя, не забираты його доли, розказувавъ про те, якъ щиро й палко винъ кохає Галю, що Галя дивчына розумна, добра, грамотна, прывитна, красуня...

Винъ цилувавъ колина й руки матери, прыгадавъ їй, що въ жылахъ Гали тече паньска, благородна кровь, бо Петро бувъ йому ридный; нарешти, замовкъ и ставъ передъ матирью блидый, тремтючы и наче ждучы смертельного выроку.

Лисовська мовчала.

Важна й спокійна, якъ невблагана доля, вона була схожа на стародавній, выйнятый зъ рямокъ, патретъ прабабкы и тоди, якъ сынъ вбывався передъ нею, цилувавъ и благавъ їи, ни жаденъ мускуль, ни жаденъ нервъ не здригнувъ на їи лыци. Вона все дывылася на сына, нибы щось обмирковувала, и, нарешти, промовыла:

— Пиды, лышень, въ муровану комирку, та прынесы мени чорну скрынъку покійныка твого батька. Або-жъ пожды—пидемо разомъ, тилько дай мени руку, бо самій важко встати.

Анастасій зъ дывовыжею глянувъ на матирь, не розуміючы, на що їй зразу треба стало батькивскои скрынъкы, але-жъ привчений зъ дытынства до пассивнои слухняности, не сказавъ на се й слова и подавъ матери руку. Биля комиркы Лисовська спынылася и, якъ тилько Анастасій ввійшовъ туды за скрынъкою, раптомъ за нымъ почувся грюкъ дверей и брязкъ ключивъ у замкахъ.

Його замкнулы!

— Оттакъ краще!—просычала Лисовська, спокійно ховаючы ключи въ кишеню.—Хочъ сценъ не робытеме!

— Чого їй одъ насъ треба?—промовывъ неспокійно Гарасымъ, убираючысь въ свыту.—Швыдче, дивчыно, бо пани ждаты не любыть.

И взявшы Галю за руку, дидъ поспишавсь до двору, бо пани прыслала по його й по Галю козака Семена.

Лисовська спокійно заходылася биля хуторянъ. Спокійно выказала вона Гарасымови, що винъ выкохавъ зъ своєї внуку „таке ледащо“, спокійно розказала, що вона, Лисовська, якъ маты й опекунка надъ своїмы

крипакамы, не може попустыты й терпиты „таке выдме роспутство“, а повинна покараты дивчыну, ще бильшъ того, що у неї немає матери и тымъ никому навчыты їи; нарешти добра кара стане въ науку иншымъ и зупыныть їихъ одъ такого „паскудства“.

На одмовлення Гарасымове Лисовська звелила йому мовчаты, напысала „квытка“ и, поклыкавши козака Семена, сказала выпроводыты Ганку до стайни. Гарасымъ зъ стыснутымы кулаками рынувся бороныты свою внуку, але челядь заразъ схопыла його и, звязавшы, повалыла на землю. Лежавъ Гарасымъ звязаний и чувъ, якъ на стайни крычала Галя, якъ їи пхнули звидтиль и, нарешти, повелы по пидъ руки, бо вона сама їты не здолала. Бачывъ, якъ на рундукъ выйшла пани разомъ зъ клюшныцею, якъ до неї пидвелы Галю, якъ сама ясна пани велычезнымы ножныцямы видтяла у Гали шовкову косу, а клюшныця завинула їй голову хусткою. Все отсе бачывъ дидъ, порывався, ревивъ, наче дыкый звиръ, нарешти, замовкъ и непорушнымы очыма безъ тямы дывывся на все, що койилося биля нього. Тилько разъ, якъ пани Лисовська взяла въ свои руки Галыну косу и ножныци заскрыпили въ волосси, а Галя, вырываючысь зъ усієї сылы, безнадійно, нибы втратывши все на свити, жалибно затужыла: „Косо-жъ моя, косо моя!“—старый сипонувъ и такъ закрычавъ, що й сама ясна пани нервово задрижала. Але пидбиглы козаки, пидхопили зомлилу Галю, а старый знову безсыло завывся въ своихъ кайданахъ. Лисовська, якъ покрыла хусткою голову безвынної дивчыны, се-бъ то на весь викъ заплямыла й ославыла їи соромомъ и ганебнымъ знакомъ, черезъ що коженъ мавъ право вильно й зневажливо поводытыся зъ нею, вказуючы пальцемъ на Гарасыма, спокійно додала:

— А теперъ визьмить до стайни сього старого волоцюгу и дайте йому пивсотни канчукивъ за те, що завивъ таку роспусту. А ты, гыдоту, їды та дывыся, якъ за тебе одповидатыме твій диды!

И незвычайно спокійна, неначе зробыла щось занадто гарне й справедлыве, Лисовська пишла пыты чай.

— Ой, дидусю, дидусю!—голосыла Галя, якъ Гарасымъ, понивечыный, ледве волочучы ноги, нисъ на рукахъ зовсимъ замучену внуку.

— Ой, дидусю, дидусю! За що на мене впавъ такой соромъ? Що я кому заподіяла? Що я кому вынна? Бидна моя головонько, теперь же мени соромно показаться и ясному сонечкови!

Якъ почувъ Анастасій брязкъ ключа въ замку, холодни дрижаки пробиглы у його по всьому тилу. Винъ догадався, що маты намыслыла щось страшне, люте... Въ знесыли винъ бывся головою объ кам'яный муръ, кыдався, наче божевильный, чиплявся за всяки гаки, нарешти, цилкомъ стерявшы силу, повалывся въ кутку на якусь скрыню и майже втратывъ тямю. Ажъ ось, винъ почувъ голосъ! Страшный, нелюдський! То старый Гарасымъ, почувшы, якъ Галя плакала пидъ ризками, такимъ голосомъ обертався до Бога й жалувався на викову неправду й надсылу.

— Боже, чы Ты чуешъ, чы бачышъ, що койиться тутъ, на симъ свити?!

Анастасій раптомъ схопывся зъ скрыни, зачувшы голосъ своего старого прятеля...

— Що вони тамъ роблять?—зъ важкымъ стогиномъ и билью скрыкнувъ винъ, дослухаючысь и прыступаючы бльжче до окованого зелизомъ виконця. Крыкъ то стыхне, то знову здіймається... становыться гучнійшымъ, а дали вчувається дытячий плачъ. То плаче Галя... Кровъ захолола въ жылахъ нещасного Анастасія, а въ голови стука, наче молоткомъ. Колы-жъ винъ почувъ: „косо моя!“—винъ зразу стямывъ усю драму, всю лютисть матерынои помсты и, божевильно скрыкнувшы, безъ тямы повалывся на кам'яну доливку комиркы.

Другого дня, колы Лисовська намирылась вызволыты сына и пишла одимкнуты комирку, вона його знайшла на доливци въ горячци—винъ блудывъ словами и бувъ безъ тямы. Переклалы його въ постиль, послалы по ликаря, та нищо не могло спыныты хво-

робы и страшенна гарячка шить тыжнивъ продержала його на постели мижъ жыттямъ и смертю. Не швидко выдужувавъ Анастасій, бувъ сумный, мовчазливый, зъ матирью ни про що не балакавъ и никого ни про що не роспытувавъ. Зъ парубка, повного сыль и здоров'я, винъ ставъ схожымъ на дида. Якъ тилько почавъ винъ одкльгуваты й почуваты сылу, все поглядавъ на викно, чы не має ликаревыхъ коней, и, якъ тилько ликаръ ввиходывъ до кимнаты, слабый завше привитавъ його однаковымъ питаннемъ:

— Чы можна вже выходыты?

Зъ сумомъ падала його голова на груди, колы ликаръ казавъ йому навпаки.

Нарешти винъ почувъ одъ ликаря давно ждане привитанне:

— Можна вже й выйты!

Заразъ-же выйшовъ винъ зъ кимнаты, заразъ-же попрохавъ помочи осидлаты буланого, сивъ верхы й помчався въ лись, до пасикы.

Осинь повыла густый лись золотымъ убраннямъ; журавли крычали, чорніючы довгымы ключама въ яснимъ безхмарнимъ неби, навкругы було тихо, тилько буланый пырхавъ, нибы кажучы: „буде намъ лыхо!“ Якось важко було на души у Анастасія, якесь тяжке и сумне передчуття щемыло йому серце й плутало думкы. Ось и стара хуторяньска брама, тилько ниhto вже не стривъ його, якъ ранишь,—не було навить Жучкы. Зъ неспокійнымъ серцемъ скочывъ винъ зъ коня, ввійшовъ въ двирь—и тутъ никого не було! Де-жь люба Галя? Де старый Гарасымъ?!

На топить чобить Анастасія зпоза тыну пасикы выйшовъ якыйсь незнайомый йому дидокъ. Се бувъ новый пасишныкъ. Винъ розказавъ Анастасієви, утыраючы слёзы рукавомъ забрудненои сорочки, що другого дня писля того, якъ пани покрыла хусткою дивочу безвынну голову, старый Гарасымъ знайшовъ Галю мертвою въ сажалци, вытягъ зъ воды и поклавъ на грядку м'яты та леванды. Не плакавъ, якъ прыйиздыла комиссія й ризала їи. Безъ слизъ одягъ їи, поклавъ на їи

бидну острыжену голову винокъ зъ м'яты й волошківъ, що вона такъ дуже ихъ любила. Самъ и винка спливъ своїми хорымы пучкамы, якось здывовано все дивлячысь попередъ себе. Безъ слизъ винъ выкопавъ їй могылу, самъ збывъ труну зъ чотырьохъ билыхъ дощокъ, самъ же власнымы рукамы поховавъ їи, а разомъ зъ нею и свое жыття, и свое кохання. Дали зробывъ хреста, поставывъ його на могили и сивъ пидъ нымъ, схывшы до його пиднижжя свою сыву, обтяжену недолею, голову. Другого дня крипакы, їдучы въ лисъ по дрова, найшлы його завишенимъ на тимъ самимъ хрести. Бидолашний дидъ не мигъ пережыты свою внуку. Добри люде тамъ же й його поховалы и поставылы надъ нымъ хреста.

Пасишныкъ прохавъ Анастасія ничего не казаты ясній паніи про те, що чувъ видъ його, бо пани всимъ заборонила розказуваты панычеви про Гарасыма и його внуку.

Николы вже бильше не було мижъ сыномъ и матирью балачкы про хуторянъ. Теперь Лисовська давала сынови всяки доручення, а Анастасій выповнявъ безперечно й досконально, наче автоматъ. Тилько, якъ маты заводыла ричъ про шлюбъ зъ панною Оленою, Анастасій мовчкы выходывъ зъ хаты. Лисовська знала, що зломыть його упертисть, а черезъ те не дуже то намагалася. Лита-жъ ишлы та йшлы. Анастасій кожду вильну хвылыну бувавъ у лиси на распутти, на могили хуторянъ. Матери винъ ни въ чимъ не перечывъ, сушивъ на дощи пшеницю и такъ доживъ до сорока п'яти литъ.

Разъ нарешти, прытыснутый матирью, якъ кажуть, до муру, винъ махнувъ рукою и згодывся одружытыся зъ панною Оленою, вже занадто перестарилою дивкою: вона, справди, твердо сподивалася на його.

Не весело якось було въ хати у молодыхъ: винъ завше ходывъ сумный, вона цилисинькый день брязкала ключама, наче домовыкъ, все переймаючи въ Лисовськои. Черезъ два роки по шлюби сына Лисовська вмерла. Непокійну смерть вона мала! Нещасни Гара-

сымъ та Галя все стоялы въ ней передъ очыма и вона все перепрошувала йихъ за щось—мала билу горячку, бо, справди, зъ чого-бъ се вона, Лисовська, та стала згадувати й перепрошувати своихъ хлопивъ!

Поховавши матиръ, Анастасій поставивъ на могыли хуторянъ зализный гарный хрестъ зъ надписомъ: „Дорогымъ тинямъ на пам'ять“. Самъ надивъ свыту и никола бильше вже не скидавъ и; балакавъ тилькы народною украинською мовою, а на докоры та глузування своей жинкы, що не зносила „хлопської мовы“ завше одмовлялъ, сумно схывши голову:

— Не було насъ — бувъ народъ и не буде насъ — буде народъ!.....

II. Орыся.

Моя бабуса выходила зъ давнього роду поляшенихъ украинцевъ и була дуже багата. Мала вона величезни земельни посилости на Подоліи й Волини. Инакше вона не вбиралася—тільки въ оксамытъ, шовкы, батыстъ та мереживо. Въ будынку въ ней було завше чепурно прыбрано и всюды вбачалыся адамашкы, гобелены, мраморъ, мусянджъ и добри кылымы; по гарныхъ шахвахъ стояло багацько чудово оправленихъ въ палятуркы кныжокъ, а въ покои красувалася мраморова божныця, де передъ высокимъ хрестомъ, стоячы навколишки на коштовныхъ сходахъ, бабуса довго й щиро молилася.

Бабуса моя була дуже побожна. Сповидалась мало не шість разъ на рикъ и весь великий пистъ спочывала не на перыни, а на голыхъ дошкахъ, застеленыхъ тилькы лосевою шкурою.

Цилый страстный тыждень вона, вдягшыся въ чорну сукню, збирала на костьоль и щедро подавала старцамъ. Вона була й доброчынна.

И грихы вона мала, але не ховалася зъ ными: дуже вже кохалася въ приборахъ и, вбираючысь звичайно довго й старанно, передягалась, миняючы коженъ разъ весь свій туалетъ, разивъ зъ п'ять, чы шистъ на день: зъ ранку до кофію, дали до вызытивъ, потимъ до обиду, тамъ на гуляння, дали на вечиръ, а напоследокъ до спання. Лучалыся иноди частиши переборы пры надзвычайныхъ та выдатныхъ випадкахъ.

Для послугы бабуса мала соби не бонну (якъ велычало у насъ дочокъ убогихъ дворянъ), а таку истоту, що надъ тиломъ и душею ии вона була повною господинею. Звали сю истоту Орысею.

Орыся була крипачкою. Ще дытыною взяли ии до паньского двору, бо лычкомъ вдалася така вродлива, наче не крипацького роду. До восьмы рокивъ ии вховувалы въ „гардеробній кимнати“ пидъ пыльнымъ дозоромъ старои ключницы, що не шкодувала стусанивъ и такимъ чыномъ вывчыла Орысю чытаты, пысаты и „расієгза ро польску“. Бо хлопська дытына тилько й знала Отченашу!

Незабаромъ бабуня виддала Орысю въ Одессу до пансіону. Шистнадцаты рокивъ красуня Орыся скинчыла въ йому всю науку и писля сього дивчыну було виддано до одного зъ найкращыхъ магазынивъ, де вона вывчылася шыты й краяты. Оттакъ вховану привезлы Орысю до дому, а тутъ уже вона мусила стати покоивкою моеи бабуси и до иныхъ послугъ.

Орыся повинна була шыты, краяты, гладыты й праты все, що належало до гардеробу бабуси. Окримъ того вона повинна була вбираты и роздягаты ии, умываты, росчисуваты, готуваты ии ввесь туалетъ и зъ усымъ треба було поратыся якъ швыдче, бо гаятыся и ждаты моя бабуса не любила.

Въ Орысыныхъ рукахъ все горило! Вставала вона рано, щобъ наготовыты убрання, а лягала не ранише третьои годыны ночи, бо бабуса засыпала тилько о сій пори.

Орыся була вродливою, моторною и на свое лыхо дуже розумною дивчыною: вона тямала й почувала всю

прыныжаючу й тяжку образу свого жытця. На ій смутнимъ чоли одбывалася гирка дума, а выразни очи поглядалы на всихъ зъ якимсь погордлывымъ чуттямъ своєї людської гідності. Колы, часомъ, з'йизжалася до бабуси багацько гостей, то, миждь иншымъ, вона клькала Орысю до сальону и по французськи давала ій рижни наказы, а Орыся повинна була одповидаты ій тією-ждь мовою; иноди загадувала ій граты зъ Шопена и, колы останни аккорды замиралы пидъ ій маленькымы пальцями, бабуся такъ оберталася до неї: „ну, йды соби!“ Кровъ раптомъ вступала въ голову нещасній дивчыни и вона выходила зъ сальону зъ повнымы слизъ очыма. Мужчыны завше стежылы иі поглядамы, повнымы прыстрасти й скотського почуття— а въ очахъ жинокъ свитылыся заздрить та погордлыве презырство, и разомъ зъ тымъ весь сальонъ лунавъ гоминомъ дывовыжи й хвалиння бабуси за те, що вона такымъ доброчынствомъ оточає своихъ крипакивъ. Звычайно, яка небудь пани, що найкраще прыбрана й выцяцькована, а сама негарна, якъ не знать що, закинула сю хвалебну оду такымы словамы:

— Отже, скажу вамъ, сусидо, що даремни вси ваши заходы и выховуете вы соби гадюку, бо те хамське племя не вміє буты вдячнымъ.

На се бабуся звычайно одмовляла:

— Роблю се рады хрыстіянського мылосердія.

Орыси траплялыся гарни пары, напр. Иванъ Крипакъ, якъ и вона выхованый бабусею и поставлений за лакея. Винъ хотивъ одружытыся зъ Орысею, та бабуся твердо одмовыла, що має челядь для своєї потребы, а не для ихъ фантазій—и на се вже не знаходылося ніякои отповиди.

Колы бабуня выхвалялася передъ своимы гистымы розумомъ, выхованнямъ та уродою дивчыны, то въ гусарына Генрыху (бабусыного сына), якъ вздрыть де Орысю, очи уже якось и надто чудно поблыскувалы, а щокы вкрывалыся густымъ та палкымъ румянцемъ. Уродлывымъ бувъ отсей Генрыхъ, и якъ йому лычывъ гусарський мундырь!

Найизжаючи зъ полку до дому, винъ що разу за-
надто цикавився гардеробною. Орыси винъ привозывъ
чымалу коробку кыивськихъ цукеркивъ и кныжку въ
гарній оправѣ, а разъ привизъ ще й золотого перстня,
та Орыся не прийняла сього дарунка.

— Таки гостынци, панычу, не мени носыты!—одмо-
вила вона йому своимъ спивучымъ сумнымъ голосомъ.

Якъ Генрыхъ не вмовлявъ її, и прохавъ, и гни-
вався, а не помоглося—бо разъ Орыся надумала собі
що небудь, то такъ и робыла.

Бувало тилько бабуня куды небудь пойиде на ве-
чирь, а се траплялося невряды годы, то Генрыхъ цили-
сенький вечирь чытавъ Орыси вирши, а вона шыє та
слухає. Иноди голивонька її схыляється на груди и
сльозы, мовъ перлыны, котылися по гарячому лычку;
тоди Генрыхъ бравъ її за руку, довго казавъ щось ты-
хымъ та шырымъ голосомъ, вона-жъ ничего йому не
одмовляла, а похытуючы головою, все проказувала:
„ни, ни!“ — та плакала.

Въ рикъ псля того, якъ Орысю привезено було
зъ Одессы, гусарыкъ Генрыхъ забарывся пивъ року
дома. Дывни якись видносыны склалыся мижъ нымъ и
молодою дивчыною, а одъ колышнього жыття, здава-
лося, й слиду не зосталось! Генрыхъ залышывъ уже
чытаты ій вечорами вирши й оповидання, а Орыся все
ховалася одъ його. Але якъ забачувавъ винъ у двори
струнку фигуру дивчыны, то далеко стежывъ її очыма,
накупывшы ихъ якось и гнивно, и зъ болемъ.

На весни Генрихови треба було од'йизжаты до
полку и, бажаючи побачытысь съ Орысею, винъ, нибы
ненарокомъ, спиткавъ її въ темній аллеї: вона сыдила
на ослинчыку и тихенько плакала. Генрыхъ сивъ бия
неи и обійнявъ за тонкий та стрункий станъ.

— Ой, панычу, панычу! Що я робытому, нещаслы-
ва!?—промовыла вона кризь сльозы й тулячысь до
нього.

— Не плачъ, моя кохана!—шептавъ винъ, цилуючы
заплакану дивчыну. Я здолаю захыстыты тебе передъ
цилымъ свитомъ, не то що одъ моеи матери. Не плачъ,

моя голубко, не смуткуйся думкамы і не миркуй нічога негарнаго, а сподивайся на мене—я швидко повернуся.

І зноў цілував чарівні Орысыны очи, а вона до яго вже усміхалася.

Пойихав Генрых, а Орыся почала худнута, стала дуже блідою, змарніла, пид очыма поробылыся сыні смугы, як свідкы про безсонні і вь сльозахь проведенні ночі.

Однаго разу бабуся моя, стоячы передь роскішным туалетом, уставленным срібнымы цяцькамы та всякымы прыборами, потрыбнымы до туалету, спостерегла Орысину блідисть і спытала іі, чого се. Орыся зблідла ще дужче, наче подкошена повалылася вь ногы бабуні і тяжко зарыдала, обіймаючы іі коліна.

— Що се таке?—крыкнула бабуня, одпыхаючы дывчыну, що лежала біля іі нігъ.—Чого плачешь, що таке?

— Пани, ясна пани! — кризь сльозы простогнала Орыся. — Згляньтесь на мене й на мою дытыну, бо се й ваша кровь. Не губіть, а пожалійте!

— Замовчы!—страшнымъ, мовъ не своимъ голосомъ крыкнула бабуня; але хвылыну згодомъ, наче отямывшысь, додала спокійнише:

— Дурна дывчыно, чого залываешся? Годи голосыты! Колы тоби такъ заманулося замижъ, то я й не перечу. Я давно помичаю, що Турокъ поглядае на тебе закоханымы очыма, і не пизнишъ, якъ сього-жъ місяця, ты станешъ його жінкою!

— Першъ утѣплюся, або завишусь,—заголосыла Орыся, зрываючысь зъ паркету, де, стоячы навколишкахъ і затулывши лице рукамы, просылася й плакала. Нарешті сылы покнулы нещасну і вона, якъ пидкошена, впала на доливку зомлила. Бабуня задзвонила.

— Вынесы!—сказала вона Иванови, що ввійшовъ, і ткнула пальцемъ на Орысю. Иванъ вынісь зомлилу дывчыну і сльозы, якъ горохъ, покотылыся зъ його очей, тилько побачывъ іі гарне, повеите мертвую блідостю лице.

Турокъ бувъ брыдкий и обрыдлывыи старый дидъ на кухни. Вусы й нисъ у нього завше були въ тютюни и взагали винъ бувъ страшенно неохайный. Його обив'язкомъ було варыты страву для челяди. Винъ, навить, перелякався, якъ почувъ, що ясна пани призначыла йому дружыною панянку—такъ звала челядь Орысю. Заразъ-же пишовъ винъ до бабуни прохаты, щобъ ни йому, ни панянци не чыныла крывды, але-жъ повернувся звидтиль дуже засмучений, ображений и прогнатыи зъ передъ панськыхъ очей.

Не минуло й мисяця, якъ Орысю звинчали зъ Туркомъ и опынылася вона зъ своимъ чоловикомъ въ Гарнивци, звидкиль була й родомъ. Бильше нижъ зъ пивъ року Орыся не була въ панському будынку, а якъ повернулася туды—ниhto ии не впизнавъ—такъ змарнила й поминылася. Того-жъ дня бабуня одислала ии до стайни зъ квыткомъ, де було напысано, щобъ Матвій давъ ий двадцять п'ять ризокъ, а для певности й догляду послала туды-жъ свого камердинера пана Павлинського та Яська. Матвій, уже звыклый до такыхъ екзекуцій, бо частенько одержувавъ одъ дивчатъ зъ гардеробу квыткы зъ такимъ змистомъ, побачывшы панночку, змишався и не знавъ, що робыты. На вызвилъ надійшовъ Павлинський.

Добре пам'ятаючи, якъ за рикъ передъ симъ вона погордувала його зальцяннямъ, винъ бувъ дуже радый показаты хлопци свою шляхецьку вдачу й сылу и допыльнувавъ, щобъ наказъ яснои паніи бувъ гараздъ выконаныи. Якъ внеслы Орысю непыротною, такою й вынеслы зъ стайни писля бійкы ризкамы и ледве живу поклары на лижко. Але бабуня крыкнула, що така пидла истота не гидна вылежуватыся въ постили, и звелила прогнаты ии звидты! Зъ того часу Орыся спала доли, въ кутку гардеробнои.

И почалось для нещаснои пекельне жыття, ще повнише мукъ физычныхъ и моральныхъ. Бабуня не спускала ий ничого и николы не мынала случаю ударыты безталанну, або ключама, або ципкомъ, або кулакомъ—чымъ трапылося, а Матвій все частійше й частійше

одбравъ таки квыткы, якъ першого дня Орысыного прыбуття зъ Гарнивкы. По кожній такій ексекуціи, де ассистентомъ завше бувъ панъ Павлинський, бабуня ще навчала Орысю и радыла твердо пам'ятаты, що все те зроблено для іи-жъ корысты, щобъ навернуты іи на добру путь и навить для іи спасиння.

Генрыхъ теперъ зридка навидувався додому, та й то на короткий часъ. Гардеробна його бильше не цикавила и Орыси винъ, якъ ранише, не привозывъ кыивськихъ цукеркивъ.

Зъ малку я пробувала въ дядька, а якъ помынуло мени тры роки, бабуня взяла мене для виховання до себе. Скилько въ мени сягає пам'яты, Орыся завше вбачається мени блидою, зъ сумнымъ, змарнилымъ та схудлымъ лычкомъ и дывнымы, чаривнымы, велькымы, глыбоко запалымы очыма. Мени заказано було бигаты въ гардеробну й розмовляты зъ Орысею, бо вона повинна була навчыты мене чомусь дуже лыхому. Але-жъ, зацикавлена зъ тіеи пересторогы и пидъ незрозумилымъ чуттямъ якоись симпатіи, я все горнулася до Орыси, бо якась дывна прываба тягла мене до неи, и якъ тилько можна було збигты зъ аргусовыхъ очей моєи бонны, я заразъ-же опынялася въ гардеробній. Тамъ я обіймала Орысю за шыю и, прымостывшысь у неи на колинахъ, прохала сказаты мени, чому се лыхому я мушу видъ неи навчытыся. На си запыты Орыся тилько сумно усмихалася, оповидала мени цикави байкы, пестыла, няньчыла и, цилуючы мои очи, гирко плакала. Я хочъ и не тямыла тоди, чого вона плаче, хочъ и не розумила всеи роспуки, тугы й лыха, яки обгорталы іи серце, про те якийсь невыразный жалъ стыскавъ мою дытячу душу, и ласкамъ, якымы я хотила іи втишыты, не було краю.

Пам'ятаю я одну страшну сцену и такъ пам'ятаю, наче вчора іи бачыла.

Сталосся се за одинадцять мисяцивъ передъ тымъ, якъ крипакамъ вийшла воля. Я вже казала, что бабуня моя була дуже побожна, а якъ католицька церква велить, щобъ диты вже змалку починали сповидатися, то й мени, тилько помынуло симъ рокивъ, треба було йты до сповиди дознаваты, що таке грихъ? Мене вже зодягли и я дожыдалася бабуни, ажъ ось разомъ зъ покою почувся несамовытый крыкъ. Влитаю перелякана въ кимнату и... яка тяжка картина кынулася мени на очи! Орыся стоить посередъ кимнаты на вколишкахъ, а бабуня въ запали й гниви б'є їи зализнымъ аршыномъ. Негарно була выглажена сукня до сповиди—за се й карала сердешну Орысю. На симъ, одначе, не скинчылося. Бабуся, трохи згодомъ, не вважаючи на те, що въ бидолашної дивчыны зъ розбитой головы текла кровъ, звелила заперты їи въ темну комору. Оттакъ упоравшысь, бабуня обернулася до мене та й каже:

— Завтра вже, голубко, пидемо до сповиди!

— Я зъ вами не пиду!—чуло я одмовыла їй кризь сльозы, але ришуче.—Вы й молютесь, й сповидаетесь, а таки лыхи... я не хочу бути такою, якъ вы, и сповидатись зъ вами нигде не буду!

Се дило пишло на розправу до дида, але й дидъ не мигъ даты соби згоды зъ упертою та непокирливою дытною и ничего не мигъ вдіяти, бо ни вмовы, ни кары, нищо не помагало. Не схотила я сповидатися ни другого, ни третього року, ажъ поky мени помынуло дванадцять рокивъ и мене виддали до кляштору на вивчення, та вже тутъ примусылы высповидатись.

Черезъ два мисяци писля тилько що описаной сцены, пойихалы мы на десять днивъ въ Гарнивку. Бигаючи по здоровезнимъ дворищи, стрила я гарненьку дивчынку, мого зросту, босу и въ старенькій сорочци.

— Чыя ты?—пытаю.

— Матерына,—одмовыла вона понуро, глянувши на мене гарными карымы очыма.

Того-жъ дня я бачыла, якъ Орыся, заливаючысь гиркымы сльозамы, горнула до себе й цилувала малу

Катрусю, а забачышы Генрыху, що йшовъ здалека, вона промовыла до неі:

— Иды, моя дытыно, иды! Нехай винъ тебе и не ба-
чыть, и не чуе! Иды, моя сыритко, иды! Не показуйся
йому на очи!

И дивчатко сховалося промижъ деревъ та кущивъ.

Трохы згодомъ, хочъ и пизно, а правда взяла гору:
объявылы волю. Орыся заразы-же раненько вступыла
до бабыного покою.

— Я одхожу одъ васъ, ясна пани!—промовыла вона
тыхымъ голосомъ.—Нехай Господь простыть вамъ вси
мои крывды и вси поневирянныя мои дытыны.

— За те, що тебе выховала, що вытягла тебе зъ того
стану въ люды, тепера на старистъ при першій нагоди
кыдаешъ мене?! Се така хлопська вдячність! — вже
скрыкнула вона сердыто.

Орыся тилько глянула на неі и, не промовывшы й
слова, выйшла зъ кимнаты.

Вся челядь зъ крипакивъ зробыла такъ само и
у бабуні лышывся тилько панъ Павлинський—камер-
динеръ, та пани Апоновичъ—ключныця.

Мынуло десять рокивъ.

Въ маленькій чепурно прыбраній кимнати, на чысто
застеленій постили лежала жинка. Выдно було, що їи
вродлыве лычко змарнувалося и сама вона знесылылась
бильшъ терпиннямъ, тяжкою працею та хворобою, нижъ
викомъ. Биля лижка стояла дивчына на выду литъ ви-
симнадцаты.

Яка вродлыва була ся дивчына!

Стрункій станъ їи вырысовувався й одбывався въ
гладенькій сукни; товста чорна коса спадала їй до ко-
линъ; кари очи выразно дывылыся зъ-пидъ чорныхъ и
ривныхъ, якъ шнурочокъ, бривъ, а виі, мовъ дві на-
мальовани чорни смужкы, пидкреслювали ихъ. Помир-
ный лобъ, гостренький нисъ, мовъ корали, губы, и до

всього ще живий смитливий виразъ погляду, въ якому свитилася якась тяжка думка и розумна незломна воля—все отсе робыло дивчыну дуже вродливою, гарною, чаривною!

Се були Орыся й Катруся.

Орыся, заробляючы важкою працею на хлибъ, спромоглася wystачыты й на освиту своєї дытыны и вчыла їй въ пансіони. Ось уже швидко мисяць, якъ Катруся, скинчывшы науку, прыйихала до матери, а маты, мовъ кажучы, що вси їй бажання вже дійшли до краю и одъ жыття їй ждаты нема чого, другого-жъ дня після прыбуття дочки, тяжко заслабла и злягла въ постиль.

Катруся звернула на матирь всю свою увагу, пиклувалася биля неї, побывалася, доглядала, а про те смерть зъ косою вже стояла биля безталанной въ головахъ, бо нищо не помагало. Добрий, щырый Иванъ бувъ єдынымъ ихъ опікуномъ и оборонцемъ.

— Дытыно моя!—промовыла слаба тихымъ голосомъ, стыскаючы Катрусыну руку въ своихъ гарячихъ долоняхъ. Я досягла, чого жадало мое серце, и часть уже спочыты въ могили. Ты, дытыно моя, понеси и виддай братамъ по матери знання, яке прыдбала. Не нащеплюй имъ въ серце ненавысты, а, навпаки, вчы ихъ прощаты.

Катруся слухала материны слова, глыбоко затаившы духъ, и хора, спочывшы трохи, стыха додала:

— Одни повинни жалиты, други прощаты, изъ сього засяє зоря кращой доли, кращой будучыны.

Скільки треба маты любовы й прыхыльносты въ серци, щобъ здійснены таку важку мету!

Передъ очыма Катруси, що стояла въ головахъ у своєї матери, разгорнулася цила зграя пережытыхъ подій. Вона добре памятає ихъ и розуміє ихъ значиння й вагу. Вона повинна имъ своимъ знаннямъ жыття и своимъ щастямъ. Зъ ихъ має свитло свого жыття и їй безталанна маты.

— Боже мій!—простогнала Катруся.—Дай сылы й навчы простыты й забыты.

Въ сю хвылыну, якъ дивчына такъ мыслыла, въ кимнату вступывъ якийсь чоловікъ. На выду винъ бувъ середнього вику. Выдно було, що лыхо й його не минуло.

Се бувъ Генрыхъ.

— Казалы мени, що ты прыбула, то я прыйшовъ побачыты тебе, Катре! — промовывъ винъ, просто идучы до неі; але Катруся, простягшы руку вгору, спыныла його.

Вона не поспишалася на батькове витання й холодно дывылася на його, окынувшы швыдкымъ поглядомъ. Въ тимъ погляди одбывалыся и жалъ, и туга, и турбота, и невдоволення. Вона бъ може й не такъ прывитала батька, колы-бъ винъ инакше обернувся до неі. Трохи бильше тепла, й серця, а чы жалю про лыхо, яке винъ заподіявъ іи матери, а разомъ и ій самій, трохи меньше гордой надіи на себе й бильше щыросты и—хто зна—чы не кынулася бъ вона до його, якъ до батька? Але-жъ винъ, пры отсій безталанній, знедоленій имъ, прыныженій и ображеній нымъ, не нахыливъ головы, а простягавъ руку до згоды, наче зъ ласкы, и намаганнямъ шукавъ соби прощення, якъ чогось йому належного.

Катрусыне серце налылося невыразнымъ коханнямъ до матери и гиркымъ жалемъ до того, хто бувъ вынень у матерыній недоли. Вона не зычыла йому злого, але-жъ тилько хотила, щобъ винъ, якъ швыдче, пишовъ соби зъ хаты, абы не бачыты його, абы забыты про його й про лыхо, що винъ накоивъ іи матери, а тимъ и ій.

— Чого вы прыйшлы сюды? глузуваты зъ безталанной, чы чого?—запытала вона його зрушенимъ голосомъ.

— Идить одъ насъ, идить! Знайте, що я ще маю до васъ ласку, колы тилько проганяю, а не проклинаю, и хочу забыты й простыты. Идить-же, идить одъ насъ!—казала вона все чулише.—Не розбужуйте знову тыеи ненависты, що я прыспала въ серци и сама тилько знаю, чого се мени коштувало!

Генрыхъ, похылившы голову, якъ провинныкъ, выйшовъ зъ кимнаты.

Въ сколькось день псля сього по улыци йшла похоронна процессія; за труною, спираючысь на руку вирного й щырого матерыного друга Ивана, помалу ступала Катруся. Тяжке горе, глыбокий жаль и туга одбывалыся выразно на іи вродлывому лычку, а въ очахъ блыщавъ огонь тыи твердой ршучои и дужои воли, що знае, до якои меты веде людей, и звычайно доводить до неи.

На могыли Катруся стала навколишкы и, цилуючы свижо насыпану землю, кризь слёзы промовыла:

— Матинко моя люба! Твоя воля буде для мене святою: прощатыму й забуватыму, и бративъ моихъ навчатыму прощаты й забуваты.—

На цвынтари стоить теперь невеличкый памятникъ, а на йому чорнымы литерами выризано таку епитафію:

Слы, моя нене!

За зневагу й крывды ты вертала людымъ

Любов'ю, ласкою й прощеннямъ.

Слы спокійно!

Катруся теперь учителькою въ своему сели. Диты горнутъся до неи, якъ до ридной, и вона любить ихъ всимъ сердцемъ. Стари, якъ стринутъся зъ нею, прывитно здороваются и, дывлячысь на іи вродлыве лычко, кажутъ:

— Въ ній хочъ и панська кровъ плыне, а вона все такы наша, бо вдалася въ матиръ и тиломъ, и душею. Та й панъ-то не чья-жъ, якъ наша кровъ!

Ворохківський.

Що у поли могилонька—
Не обійты, не об'їхаты *);
На могили сизокрыли
Орлы силы ти обидаты.

Одынъ орелъ замыслывся,
Немовъ йому що згадалося:
„Тутъ, промовывъ, було колысь,—
Оттутъ воля добувалася!

Оттутъ, оттутъ козаченькы
Изъ ворогомъ своимъ былыся;
Цее дыво ще маленькымъ
Мени бачыты судылося.

Былысь воны не день, не два,
Не 'дну, не дви темни ниченькы,—
Усе поле трупомъ крылось,
Кровы биглы цили риченькы.

Земля сыра трусылася,
Сонце въ хмару заховалося...
Не встоялы козаченькы—
Тутъ на поли вси осталыся...”

*) Ци два рядкы зъ народньою писни.

Пахась Мирхий.

Сумна спогадка.

Цилий день и Хрыстя, и Марья ходылы задумани, мовчазни. Хрысти новына та не давала спокою; якъ мыша скрыбеться въ куточку, такъ вона скрыблася на души у неи. А Марья? Чого Марья сумна? Никому въ вичи не подывыться, ни до кого не заговорыть. Писля обида Хрыстя запымитыла сльозы на Марьиныхъ очахъ. Передъ вечоромъ Хрыстя побигла за вугиллямъ въ коморю, де завжде Марья спала. Тамъ Марья сидила и гирко плакала.

— Титочко! Чого се вы?... спыталася Хрыстя.

Та тилько махнула рукою и прыпала до подушкы.

Наставъ вечиръ, а за нымъ не забарылася и ничъ насунуты. Марья не прыбиралась, якъ учора, не мылася, не выв'язувалася. Сумна сидила вона у кухни, дожыдалася, помы паны ляжуть спаты, и тилько колы-неколы важко зитхала.

Паны никуды не збиралыся йты, посыдили трохи на рундуку, та швыдко и спаты полягали.

— Титко! вы въ камори ляжете? спыталася Хрыстя.

— А що?

— Ляжу й я зъ вами: у хати душно.

— Лягай.

Хрыстя схопыла рядно, пѣдушку и побигла слатыся.

Марья лягла въ комори, Хрыстя въ прыкомирку. Якъ погасылы свитло, непроглядна темнота обхопыла

ихъ; а ни смужечкы схожого на свить, наче въ домовини! Хрыстя покійно лежыть, слухае... Ось щось луснуло; щось ворохнулося; щось десь заскребло... То мыша скребеться, чы пацюкъ?

— Титко!

— Чого тобі?

— Чы тутъ пацюкивъ не мае?

— Хиба я знаю?

Знову тыхо... Зъ улыци доносыться тыркання, гукъ.

— Це такъ и въ сели на улыци выгукують,—почала знову Хрыстя... А весело на тыхъ улыцяхъ!

— Всього буває,—одказала Марья.

— Хиба й вы бувалы на вулицяхъ?

— Де я не бувала? У пекли тилько й не була; та й тамъ, мабуть, не буде гирше, якъ тутъ є!

— Що жъ вамъ таке сталося? зацікавилася Хрыстя.

— Зостарієшся, якъ усе знатимешъ. Спы краще!

— Чогось не спытсья... А вы, титко, правду казали за панію,—перегодомъ бовкнула Хрыстя.

— За яку панію?

— За нашу.

— Яку правду?

— Що пани паныча любыть.

— И ты хиба помитыла?

Хрыстя почала розказуваты про вчорашне. И—дыво: Марья наче ожила, перелизла ажъ до Хрысти слухаты.

— Ой, Боже нашъ, Боже! що та любовь може? вымовыла вона на послідокъ, важко зитхнувши.

— И що воно таке та любовь? спыталася Хрыстя.

— Пиды жъ ты! Невелычка пташка, та вельку силу мае! Не любы, Хрысте, никого й николя. Хай йому гаспыды!... Покій позбудешъ, сонъ позбудешъ, йисты забудешъ, а на кинци—ще й обдурять тебе, отакъ якъ оце й мене, дурну!

— Хто жъ васъ обдурывъ, титочко?

— Багато казаты, та мало слухаты!... Чы мало хто мене не дурывъ? Якъ бы на тыхъ дурывитивъ та вылылысь ти слёзы, що я ихъ за одынъ разъ запла-

кала, — то воны бѣ у ихъ зѣ головами своими потонулы! А чы разѣ же то було? Боже, Боже! и на що Ты давѣ мени таке сердце кляте? А ничего зѣ нымѣ не поробышѣ. Така вже, выдно, моя доля гирка! А може доля така, якѣ и слидѣ, була, та паны на такую путь напутылы.

— Яки паны? спытала Хрыстя.

— Не знаешѣ? перепытала Марья. — Свои... Я панська була. Та, выдно, ты ничего не знаешѣ. А я?... Самѣ чортяка не звидавѣ того, що я звидала!... Чого тилькы не було вѣ моему жытти? подумавшы сказала Марья и почала розказуваты.

Мы булы крипаки. Насѣ не багато було: батько, маты, та я, — отѣ и вся симья. Жылы мы вѣ Якивцяхѣ, — село таке. Ты не дывысѣ, що я теперѣ така стала, — постарила, поникчемнила; а за молоду була красыва, швыдка, весела и на языкѣ гостра... Усе село тишылося моими выгадками, вси хлопцы й дивчата носылы призывща, що я имѣ, бувало, надаю... Огонь була, не дивка! — Маты любыла мене — души не чула. Бувало, де забарюся, — уже и клопите, и слёзы... Де жѣ? однимѣ одна дытына!.. Може и батько любывѣ, та за панщыною никоы было йому те показуваты. Бувало, якѣ поженуть на роботу, то за мисяцѣ хйба разѣ до дому навидаеться. Винѣ бувѣ бондарѣ и все вѣ панському двори й кысѣ; а маты одна зо мною. Батько бувѣ сухой, худый, замореный; прыйде було до дому, та й зляже. Маты возькаеться зѣ хворымѣ, а я соби — выгулюю. Выгулялась така здорова, огрядна! Отѣ ты трохы нагадуешѣ мене собою... Мени уже симнадцятыи пишовѣ. Хлопцы билия мене, якѣ хмилѣ билия тычыны, в'ються; а найпаче Бубненко Васылѣ. Чорнявый, кучерявый — картина, не хлопецѣ! Люде казалы: отѣ бы спаруваты, — на славу була бѣ пара! Воно бѣ, може, такѣ и було, та... Батько усе хыривѣ, кашлявѣ, та такѣ, якѣ свичка, тавѣ. На ногахѣ и вмерѣ, сердешный. Ну, звисно, писля смерти батьковой клопоты, турботы... Воно якѣ бы Васылѣ смильвишый, то мы, може бѣ, и побралыся; тилькы винѣ жде, покы

батькови рикъ выйде. Мени то винъ казавъ такъ, а матери — ни слова... Жду я того року. Прошло уже два мисяци. Колы се прыходыть до насъ дидычъ съ двору.—Тоби, Явдохо, наказъ: перебиратысь зъ дочкою у двиръ, а сюды зъ двору Якыменка переведуть... Господы! що мы тоди зъ матирью попоплакалы, та по-покліялы свою долю!... А люде въ одынъ голосъ: оце жъ пропала Марья! оце рехтъ й!... Маты плаче, побы-вається; а мени—страшно такъ. Не дай, Господы, по-висять, або утоплять; а жыты жъ то-такъ хочеться!... Воно бъ, може, и краще було, якъ бы утопылы, або повисылы: меньше бъ горя знала. Нить же, бачъ, и доси віюся по свиту, волочуся!

Перейихалы мы у двиръ. У двори щось жинкы та дивчата мижъ собою перешиптуються, дивляться на мене, усмихаються. А маты — одно плаче.

— Не плачъ, стара,—якъ заразъ чую голосъ коваля Спырыдона: онъ у тебе дочка, якъ картина,—не дасть въ образу! выкупыть передъ паномъ. Ще й нагороду одберешъ за те, що выкохала таку.

Уси такъ и зареготалыся, а маты ще ряснише заплакала. А я стою коло матери, якъ чмеленна: страшно мени и на людей глянуты; а сердце—якъ не выскоче!..

Колы се кажутъ: панъ иде... Уси розступаються, кланяються. Передъ нами, мовъ съ пидъ земли, вырись панъ,—горбатый, кривоногий, таранкуватый, ще й зъ бородою, якъ у жыда.

— А ну, де та красавыця? пытає. Уп'явъ у мене свои манюсиньки мышачи очи съ пидъ настобурченыхъ рудыхъ бривъ. Я такъ и обимлила; гляну на матиръ, а вона, якъ стина, била.

— Ничого, ничого,—каже панъ, усмихаючысь своими гнылымы зубамы,—нарядить дочку, якъ слидъ та й у горныци; а маты — и на кухни послуже.

Маты у ноги.

— Паночку! лебедочку!.. просыть, рыдає.

— Чого ты, каже, дурна, выешъ? Хиба твой дочци худо буде? Не бійсь, худо не буде.

Маты, якъ прыпала до його нигъ, то такъ и за-колила.

— Пидвести стару, приказуе панъ,—та провитритъ; а молоду—одвести у горныци... Сказавъ и пошкандылявъ до будынку.

Мене, не довго думавшы, два чоловікы — хипъ пидъ руки! — та въ горныци такъ и помчалы. Тамъ передалы мене якійсь курносій, пыкатій баби. Та вид-вела ще дали; почала вговорюваты, щобъ я не боялася, що мени тутъ добре буде. Велила скидаты ту одежу, въ якій я прыйшла, а надиваты ту, яку вона вкаже... Наряжа мене, та все прыхвалює: яка я красыва, та якъ я панови подобаюся... Якъ одилася ото, пидвела до дзеркала. Я у перше зроду въ його дывылася. Якъ глянула — и сама не своя стала! Чы се я, чы не я? Наряжена, розодита, якъ та панянка... Того жъ такы дни и довелося попрощатыся зъ своимъ дивуваннямъ!..

И Марья болізно та гирко зареготалася. У Хрысти морозъ пробигъ по-за спыною видъ того реготу.

— Охъ, смихъ теперь, стуляючы нытку перерваною розмовы, почала знову Марья, — а тоди не до смиху було. Якъ я тоди плакала, якъ побывалася!... Та все даремно. Мене заперлы въ одній хатыни и не пускалы никуды

— Нуте... якъ же вы выплуталысь зъ своєї биды?

— Багато, Христе, розказуваты. Якъ бы все, якъ воно було, розказаты,—за рикъ бы не переказавъ... Держать, ото, мене на цепу; сыжу я, та чыбію. Хочъ бы одир-ватысь, думаю,—утикла-бъ куды, та повисылася! И, отъ, почала я крутыты цепъ; и сыжу, и стою, та все кручу... Це-жъ тобі не верьовка, щобъ перекрутыты, а зализо? Якъ ты його перекрутышь? Уже жъ, думаю, що буде те й буде! Цилый тыждень його крутыла, такы перекрутыла. И зализо не выдержало, — отакє!... Це було у ночи. Якъ перекрутыла, якъ край цепу брязнувъ у моихъ нигъ,—страхъ мене напавъ. Що се я, думаю, наробыла? Посыдила, подывылася; пидняла цепъ на руки, — брязкаю нымъ. А дали — якъ зирвуся зъ мисця, якъ дремену зъ двору, — тилько закурило! Куды я бигла, якою дорогою — и доси не прыгадаю. Не знаю, якъ ранкомъ опынылася била якогось села. Що воно за

село? — и того не скажу. Вхожу въ першый двирь. Собаки кинулись на мене, люде выбиглы. Обступылы мене, обдвляються, а я стою, якъ тороплена. — Кто ты? видкиля? допытуются. А въ мене — ричь одибрало, языка не поверну; биля серця згага пече; въ голови — огонь палае; у виччю темніе, наче я кризь сыто дывлюся... Спасыби одній молодыци, узяла мене до хаты, прыгрила своею обхидчистю та ласкою; дала йисты. Найилась я — очуняла. Тоди тилько розказала про свою прыгоду. Розказую, та плачу; а за мною и други плачуть. — Куды жъ ты теперь пидешъ? пытаются люде. — Не знаю, одказую имъ. Хочъ зъ мосту, та въ воду! А одинъ чоловикъ — старенькый уже, лысенькый... — Тю-тю! каже, — оханыся. Хиба на се не мае ніякого суда, ніякого права? Жалійся! Я, каже, знаю у городи такого панка; у суди служе... Помагае добрымъ людемъ. Отъ и мени, каже, допомигъ одибраты землю видъ напасныка... Хочъ, — поведу до його?... Я йому у ноги. — Згляньтеся — молю — хочъ вы, дядечку; я за васъ до вику буду Бога молаты! — Не просы, одказуе мени; тамъ попросышъ. Я сказавъ, поведу, то й поведу; а тамъ що буде — не знаю. На другый день мы пойихалы. Повивъ винъ мене на кватырю до того пана. Молодый ще панъ, ввичлывый. Ходе по двору, смокче люльку, та спльовуе. Дядько йому розказуе за мене, та просе: поможить!

— Можна, каже, можна попытаться запомогты горю. Та що мени за те?

— А що жъ, панычу, одказуе дядько, — назначайте сами. Одсудыте ін на чысту, — послуже не вамъ — другому; заслуже — заплаче.

Глянувъ винъ на мене якось скося и зразу видвернувся.

— Добре, — каже. И пишовъ у хату.

Довго не выходывъ, — пысавъ, выдко, бо, выйшовшы, заразы давъ мени до рукъ бумагу.

— На, каже, сю бумагу, та йды до предводителя. Упады йому въ ноги, розкажы все и бумагу подай.

Спасыби дядькови, повивъ мене и до предводителя.

Покликалы мене. Увихожу я въ хату, а тамъ—панивъ-панивъ, та накурено такъ, що ажъ сынїе. Дежъ той предводитель? у кого-бъ спытаты? думаю, та прямисинько передъ усима—бухъ навколишкы!.. И пожалуйста! и помылуйте! кажу. А цепъ зъ рукъ якъ вырвется, та—грюкъ объ помисты! ажъ уси струснулыся.

— Що се? видкиля се? пытае одынъ старенькый панокъ, пидходячы до мене.

Я йому бумагу до рукъ. Узявъ винъ, прочытавъ.

— Добре, каже,—бумагу твою прймаю и тебе видъ панщыны, помы-що, ослобоняю.

Чую я те и не виру своимъ ухамъ. Я думала, що одна смерть тилько ослобонить мене видъ мого насыльныка; а тутъ тоби кажутъ: я тебе ослобоняю.—Прыпала я зъ радощивъ до нигъ тому панкови, цилую ихъ, та облываю слизьмы.

— Годи, каже винъ, годи. Тутъ сього не можна робыты. Уставай!

Пидвелася я, стою.

— Иды, каже, соби, та жды кинця дила.

— Куды жъ я пиду? пытаюся.

— То вже твое дило,—одказуе.

— Цепъ же, кажу, у мене на шыи прыкованый,—та й брязнула цепомъ.

Де хто засмїявся. Старенькый панокъ повернувся до другихъ, щось пошептавъ.

— Пидожды, каже. Клыкнувъ чоловика и пославъ кудысь. Чоловикъ не забарывся вернутыся зъ жыдомъ. У жыда цилый оберемокъ ключивъ на зализній каблучци.

— Роскуй,—каже панъ жыдови,—отсю намъ дивчыну.

Довго мусувався жыдъ, помы розимкнувъ замокъ: выпрымирявъ то той, то другый ключъ, помы не знайшовся такый, що якъ разъ прыйшовся.

Якъ розимкнувъ,—жыда выслалы, а мене пытають:

— Якъ я хочу: чы що-бъ по суду дило пишло, чы, може, воны вызовутъ пана, та зъ нымъ я переговорю, та помырюся.

— Господь, кажу, зъ нымъ! и не клычте його. Краще клыкните мою матирь.

— А дежъ твоя маты?

— Не знаю, кажу. Разомъ узялы у двирь; а де дилы матирь—не знаю.

Знову паны почалы шептатыся; а дали й кажуть:

— Ну, йды соби, та навидайся черезъ тыждень.

— Куды жъ я пиду? знову я имъ свое. У мене жъ—ни прытулку, ни прыстановыща.

— Наймыся у кого службыты,—каже панъ. А погы що—на тоби на харчи,—и давъ мени бумажку.

Поклонылася я, поцилувала руку панови и пишла. Дядько дожыдався мене и знову повивъ до паныча.

— А що, якъ? пытае той.

Я розказала все, що було.

— Чому жъ ты, дурна, не сказала, що хочешъ по суду?

— Богъ же його зна! Я не знала, одказую.

— Ну, ничего, каже,—мы його нагріємо! А теперъ отъ що! зоставайся у мсеи хазяйкы на служби.

— Добре, кажу, послужу, сколько скажете. Ще якъ бы вы за мою матирь поклопоталы, то я бъ вамъ и викъ служыла!...

Отдала я дядькови бумажку, що панъ давъ. Винъ не хотивъ и браты, та я проби намаглася. — Якъ? сколько зо мною возывся, та клопотавъ!... Вырядыла я його, а сама зосталася у хазяйкы. Вона була мищанка, перекупка,—хлибомъ перепродувала, рыбою, соняшныкомъ... У неи ото я й зосталася. Спершу було боязко якосъ, а дали—прывыкла. Хазяйка николы не сыдыть дома,—все на базари, та на базари; а мы зъ ии дочкою—дивкою дома правымося. Гарна була та Настя,—Настею звалася,—весела, спивуча. Якъ заспиваемо було у двоухъ, то ажъ стины слухають. Иноди до насъ и панычъ зайде. Розказуе мени про дило; нахваляється пана у тюрьму посадыты. „Отъ, колы бъ, думаю, його у тюрьму завдаты, щобъ знавъ, якъ знущатыся надъ людьмы!“

— А за матирь же якъ? пытаю.

Тоди, ото, винъ и сказавъ, що маты продана другому. Зажурылася я, засумовала... Шкода мени матери старои; хочъ бы колы довелось побачыты ии, почуты, якъ ий живесться...

Якосъ разъ у вечери панычъ клыче мене до себе у хату... Слово-по-слову—винъ почавъ мени казаты: хочешъ—я найму кватырю; будемо жыты у-купи. Тоби, каже, добре буде,—и те, и друге, и трете... Розпысуе, та пидбыва.

Подумала я: не згодиться—не буде дила весты; визьмутъ мене знову до пана... А якъ до його, — то краще на шыбеныцю!... Згодылася.

Зъ того жъ такы вечора и почала я зъ панычемъ жыты. Перейшлы зъ нымъ на нову кватырю. Жыву—якъ господиня: схочу робыты—роблю, схочу лежаты—лежу. Добре було! Забула про все. Про матирь тилько иноди згадувала, та боялася и згадуваты... Що, думаю, якъ вона у хату—шастъ! А що се, скаже,—видъ одного втекла, та другому на шыю вишаєшся? — Краще, думаю, якъ бы вона умерла, щобъ и чутка про мене до неи не доходила.

Пожылы мы отакъ зъ мисяць, а може й того бильше. Якосъ панычъ у вечери й каже: щось панъ не йиде.

—Який, пытаю, панъ?

—Твій, обыдчыкы!

—Хай йому цуръ! кажу. Я його и бачыты не хочу.

Колы се на ранокъ—щось промелькнуло побиля викна, иде у двиръ. Глянула я—панъ... У мене и руки, и ногы потерплы...

—Панъ, крычу.

А панычъ: иды, каже, соби у другу хату: я зъ нымъ самъ побалакаю.

Пишла я. Увійшовъ панъ, поздоровкався; та тихый такый, смиренный; де та и натура вовча дилася!... Слово-по-слову, — заведе ричъ про мене. Жаліється панычеви, що я сяка, и така, и волоцюга, и злодійкувата. Дывується, що панычъ узявся за мене клопотаты.

Панычъ ходе по хати, та спльовуе. У його така чудна привычка — все, мовъ, спльовуе. Слухавъ, ото, винъ пана, слухавъ, а дали—якъ вызвирьтаться.

—Та вы, каже, не соромьтесь, отаке зъ нею вчывшы, ще й славыты ии? Бога побійтесь! Я, каже,

знаю їи. Вона поблызу тутъ служе. Хазяйка не нахваляться нею. Я думавъ, каже, що вы мырытыся прийхалы, а вы такъ—побазикаты!

Панъ мій тоди на попятный двирь.

— Та я, каже, раднишый и мырытыся и поступлюся їй чымъ-небудь, хай тилько облыше дило.

— Що жъ вы їй дасте? пыта панычъ.

— Замижъ виддамъ, огородъ дамъ, хату выстрою... одказує.

— То все—дурныця! каже панычъ. Хотите на мырь—тры тысячи!

Наче ужаленый, пидскочывъ панъ.

— Тры тысячи? скрыкнувъ. Краще я въ тюрьми зогнію, на Сибирь пиду, ніжъ такій поганци тры тысячи дамъ!.. Ще може й опрощення прылюдно скажете просыты?

— И опрощення, — каже спокійно панычъ. — А вы думалы якъ? Ще молитъ Бога, що вона васъ за одно страждання позыває, а за те й мовчыть, що вы їи насылувалы.

— Хто? я? скрыкнувъ панъ. Вона бреше, мерзавка! Вона, що вгодно, наплете... Хиба вона мало, ще до того, якъ у двирь їи взять, тягалася зъ хлопцямы? А въ двори?.. Козачокъ Яшка є.— Дытына, завсимъ ще дытына, а вона и його розвратыла!.. крычыть — гукає.

А панычъ все ходе,—та спльовує. Колы се, трохи охолонувшы, панъ знову повернувся до паныча, та такъ тыхо, та ласкаво:

— Иване Юхымовичу! Вы жъ, каже, благородный; у вашихъ жылахъ тече дворянська кровъ... Вы, може, сами маєте, або ваши родытели, крестьянъ... Спытайте вы ихъ, воны скажутъ, що то за народъ?.. Чы вартъ вамъ устряваты въ таке дило? Що вона вамъ: сестра, родычка?.. Вона невидома никому... Що їй?.. Погомонять за неї трохи люде, а якъ визьме свое—кожному заздро стане. Кожна маты радниша буде прывесты до мене свою дочку, щобъ такъ нагородывъ, якъ їи нагороджу!.. А я? — Я — Богови й Государеви служывъ безпорочно; я — видомый мижъ людьмы... и теперь про мене по всьому повиту пишла лыха слава... Черезъ кого?.. и

ажъ зубамы заскрыготавъ.—А вы, каже, ще й караты збираетесь... Иване Юхымовичу! Згляньтесь на Бога. Може колы й у васъ будутъ диты... худоба... крестьяне... Може и вы колы не выдержете,—серце—не каминь!—и вдарите якого... Подумайте тилько: що черезъ погань яку, нестоющу слова доброго, васъ обезславлять, одирвуть видъ дитей, худобу вашу одберуть!..

Отакъ Лазаря спивае. А я стою у другій хати, та зъ за дверей слухаю. Такъ и порывае мене до паныча кинутись, попрохаты, щобъ не вирывъ ничому, не вступавъ ничего. Отже гляну у щилыну, побачу панову кострубату голову, його мышачи очи—такъ мене страхъ и обійме!—поступлюся геть. Довго воны балакалы; не прыгадаю теперъ уже що. Панычъ не вступа. Пишовъ панъ ни съ чымъ, тилько запрохавъ паныча до себе у вечери.

Якъ zostались мы у двохъ, я й кажу панычеві: хай одкупе матирь, та дасть хату й огородъ,—беры вже його лыха година!—помырюся.

—Що ты, дурна!—каже панычъ.—И не думай безъ мого видама мыртыся.

Чы такъ, то й такъ. Ты краще знаєшъ,—думаю.

У вечери панычъ пишовъ до його, та вернувся ажъ свитомъ,—пьяный,—пьянезый! Того дня и на службу не ходывъ. А въ вечери каже мени:

—Знаєшъ що, Марье? Дае тоби панъ вольну, та двисти карбованцивъ,—сто заразъ, а другу сотню—якъ прошеніе подасы... Мырыся!

А я:—а якъ-же маты? Хай хочъ матирь одкупе.

Зареготався панычъ.

—Матирь?—перепытавъ.—На-що тоби маты? Ты-жъ у мене будешъ жыты. Адже-жъ вона, якъ вильна буде, до тебе прийде. Що-жъ тоди? Похвалыть, чы погладыть вона тебе?

Думаю: справди такъ. Жалко и матери, шкода и себе... Що його робыты?—А винъ одно: мырыся! и дае мени бумажку.

—Оце тоби,—каже,—и гроши. Хочъ—у тебе будутъ, а не то я ихъ заховаю.

— Сховайте, кажу. Де я ихъ у себе сховаю? Ще хто-небудь украде.

Такъ уже йому вирила, дурна. Потимъ я уже дозналася, що паньчъ съ пана ажъ дви тисячи потягъ, а мени сказавъ—двисти карбованцивъ. Та про се ричъ дали, а теперъ одно товче: мырыся, та мырыся!

Напысавъ винъ прошеніе, пославъ мене зъ нымъ до предводителя. Пишла я,—подала.

— А що,—пыта,—голубушка, своє получила?

— Получыла,—кажу.

— Дила по суду не хочъ весты?

— Не хочу.

Съ тымъ я й пишла назадъ. Иду, та й думаю: оце двисти карбованцивъ є. Що мени на ихъ купыты? У мене ни сорочки залышньої не має, ни платка, ни юпчыны, ни кожушанкы про зиму. Куплю скрыню, та наб'ю повну.

Прийшла до дому, хвалюся паньчеви.

— Чы такъ, то й такъ. Багато його, каже,—ничого надбаваты, а що слидъ купыты—купы.

Потроху я почала скуплятыся. Паньчъ дає гроши, а я скупляюся. Набгала повну велику скрыню; прыбралася, нарядылася,—ничого мени не треба! Забула и про гроши, що у паньча зоставалыся. На-що вони?... Хай лежать до случного часу.

Тилько разъ паньчъ хвалытыся: чы ты, пакъ, знаєшь, Марусе, що твій панъ насъ обдурывъ?

— Якъ?—пытаю.

— Такъ: не виддає и доси другои сотни. Було-бъ не подаваты прошенія, не взявши усихъ грошей до рукъ.

Мени, правда, шкода стало, та не дуже. Не дає—хай и не дає: йому Богъ за те виддячты! Хвалыты Бога, я вильна теперъ, а про гроши мени байдуже. Жыву соби, якъ пташка та, безжурно.

Разъ,—у ярмарокъ се було,—вийшла я, хожу по ярмарку, колы—зыркъ!—мижъ возамы знайомый чоловикъ зъ нашего села.

— Здорови! витаюся.

— Здорова,—признавъ такы. Пытає: де я теперъ?

— Служу,—одказую йому. Слово-по-слову—розбалакался.

— Та й добре ты, каже, нашого пидсикла!—И розказує мени, що прыйшлося панови чы мало худобы всякои спродаты, щобъ мени сплатыты.—Теперь ты, каже, багачка.

— Багачка-жъ, кажу; багато де чого не має. Та й хвалюся я йому, що не я пана пидсикла, а винъ не додавъ мени сотни карбованцивъ.

— Якъ?—дывується.—Прыказчыкъ-же хвалылся, що вси до копійчки виддавъ тому панови, що за тебе клопотався; щось дви тысячы, чы й того бильше... Якъ, каже, не благовъ, якъ не прохавъ,—хочъ бы копійкою поступывся! Вси чыстаганомъ выложывъ йому на стиль.

Защымило мое сердце. У перше прыйшло мени въ голову: а що, якъ панычъ дуре?

Потимъ почала роспытуваты за матирь: чы не чулы,—пытаю,—де вона й якъ вона?

— А ты хйба,—каже,—ничого й доси не знаєшь? Давно твоя маты померла, щось и мисяця не прожила у нового пана: журылась-журылась, та зъ журбы й умерла.

Прыйшла я до дому. Плачу—оттакымы! Жалко мени матери; шкода—що такъ мене уси дурять. Прыходе панычъ.

— Чого се?—пытає.

Розказую йому: маты вмерла и люде кажутъ отакъ и такъ. Винъ насупывся.

— Вирь ты,—каже,—людямъ. Чого дурни не набрешутъ?

Съ того часу почавъ винъ видъ мене крытыся та сторонытыся: чы дома бува—ляга мерщи спаты, повернеться до стины—мовчыть; чы пиде куды—до свиту засыжується. А тутъ и зо мною діється непевне: чую—щось кыдається-ворушытыся пидъ моимъ сердцемъ... То мени чогось весело стає,—спиваю, сміюся, балакаю сама зъ собою, якъ дурна, або божевильна; то навпаки—слова видъ мене не доб'єшся... Нудно мени, важко, гирко... Подумаю я про свое безталання,—слъозы такъ и заллють очи!..

Разъ—весела я була—розкажую усяки нисенитныци панычеви, теревени правлю. А дали пытаю його: чы будете ради сынови або дочци?

Якъ сказала те, дывлюся—хмурыться винъ, морщыться, ажъ на лыци зминывся.

—И не подумай,—каже.—Якъ тилько що пысне у хати,—съ того часу намъ у купи не жыты!

—Якъ-же се такъ?—пытаю.—Де-жь його мени диты?

—Де хочъ: хочъ зжарь, та з'йижь!

Повирышъ: якъ сказавъ винъ мени те,—то наче холодною водою обдавъ мене!.. Руки и ноги у мене затрусылыся; у очихъ потемнило... Стою, дывлюся—и ничего не бачу; а свить кругомъ мене такъ ветушкою й ходе, такъ и крутыться... Боже, думаю. И се батько каже? Де-жь батькове серце?.. А я сцёршу тишылася, дурна. Думала: колы-бъ Господь пославъ... якъ його буду любыты... який винъ буде радый!.. И молю Бога, колы буде хлопъятко, то щобъ на його було схоже... Не дасть-же винъ запропастытысь свой дытны?... А тутъ: на тоби, та цыть!... Хочъ зжарь, та з'йижь!... Здається: якъ-бы винъ у той часъ ударывъ мене ножемъ у серце,—не такъ-бы воно заболело, якъ видъ того слова!

Мовчу я,—похнюпылася.

И зъ того разу ставъ винъ мени протывный. Такий протывный—Господы!.. Уже писля того не було николы й розмовы по серцю. Винъ иноди и лащыться до мене—та ненавысне мени його те пидлабузнювання; не гляну я на його, якъ слидъ, и дыше винъ на мене важкымъ чымсь. А тымъ часомъ и воно дае ознаки: уже помитно и зъ боку стало

.
Отъ воно, Хрысте, якъ насъ пиддурюють! Писля того пустылась я,—якъ тамъ кажутъ,—якъ собака зъ оже-реду... Полюбыла було москаля и жылы мы гарно, поky йому одставка не выйшла. А выйшла,—якъ пишовъ, то й думаты забувъ. А прысягався, що дома тилько спродать свою спадщину, знову вернется, та й поберемося... Обдурывъ и цей!.. Покинула я те мисце, де жыла. Ду-

маю: може у другому краще буде. Приблудылася сюды. Пиднесло того Йосыпенка зъ сватаннямъ. Я його ни капелькы не любыла; якесь зъ його вайло; а такъ пишла, щобъ не хылятыся по чужыхъ людяхъ. Самъ, бачъ, господарь,—своя хата, своя худоба. Думка: обживемося, звыкнемо одно до другого... Воно-бъ може мы и обжылыся, колыбъ не свекруха. Такъ вона-жъ, якъ иржа те зализо, пыляла що-дня!.. Кынула и його. Уже-жъ гирше не буде, якъ є.—Прийшла знову сюды, нанялася. Пидвернувся хвидхвебель зъ роты. Молодой, та бравый... Ну, що ты зъ серцемъ подієшъ? На свои заробиткы нову йому одєжу справыла; чоботы до ваксы пошыла; часы срибни купыла... А винъ теперь женыть-ся на мищанци... Отаке-то, Хрысте! Горенько зъ тымъ серцемъ!

Марья замовкла; мовчала и Хрыстя. Жыття Марьи не, якъ на долони, стояло передъ нею, гирке та не прывитне, зламане неправдывымы вчынками, знехаяне лукавымы замирамы... И їй страшно стало, страшно за себе.

Кризъ невельчку щылынку прокрався до ихъ у темноту мисяць срибною стяжечкою... Хрыстя струсулася.

—Онъ уже й мисяць зійшовъ,—промовыла вона тыхо.

—Зійшовъ. Пора спаты. Спы, Хрысте! Хай тебе мынає те лыхо, що мене трощыло!

И Марья почовгала до свого лигва.

Сергій Павленко.

Дарма!

Спочыло сонце, ничъ зайшла
И швыдко всюды сонъ настане...
Дарма! По ночи сонце встане,
А на ничъ зиронька зійшла.

Настала осинь нависна,
Идуть дощи, и все марніє...
Дарма! На неби проясніє,
И прыйде по зими весна.

Похмури дни за днямы йдуть,
Нешастя-лыхо напосилось...
И то дарма! Хоча и в'йилось,
Мынется й радости прыйдуть.

Зимньої ночі.

Що за дывная ничъ!
Мисяць срибный горыть
И проминнямъ ряснымъ
Сонну землю сриблыть.

Дрибни зори тремтять
Де-не-де въ вышныи,
Сяе нижна блакить
У своїй глыбыни.

Тыша. Лютый морозъ.
Занимало все—спыть,
Только снигъ на шляху
Пидъ ногами рыпыть.

Все скувала зима!
Побилилы поля,
Лись посывивъ, замовкъ,
И замерла земля...

Але неба блакить
Легко дыше й живе
И велычно по ній
Срибный мисяць плыве.

Наче навижена,
Годына летыть,
Прийде ничка темна—
Серденько болыть...

Лита молодіи,
Легко зъ вами быть!
Рожеви надіи—
Чы васъ-же забудь!

Видколы не стало
Моєи весны,
Не тымъ щастя стало,
Не ти вже и сны...

Лита молодіи
Давно прогулы,
Але ще надіи
Жывуть, якъ жылы!

Микола Чернявський.

Коженъ зъ насъ свои кохає
Тайни думы, тайни мрії
И у сяєви надіи
Шляхъ жыття свого змиряє.

Видъ чужого скрывшы ока
Въ серци думъ своихъ святыню,
Винъ жыття свого пустыню
Переходе нешыроку.

Тилькы ты, душе поета,
Божа арфа тыходзвинна,
Йдешъ ты зъ писнею, й невпынна
Скризь зъ тобою й писня йде та.

Лилея.

Винъ промовывъ тыхо...
Тилькы мовъ ножами
Ій скривавывъ серце
Тымы винъ словами:

„Я безмежно тяжко
Выненъ передъ вами...
Васъ кохавъ... Та друга
Стала промижъ нами...

Я дурить—не вмію,
Двохъ любить—не можу,
И въ тому, що сталося,
Бачу кару Божу..."

Забрили сльози...
Стыслось серце зъ муки...
И вона упала,
Заломившы руки.

Такъ струнка лилея,
Скроплена росою,
Пада и вмирає,
Зламана грозою...

Коли злита въ краину мрій
И вильныхъ думъ ширококрылыхъ
Натхненнямъ духу розумъ мій
Зъ долинъ жыття, дрибноти мылыхъ,—
Спада зъ очей моихъ мана
Казокъ земли—тупыць корану,
Исходе истына ясна,
Мовъ сонце зъ лона океану.
Тоди нигде мени нема
Ніякихъ загадокъ на свити,
Щобъ ихъ я сылою ума
Не змигъ одразу освітити.
И якъ душа тоди болить
За нашу долю сумовиту,
Що сыль немає намъ злетить
Усымъ у ту краину свиту.

Тыхо-тыхо, непомитно
Плыне часу течія,
И за нею безпрывитно
Въ питьму ночи плыну й я.

Плыне все мое зо мною
Въ лоно смерты мовчазне:
Думы—хмурою юрбою,
Царство мрій моихъ ясне.

Въ непостійнимъ мрійнимъ коли
Все те в'ється, порына
Пидъ байдужнымъ зоромъ доли
И плыве, плыве, мына.

Що бажання, що страждання,
Що вси замиры земни,—
Жде насъ безрику витання
Въ неосяжній далыни!

Те, що вчора хвильовало,
Грило сяєвомъ мене,
Те сьогодні покрывало
Смерты вкрыло мовчазне...

И нищо мени не мыле,
И жыття мени не жаль,—
Тыхе серце наболиле
Обгорта ясна печаль.

И нема нікому шкоды,
Що вмирає чоловікъ,—
Въ лони матери-природы
Жывотворныхъ сыль родныхъ.

И на місце милліонивъ
Смертю вырваныхъ зъ жыття,
Милліоны-жъ епигонивъ
Вырнуть зъ моря небуття,

Щобъ въ яснимъ жыття проминни
На хвылыну помыгтить,
Що-сь издійснены въ творинни
И безъ слиду залетить...

Любовь Яковська.

Лисничий.

Пышався дуже Гарасымъ лискомъ у Бердыкивщини, тай було-бо справди чымъ пышатыся. Уси лиски навколо давно посплюндровано: тилькы хиба струхнули пенькы натякувалы людямъ, що тамъ росли колысь столитни велетни, а маленьки дубчакы, що доручылы колысь, ще за часивъ крипацтва, стерегты Гарасымовому батькови, а потимъ и йому самому, все пышніше та пышніше розверталы свое гилля, все выще та выще пидводылы свои кучеряви головы людямъ на втиху. И тилькы-жъ бо на втиху, бо жадного разочку не зважувавсь ще ниhto перескочыты черезъ глыбоки ровы, повыкопувани власнымы руками Гарасымовымы, перелизты колючи загороды, та цюкнуты сокырою якого дубка, або хочъ скорыстуватыся дидовымъ пастивнычкомъ на выгребеныхъ та повымитаныхъ прогалынкахъ лису: дидъ знавъ слово, якъ замовыты лись и видъ порубу и видъ потравы.

— Убью, якъ спобижу у лиси, бо не лизь,—казавъ винъ спершу, поky бувъ молодшый, и люде не знали гараздъ його вдачи.—„Убью, бо не лизь“, казавъ винъ пизнише; „убью“—ще пизнише и нарешти не мавъ вже нагоды ніякъ стращаты, бо люде, змалечку звыкнувшы боятыся дидового слова, и дорослымы не шукалы стежки до лису. Усе життя Гарасымове перейшло у тому лиси, уси сылы, яки булы, пишлы на доглядъ його, уси думкы—йому на корысть, и здавалося, нибы уси кориння дубкивъ

тыхъ переплелыся у його серци—такъ боляче було йому переживаты сухолиття, такъ весело дывытыся на соковытый лысть досыть польотого дощемъ дерева, впыватыся вохкымъ повитрямъ лиса. И той лись рись та рись на втиху, на гордоши дида, а вкупѣ зъ тымъ росли та розросталыся и надѣи дидови.

Одного разу, пидъ маненьке весняне свято, чоловіки зибралыся на выгони погомониты. Гарасымъ не мавъ що у лиси робыты и надѣйшовъ те-жъ до гурту.

—Обрыдло, диду, вже зъ лисовыкамы—до людей тулытеся?—прывиталы його чоловіки.

—Глузуете вы все, та смѣтеся зъ дида, а скажить, чы є въ кого чымъ пышатыся такъ, якъ мени моимъ лисомъ?—запытався Гарасымъ.

—Такъ винъ-же бо, диду, и не вашъ,—нагадавъ Охримъ.

—Якъ-то не мій? Моимъ бувъ винъ зроду—моимъ зостанеться, покы мого й вику,—видмовывъ Гарасымъ.

—Хиба вже купчу зробылы?—зареготалыся чоловіки.

—Не та маты, що на свить породыла, а та, що вы-годувала. Оцю прыказку саме до мене й прытулить. Те дарма, що це панський лись, що винъ значытеся по планахъ за Михайломъ Михайловичемъ Стократенкомъ—я вырастывъ його, то я йому батько, я йому й голова. А глузуваты нема зъ чого, бо прожылы вы не меньшый за мій вѣкъ, а помрете—и слиду по васъ не зостанеться. Налупылы дитей, та що зъ того? И ти такъ само: помучатеся на цимъ свити, тай згнуты зъ лыця земли; будутъ унуки—те-жъ повмирають, а мій лись все стоятыме та дякуватыме мени, Гарасымови.

—То-бъ то винъ замовлений, до страшного суду стоятыме?

—До свого часу стоятыме, а прыйде його часъ—зрубають, бо кожде дерево росте на корысть людямъ,—мовывъ Гарасымъ.

—То-жъ-то, бачте, й є! Сами кажете: дерево росте на корысть людямъ, а яка кому корысть зъ вашого лису,—пидхопывъ Гарасымову ричъ Антинъ, невеличкый на зрѣсть, жовтый та змарнилый чоловічокъ.—

Погоривъ я, мушу становыты хату, такъ доводиться ажъ до Сагайдака за 37 верстовъ йиздыты по дубыну, а вашъ лисъ бовваніе, якъ той дурень: ни Богови свичка зъ його, ни чортови кочерга.

— Отака саме корысть була и твоему батькови зъ тебе, якъ ще ты бигавъ по выгону безъ штанивъ. Теперъ зъ тебе и косарь, и молотныкъ, и плугатырь, и поганенький майстеръ, а тоди зъ тебе тилькы й було пожытку, що йивъ добре,—видказавъ Гарасымъ.

— Розкажуйте!—махнувъ рукою Антинъ и одвернувся у важкій задуми видъ дида.

— Та ось-же глянь хочъ на цей ципокъ. Я зрубавъ його тоди ще, якъ уперше пишовъ писля смерти батька самъ стерегты лису,—а прыривняй ты його теперъ до його перевесныкивъ, то й самъ скажешъ, що не по дурному Гарасымъ викъ свій у лиси перевивъ, не по дурному ночей не досыплявъ, зъ вама, сусидама, спорывся, гриха набирався. Поклавъ я свій викъ, цього лису доглядаючи, покладе може и сынъ такъ саме, а внуку вже диждуть побачыты, якъ зъ ціеи самои дубыны и храмъ Божый збудують.

— Адже диждали, диду, вже и вы побачыты, якъ двадцять чотыри дубы выволокли зъ лису,—обиззався молодой ще чоловікъ, Назаръ.

— Диждавъ, диждавъ... Що робыты? Оженывъ панъ сына, схотивъ, мабуть, одризныты и пославъ по дерево на будивлю—утялы двадцять чотыри дубкы трохи до часу... На весь лисъ тилькы й було такихъ двадцять чотыри—ще не за моєи пам'яты зрослы, мабуть колысь на маякы покынуто ихъ. Гарни, дуже гарни булы, и рослы-бъ ще довго, та довелось зрубаты... Така вже потреба була: хату, бачъ, довелось сынови будуваты, чы тамъ може коморю, одно слово: треба було, а не будь тієи потреби, панъ бы и до вику не зрубавъ такого дерева.

— Ото-жъ, диду, наспила потреба вже й вамъ поставыты нову хату: ось-ось оженые сына, то ніякъ буде и молоду на посадъ завести,—мовивъ Назаръ.

— И прямо такы нигде буде молодцы й походыты: куды не ступыть, сами пидсишкы, а схоче у викно глянуты, то хiba пидъ лавку полизе, або на стиль зопнеться, бо у дида одно викно ажъ у землю пурянае, а друге до сволока пнеться,—пидхопывъ Охримъ.— Сыдоре, де ты соби таку куцяпцю добудешъ, щобъ до хаты прыйшлася?—звернувся винъ до Гарасымового сына, що сыдивъ трохи осторонь и, хочъ перекидався словечкомъ-другымъ зъ своимъ товаришемъ, Иваномъ, але весь часъ пыльно дослухався до розмовы чоловікивъ и ще дужче насторожився, колы зайшла ричъ про хату.

— Не треба й шукаты: хай доб'ється тилькы до пана та купыть дубыны, то я йому у-разъ высватаю ту „куныцю—красну дивыцю“, що не сходыть у його и зъ думкы, а ни, то й другимъ старостамъ закажу, бо старый Максимъ и по потылицы дасть,—обизвався Мыкыта.

— И справди, Сыдоре, зроби такъ, якъ Мыкыта каже. Панови була потреба дубыну рубаты, а тоби у-двое бильша, бо ось, мовлявъ, не виддають за тебе и дивкы черезъ саму хату,—пидтрымавъ Мыкыту Охримъ.

— Не буде того, покы я живый, а помру, то й тоди не буде йому на те мого благословення,—мовывъ Гарасымъ.—Панови тай то я дозволивъ тилькы двадцять чотыри дубкы зрубаты, а дви пидводы такъ и вернулись у порожни, бо, якъ не добывався прыкащыкъ—я такъ и не допустывъ нивечыты молодой деревыны.

— Та вже-жъ, тату, хату треба становыты,—обизвався несмиливо Сыдиръ.

— И становы, якъ треба: ось лиснычый у Сагайдаку и дубыну, и всяке дерево на сичку переводыть, то й купуй, скильки душа забажае...

— Де той у Бога Сагайдакъ! Чы його сплоха навозышъ звидтиля чужою скотыною дерева на хату?—надійшовъ бльжче до батька Сыдиръ.

— А ты-бъ спытався батька, чы сплоха виростывъ винъ оти дубкы, що тоби вже й очи вбирають, та чы сплоха йому и поперекъ, и ноги, и руки крутыть, та

чы сплоха йому було хыжымъ звиремъ сорокъ рокивъ по лису блукаты, своихъ сусидивъ зъ рушныцею пидстерегаты, та чы легко то йому и теперь слухаты, якъ його ридный сынъ та його кривавыцю зневажає? — запытавъ и скинувъ очыма на сына Гарасымъ.

Сыдиръ спустывъ очи до долу и почервонивъ.

— И колы хочъ, сыну, батько правду каже,—вкынувъ свое слово, звертаючысь до Сыдора, найстарійший мижъ чоловикамы дидъ Євменъ.—На моихъ очахъ той лись вырись, на моихъ очахъ и батько твій зостарився, то я бачывъ, якъ винъ биля того дерева побывався. И ты не слухай людей, що тоби пиддрочки дають: насъ багацько такихъ, що на готовеньке зазихають, та мало такихъ, що до ума що-небудь доводять. Уси мы здатни въ одынъ день и десятину лису сплюндруваты, та не здатни за весь викъ и однієи деревыны выкохаты...

— И хто тамъ йому пиддрочки дає?—загалдили люде.—Мы у жартъ сказаны, а дидъ Євменъ вже заходылыся насъ судыты. Хиба-бъ справди та дубына зеленила доси, колы-бъ уси не знали, що дидъ Гарасымъ на той лись жыття свое поклалы, тай не пошкодили-бъ и души своєи якъ-бы до чого дійшлося.

— Ото-жъ воно на мою ричъ якъ разъ и выходыть,—усмихнувся дидъ Євменъ:—не кривавыци чужои, не дерева шкода вамъ, а рушныци та килка боитесь. Гарасымъ-же, бачте, и души-бъ своєи не пошкодивъ за той лись.

— И не пошкодивъ-бы, дале-би, не пошкодивъ, и гриха-бъ не побоявся прыстрелыты злодіяку. Усякъ знає, яка мени корысть зъ того лису: сушныку на зиму на-збираю, сина корови прыпасу та пивъ упруга выорю, а, здається, не проминявъ-бы и на золоти горы—такъ шкода, якъ серця свого...

— И прямо до серця доходыть,—муркнувъ зъ велькымъ глумомъ Антинъ.

— Не смійся, Антоне, бо я первый такой, що якъ бы бувъ запопавъ цимъ литомъ того супостата, що обикравъ мою щепу, то мабуть не обійшлося-бъ безъ гриха,—мовывъ Охримъ.

— Бо и самъ супостать,—сплюнувъ Антинъ йому у видповідь...

— Чого-жъ я супостать, якъ самъ прыщепивъ грушу, чотыри роки глядивъ їи, поливавъ, пидризувавъ, а хто-сь прыйшовъ тай обирвавъ чысто? Хиба-жъ не досадно?

— Та то-жъ ты тилькы чотыри роки глядивъ, тай одну однимъ деревину, а я сорокъ рокивъ побывався, тысячу сто й чотыри деревины выкохавъ, то якъ то воно мени вже выпустыты злодія живымъ зъ лису?—запытався Гарасымъ Антона.—А тобі, сыну, отъ що скажу,—звернувся винъ до Сыдора:—тилькы пересвидчуся, що ты не здатенъ глядиты лису, то не подывлюся на твои злыдни, доб'юся до самого пана, поклонюся йому у ноги, та попрохаю, щобъ назначылы у лиснычи, кого самъ наражу, а тебе щобъ и до лису не допускалы...

— Хай винъ сказаться самый той и лись, ажъ обрыдло, слухаючы. Хоть-бы сына прылюдно не порочылы. Чы, може, скажете, винъ погано лису глядыть?—заступивсь за Сыдора Антинъ.

— Колы добре доглядає, то хай же його и кохає, а на дубыну не зазирає,—одризавъ Гарасымъ.

— Не дивно й зазихаты, якъ не має хаты,—засміявся Назаръ.

— А я ось яку загадку додамъ: не вси ти мени гожи, що увихожи: то мои гости, що хата на помости, а то мени недовиркы, що полатани одвиркы,—обиззався незвычайно весело за спыною Сыдора Максимъ.

— Кому-жъ-то ту загадку видгадуваты?—запытався Назаръ.

— Тому, кому позакладало,—засміявся и пидморгнувъ на Гарасыма Максимъ. Сыдиръ похнюпывся и одійшовъ геть. Невымовна туга поняла йому серце: загадка Максимова справди була незрозумилою хиба тилькы тому, кому позакладало. Це-жъ винъ нарочыто прылюдно нагадавъ, що не виддасть дочкы у стару хату, а про нову оселю та ще зъ Сагайдакового лису годи було й марыты пры тыхъ достаткахъ, яки вони малы. Сыдиръ прысивъ

бувъ до парубкивъ, але тилькы почала челядь збиратися на вулицю, подавсь до-дому, щобъ не бачыты не-суженои дивчыны та не надриваты свого серця.

Гарасымъ-же гулявъ того вечора десь навдывовыжу довго, а повернувся у такому гарному настрою, що, здавалось, колы-бъ Сыдиръ мавъ хочъ маленьку охоту побалакаты зъ батькомъ, то напевне-бъ кризь ту хмару, що навіяла балачка зъ батькомъ на выгони, вызирнуло-бъ и сонечко. Та тилькы парубкови було не до жартивъ: ще тяжчий смутокъ обгорнувъ його душу, якъ побачывъ винъ веселе облыччя батька, ще болячише за ту свою гирку долю, що наче додала веселоштивъ його родыни. Винъ на вси заходы батька, або зовсимъ не видповидавъ, або-жъ кыдавъ кризь зубы коротеньке словечко и поспишывсь лягты зарани спаты.

Заснуты, одначе, винъ не мигъ. На вулицы луналы веснянки, зразу на выгони пустувала челядь; винъ чувъ, якъ пробиглы парубкы поузь хату на другой кутокъ гуляты, бачывъ, якъ закохана парка пройшла пидъ викномъ; повный мисяць зазыравъ йому у вичи; кризь росчынену кватырку врывалося тепле, пахуче повитря, у лиси жалибно тьохкавъ соловейко. Винъ довго лежавъ мовчки, але нарешти не мигъ бильше здолаты себе и тяжко зитхнувъ.

— Ты ще й доси не спышь? — запытавъ Гарасымъ.

— Не сплю... — зитхнувъ Сыдиръ.

— Отъ и гараздъ: якъ не спытсья, то пидемо у лись...

— Вамъ тилькы лись и на думци,— кынувъ докирливо Сыдиръ.

— Коли лись, а якъ колы, то може що й инше на думку спадеться. Оце-жъ слухай и теперь: сказавъ тоби про лись, а теперь скажу: засылай завтра старостивъ, якъ що маєшь охоту женытсья.

— До кого? Чы не хандолю часомъ у невесткы забажалы? — гирко усмихнувся Сыдиръ, ледве стрымуючы себе, щобъ не кынуты батькови зъ досады якого образливого слова.

— Про мене: чы до хандоли — то й до хандоли, а

чы й до Оныськы—той то мени однаково,—протягъ Гарасымъ, немовъ то й справди йому байдуже.

— А хата?—схопився Сыдиръ.—Хиба не чулы, яку загадку закинувъ Максимъ? Чы може надієтеся, що винъ згодиться такы запакуваты свою дытыну у цьому льоху?

— Ничого ій не станеться, якъ перебуде два роки й у льоху: поберетеса, переживете лито та зиму, а по весни ты пидешъ на заробиткы, прынесешъ грошей, я продамъ корову — и буде нова хата...

— Хиба дядько Максимъ погодяться на те?

— Якъ-бы не погодывся, то я-бъ тоби, дурню, не веливъ засылать старостивъ. Оце-жъ мы цилисинький вечиръ балакалы, тай добалакалыся такы до згоды.

— Таточку, риднесеный, спасыби-жъ вамъ, спасыби!—стыснувъ зъ радощивъ Сыдиръ батька, ажъ хруснулы руки, и метнувся зъ хаты...

— Мени, бачъ, и не похвалывся!—обизвалася зъ печи Мотря.—Слава Мылосердному, що ты такы перебалакавъ зъ Максимомъ, хочъ одъ серця видлягло, а то и я, дивлячысь на ныхъ обохъ, и сама спокою не знала. Ажъ страшно було глянуты, яки воны за весну обое стали. Хай Богъ мылуе, одведы Царыця небесна видъ такого кохання: винъ наче хмарою оповывсь, а вона немовъ непрытомна стала. Чы имъ пороблено, чы то вже видъ Бога, а тилькы, мабуть, и не знеслы-бъ сердешни розлуку.

— Уже й не розлучаться, хай любляться, гараздъ, що до пары: одынъ одного достаткамы не докорятымуть, а поставлять хату, то й Максимови заципыть,—видмовывъ Гарасымъ, прыгадавшы, якъ довго та пыльно довелося йому сьогодни свата умовляты, що-бъ виддавъ дочку.

— Ото тилькы и печали, що Сыдорови доведеться на заробиткы йты,—зитхнула Мотря.

— Такъ иды й ты зъ нымъ: може де на рукахъ пиднесешъ,—мыттю скипивъ Гарасымъ... Знаю я, до якои це ты крыныци стежку топчешъ, та не доведеться зъ неи воды пыты. Ты вже те-жъ закидала, що дешевше було-бъ дерево у пана купыты, та заськы тоби зъ пансь-

кои дубыны — не знивечу я дерева зарады того, абы тилькы Сыдирь не потрудывъ нигъ, и ты не добывайся того.

— Чого я тамъ добываюся? Робы, що знаєшъ, замышляй, якъ хочешъ — мени абы тилькы, Господы, його оженыты та позбутыся клопоту, — поспишылася Мотря заспокоиты чоловика, и винъ справди видразу заспокоився и незабаромъ мицно заснувъ.

II.

А тымъ часомъ закохана парка мылувалася та воркувала у Максимовому садку. Це була перша ничка, перши часыны дійсного щастя, не затуманеного ни жахомъ, ни досадою. Це вперше за всю весну смиливо прыгорталы воны одно одного до серця, не озыраючысь, не остерегаючысь ни батька, ни матери, ни чужыхъ людей, вперше диждали дывыться одно одному у ясни очи, незасмучени тяжкою думою про немынучу розлуку, вперше зазналы щастя кохатыся безпешно, якъ серце велить.

— Господы! колы-бъ тилькы швыдче до шлюбу. Побачышъ, якъ вже твому батькови годытиму. Я-жъ, дурна, журылася, що воны мене не хотятъ, и черезъ те про хату не дбають, а воны, бачъ, сами прыйшлы до насъ та ще якъ умовляли нашихъ, щобъ виддали мене за тебе, — сміялася та радила Оныська.

— А я те-жъ черезъ ту хату трохи не збожевиливъ. Знаю, що тебе не виддадутъ у стару хату, а батько про нову и слухаты ничего не хотятъ: вдають, наче имъ мое щастя и за солом'яну устилку не варте.

— Та дывысь ты й справди, яки мы обое! Плакалы, журылыся, свитомъ нудылы, а никому и въ думку не спалося, що можна такы на ту хату розстаратыся. Одже братъ мій, Антинъ, погоривъ чысто, самъ хворый, сим'я посила, а проте заробывъ такы — зоп'явъ вже хату на сохы — цымъ литомъ и мазатыме.

— Хиба-жъ мени колы хочъ увисни увыжалося, що батько одпустять мене на заробиткы? Нагадаєшъ було

про поденщину тай то вызвиряться. А це вже не знаю, що имъ сталося, звидкиля та моя щаслива доля з'явилася, що вони такъ наважылися.

— Ото абы ты панської дубыны не добывався — засміялася Оныська.

— Богъ изъ нею! И заприсягнуся — про ту дубыну не згадувати. Доглядатыму, стерегтыму, оберегатыму теперъ той лисокъ и въ день, и въ ночи у подяку батькови за наше щастя, — мовывъ Сыдиръ, прыгортаючи свою дивчыну ще мицнише до серця.

— Доглядатыму и я. Звелять середъ ночи питы — пиду. Усе робытыму, абы имъ догодыты — мовыла палко Оныська, здатня-бъ и справди у цю найщасливишу хвылыну свого життя йты хочъ и на край свиту, скинуты на плечи не знать яку вагу, стерпиты не знать яки муки, колы-бъ тилькы забажавъ того риднишый їй теперъ за ридного батька Гарасымъ.

— А-говъ! гукнувъ хто-сь несподивано за кущемъ.

Оныська схопылася.

— Чого ты, дурненька? прыпынывъ ии Сыдиръ за руку. Це, здається, Иванъ, а колы-бъ и хто другой, то теперъ нема чого намъ ховатыся.

— И я те-жъ кажу — обиззався Иванъ, выходячы зъ-за бузка. — Уже колы ни маты, ни батько не дослухають, якъ донька у садочку щебече, то й чужымъ людямъ заськы.

— А ты чого ще доси блукаешъ? — запытавсь Сыдиръ.

— Не блукаю, брате, а простую.

— До Гапки? — догадалася Оныська.

— Уже-жъ не куды таскае мене лыхая година, та боюся, що може батько дома.

— Ни, ни, немає: сама бачыла, якъ Антинъ подавсь на хуторы — мабутъ чы не до кума.

— Ого-го-го! ажъ пидстрыбнувъ Иванъ.... Прощавайте, колы такъ! Да-пакъ, Сыдоре, отамъ у панському лиси що-сь порядкуе — додавъ винъ, переплыгнувшы черезъ тынь.

— Де саме? — схопывся Сыдиръ.

— Одъ нызу. Проходывъ, то чувъ, що наче що-сь пыляе.

— Бачь! А батькови и сердце вищувало: збиралися иты у лись. Це-жъ я буду выненъ, якъ що, не дай Боже, и справди хто деревynu зрубае, бо не пишовъ у лись. Прощай-же, мое серденько, сподивайся завтра старостивъ — обнявъ у останне Сыдиръ дивчыну и майнувъ навпростецъ до дому.

За пив-годыны винъ бувъ уже зъ батькомъ у лиси. Мисяць примеркъ и пидъ темнымъ наметомъ кучерявыхъ шапокъ дубыны було темно, але звикли до кожної деревыны, до кожного кущыка лиснычи биглы лисомъ, немовъ бытымъ шляхомъ середъ билого дня и, ховаючысь по за деревомъ, все простувалы до нызу. Обое булы стурбовани, безъ мира розгнивани, обое немыло-сердни на того невидомого ворога, що зважывся на таке незвычайне у Бердыкивщыни злочынство, и обое певни булы що не пошкодіють ни кули, ни кулакивъ, колы здыбають того злодія. Одже злодія того довго не выдно и не чутно було. Лисомъ ишовъ якийсь-гоминъ, неясни згукы луналы то тамъ, то сямъ, що-сь наче падало, шопотило, зитхало часамы, але ніякого натяку на сокыру, або пылку не мигъ зауважыты Гарасымъ середъ тыхъ лисовыхъ згукивъ...

— Прыверзлося мабуть тому Иванови — мовывъ на-решти, спыняючы ходу Сыдиръ.

— Тшш!.. кинь де-сь заржавъ! прыпынывъ його за руку Гарасымъ и ту-жъ мыть кынувся скільки духу, скільки сылы на нызь до межи. Сыдиръ тилькы глянувъ йому у слидъ и видразу побачывъ, що саме додало такой сылы старечымъ ногамъ, чого батько такъ кынувся до межи: прямо проты очей, на нызу, помижъ молоденькымы дубкамы, тамъ, де воны найгустише росли, просвичувало теперъ небо и дви ясни зиркы зазыралы у лись. Винъ зирвавъ зъ себе юпку и майнувъ туды. Мынаючы батька, винъ почувъ, якъ тяжко дыхавъ винъ, якъ хрыпило въ його у грудяхъ, и спынывъ його.

— Не выпусты-жъ! Не выпусты його! — прохрыпывъ сынови у видповідь Гарасымъ и прытулывся, вкрай знесылений, до дерева, що-бъ перевесты трохи духъ.

Сыдирь добигъ тымъ часомъ до нызу. Биля самой межи лежавъ звалений дубокъ и якийсь чоловікъ загортавъ землею пенёкъ. Сыдирь выхопывся зъ-за дерева, накинувся, якъ той тигръ, на свою добычъ и прыдушивъ їи до земли.

— Держы! держы його! — гукнувъ несамовито Гарасымъ.

— Не бійтеся: не выпущу! — обизвався Сыдирь.

— Братіку, ридненький, пусты! — прошепотивъ злодій.

Сыдирь одскачывъ, якъ ужалений, и выпустывъ ворога зъ рукъ.

Злодій перескочывъ черезъ ривъ. Гарасымъ клацнувъ разъ, вдруге зъ рушныци, але обидви кули вгородылися у дерево и злодій зныкъ у сусидському поруби.

— Выпустывъ? Выпустывъ? Що ты наробывъ? накинувся батько на сына, якъ шулика на курча.

— То-жъ, тату, Антинъ — Онысьчынъ братъ бувъ — мовывъ тыхо Сыдирь.

— Онысьчынъ братъ?! Такъ винъ вже риднишый тоби за батька, мылійшый за лись? — grimнувъ, не пам'ятаючи себе, Гарасымъ и звивъ рушныцю, що-бъ прыкладомъ почастуваты сына. Сыдирь увернувся и спишно подався у саму гушавыну. Тамъ винъ присивъ на земли и, охопывшы голову руками, гирко заплакавъ. Що мавъ винъ робыты теперь? Що початы? Чы батька прохаты? Чы Максимови кланятысь? Але-жъ батько не помылуе до вику Антона, а Максимъ до вику не виддасть дочкы у ворожу хату..... А проте не сидиты-жъ и згорнувшы руки: треба яко-сь рятуватысь, десь шукаты якого-сь засобу. Людямъ трапляється и черезъ глыбоки моря и черезъ высоки горы досягаты щастя, чы вже-жъ йому занедбаты на вику свою долю черезъ одынъ дубокъ? „Пиду до дядька Максима, упрохаю ихъ иты до батька“, домиркувався, переплакавши, Сыдирь, и тилькы стало на свить благословытыся, подавъ до Максима.

Максимъ ажъ у боки взявся, якъ выслухавъ ти турботы Сыдора.

— Дурный ты, трычи дурный, дурню! Тоби не женытыся, а ще на запичку кашу йисты. Чы вже-жъ ты не

сынъ свого батька, що-бъ винъ твою долю та проминявъ на дубокъ? Не прыйшовъ-бы винъ до мене, не запитувався-бъ про Оныську, не прохавъ бы такъ и мене и стару виддаты дочку за тебе, якъ-бы йому справди було до твоєї доли байдуже. Антона треба настращаты—я першый намну йому чупрыну, а того, що-бъ твій батько його у в'язницю заперъ—и въ думци не держи. Не бійся ничего: не за-рады Антона, за-рады мене самого не схоче клопоту,—мовывъ винъ зъ певнистю, увиходячы до Гарасыма.

—А що, свате Гарасyme, чы перегорило вже на серци? Проклятый Антинъ—треба такы було-бъ йому чупрыну намняты,—звернувся Максимъ до Гарасыма.

—Не мынеться ще йому: хай не радіє, що на родыча розстарався—той родычъ абы-бъ и самъ не вылетивъ зъ хаты,—видмовывъ Гарасымъ, пидперизуючысь.

—Тай запекли-жъ вы, свате!—засміявся Максимъ.—Заступиться хочъ вы, свахо, за насъ,—звернувся винъ, жартуючы, до Мотри, що саме внесла торбынку та дви паляныци зъ хыжи. Мы до свата зъ великымъ поклономъ, а винъ на насъ огнемъ дыха.

—Не умовлю, не убогочворю, голубчыку, и я ніякымъ чыномъ: якъ уперся: „пиду до пана жалитыся“, то наче и скам'янивъ на тому,—видказала Мотря и тутъ тилькы Максимъ запымитывъ, якъ понабрыкали у свахы очи, та яка вона заплакана...

—Еге, свахо! Та це-жъ бо, бачу, и вамъ не перелывкы? Свате, сваточку, що це ты соби надумавъ? Черезъ одынъ дубочокъ, та стилькы всимъ жалю завдаваты... Будь винъ краще проклятый той панський лисъ. Може ты маєшъ и проты мене що на мысли, то кажы заразомъ: укупи зъ свахою Мотрею поплачу...

—Тебе я въ лиси не бачывъ, ничего ты мени лыхого не заподіявъ, а за сына свого, того злодія, не прохай и не нагадуй, бо не помылю. Пятнадцать аршынъ самой цивкы, до чотырьохъ четвертей добиралося... Та ты мене золотомъ обсыпъ, то не подарую. Пиду до пана—хай його скарають—мовывъ Гарасымъ, озуваючысь у нови чоботы.

— Та невже? Такъ такы и не помылуешъ? Такъ такы зъ паномъ у в'язницю його и впрешъ? — запытався все-жъ такы съ жартомъ Максимъ.

— Упру проклятого супостата: одсыдыть, то й дитямъ своимъ закаже до лису наблыжатыся, а цьому супостату, ткнувъ пальцемъ Гарасымъ на сына, що стоявъ биля одвиркивъ, якъ та крейда, билий, — тежъ не мынеться...

— Може-бъ спочатку весилля видгулялы, а тоди вже на похмилля и биля супостативъ гуртомъ заходылыся? — пожартувавъ Максимъ.

— А ты мени не выбывай очи тымъ весиллямъ. Хочъ — виддавай дочку, не хочъ — не виддавай, а чы посватаємося, чы не посватаємося — не диждешъ, що-бъ я Антона зъ своихъ пазуривъ выпустывъ, — одризавъ Гарасымъ.

— Не диждешъ-же и ты, колы такъ, що-бъ я за твоимъ сыномъ дочку свою запакувавъ. Я до тебе, якъ до путящого, якъ до свата йшовъ, хотивъ полюбо-братськи погомониты, полюбомырно розійтыся, а якъ ты справди такой катюга, що на дубокъ свого ридного сына проминявъ, такъ будь-же й ты проклятый, иды хочъ у пекло жалитыся, — сплунувъ и подався геть Максимъ.

— И Господы! Це-жъ винъ на вики розгнивався! Це-жъ винъ до вику не виддасть и Оныськы! Май-же Бога у серци — пожалій сына, — умылася сльозамы Мотря.

— Тату! Та вже-жъ не скильки той дубокъ коштує, — обиззався несмиливо Сыдиръ.

— А ты його ростывъ, доглядавъ, що вже й цину йому склавъ? Геть зъ очей моихъ! — затупотивъ ногамы Гарасымъ.

— Та й чого-жъ бо ты? Схаменыся! Чы ты пры своему уми? Подывыся на сына, який винъ и теперь на выду, а що-жъ то буде, якъ ты й навспражки заведешъ той клопоть зъ Антономъ? — обиззвалася Мотря.

— Хустку дай! — звеливъ Гарасымъ.

Мотря подала.

Гарасымъ зав'язавъ шматокъ сала та пшенишну паляницю у хустку, вкынувъ у торбыну, поклавъ туды ще й яшну паляницю та килькы дробкивъ солы и, бильше слова не вымовившы, подався зъ хаты...

— Сыночку-жъ мій риднесенькый, не побывайся,—кынулася Мотря до сына, що, якъ той пидкошений сніпъ, звалывся на лаву... Не дывыся на батька, не кляны своєї доли! Свить шырокий—десь спобижышь ласкы чужыхъ людей, колы не догодывъ ридному батькови...

— Мамо! мамо! який я безталанний, який я нещасливый! — заплакавъ Сыдиръ.

— Дядечку, батечку мій! — вбигла, якъ непрытомна, Оныська у хату...

— Нема Гарасыма: подавсь, донечко, до пана,—мовыла кризь сльозы Мотря.

— Боже-жъ мій, Боже! Рятуйте, рятуйте!..—заголыла дивчына и кынулася навздогінъ за Гарасымомъ.

И Сыдиръ раптомъ схопився зъ лавы, Мотря утерла сльозы: надія стрепенулася знову въ серци. Обое воны выбиглы зъ хаты и кынулысь на ту вулицю, куды полетила Оныська... Але перейшло дви, три хвылыны, и та остання искорка надіи згасла: Оныська бигла назадъ, облываючысь сльозами...

III.

Подорожъ до пана була далека и не легка: на протязи п'ятдесяты верстъ, що доводилося Гарасымови перейты, перетыналы шляхъ ажъ чотыри крутыхъ горы. Ти горы, та далечына може найдужче и обереглы лисокъ у Бердыкивщени видъ хыжой сокры панського прыкащыка, але це дидови й у думку не спадалося, и винъ увесь часъ враждувавъ на горы, якъ на своихъ кривныхъ ворогивъ, що знесылювалы його та гаялы у дорози. Третього дня надъ вечиръ винъ добывся до панського дворуща. По двору ныкала безличъ рижной масти и рижной стати собакъ, але жодна не обизвалася до Гарасыма и винъ мигъ поволи оглядиты все.

Прямо проты ворить стоявъ довгый одноповерхый голубый будынокъ, обсаженный навколо бузкомъ та трояндамы, а передъ нымъ ростелався барвыстый кылымъ рижныхъ квитокъ та зилля. Ливоручъ, майже на краю двoryща, чорвонила пидъ зеленымъ дахомъ друга, ще довшя за першу, оселя. Поручъ ще двi невеличкы хаты, огорожени пидстрыженою акацією. Праворучъ тягнувся довгый рядъ рижныхъ коморъ та сараивъ, а дали почыналося друге двoryще, забудоване хливами, хливцями, загонамы, сажама та хаткамы.

Гарасымъ окынувъ усе це пыльнымъ поглядомъ, але не запымитывъ нигде ни Бердыкивської дубыны, ни новои осели. „Де-сь на новому кгрунти поставылы“, подумавъ винъ и, цилкомъ задоволеный своею догадкою, подався до сараивъ, де червонилы та зеленилы сорочки кучеривъ.

— Якъ-бы ваша ласка та сказали, якъ мени доступытыся до пана?— звернувся, спочатку прывитавшысь, Гарасымъ до незвычайно гладкого, бородатого та патлатого чоловика у червоній шовковій сорочци.

— Я не тутешній: я кучеръ ихъ сіятельства Володымыра Ныкандровыча—немовъ кризь верхъ прогудивъ чоловикъ у червоній сорочци.

— Може-бъ вы провели мене?

— Я те-жъ не тутешній—сплунувъ червоный ажъ блескучый на выду дидуганъ у зеленій сорочци...

— И я не тутешній—обиззався третій, що сыдивъ на схиццяхъ драбыны до синовалу.

— А на вищо вамъ, диду, пана?—запытався четвертый чоловикъ, выводячы зъ сарая чудового, чорного, якъ галка, баського, якъ вогонь, коня.

— Дило до ихъ є—видмовывъ Гарасымъ.—Проведить, будь ласка...

— Панъ не допустять до себе—зауважывъ дидуганъ.

— Допустять... Тилькы сказаты, що прыйшовъ лиснычый зъ Бердыкивщины за велькою справою, то зразу допустять—мовывъ зъ певнистю Гарасымъ.

— Яке-жъ таке дило?

— Негайне дило; треба зразу бачыты пана, та швыдко повидаты имъ де-що...

— Дило ваше не згорить, не потоне, а пана не можна теперъ клопотаты... мовывъ дидуганъ.

— Вамъ до прыкащыка йты, а не пана турбоваты—прогудивъ кучеръ його сіятельства.

— Э, ни: у моему дили прыкащыкъ не пособыть—треба самого хазяина бачыты.—Проведить, будь ласка, або хочъ справте мене, куды йты... попроховавъ ще разъ Гарасымъ.

— Николы васъ проводыты, а панъ теперъ саме на тому кганку сыдять... ткнувъ пальцемъ на голубый будынокъ той чоловикъ, що вывивъ коня.

Гарасымъ попростувавъ бувъ спишно туды, але, не доходячы на який-сь десятокъ крокивъ, прыпынывъ трохи ходу, а дали й зовсимъ зупынывся: на велькому кганку, щильно завишеному видъ двoryща полотномъ, велася гостра розмова, або може и суперечка. Пять—шисть дужыхъ чоловичыхъ голосивъ надрывалыся, абы перекрычаты одынъ одного, а надъ нымы тоненькый ризкый молодой голосъ покрывавъ уси, спынявъ усихъ и наче вымагавъ окремой увагы до себе.

— Клопитъ саме який-сь завився—мовывъ самъ соби Гарасымъ и поспишывся видійты до береста трохи осторонь, що-бъ не подумалы, що винъ пидслухуе...

— Машка, кажу вамъ!—задзвенивъ на кганку тоненькый голосъ и пишовъ луною ажъ по всьому двoryщу.

— Не Машка!—крыкнувъ хто-сь зъ пересердямъ.

— Машка!—Не Машка.—За Машкою!—На Машци!—загалдили, заспорылыся паны на кганку.

— Черезъ яку-сь Машку заспорылыся...

У насъ черезъ Оныську, а у пана черезъ Машку клопитъ,—зитхнувъ Гарасымъ...—Б'ються!!... Ажъ перехрестывся винъ, почувшы, якъ розлитаються на уси боки та падають стульци, якъ страшно затупотили паны ногами...

— Не спрагайтеся! Не спорьтеся... Я зразу доведу вамъ! Я зразу покажу... покрывъ изнову весь галась, дзвинкый голосъ, и на кганку мыттю вгамувалосся, стыхло, наче тіеи суперечкы и не було.

— Угамувалыся, хвалыты Бога—оттеперь саме до пана и доступытися... схопывся Гарасымъ и подався спишно до кганку, що-бъ не прогавыты зручної хвылыны. Полотно въ одному мисци розійшлося. Гарасымъ надійшовъ обережно и зазырнувъ у розщилыну. Вздовжъ всього кганку стоявъ стиль, застланный билымъ настольнымъ, заставлений пляшками, чарками, склянками та тарилками, навколо лежали доли пороскыдани, поперевертани стульци. Одынъ поважный, сывый панъ сыдивъ бокомъ до Гарасыма, а вси останни паны скупчылыся биля стинки и пыльно стежылы за рукою русявого невеличкого зросту панка, що выводывъ на голубій стинци крейдою яки-сь вызырунки.

— Оце-жъ и панъ Михайло Михайловичъ сыдыть — подумавъ Гарасымъ и зійшовъ на кганокъ.

— Не такъ, зовсимъ не такъ!—схопывся сывый панъ. Дайте мени крейду!—гукнувъ винъ и, розштовхавшы гуртокъ панивъ, ставъ биля самой стинки...

— Що не такъ? Я, здається, краще пам'ятаю! — скипывъ молодой панокъ.

— Выходыть, що я краще знаю. Вы кажете, що Машка оттуть перескочыла, а я кажу ливище... оттуть,—заспорывся сывый панъ и накынувъ на стинци коня.

— Ливище, ливище, — пидхопылы въ одынъ голосъ паны,—тамъ, де могылки є.

— Неправда!—задзвенивъ панокъ. — Я вамъ кажу: оттуть биля оцього куца вона зупынылася, а тутъ перескочыла...

— Не могла вона перескочыты у цьому мисци: въ цьому мисци передъ тыномъ долынка є, — усмихнувся сывый панъ.

— Не могла? Вы бачылы, якъ вона торикъ прызь брала?

— Бачывъ, тамъ меньшый бар'єръ бувъ, а такого тыну вона не перескочыть.

— Не перескочыть? спалахнувъ панокъ.... Объ закладъ! Тысячу карбованцивъ!

— Карпо, вель сидлаты Машку та пидвесты сюды! звеливъ панъ лакею.

— А ты чого тутъ? — накынувся винъ на Гарасыма.

— Я до свого пана, до Михайла Михайловича, — нязенько уклонився Гарасымъ и поклавъ передъ сивымъ паномъ пшенишну паляницю та сало.

— Не я, не я, диду, твій хазяинъ, — зареготався сивый панъ и посунувъ гостынець до того молоденького пана, що намалювавъ на стинци и степъ, и могылку, и долину, и тынь.

— До васъ, паночку... Це вы будете сынокъ Михайла Михайловича? — уклонився вдруге Гарасымъ.

— Хто ты такой? Чого тобі треба?

— Я — лиснычый зъ Бердыкивщины.

— Якои Бердыкивщины? Я не знаю ніякои Бердыкивщины, — спалахнувъ панъ.

— Лисокъ вашъ тамъ є...

— Такъ чого тобі треба?

— До васъ, паночку, обыдивъ насъ одинъ супостатъ проклятый, посміявся... — почавъ Гарасымъ.

— Карпо! Куды ты дывышся? Я тобі скільки разивъ казавъ, що-бъ безъ мого дозволу не впускавъ до мене никого! — гримнувъ панъ на лакея.

— Вы чого тутъ? Вамъ тутъ не місце... Прийдете, якъ покличуть, — штовхнувъ Карпо дида у плече и справывъ геть зъ кганку.

Оторопилый Гарасымъ зійшовъ зъ схидцивъ. Черезъ двиръ саме пробигавъ, пидстрыбуючы на одній нози, хлопчыкъ рокивъ трынадцяты-чотырнадцяты зъ оберемочкомъ дровъ на рукахъ.

— Проведы мене сынку, — попрохавъ Гарасымъ.

— Куды-жъ васъ провесты? Ходимте хйба до дядька Бедогона, — мовывъ хлопецъ и побигъ напередъ.

Гарасымъ увійшовъ у простору високу кимнату. Не вважаючи на навстижъ росчынени викна и двери, тамъ було душно та парно. Сухый, высокый на зристь, середнього вику чоловикъ у билому попередныку и бильній шапци на голови проворно вымишувавъ що-сь у макитерци на прыгашеній вже плиты.

Гарасымъ знайшовъ икону, перехрестывся и поздоровався.

— Здорови, здорови, диду!—приємно привитавъ його незвычайно охочый до балачки и завжды радый чужому чоловікови поваръ. — Сидайте, спочыньте, а за тымъ я виддамъ панамъ обидъ, то и вамъ знайду що попойисты.

— Ничого-бъ я и не хотивъ, якъ бы мени до старого пана, до Михайла Михайловича добытись—мовывъ Гарасымъ.

— Нема вже, диду, Михайла Михайловича и на свити: позавчора сороковыны справлялы.

— Бидна голивонько! Царство небесне! Такъ и померлы, не побачывшы мого лису, а я то все сподивався ихъ. Треба буде хочъ молодому хазяинові порадыты, що-бъ довидались: знаю, не погудять лиса.

— Гарный лись?

— Тамъ лись и теперъ на всю околицю, а ще рокивъ десятивъ черезъ тры и ривни йому не буде на весь повить. Я десять рокивъ зъ батькомъ його стеригъ, а це вже сорокъ рокивъ самъ доглядаю... Доглядавъ, якъ своихъ пальцивъ, и все було благополушно, а це позавчора одынъ тамъ лайдакъ, злодіяка проклятый, сусида поганый, до клопоту призвивъ—довелось йты до пана.

— Не доступытеся вы, диду, до пана: найихалы гости, и що-дня на полювання йиздять—вальшнепивъ пидстерегають. Звернитесь краще до прыкащыка.

— До Йосыпа Ивановича? Ни, не ухвалывъ я його, якъ прыйизывъ винъ зимою по дубыну: мало-мало не знивечывъ мени двоухъ деревынъ. Мабуть вже краще переночую та хочъ завтра побалакаю зъ хазяиномъ. Розкажу все про лись, скільки и якои дубыны теперъ у мене, розкажу про те злодійство, довидаюся, яка тому злодіяци кара буде, а до того хочу ще попрохаты у пана и за сына свого.

— Що-бъ найняли въ економію, чы що?

— Що-бъ найняли? Ни, мабуть: за такымы наймытамы, якъ мій сынъ, не дуже-то хазяинъ пороскошує—видмовывъ сумно Гарасымъ и тяжко зитхнувъ.

— Ось вамъ тарилочка борщу—йижте на здоров'я!—мовывъ поваръ и поставывъ передъ дидомъ страву.

Гарасымъ присунувся до столу и почавъ зъ великымъ смакомъ сьорбаты пахучый та сытый борщъ.

— А куды-жъ, дядьку Федогоне, оци дрова диты? — запытався поваря той хлопчыкъ, що проводывъ Гарасыма, проворно замитаючи смиття до плиты...

— На биса ты ихъ прынись? Кыдай у плиту — хай пидсохнуть трохи!

— Федогоне! швыдче, миттю, у одынъ духъ чужому панови слывокъ до кофію закып'яты! — гукнувъ черезъ викно Карпо.

— А катъ-бы його у прырви кып'ятивъ зъ його выгадкамы — хто зъ панивъ п'є писля обида кофій зъ слывкамы? Де-жъ я йому, гаспыду, теперъ ти слыvky закып'ячу, якъ вже й у плиты погасло...

— Адже я, дядьку, вже наклавъ повнисиньку плиту дровъ — обиззався хлопчыкъ.

— Наклавъ дровъ! Хочъ-бы не дратувало бисове чортыня. Наче не знає, яки то дрова. Лый карасынъ! Хлопець ухопывъ бальзанку и плеснувъ трохи карасыну пидъ плиту. Дрова спалахнули на мыть и знову погаслы.

— А! бодай-бы воны йому на пни погорили. Доводылося за свій викъ усякого топыва зазнаты, а такой зализякы зроду не бачывъ — лютувавъ Федогонъ.

— Сыри, бачте, дуже — зауважывъ Гарасымъ.

— Чорты батька зна, де воно зросло, звидкиля ихъ на мою голову прытаскалы! Лый ще карасыну, бо це-жъ зразу гукатымутъ слывокъ, — звеливъ поваръ.

Хлопець плеснувъ удруге.

— Ачъ, якъ сычать — обиззався Гарасымъ.

— Оттакъ, якъ бачыте. Поки ихъ проклятыхъ роспалышъ, такъ и душу свою закланешъ. Я ихъ уже й смалю добре, а проте ще до ката у саран.

— А гарни булы-бъ дривця, якъ-бы сухеньки. Мабуть, чы не зъ казенного привезлы, бо тамъ те-жъ така дубына — запытався Гарасымъ. •

— Ни, це зъ свого лису привезено: зъ якои-сь Бердыкивщины, чы що — обиззавсь хлопець.

— Зъ Берды.... почавъ — не домовывъ Гарасымъ и ложка выпала зъ його рукъ.

— Зъ Бердыкивщины-жъ — мовывъ поварь: блыжни лисы вже посплюндровалы, такъ старый панъ пославъ пидводы ажъ туды...

Пидъ плытою тымъ часомъ вже зауготило... Гарасымъ сыдивъ проты полум'я, дывывся, якъ палала його дубына, бачывъ, якъ ти животворни соки, що ростылы и закрашалы зеленымъ лыстомъ дерево, спадалы мутнымы каплямы на розпалене зализне пиддувало и, зашыпившы зъ досады, оберталыся у пару та зныкалы де-сь. Винъ гараздъ не розумивъ, чы то мара, чы то страшный сонъ: такъ боляче було йому поняты виры власнымъ очамъ, такъ гирко впевнытыся, що то палає пидъ плытою його кривавыця — його найбильши дубкы, найславетниша краса Бердыкивщины...

Чы то винъ на те ростывъ дерево, чы за тымъ усе життя свое побывався, до такого горя та слизъ ридну сим'ю прызводывъ, що-бъ було на чому панови горщечокъ молока закып'ятыты?.....

— Йижте, диду, печене — нагадавъ хлопець.

— Спасыби, мовывъ дидъ, наче прокынувшысь одъ сну, и пидвився зъ лавы...

— Куды-жъ вы? спынивъ його Федогонъ.

— До дому.

— А дило-жъ ваше?..

— А нема вже мени дила ніякого. Скажете панови такъ: прыходывъ лиснычый зъ Бердыкивщины по якому-сь то дилу та оглядився, що винъ сорокъ рокивъ великымъ дурнемъ прожывъ на свити, тай повернувся до дому. А Йосыпови перекажить, хай назначає якого хоче лиснычого, бо ни Гарасымъ, ни сынъ його, а ни внуку не доглядатымуть бильше того лису...

— Не можна-бо такъ, диду: стереглы, стереглы ажъ сорокъ рокивъ, а це такъ зразу, несподивано — засмівся Федогонъ.

— А ты хотивъ, що-бъ я тоби ще сорокъ рокивъ пидъ оцю анахтымську плыту дубыну ростывъ?..... Не диждете, супостаты!... ажъ затремтивъ усимъ тиломъ Гарасымъ и грюкнувъ зъ усіей сылы дверыма.

— Оттакои! Ха-ха-ха! зареготався хлопець.

Мабуть и плакатыме дидь. Чы винъ не збожевилывъ часомъ?

— А дидько його знає — може винъ и зроду божевильный... Молоко ссыпило — несы, звеливъ поварь, безъ мира радый, що збувъ нарешти свои обив'язкы и може видійты геть одъ плиты, що до била распалылася Бердыкивською дубыною.

IV.

Уже проспивалы перши пивни, а Мотря ще не лягала. Уже, що тилькы въ ии сыли було зробыты, що-бъ розважыты сына, вона зробыла, але заходы ии вси марно загынулы: Максимъ слухаты не хотивъ про шлюбъ своеи дочкы зъ сыномъ ворога и парубокъ таявъ на ии очахъ, якъ вискъ. Серце ии облывалося кров'ю, очи не стухалы видъ слизъ безъ краю, й теперъ вже нещаслива, вона попережала думкою свое горе и, надрываючы старечи груди, вже голосыла надъ мертвымъ сыномъ.

— Не перенесе, не переживе винъ свого горенька! смерть заподіє собі—побывалася вона и кожного разу, угледившы Оныську, що проходила поузь хату до колодязя, выбигала до неи, запрохувала у хату, що-бъ хочъ одъ неи довидатыся, що має сынъ на мысли.

Але Оныська не заходила въ хату и не давалася на мову ніякъ. Якъ непрытомна, выслушувала вона Мотрю и, скинувшы коромысло на плечи, мовчки йшла до дому.

— Воны надумалы що-сь, умовылыся що-сь заподіяти собі — ще дужче побывалася Мотря и проклянала дубыну, Антона та те нещаслыве кохання, бигла ажъ за цырыну выглядаты чоловіка. А його все не було. Помынувъ тыждень. По селу пишлы балачкы: де хто казавъ, що Гарасымъ уже въ больныци, де хто — що панъ выйихавъ, де хто — що Гарасымъ подавсь до судди. Мотрю обгортала все дужча туга и на восьмый день не здатня була ни робыты ничего, ни бильше плакаты и, просыдившы майже весь день каминемъ

на полу, очуняяла тилькы въ ночи, колы вельки крапли дошу заторохтилы у виконце и вона згадала, що Сыдиръ не увиходывъ зъ вечора за одежною.

— Господы Мылосердный! Царыце Небесна! де-жь це винъ? — схопылася вона и вызырнула у кватырку. На двори було темно, якъ у домовыни, сумно, якъ на ии серци...

Вона впала навколишкы и, облываючысь гарячымы сльозамы, звела свои немични руки до Матери Божои.

У ту саму хвылыну видчынылыся двери й увійшовъ Гарасымъ.

— Тай забарывся-жь ты! Де ты блукавъ такъ довго? Я вже й думкы погубыла. Чы не бачывъ часомъ Сыдора, проходячы повзъ лисъ?

— Сорочку дай — одризавъ Гарасымъ, не дывлячысь на жинку.

Мотря вийняла зъ скрыни сорочку и подала йому.

— Бувъ у пана? — запыталася вона трохы перегодомъ.

— Розвись кобенякъ — звеливъ Гарасымъ.

— Я пытаю тебе, чы бувъ ты у пана? — запыталася вдруге Мотря, розвишуючы биля печи кобенякъ.

Гарасымъ не видповивъ ничего и полизъ на пичъ.

— Може йисты хочешъ? — обизвалася Мотря та й подала пирогивъ.

Гарасымъ промовчавъ и на цей разъ.

— Дощъ який л'є, а Сыдиръ де-сь у лиси — зитхнула Мотря. Ты на його враждуєшъ, а винъ сердешный за цей тыждень и не обидавъ ни разу: все лису доглядавъ. Оце въ мене и души не мае, якъ винъ тамъ, на дощи, у самій юпчыни! Якъ-бы знала, де саме теперь вы стережете, то понесла-бъ сама кобенякъ. Торикъ, знаю, вы найдужче видъ дороги глядили, а теперь мабуть одъ Иваськовой межи? — запыталася Мотря Гарасыма. — Чы ты спышъ? чы тоби заципыло? Я-жь пытаюся, де вы саме теперь лису глядыте? — спалахнула вона, роздосадувана та занепокоєна упертою мовчанкою чоловіка. Я-жь тебе пытаю не за тымъ, що-бъ на весилля йты гуляты, я-жь тебе пытаю, що-бъ сына порятуваты. Бачу по тоби, що въ тебе и

за тыждень досада не перекипила, що ты й доси зле на його мыслишъ, та вже-жъ мени не дывытыся на тебе: я маты, не скажешъ, де його шукать, то пиду на усю ничъ по лису блукаты — схопылася Мотря и полизла на пичъ за платкомъ у певній надіи, що Гарасымъ спыныть ии.

Одже Гарасымъ и очыма не повивъ на неи.

— Бый тебе сыла Божа! Докы ты краятимешъ серце моє? Признавайся вже, що ты надумавъ? Кажы, яку звистку прынись одъ пана? Знаю и бачу, що сына залявъ и проклявъ на вики, то скажы хочъ про Антона! що йому буде, та колы судъ? — заплакала Мотря.

— Мамо, видчынить — постукався Сыдиръ.

Мотря втерла рукавомъ сльозы и зстрыбнула зъ печи.

— Батько повернувся, — сповистыла вона, тилькы видхылыла двери.

Сыдиръ бликнувъ занепокоєно у вичи матери и видразу спостеригъ гирку правду.

— Дайте сирякъ — зитхнувъ винъ, скидаючи мокру юпку.

— Не йды у лись — обиззався Гарасымъ.

— Люде саме рубають верболизъ у Иванця, то бува що-бъ...

— Не йды! кажу... гримнувъ Гарасымъ.

Сыдиръ похнюпывся, обиперся объ лутку и наче скам'янивъ.

Мотря залылася изнову сльозамы. Колы може доси и була хочъ крыхотна надія на мылосердя Гарасимове, то й та зныкла, колы вона почула, якъ гримнувъ Гарасымъ на сына: „не йды!..“ Усе зробывъ, якъ казавъ, усе выконавъ, якъ хотивъ: одстазывъ Сыдора видъ лису, запропастывъ Антона у в'язныцю, занастывъ на вики долю сына — тяжко плакала вона, не зважуючысь уже й глянуты въ той кутокъ, де стоявъ блидый, якъ крейда, Сыдиръ.

— Свитло гасы — обиззався Гарасымъ.

— Стелыся, сыну, та лягай спаты, не журыся, що

батькови негоденъ; свить широкий, ты ще людына молода; де-сь спобижышъ ласкы добрыхъ людей — мовыла Мотря и заголосыла на всю хату.

— Тай чого-бо вы, мамо? спынывъ іи Сыдиръ. Воля батька—одставыты чы не одставыты мене... А тилькы гирко мени, що мою долю, мое щастя та на панський дубокъ проминялы — почавъ, наче и спокійно, але скинчывъ те-жъ сльозамы Сыдиръ.

Мотря погасыла свитло. До свитанку було вже недалеко, але той недовгий часъ, здавалося, загубывъ край и тягнувся якъ голодне лито.

У трьохъ рижныхъ куточкахъ лежали тры близькыхъ людины, однаково нещасливи, однаково засмучени, немовъ до самой земли прыгнечени тяжкымъ горемъ; у трьохъ рижныхъ куточкахъ надрывалыся тры серця, покраяни вздовжъ и впоперекъ однимъ горемъ, але жадному зъ ныхъ не спадало й на думку простягты одно одному руку допомоги: маты не мала бильше ни словечка утихы про сына, сынъ—не мавъ, чымъ заспокоиты матиръ, а батько... батько мавъ власну тугу на серци: тяжкый спогадъ про даремне втрачене рады прымхы однієї людины життя, про загублену мету, розбыти надіи...

Та швыдче виддавъ-бы винъ свое тило катамъ на муку, нижъ подилывся бъ зъ кымъ небудь тією тугою, тымъ жалемъ.

— Може-бъ мени, тату, хочъ теперъ довидатыся у лись—насмилывся Сыдиръ, ще разъ запытаты батька на свитанку.

— Пидешъ до Максима — мовывъ Гарасымъ.

— Антонови повистку у судъ доручыты?

Ни, такого гостынця, хочъ катуйте мене, не понесу—несить уже сами, колы розстаралыся. Буде зъ мене!—скупивъ Сыдиръ.

— Пидешъ до Максима, запытаешъ, чы можна до Оныськы свативъ засылать?—мовывъ поважно стыха Гарасымъ.

— Тату! Майте Бога у серци: хочъ не дратуйте мене.

— Наче сміється! Ты-бъ на старистъ хочъ гриха

побоявся. Дочку сватає, а сына хоче у в'язницю заперты — обизвалася Мотря.

— На Антона я не жаливсь.—А мы, Сыдоре, зъ цього часу бильшъ не лиснычи... Хай порядкує, хто хоче, хай хазяйнує... я вже втомився... не можу глядиты, а ты молодой.— Оженуся, построю хату... хазяинуй хочъ на чужій ниви...

— Тату, таточку! — кинувся, якъ стоявъ, Сыдиръ у ноги батькови.— Спасыби вамъ, таточку, спасыби, мій ридный... Я-жъ трохи на себе вже рукъ не наложывъ...

— Еге, еге... старый, бачъ, я ставъ, сынку, не можу глядиты... Дожывемо вику и безъ панського лису... Старый вже я ставъ, а ты ще молодой...—поспишывся Гарасымъ и вдруге мовыты, що-бъ ни сынови, ни жинци не спалася на думку дійсна правда та його тяжкый жалъ.

Жвакь франко.

Якъ бы ты знавъ!

Якъ бы ты знавъ, якъ много важыть слово,
Одно сердечне, теплее сливце!
Глыбоки раны серця якъ чудово
Выгоюе — якъ бы ты знавъ отсе!
Ты певно бь поузь болю и розпуку,
Заципывшы уста, безмовно не мынавъ,
Ты сiявъ бы слова потихы и прынуку,
Мовъ теплый дощъ на спрагли нывы й луку —
Якъ бы ты знавъ!

Якъ бы ты знавъ, яки глыбоки чыныть раны
Одно сердыте, згирднее сливце,
Якъ чысти души крывыть и поганыть
И троить на весь викъ — якъ бы ты знавъ отсе!
Ты бь злисть свою, неначе пса грызького,
У найтемнiйшый кутъ души загнавъ;
Потихъ не маючы та спивчуття палкого,
Ты бь хочъ докоромъ не ранывъ никого —
Якъ бы ты знавъ!

Якъ бы ты знавъ, якъ много горя крыєсь
У маскахъ радости, байдужности и тьмы,
Якъ много лицъ, за дня веселыхъ, мыєсь
До подушкы горючымы слизмы!
Ты бъ зиръ и слухъ свій наостривъ любов'ю
И въ мори слизъ незримыхъ порынавъ,
Ихъ гиркисть власною видчувъ бы кров'ю,
И зрозумивъ весь жахъ въ людському безголов'ю —
Якъ бы ты знавъ!

Якъ бы ты знавъ! Та се знанне предавне!
Видчуты треба, серцемъ зрозумить,
Що темне для ума, для серця ясне й явне...
И иншымъ бы тобі вказався свить.
Ты бъ серцемъ рись. Мижъ буръ життя й тривоги
Була бъ несхытна, ясна путь твоя.
Якъ Той, що въ бурю йшовъ по грывахъ хвиль розлогыхъ,
Такъ ты бъ мовлявъ до всіхъ плачущыхъ, скорбныхъ,
вбогихъ:
„Не бійтеся! Се я!“

Модестъ Левицькый.

Мана.

ОПОВИДАННЄ.

Пан-отець Лука вертався до дому зъ Трыдубивъ, зъ соборыка, видъ отця благочынного. Було писля Варвары. Зима була снижна и холодна.

Выйихавъ отець Лука писля обида.

Хочъ Варвара, якъ то кажуть, ночи урвала, але мабутъ не багато, бо почынало дуже рано вечориты. День бувъ хмарный, а до того ще витерь гнавъ якый-сь туманъ та мряку.

До дому було не тяжко далеко, а кони отець Лука мавъ добри, то й думка була ще завыдна яко-сь до дому добратись.

Вид'йихалы верстъ зъ пять, а вже й добре почало смеркатысь; туманъ густійшавъ и впередъ на пивъ гонъ не выдко було дороги.

— Торкай, Демку, покы ще выдко, промовывъ отець Лука, кутаючы щильнійше ноги у бараныцю и повертаючысь спыною до витру.

— Колы-бъ. булы на годынку ранійше выбрались, озвався Демко; якъ разъ теперь до-дому дойиздылы-бъ, саме добре було-бъ.

— Дойидемъ, пидбадьорувавъ отець Лука погоньча та й себе трохи.

А витерь гнавъ мряку, застелявъ все навкругы, мовъ серпанкомъ, и той сывый туманъ осидавъ билоу наморозью и на пидручному коневі, и на Демковому кожуси, и на бараныци, що вкрывала ноги пан-отця. Кони биглы шпарко, зъ де-ридка пырхаючы, а Демко прымовлявъ тоди: — здоровъ!

Пройихавшы зъ пивъ годыны, Демко спынивъ кони и вставъ на ноги, роздвляючысь навкругы.

— Чого ты? спытавъ пан-отець.

— Чы промынули вже поворотку? чы ще? Хто його зна... озвався Демко.

— А могыла-жъ була?

— Та хто-жъ його знає? Чы теперь побачышь?

— Рушай помаленьку, ступою, сказавъ пан-отець; нехай кони трохи виддышуть. Побачымо.

Рушылы ступою. Уже добре стемнило. Усе застелявъ сывый туманъ, ничего не було выдко, хочъ якъ вытрищай очи. Хвосткый витерь рвавъ, шумивъ по степу, куйовдывъ киньськи грывы та хвосты; що-сь гуло у повитри, неначе стогнало и наганяло на душу яку-сь непевнисть та страхъ.

Пройихалы ступою гонивъ скилько.

— Мабуть промынули, озвався пан-отець. Звертай цобъ. Колы промынули, то потрапымъ до нимцивъ, а звидтиля вже пусе дило, и слипый доведе.

— Та по такій пори що слипый, що выдющий — все одно, озвався Демко, повертаючы цобъ. До нимцивъ, то й до нимцевъ... Та колы-бъ тутъ прычыны якои не було...

— Якои прычыны? спытавъ пан-отець.

— Та такъ... неохоче видповивъ Демко. Не пры такій пори згадувать-бы...

— Що ты плетешъ?

— Та що... протягъ Демко: всячына буває...

— Яка-жъ тамъ всячына, пытаю?

— Та хйба воно добра сыла теперь орудує? просты Господы!

— Именно: просты Господы, що дурныцю плетешъ, сердыто озвався пан-отець. Хйба не маешъ хреста, що нечыстои сылы боишся?

— То-то бо й лихо! Видъ нечистой видхрестышся тай край. А „тая“ хреста не боиться... Господы помылуй!

— Яка „тая“? допытувавъ пан-отець.

— Кто його зна, яка? Манá...

— Тьху! сплунувъ сердыто пан-отець. И старый ты чоловикъ, и въ москаляхъ бувъ, а таки бабськи дурныци плетешъ.

— Охъ, не бабськи, пане, не бабськи, зитхнувъ Демко. Не одынъ тутъ чоловикъ страху найився... Та й я де-що бачывъ на своему вику...

— Пусте говорышъ, перебувъ пан-отець.

— Нехай буде й такъ, згодывся Демко.—А що я вамъ скажу, пане, повернувся винъ до пан-отця: чы не вернутысь намъ краще назадъ у Трыдубы, помы не далеко видъ шляху видбылысь? Переночувалы-бъ у отця благочынного, а завтра раненько у-духъ булы-бы вдома. Ось мы вже риллею йидемъ, безъ дороги.

Справди, санкы разъ-у-разъ торкало на обмижкахъ. Демко зновъ спынывъ кони.

Витеръ дувъ теперъ ззаду — не такъ дошкулявъ.

У степу гуло, шумило. Кони насторожиы вуха: зъ правого боку, ледве чутно, лунало собаче гавкання.

— Чуешъ, Демку? спытавъ пан-отець.

— Це мабуть нимци?

— Кто його зна! видповивъ Демко. Нимци мабуть туды... винъ показавъ батогомъ упередъ.

— Та ни, озвався пан-отець: певне мы трохи звернули. Нема-жъ въ тимъ боци другого села, кримъ нимцивъ.

— Та нема, згодывся Демко. Але, прошу пана, не прогнивайтесь: то не нимци, мабуть. Що-сь воно непевне...

— А, Боже, твоя воля! скрыкнувъ пан-отець; ну й народъ! Та ты-жъ глянь: ось кони навить прислухуються; и воны чуютъ.

— И на скотыну „вона“ мае сылу, видповивъ Демко.

— Повертай цабе, приказавъ пан-отець. Колы не потрапымъ до нимцивъ, то вернемось у Трыдубы, ничего робыть.

Демко перехрестывся и повернувъ цабе. Кони пишли веселійше.

— Бачъ, и кони чують, що до осели бlyжче, пидбадьорувавъ пан-отець.

Демко мовчавъ.

Пройихалы версть може зо тры, а села не чутъ и не знаты. Зновъ спынылысь, прислухалысь: собакъ не чутъ. Ничъ вже була.

— Ты пусты коней, не направляй, сказавъ пан-отець. Воны сами швыдче потраплять. Скотына нюхъ має.

Пойихалы дали. Зновъ товклы безъ дороги по обмижкахъ та рилли, ажъ добре згодомъ кони вразъ стали сами. Спереду манячыло що-сь велычезне, чорне.

— Що воно? спытавъ пан-отець и нышкомъ перехрестывся.

— А хто його розбере? озався Демко. Хата—не хата... Клуня може...

— А ну злизъ, подывысь.

Демко злизъ и пйшовъ упередъ.

— Солома, скырта, озався винъ.

— Значыть: нимци, сказавъ пан-отець.

— Та колы й нимци, то ще й не бlyзько, видповивъ Демко. Бо у нихъ гарманы у поли; тамъ и солому зимують; одъ пожару, кажутъ, безпечнійше.

— То выходыть, ще цабе треба гнаты, сказавъ пан-отець. Сидай та рушай, ничего тутъ стояты.

Зновъ рушылы, гналы навманья, ставалы, прислухалысь, зверталы ще цабе, зновъ слухалы, а нимцивъ не було, хочъ плачъ.

— Не лыха-жъ годына, справди?! озався зъ нетерплячки пан-отець.

— Я-жъ казавъ, пробубонивъ Демко.

— Мовчавъ-бы, сердыто перебувъ його пан-отець.

— Теперь вже и до Трудубивъ годи, и до дому не знаты въ яку сторону, и нимцивъ клятыхъ нема... мовывъ Демко. А що коней пидпалымо, то вже певне.

Демко дуже жаливъ скотыну и за те отецъ Лука шанувавъ и любывъ його.

— Пусты коней ступою, нехай идуть помаленьку, куды знають, сказавъ пан-отець: Куды-сь такы доведуть.

Зъ доброй пивъ-годыны йшли кони ступою, ажъ зновъ стали сами. Роздывывся Демко.

— А це-жъ та сама солома, пане, що мы вже коло неи були сьогодня!

— Хиба?

— Хрестъ святой, та сама.

— Ну що-жъ його робыты въ свити? бидкався пан-отець.

— Та не иначе, якъ тутъ перестояты за витромъ до дня. На що-жъ безъ пуття каличыты скотыну тай самимъ плентатысь по степу, по ночи? Ще въ який яръ заведе... Тутъ хочъ захыстно.

— Хиба що такъ, мусивъ згодытысь пан-отець.

Обійшли скирту навкругы, роздывлялысь, прислухалысь: лышъ витерь стогнавъ у степу та шелестивъ соломою въ ожереди.

Демко поставывъ коней пидъ скирту у затышокъ, накрывъ ихъ попонамы, видипьявъ посторомкы и пидкынувъ имъ сина, що було у саняхъ.

— Колы-бъ лышъ крывъ Богъ видъ звирюкы,—промовывъ винъ.

Пан-отця тяжко гнытыла думка, що доведеться тутъ простояты цилисиньку ничъ, довгу, зимову ничъ... „Справди,—думавъ винъ,—краще вже тутъ пидъ ожередомъ простояты, нижъ блукаты по степу. Слава Богу, хочъ не дуже холодно“, зитхнувъ винъ.

— А у санкахъ змерзнете, пан-отче,—наче вгадавъ його думку Демко.—Краще у соломѹ зализьте, тамъ теплійше буде. Ось я высмычу соломы, тай заховааетесь у закапелокъ, и тепло буде, якъ у запичку... бараныцею вкрыетесь...

И винъ почавъ смыкаты соломѹ зъ ожереда.

— Ачъ, зляглась якъ добре,—промовлявъ винъ,—хочъ сокырою рубай... Стара солома, торишня... О!.. добре буде!..

— Треба буде, Демку, завтра видпытаты хазяина, та хочъ перепросыты його, що розмервылы йому соломѹ.

— Ну, вже нехай вибачає, таке дило... Не для иг-
рашки... Лизьте, пане. О! И выспатысь можете.

Пан-отець забрався у солому, Демко вкрывъ його
баранцею.

— А й справди тепло буде,—промовивъ отецъ Лука.
Взявъ його яко-сь за серце той Демко, той темный,
забубонный мужыкъ, що такъ просто и щиро клопо-
тався за його, якъ нянька.

„Добра, проста душа, хочъ сиренька“,—думавъ
отець Лука.

— А ты-жъ, голубе, самъ змерзнешъ,—озвався винъ
до Демка.

— Я звичный, мени що?—видповивъ Демко.

— Захочайся и ты у солому,—мовивъ отецъ Лука.

— Не можна. Кони, буває, жахнуться чого. Нехай. Я
тутъ, у санкахъ примощуся.

Винъ обійшовъ кругомъ коней, поправивъ попоны,
позастромлявъ ихъ кинци за пившоркы, пидгорнувъ
блыжче сино, а потимъ влизъ у саны и сивъ карачкы
на дно, повернувшысь лицомъ до пан-отця.

„Цикаво справди,—подумавъ отецъ Лука,—що воно
за казку розказують про ту ману? Колы гарна, то варто
записаты и податы у „Кыивську Старыну“.

— А що тамъ, Демку, люде розказують про оту ману,
що нибы-то водыть? Га?

— Та... розказують,—неохоче протягъ Демко.— Не
годыться пры такій пори згадуваты, ніяково.

— Боишся?

Демко мовчавъ.

— Невже-жъ и на попа „вона“ має силу, и хреста
не боиться? Чудно!—промовивъ отецъ Лука.— Такого
ще я не чувавъ.

— Тымъ-то „воно“, пане, и орудує, що не нечыста
сила, Господы помылуй, воно є, а душа... нибы то хре-
щена, кажутъ... И сама до Бога просыться...

— Чого-жъ вона людей водыть?

— Бо люде-жъ ій лыхо поробылы. Охъ!—зитхнувъ
Демко.

— Душа, кажешъ?

— Еге. Була колысь, кажуть, жыдивочка въ Ягорлыку (и Демко перекрестывся, згадуючы про „непевне“). Гарна, кажуть, така була, що ни въ жыдивѣ, ни у нашыхъ людей нихто такой красы не бачывъ зроду. И була соби жыдивка, якъ жыдивка; та, мабуть, такъ вже назначено їй було нежыдивкою вмерты. Бувъ, кажуть, въ тій сторони панокъ якийсь, чы окономъ, хто його зна, тай вподобавъ їи дуже, нибы-то жыдивку тую, а вона його. Моторный бувъ. Оце й почавъ їи збываты на нашу виру. „Выхрестысь, каже, то посватаю“. А їй, звычайне дило, и виры своєї жалько, тай родычивъ, батькивъ, то-що. Чы довго такъ вони воловодылись—хто його зна; ну, въ тимъ вона втекла зъ нымъ, зъ панкомъ тымъ, значыть. Подалысь далеко кудысь тай выхрестылась вона. Тынялысь вони по всякихъ мисцяхъ, а тамъ уже не знаю, чы покынувъ їи той панокъ, чы вмеръ може, а вернулась та выхрестка у Ягорлыкъ до батькивъ, та не призналася, що выхрестылась, бо боялась: такихъ жыды каминнямъ побывають. Ну, та ще зъ соромомъ вернулась, непорожня, значыть, выбачайте. Вже клялы їи батькы-родычи тамъ тай вся жыдова, просвитку їй не було. А якъ знайшлася у неї дытына, хлопецъ, той охрестылы його въ жыдивську виру: обризуваніе, значыть, зробылы; мода нибы-то жыдивська. А вона сама—ничого, бо боялась, кажу, що-бъ не побыто їи каминнямъ. Тай почалась зъ тої поры для неї лыха година. Одно—що совистъ бере, що хрестьянську дытыну у жыдивську виру виддала, а друге—що боиться своихъ. Побигла вона кудысь у друге село, що-бъ нихто не знавъ, що до церкви хотила, покаятись. Ажъ ніякъ черезъ поригъ церковный не переступыть: що наставыться—а їи вдарыть объ землю тай лежыть безъ пам'яты—якъ то буває мимохидъ находыть, чорна болисть—по благородному. Вона назадъ, до своихъ—ажъ не може до своєї дытыны доступыты, бо вбачається їй не дытына, а видмина якась страшенна. Вона зновъ до церкви, по монастырахъ всякихъ, то-що, такъ не може: якъ до порога, такъ и вдарыть їи объ землю. Такъ, мовлялы, никуды їй и

прихылытысь було, бо и хрещени їи не приймалы, и до жывивъ не могла прыстаты. Передъ нашимъ Богомъ тяжкый грихъ мала, що дытыну у жывивську виру виддала, а жывивський Богъ тую дытыну видъ неи закrywъ, що-бъ не охрестыла їи.

— Дурныцю яку выгадалы люде, ачъ?—озвався отець Лука.—Хиба-жъ не одынъ Богъ?

— За що купывъ, за те й продаю,—видповивъ Демко, та й замовкъ.

— Ну, тай що-жъ зъ нею?—спытавъ отець Лука.

— Тай що-жъ!—зитхнувъ важко Демко.—Оттакъ вона тынялась видъ нашихъ до своихъ, видъ своихъ до нашихъ, безъ прытулку, безъ захысту тай смерть соби незвычайну знайшла,—и Демко зновъ перекрестывся.

— Незвычайну, кажешъ?

— Еге. Оттутъ де-сь у степу залылась у ривчаку. Люде бурякы возылы на цукроварню, чы—що; осинь була холодна писля Покровы, дощи. Тай надыбалы їи: лежыть вона, небога, ныць, сама на земли, а голова у канави, у калюжи. Воды-жъ тамъ на чверть не було, мовлялы: курци перейты...

Демко зитхнувъ, помовчавъ трохи, тай почавъ дали:

— Такъ їи тутъ у степу й поховалы, могылку насыпалы, а де—саме не знаю. Нероскаяна, нерозгришена умерла, той поховалы тамъ, де ѣ знайшлы. А що я вамъ скажу, пане: той-жъ такы поры исчезла тая їи дытына, хлопецъ той, що його, хрестьянського, пожыдовылы. Счезъ тай годи, такъ якъ и не було його. Тай оце, кажуть, блукає воно по степу, все матиръ шукає: кровъ, мовлялы, одна и душа нибы-то одынакова: вона выхрестка, та нероскаяна, а воно хрестьяньске, та не хрещене. И водыть людей по ночи; само пуття не знайде и другимъ шляхъ путає.

Демко замовкъ.

А витерь бушувавъ, стогнавъ у степу, шелестивъ соломою въ ожереди. Кони зъ де-ридка пырхалы, перебираючи сино.

— Дурныця, Демку,—озвався отець Лука.—Чы выгадалы люде таку казку, чы може й справди була така

выхрестка нещасна, такъ що-жъ тутъ незвычайного? Може й справди хвора була, прыпадочна, тай находылы йй ти прыпадкы, може якъ разъ билия церкви, а може й у степу найшло,—тай залылась. Хиба не буває? Адже-жъ напоровся на косу, пры людяхъ, на синокоси отой... якъ його? Савчынъ зять... Прыпадокъ найшовъ. Такъ може и зъ тою бидною...

— Може...—протягъ Демко.

— А що водыть, нибы-то—зновъ дурныця. У темну ничъ, та у метельцю, та у степу...

Въ тимъ дужче закрутивъ и зарвавъ витерь и донись съ темрявы неначе жалибный стогинъ, якъ, буває, у дымари буря стогне... И кони пересталы йисты, насторожившы вуха.

— Святся, Господы, святъ, святъ!—прошепотивъ, хрестячысь, Демко.

Нышкомъ хрестывся й отецъ Лука.

Згодомъ все затыхло.

— Савка Богданецъ и Лавринъ, що старостою бувъ, такъ цилисиньку Божу ничъ йиздылы кругъ стижка; ажъ на-рано, якъ день ставъ, то неначе гарманъ выйиздылы у степу, а стижка нїякого и звання не було. Такъ имъ затуманыло...

— Пьяни булы, може,—промовывъ отецъ Лука.

— Ба, тверези. Та за ничъ, та ще пры такій прыгоди хочъ який хмилъ зъ головы выйде. Мы-жъ сьогодня, хвалыть Бога, тверези, а якъ попокрутылы: бильшь годыны гналы, миркувалы на вси способы, а „воно“ обвело-обвело, тай точнисинько на те саме мисце, де булы вже и привело.

— Коней витерьъ збывае все въ одынъ бикъ,—уже несмыльво сперечався пан-отець.

— Витеръ!—протягъ Демко, хытаючи головою.—Эхъ! зитхнувъ винъ.—Колы-бъ це тилькы давъ Богъ мыло-сердный, що-бъ оттакъ перестоялы до дня, тай годи. Тилько-бъ и лыха було.

— А що хиба?—зъ непевною тривогою спытавъ пан-отець.

— Та хто його зна, куды насъ оце завело. Колы-бъ

ще не въ нетри яки, що й не выберешся й у билый день... Ще хто його зна, чы воно солома оце, чы зновъ туманъ який?..

Отець Лука ажъ полапавъ кругомъ себе. Ни, справжня солома,—не туманъ...

—Годи бо, Демку, справди выгадувать всячину,—озвався винъ уже недоволенный, що трохи не пиддався Демковому страхови та забубонамъ.—Заблудылы, той заблудылы; а куды насъ Богъ завивъ, то на те його святая воля. Безъ воли Божой и волосъ зъ головы нашої не впаде. Колы-бъ вси люде бильше въ Бога вирылы та на Його волю святу все покладалы, то-бъ и дурныцъ такихъ не выгадувалы. Гришни мы!—зитхнувъ винъ, прыгадавши соби свои недавни сумнивы, чы справди винъ у соломи сыдыть, чы ни?

—Ой, гришни, гришни!—зитхнувъ и Демко, зкацюр-бывшысь на споди саней.

Отець Лука почавъ тихенько молытысь Богу. Разъ-у-разъ забигала йому думка про ману, про вси забубоны, про ту выхрестку—и винъ зитхавъ до Бога за вси грихы людськи, вильни и невильни, яже виданнемъ и невиданнемъ...

„Темный народъ, бидный народъ,—думавъ винъ.—Чы-жъ выненъ винъ, чы гришенъ винъ, що темный, забубонный?“ И винъ довго-довго молывся, зитхаючи и за себе, и за тыхъ бидныхъ темныхъ бlyжнихъ своихъ.

А витерь все стогнавъ, шарпавъ солому; кони, пырхаючи, хрумкалы сино.

Отець Лука трохи высунувся зи свого захысту. У лице йому потягъ холодный витерь. Кризь темряву ночи винъ на превельку силу розглядивъ дви киньськи головы, а на споди саней сгорблену Демкову спыну.

—Демку!—озвавъ винъ тихо:—Демку!

Демко мовчавъ.

—Нехай спыть,—подумавъ отець Лука и зновъ заховався у свій захысть.

„Довга ничъ зимова,—думавъ винъ.—Годына певне 9-та, може 10-та; ще годинъ симъ до дня. Добре, що

хочъ не холодно та снигъ не йде, бо намерзлысь-бы чы-мало, або занесло-бъ метельцею". У захысти, у соломи було тепло, затышно и отецъ Лука не счувся, якъ и заснувъ тамъ. Натомывшысь и натривожившысь, винъ спавъ твердымъ, мицнымъ сномъ.

— Пανε, пан-отче, вставайте!—гукавъ Демко, сипаючи за бараныцю, якою закrywся отецъ Лука.

— Га? що?—спытавъ, прокыдаючи, отецъ Лука. Винъ не мигъ видразу стямытысь, де винъ и що зъ нымъ?

На двори темрява трохи прояснылась: займалось вже на свить; витерь прытыхъ.

— Вставайте, пан-отче. Мы вдома.

— Що ты плетешъ?

Отець Лука протыравъ очи, думаячы, що це сонъ.

— Ёй-Богу, вдома. Мы-жъ на нашому току ночували; це наша-жъ солома...

— Та не може буты?—дывувався отецъ Лука, вылизаючи зъ соломы.

— Хрестъ святой!—забожывся Демко—онде тополи наши, онъ церква завьднись... Добре завело! Ще такъ, мабуть, никого зроду не водыло...

В. Ткаченко.

Сныться мени...

(Б. Гринченку).

Все, що є вильного—сныться мени:
Хвыли прозори Днипрови;
Зграя човнивъ на його шырызни;
Струмня дзюрчання въ диброви;
Витра весиннього шепить въ кущахъ,
Кола пташокъ въ гайовій гущени
Все, що є вильного—сныться мени!

Сныться мени середъ степу майданъ,
Вкрытый увесь куренямы;
Вильная Сича, чубатый гетьманъ,
Гоминъ промижъ козакамы...
Бачу, якъ въ мори плывуть байдакы;
Въ хвыляхъ сиріють високи шапки;
Чую—кризь бурю лунають писни...
Все, що є вильного—сныться мени!

Сныться мени ще й незрячий кобзарь,
Съ хлопцемъ малымъ середъ поля;
Чуються думы про ляхивъ, татаръ,
Про Украину та волю...
Бачу я спысы, шаблюкы блищать...
Села палають, пыщали трищать...
Смерть за свій край на кривавій війни...
Все, що є вильного—сныться мени!

Сныться мени гордый клекить орла,
Въ сѣйви яснои блакити;
Бачу ланы и зелени поля,
Нывы, зерномъ поналыти...
Геть-в-далени: гостри косы бряжчать;
Регить лунає чорнявыхъ дивчатъ...
Пташкы щебечуть, радіють весни...
Все, що є вильного—сныться мени!

Сныться мени дытынча у квиткахъ,
Коло пытмой ненькы;
Хуры чумацьки въ степу пры зиркахъ,
Ночи вкраїнськи тепленьки...
Лементъ и гвалтъ на базарахъ людський,
Грыща звычайни дивчатъ, парубкивъ;
Танкы бадьори, писни голосни...
Все, що є вильного—сныться мени!

Сняться мени скризъ стоги на токахъ,
Зложени високо въ гору;
Бачу осели селянськи въ садкахъ,
Щасни й свобидни видъ горя,
Спилка й братерство мижъ всімы людьмы;
Свить, що засявъ для людей изъ питьмы,
Будучи въ риднимъ краю ясни дни:
Все, що є вильного—сныться мени!..

Норада.

Якъ тоби коханка зрадыть,
То не довго ты журысь:
Назоры соби другую
И зъ другою поберысь.

А не то зроби ще краще:
Всихъ коханокъ зацурай
И зъ села у степъ розлогый
Ты мерщій тоди тикай.

Тамъ назустрічъ тоби пташка
Защобече—заспива,
И квиточки закывають,
И зашепче що-сь трава;

Тамъ въ чоло твоє повіє
Тыхый степовый витрець
И простудыть въ твоихъ грудяхъ
Серце, змучене въ кинецъ;

Тамъ тоби Днипро-Славути
Захлюпоще у привить
И розкаже, черезъ що винъ
Ставъ славетнымъ на весь свить!..

Тамъ могылы мовчазлыви,
Свидкы рижныхъ давнихъ дій,
Збудять въ серци твоимъ сумнимъ
Думъ забутыхъ цилый рій...

А якъ зійдешъ ты на скели
Та захочешъ тамъ спочыть,—
Надъ тобою орелъ дужый
Гордо зъ неба закрычыть!

Той могутный крыкъ орлыный
Розворуше въ тебе хить
Поривнятыся зъ нымъ мицью,
Що-бъ зъ нымъ поручъ полетить

Въ небо сине та безкрає,
Де сіяє сонця свить,
Де нема журбы та горя,
Прыкрыхъ думъ, людськихъ клопить!..

И все те, у що ты вирывъ,
Що любывъ и чымъ ты живъ,—
Осмієшъ, не пожалкуєшъ,
Що нарешти залышывъ.

Трицько Ховаленко.

Бумне оповидання.

Мыкыта Курзунъ пизненько вертався додому. Бувъ винъ на той часъ веселый и щасливый, трохи пидъ чаркою; та не въ чарци сыла, а въ тому, що Курзуна добре виталы славни и благородни паны Вавыловы. Не такъ благородни, якъ багати и освичени. И якъ се несподивано сталося, що Мыкыта Курзунъ пишовъ до ихъ у гости! Винъ зовсимъ не сподивався, що його такъ щиро витатымутъ, а пишовъ туды зъ обив'язку, якъ полицейскый доглядачъ сього миста. Ричъ у тому, що панъ Вавыловъ збудувавъ щось тамъ у себе въ двори, не одступившы одъ ливои межи на 12 аршинъ, якъ у закони показано. Судъ прысудывъ ту будивлю поламаты, а полицейському доглядачу Курзунови выдавъ судовый наказъ про се. Такихъ наказивъ у Курзуна зибралося вже чымаленько, и винъ, пам'ятаючи про свій обив'язокъ, иноди вытягає ихъ, иде до засудженихъ хазяинивъ и наказує ламаты дома, повиткы та коморы. Ламаты! Легко се сказаты.... Та й якъ його розберешъ, де лива межа, а де — права: якъ станешъ лыцемъ до улыци, то выходить — лива, а станешъ потылыцею — якъ-разъ права! И зновъ-же, поламаты комору або хату и зновъ поставыты на другому мисци — се не макове зерно, коштивъ скилько выйде! А де ихъ узаты? И такъ уси бидкаются, що нема

зъ чого жыты. Ранище хочъ повкѣ стоявъ у гѣроди, купци добре торгувалы, та й кватыри не стоялы по-рожни, и ремисный чоловикъ мавъ заробитокъ. А теперъ що? Казалы, хочъ зализныця пройде; вона й пройшла, и станцію выбудувалы—за 26 верстовъ одъ города..... Де вже тутъ ламаты! Краще заплатыты штрафа, або пожертвуваты Курзунови на добродѣйство, нижъ ламаты.

Мыкыта Курзунъ и самъ розуміє, що краще зъ людмы такъ помырытыся, — а потимъ, на другый рикъ, можна зновъ вытягты судови наказы, та й зновъ помырытыся.

Такъ отъ за якимъ диломъ пишовъ Курзунъ до Вавылова. Тамъ його прышанувалы дуже добре, а пани Вавылова, — гарна и ласкава, освичена пани, — казала, що поважає военныхъ и всихъ тыхъ, що носять военный мундырь, — отже и полицейськихъ. И справди, Курзунъ — немовъ бы чыстый офицеръ: высокій, огрядный, веселый и смилый. Навить медаль блещыть у його на грудяхъ. Воно не те, що хрестъ або звизда, та Богъ поможе, Курзунъ дослужытыся и до хреста.

Панъ Вавыловъ, довидавшысь, що Курзунъ любыть кони, подарувавъ йому добрячого стрыгуна. Теперъ йому немає ще и двохъ литъ, а вже такой великый та жвавый! До того лита Вавыловъ кохатыме його въ себе, а тоди виддасть. Що то добрый и щырый чоловикъ. А що вже вечеря добра була и выно чудесне, и господыня привитна та ласкава, — що й казаты!

Иде Курзунъ по тротуару, иде ривно, вып'явши груди повоенному, та й мугыче соби писню якусь военну. Ажъ ось на перехрести стоить городской.

— Се ты, Зубъ?

— Точно такъ, ваше высокоблагородіє!

Курзунови схотилося зъ нымъ побалакаты.

— А знаєшъ, уже здається пизно.

— Точно такъ, в. в., вже бильше десяти годынь.

— А знаєшъ, де се я бувъ?

Зубъ здывувався, що начальныкъ про се пытає. Прыдывався до його, ажъ бачыть, що той пидъ чаркою.

— Не могу знать, в. в.

— Ты знаєшъ панивъ Вавыловыхъ?

— Точно-такъ, в. в., „атличніе гаспада“, мени празныкового дають по карбованцю.

— Ты, якъ бачу, не дурный, и де що розбираєшъ. Вавыловы люблять военныхъ и полицейськихъ,—отже й ты полицейський.

— Я—щѡ я! Якась блощыця, гробакъ, тай усе. Ото вы, в. в., справди людына.

— И пани Вавылова каже, що я зовсимъ неначе офицеръ.

— Се я ще попереду думавъ, в. в.,—генераль чыстый, якъ намальованый.

— И ты мене любышъ?—спытавъ Курзунъ, идучы по тротуару. Зубъ ишовъ такожъ—просто по дорози.

— Одъ щырого серця, в. в., люблю и поважаю, якъ въ устаи напысано...

— А люде? Що люде про мене кажутъ?

— Що—люде! Не варто ихъ слухаты.

— Алежъ?

— Яки розумни та путящи—поважають и люблять васъ,—отъ якъ и паны Вавыловы. Де-хто зве васъ „Коршуномъ“, се бъ то замість Курзунъ—Коршунъ, усе одно що шулика. Але то черезъ неосвиченисть, бо вони—хахлы безмозгли, не вміють и слова добре вымовыты.

— А може то вони по злоби?

— Котри злодіи та пьяныци, та бунтари,—мають злобу на ваше высокоблагородіе; а статочни люде....

— Шкода, все такы, що вони не вміють вымовыты мого призыва. А ты знаєшъ, звидкы воно йде?

Тутъ Курзунъ, идучы по тротуару и трохи вже хытаючысь, розказавъ заплутану исторію свого роду и призыва, що йде зъ якогось давнього города Корсуня. Але жъ ридъ його не записаный ни до якихъ родовныхъ кныгъ, то Курзунъ се розказувавъ бильше зъ власного миркування.

Ажъ ось вони обыдва зійшли на шыроку ясну пляму свитла, що розливалось по тротуару и по дорози;

воно йшло зъ велького викна нового магазына, де на шыбци велькымы буквами було напысано: „Продажа гробовъ по доступной цѣнѣ“.

— А се що? — спытавъ Курзунъ и спынывся.

— А се купецъ Бурдукало видновывъ свою торговлю готовыхъ домовынъ, чы то гробивъ.

Справди, у викни выставлено було чымало усякихъ гробивъ. Курзунъ почавъ роздывляться.

— Алежъ якъ роскишно! — промовывъ винъ. — Дывысь, яка ихъ тутъ сыла. Вельки и маненьки, чорни, били, золочени, уквитчани... Я ще николы не бачывъ стилько гробивъ разомъ.

— Попереду не було сього велького викна, — поясывъ Зубъ. — А теперъ господинъ Бурдукаловъ переробывъ магазынъ на Кыивський зразокъ. Воно такы и нашъ городъ пидправляється, иде въ гору. Онъ для вынополіи який димъ выбудувалы! И ще Бурдукало, кажуть, збирається купыты катахвалку, щобъ на ій возыты путящихъ покійныкивъ. Пишлы наши вгору!

Курзунъ тымъ часомъ прыдывлявся у викно.

— Якъ на твою думку, — спытавъ винъ, — який-бы мени бувъ кращый грибъ? Мени самому? Здається, чы не отой чорный зъ золотымы берегами.

Зубъ прыдывывся и сказавъ:

— Ни, отой зъ квитками неначе веселищый.

— Ты ничого не розумієшъ, у тебе смакъ мужыцькый. Зъ квитками — неначе бабська скрыня. Для поважного чоловика вже краще дубовый грибъ. Тилько шкода, що важкый.

— То дарма, в. в., — жваво промовывъ Зубъ. — Насъ, городовыхъ, маєте висимнадцять чоловика, то невже не донесемо вашого высокоблагородія? Зъ велькою охотою!

— Такъ, такъ, — тыхо и сумно сказавъ Курзунъ. — Гуртомъ подужаєте, правда... Тилько якъ се чудно — я лежатыму... лежатыму, та вже й не встану... Жыве чоловикъ, жыве; а тамъ дывысь — несуть його на мѣрахъ...

— Такъ точно, в. в., жыття людське, якъ то кажуть... тее... живы, та й помирай...

— Отъ хочбы мени, напрыкладъ,—сумно промовлявъ Курзунъ, — ты самъ кажешъ, що я офицеръ.

— Якъ генералъ, в. в.! хочъ заботыться.

— Ну, отъ бачышъ. Шабля пры боци, медаль на грудяхъ, а дома—жинка, диты. Ты знаешъ, жинка моя зъ благородныхъ. Уси мене поважають и боятся. А прыйде смерть,—кыдай и шаблю, и медаль, и жинку зъ дитымы, та й лягай у домовыну,—або въ ту чорну, або въ сю дубову... Ахъ, гирка наша доля! ось воно жыття!

— Точно такъ, в. в., жыття людське, можна сказаты, сумне. Покладуть тебе у холодну яму, засыплють сырою землею, а тамъ—де не визьметься гробакъ. Усимъ одна доля, багатымъ и биднымъ, начальныкамъ и пид-начальнымъ...

Курзунъ ажъ стрепенувся, подумавшы про холодъ у земли и про гробакивъ.

— Ахъ, нащожъ се такъ! — спытавъ винъ жалибно. Горе намъ, брате Зубе... Ты лышъ подумай: жинка, диты, чыны, служба, шабля,—усе ни до чого, якъ и не було ничого,—плюнь, розитры, та й усе...

Въ очахъ у його вже блыщали слъозы. Винъ нахылывся до Зуба, поклавъ йому свои руки на плечи и промовлявъ жалибно, важно дыхаючи:

— Зубе, голубе сывый, тилько подумай и зважъ, що я все чысто мушу покынуты и стратыть. Теперь уси боятся Курзуна, нызенько йому кланяються, клычуть на бесиду и добре шанують. Ахъ, и тая прекрасна пани Вавылова мени зъ думкы не сходыть. А тоди—якась гыдка тварюка, гробакъ уп'еться въ твое благородне тило... Якъ се воно такъ?

Слъозы лылыся у його зъ очей. Бачыть Зубъ, що вже треба розважаты.

— Та вы не сумуйте, в. в., уси помремо, та не въ одынъ часъ. А може Господь дастъ вамъ викъ довгый, ище дослужытеся до бильшыхъ чынивъ, до хреста.

— Ище гирше, голубчыку, ище гирше. Бильша втрата

буде. Ни, ты мени скажи, на що мы живемо? Для чого побуваємося, , выслужуємося, бажаємо хрестивъ, чынивъ? На що життя?

Передъ такимъ питаннямъ спынявся Зубъ. Бо ще, якъ свить свитомъ, въ полицейській розмови такого питання не чуть було.

— Не могу знать, в. в.!—одмовывъ Зубъ. А дали подумавъ и знайшовъ одповидь:

— Щобъ виконуваты приказання начальныкывъ, до останньої крапли крови, якъ прысяга вedyть...

— На що?.. Ахъ, Зубе...

Бачыть Зубъ, що Курзунъ зовсимъ розомливъ и зоставыть його самого на улыци було-бъ небезпечно.

— Ты, дурню, може думаешъ, що я пьяный?—спытавъ винъ, плачучы. — Та я не сержуся. А що мени сумно и жаль мене бере, то ты подумай, зважъ...

— Ни, я до вашего высокоблагородія, якъ до ридного батька. За такого начальныка я готовый въ огонь и въ воду...

— Спасибо, спасибо, голубчыку.

Зубъ теперъ справди щиро бувъ прыхильный до Курзуна, бо ще николи не бачывъ, щобъ начальныкъ такъ по-людски зъ нымъ, Зубомъ, розмовлявъ... Де-що забулося теперъ, зосталася тепла и вдячна прыхильнисть.

Десь недалеко загремилы по каменю колеса зво-щыка,—Зубъ його поклыкавъ и скомандувавъ:

— Одвезы ихне высокоблагородіе додому, та обережно.

Потимъ посадывъ Курзуна, промовывъ тихо и щиро:

— Сидайте, в. в., бо вже пизно, а дорога не близька.

— Добре, добре... А ты, брате, подумай, якъ и мени на свити жыты, колы я знаю...

— Щаслывои дороги, в. в.! Торкай!

Курзунъ пойхавъ, а Зубъ ще хвылыну стоявъ та дывывся йому въ слидъ. Потимъ пишовъ тихо до свого мисця на перехрестній дорози, роздумуючы про все небувале и дывне, що бачывъ и чувъ...

За десять хвылынъ Курзунъ дойхавъ до дому. Жинка вже готувалася спаты, мала на лоби пасма

волосся, закрученого въ папирци. У другій хатини спали диты, — дви гарненьки худеньки дивчынны.

— Я ось тутъ наготовыла тобі вечерю, — озвалася жинка, и хотила вже йты до дитей спаты.

— Пидожды, — сумно и тыхо сказавъ Курзунъ, скинувъ пальто и шаблю, та й сивъ биля стола, пры свитли. Жинка помитыла, що винъ сумный и заплаканный.

— Сядь тутъ, биля мене, — зновъ озвався винъ. Вона сила и спытала:

— Що тобі? Ты недужый? Або може нападсть яка, донесли начальству?

— Ни, не те. Гирше.

— Боже мій! — сплеснула вона руки. — То може черезъ необережність... А я жъ сколько разивъ казала тобі...

— Ни, ни!

— Такъ щожъ?

— Ось подумай, Настуню, та зважъ. Отсе я начальныкъ, мене вси бояться. И ты мене... любышь, бо хочъ я иноди и тее... ну, тамъ посварымося, а все жъ... И все те ни до чого, все — попилъ и порошокъ. Усе, Настусю, ни до чого, усе марне, усе, все...

И винъ зновъ почавъ плакаты. Винъ плакавъ и промовлявъ щось невидане, чудне.

— Гробы чорни, позолочени и просто дубови... Багато гробивъ, великихъ и малыхъ, для всихъ стане, — для мене, для тебе и для дитей. Ой, тамъ такъ багато гробивъ... Отутъ, саме у отсій кимнати, якъ разъ на отьому мисци, стоятыме мій гробъ, у кутъ головою. Пахнутыме ладаномъ и смердитыме трупомъ. То мій трупъ. Бувъ — я, а ставъ — трупъ, купа гною... И що мени зъ того, що ты плакатымешъ, укрывешся чорною намиткою?

— Перехрестыся! — гукнула злякана жинка. Вона подумала, що мужъ збожевиливъ, и сама вже почала плакаты.

— Ну, заспокійся, опам'ятайся! Що се ты верзешъ нисенитныцю, ажъ слухаты страшно.

— Настуню, голубочко, хибажъ-бо я неправду кажу?

Хиба се я выгадавъ? А для кого-жъ тамъ гробы, багато гробивъ? Ну, невже не розумієшъ, не виришъ, що се буде такъ, що инакше бути не може?.. На що я служу, стараюся, на що я ношу шаблю, на що те все? Чы ты може справди думаєшъ, що се такъ, мынется, що я не вмиру?

— Що зъ того? колы то воно буде! Тай чекає насъ писля смерты—вичне жыття!

— Де? У пекли? У чорта въ зубахъ? Не кажы мени сього, бо се ще гирше.

— Що ты кажешъ! Схаменыся!

— А якъ ты думаєшъ, колы справди писля смерты буде вичне жыття, то де буде Мыкыта Курзунъ? На неби, зъ янголами?! Се бувъ бы добрый жартъ!

Винъ ажъ засміявся.

Вона николы про се не думала, але той смихъ здався їй страшнымъ.

— Грихъ таке казаты,—промовыла вона.

— Моя голубочко, пожалій хочъ ты мене,—не тоди, якъ замість мене буде купа гною, а теперъ, погы я бачу и чую... Пожалій хочъ ты, бо вси оти—обыватели... ну, якъ ихъ—пьяныци, недоимщыкы,—уси зрадіють и скажуть: Коршунъ здохъ! Воны-жъ мене Коршуномъ зовуть, якъ се тоби до вподобы?

Винъ плакавъ, схылившы свою буйну и гарячу голову їй на плече, а вона, якъ могла, розважала його, жалувала, якъ малу дытыну.

Довгенько ще винъ плакавъ та нарикавъ на свою долю, а потимъ такы заснувъ.

Жинка трычи перехрестыла його и сама лягла спаты, повна неспокійныхъ думокъ.

Другого дня Курзунъ прокынувся пизно. Голова йому болила, въ роти було погано, коло серця ссало и нудыло. Винъ уставъ, похытавъ головою, щобъ довидатысь, яка вона важка, потеръ пидъ груды рукою, сплюнувъ.

— Пхе, якъ брыдко!—промовывъ винъ. До того ще згадавъ, що вчора сталося щось недобре, що йому ажъ соромно. Та не мигъ зразу всього прыгадаты.

— Пытимешъ чай, чы поснидаешъ?—спытала жинка. Глянувъ на неи,—и ще бильше стало йому досадно и соромно. Умывся, выливъ на голову багато холодной воды—тай згадавъ усе: якъ винъ, выпывшы, ишовъ до дому, стривъ Зуба, бачывъ гробы, якъ йому у голову полизла нисенитныця; якъ плакавъ передъ Зубомъ и передъ жинкою, балакавъ таке, що зовсимъ не лычыть йому, Мыкыти Курзунови. Теперь певно жинка не мае до його ніякого поважання, а про Зуба вже й казаты ничого. Хочъ бы той дурень мовчавъ, а то роздзвонить по цилому мисту. Соромъ та й годи.

А все сталося,—думавъ винъ, черезъ оти гробы, або певнище—черезъ отого капосного Бурдукала, бодай винъ луснувъ.

И надало-жъ йому выставляты у вельчезному викни.—гробы! Добрый крамъ! Се просто небезпечно, особлыво для тыхъ добродіивъ, що знаходяться въ сантиментальному настрою, отъ якъ учора бувъ Курзунъ. Одъ смутку мигъ-бы чоловікъ втопытыся, або застрелытыся. Хиба не буває?

Ну, гулявъ соби чоловікъ зъ добрымы людьмы, на законному основаніи, и вертається додому. Ажъ тутъ—на тоби: гробы, гробы, гробы... Такъ на очи й лизуть... Се-жъ гвалтъ, се душогубство!

И якъ винъ смивъ, отой злочынецъ Бурдукало, — бо винъ справди злочынецъ,— якъ винъ насмилывся таке робыты? Та хиба-жъ можна се дозволыты? А ну жъ хто втопытыся або повисытыся,—вышче начальство спытае: де була полиція, на що вона попустыла? Чому не забороныла?

Отаки думкы снувались въ Курзуновій голови, покы винъ снидавъ и похмылявся. Бо похмылытыся конче треба було, въ голови чмели гулы и пидъ сердцемъ ссало.

Снидаючи, винъ не дывывся на жинку — соромно було.

Поснидавши, Курзунъ пишовъ до полицейскаго управленія. Тамъ мовчкы и похмуро сивъ за стиль и казавъ пысарови дистаты „справку“ про дозвиль куп-

цеви Бурдукалови видновать торговлю. Довго пысарь шукавъ, ажъ Курзунъ крыкнувъ на його сердыто. По справци выходило, що Бурдукало выконавъ усе, що треба, узявъ документи въ городській управи и явивъ ихъ у полиціи. Але хто йому дозволивъ выставляты гробы у викни, та ще такъ багато?

Треба виддячытыся за вчорашни сльозы, соромъ; треба показаты усимъ, що зъ Курзуномъ жартуваты небезпечно. Треба чымсь заспокоиты биль головы и лютисть у серци.

Курзунъ покликавъ Зуба и крыкнувъ:

— Ты чому не доложывъ мени, що Бурдукало робить отаке злочынство?

— Не могу знать, в. в.!—видповивъ Зубъ, трясучысь одъ переляку.

— Я тобі покажу! Що, мабуть, добре заплатывъ тобі. Признавайся, скилько винъ тобі давъ?

— Я зъ ихъ ничого не взявъ, в. в., а тилько господинъ Бурдукало, чоловікъ торговый, самъ розуміе... и вдячный мени, що я звычайно стою неподалеку, то йому безпечнише, то й давъ мени карбованця празныкового,—тільки одного карбованця, ей-богу, и то лышь на празныкъ, по закону хрыстіянському.

— Я тобі покажу законы хрыстіянськи!.. Ну, ходимъ.

И воны пишлы до Бурдукала.

— Я прыйшовъ въ справи гробивъ, —похмуро озався Курзунъ до Бурдукала. Той уклонывся и промовывъ солоденькымъ голосомъ:

— Мылосты просымо, у насъ товаръ саме для благородныхъ людей, а дешевше нигде не найдете. А дозвольте запытаты: вамъ великого, чы малого? Ось у насъ є билый, сриблястый — для дамы або для панны. Ни? То може вамъ маленького? є гарнесеньки, недорого й визьму, тилько для васъ, ей-богу.

— А бодай ты самъ, старый чорте, лигъ заразы у домовыну!—озався Курзунъ.

— Помылуйте, в. в., якже мени тепера у гробъ лягаты, колы у мене диточки маленьки? Якъ я вму, то истынно и воны безъ мене мусять лягты у гробъ.

— Не знайшовъ чого кращого, якъ гробы продавати. Нащо се гробы тутъ у викни выставлени? Гарна цяцька! Нащо се викно таке велике? Хто дозволявъ? Я питаю: хто дозволявъ, га!

Бурдукало перелякався и тилько лупавъ очыма.

— Зубе, покличъ якого свідка зъ улыци,— приказавъ Курзунъ, а самъ звеливъ дати паперу и чорныла и почавъ пысаты протокола:

.18** року, мисяця *, дня *, я, полицейський доглядачъ миста ***, звернувъ увагу на небувалу выставу неблагопристойныхъ предметивъ у магазыни купця Бурдукала, пры Торговій улыци, а именно гробивъ, у непотрибно-великому чысли будучыхъ, и пры тому безъ належного дозволу. И якъ тии гробы, наводячы уныніе, сумни и безнадійни думкы на обывателивъ, можуть прычынытыся искушенія и до самовбивства, то я, маючы на увази громадську безпечнисть и спокій, постановивъ: запысаты усе вышче згадане до протоколу и прытягты оного Бурдукала до належной одвичальности и кары. Полицейський доглядачъ Мыкыта Курзунъ. Пры тому булы свідкы: Иванъ Зубъ и Корній Швець* (се бувъ якийсь мищанынъ, покликаний зъ улыци).

Курзунъ давъ пидпысаты протокола и самому Бурдукалови.

Тоди Бурдукало нызенько вклонився и почавъ просытыся:

— Ваше высокоблагородіе! Помылуйте! Не занапастить! Згляньтесь на дрибныхъ диточокъ!

Курзунъ мовчки пишовъ.

— Коршунъ! — прошептавъ Бурдукало. — Шулика!... Що-жъ мени теперечкы робыты!

Другого дня Бурдукало, порадывшыся зъ жинкою, пишовъ до Курзуна и промовивъ:

— Звертаюся до васъ, в. в., якъ до ридного батька. Одынъ вы у насъ заступникъ и оборонецъ. Согришывъ, знаю и каюся. Спасить! Не погубить! Яжъ-бо торгую гробамы зъ давнихъ давенъ, и зъ того живу.

— Жывешъ изъ людського нещастя та лыха,—озвався Курзунъ. — Ось ты справди Коршунъ, даромъ що вы

до мене се имя прикладаєте,—я знаю. Ты—хыжий коршунъ, ты тилько й дывышся, тилько й бажаешъ, абы хтось умеръ та купывъ у тебе гроба. Зъ людського лыха ты й розбагативъ, кровопієць. Якбы на тебе, тыбъ усихъ людей заразъ до гробивъ поклавъ, та ни! на сторожи стоить начальство, воно не попустыть, догледыть.

— Я здавна гробамы торгую, и мій покійный батько, що теперъ уже самъ лежить у гроби, хочъ бувъ столяръ, а здебильшого робывъ гробы,— такий йому таланъ одъ Бога; а на прыкинци свого вику одкрывъ торговлю готовыхъ гробивъ. И мени тепера, якъ не торговаты гробамы, то справди треба самому зъ диточкамы у гробы лягаты, та й кінець. Бо зъ чого мы жытымемъ?

Курзунъ слухавъ мовчки. Серце його вже одлягло трохи. Бурдукало казавъ дали:

— А що до сумныхъ думокъ, в. в., то и въ пысаніи сказано: „пам'ятай о смерты! Земля есы, и въ землю пидешъ“. Свитова ричъ, в. в., такъ самъ Богъ поставывъ, и я проты того не йду, а людямъ у прыгоди стаю у самый горячий часъ. А що може я провынывъ, то дозвольте мени заплатыты штрафъ, ище я й потимъ виддячуся, чымъ здужаю.

— А знаєте,—озвався той,—я бъ васъ прыдавывъ, — ой якъ прыдавывъ! Та маю де-яки прычины помылуваты.

— До вику дякуватыму, и дитямъ накажу. Мы вси знаємо, яке у васъ добре сердце.

Ажъ заплакавъ Бурдукало.

— Ось прыйшовъ лысть,—сказавъ Курзунъ,—щобъ збираты жертвы на памятникъ, що його поставлять у губерніи. Запышитъ, скилько можете.

— Скилько-жъ, порадъте. Бо я, знаєте, утратывся, видновляючы магазына; та й яки наши заробиткы? Изъ путящихъ, заможныхъ людей зовсимъ мало мруть, а то все голота, изъ шаливки, або, выбачайте, изъ вербовыхъ обаполкывъ гроба сами змайструють, та й усё.

— Пышитъ десятку.

— Чы не багато буде? Наши достаткы...

— Ну, ну, ну!

— Добре, добре.—Бурдукало записавъ и виддавъ десятку.

На тому все й скинчилось. Бурдукало торгує гробами и доси, и нихто його не займає. А Курзунъ диставъ уже хреста за пыльну службу и збирання жертвъ на будивлю памятныка.

1901.

У Черниговѣ.

Остань Луцький.

Остань Луцький.

Остань Луцький.

Жытте — се вичный жаль и вична туга —

Се гордый льотъ середъ одвичныхъ ранъ...

Мелянхолійна писня и сумный пеанъ,—

Любовы усмихъ, — жалисна наруга...

Любовы усмихъ, — жалисна наруга, —

Заклятый танецъ, чаривный оманъ...

Межа цвитыста и терновый ланъ,—

И вичный жаль, и вична-вична туга...

Ольга Хобыляхська.

Думы Старого.

I.

Дитоньки!

Вы на мене не зважаєте, а я Вась за едно бачу.

Я остався мижъ Вами, якъ одынокый дубъ старенный въ молодимъ лиску, и бачу вси його вершкы, бачу його порухы въ бури и тонки зворушеня въ погидныхъ хвыляхъ.

Кажу: подвійно бачу Вась. — Що передъ Вами діється, що зъ Вами діється, ба, и що по-задъ Вась діється.

Я прыкований до крисла довголитньою недугою, и одынокою моею чыннистю е бачыты Вась, думаты про Вась: про Вашу минувшыну, теперишність и будуччыну. Глядиты на розвій Вашъ и на наслідкы розвою Вашого. Вы, симъ сынивъ моихъ (чысло библийне) и донькы тры, давно увійшовши въ жите, — саме теперь въ посередыни жытя. Але-жъ осьмохъ зъ Вась я переживъ. Тутъ переживъ. Про-те тамъ, де мы вси стринемося, я Вась завсигды маю. Тому, колы говорю до Вась, я маю Вась всихъ на думци.

Дитоньки!

Вы на мене не зважаєте, а я Вась за едно бачу. Правда, видъ недавна лышъ однимы моимы очыма, але ще до недавна й очыма матери Вашои. У двійци ро-

былы мы спостереження свои надъ Вами и надъ Вашымъ розвоемъ, и радувались, и рыдали надъ Вами.

Маты Ваша була немовъ постать зъ Святого Письма: зъ душею чистою, якъ та Марія, сестра Марты, про яку сказавъ Хрыстось, що выбрала липшу частину, прислухаючысь Його Святымъ наукамъ, а заразомъ — зъ руками Марты, що николи спочынку не знала и видъ ранку до вечора побывалась за працею въ господарстві.

Якъ билий цвितъ безъ плямы, що його я выбравъ зъ коринемъ зъ дому родычивъ їи и пересадывъ у свій закынений гострымъ каминемъ городъ, який вона своїми руками спорядыла, що-бъ колысь Вы, дитоньки мои, малы вильни дороги росты и розыватыся — такою була вона.

Нижна й енергычна, добра и невмолыма, лагідна и строга и мудра, якъ той вужъ.

Вы росли.

Зразу якъ квити, пидъ нашимъ доглядомъ, потимъ якъ пташки, дали складалысь въ мали громадкы на власну вже руку.

А мы все глядили за Вами и бачылы, якъ вы розывалысь и якъ поводылысь.

Не кажитъ, дитоньки, що старистъ ничего не бачыть и не годна розумиты молодежи!

Що вона духомъ лышь въ мынувшыни и для теперишности заховала байдужнисть, а для будуччыны безъ зрозуминя!

Се була найтруднійша часть житевой праці нашої и найштучнійша. Выховуючы Васъ, прыкыдалысь мы сами зъ Вами разъ въ диты, разъ въ философы, разъ въ артысты, а иноди у взирци святыхъ и мученикывъ. Ваши наслідныкы малы липшымы статы. Те, чого Вамъ не доставало, мало буты въ ныхъ довершене Вами та товаришкамы Вашымы жытевымы, що тако-жъ малы бъ уже видповідный степень культуры Вашои.

Мы ще „библійни“ булы и первистни.

Корылысь святымъ, лякалысь гниву Божого, вирылы въ чудеса, въ судьбу, — души наши булы

дытынни, иноди наивни до смишльвосты. Мы знали тилькы пысьма святи... а Вы вже бильше пизнали...

Дитонькы!

Вы на мене не зважаєте, а я васъ за єдно бачу.

Безъ науки, безъ артызму, безъ новожытнього кольорыту, новожытньої фильософіи—лышь природнымы очыма своимы, що вивчылыся кризь безчисленни лита розризняты вси об'явы и видтинкы людської вдачы и жытя.

Почынаю съ тебе, найстаршый мій сыну.

Сыну мій ты перворидный! хочу тоби лышь килька словецъ сказаты, а пры тимъ згадаты и матирь твою.

Вона жыла тобою и вже тремтила за тебе, покы ты ще свита Божого побачывъ.

Матерни почуваня зрозуміє тилькы сама матирь, то що тоби про неи багато иншого говорыты?

Здається, не було пидъ сонечкомъ кращои надъ тебе дытны на свити. Такъ говорыла вона мени за єдно. А одного разу, колы ты дрибнымъ хлопчыною выбигъ зъ хаты и на вулицю, а вона за тобою въ такій самій пустѣти, щобъ спійматы тебе, а заразомъ статы тамъ на шырокій дорози твоимъ ангеломъ хранителемъ, — над'ихавъ якийсь незнайомый вельможа дорогою чвиркою, а ты проты нього погнавъ.

Вона скрыкнула, якъ божевильна, и чвирка зупынылася. Панъ вийшовъ зъ кареты и узявъ тебе на руки. Винъ глядивъ зъ зачудованемъ въ твое лычко, погидни якъ небо оченята; мижъ тымъ твоя маты, на пивъ закам'янила зъ остраху, зъ мисця не рушалася.

Тоди вельможа прививъ тебе до неи и такъ сказавъ: „Не знаю, хто вы є, жинко, але-жъ колы-бъ я мавъ таку дытну, то бувъ бы гордый, якъ царь. Та я жебракъ: єдына моя дытына померла. Выховуйте його соби на славу.

И пойихавъ.

И мы хотилы соби тебе на славу выховаты . . .

Мижъ Вамы всима я бувъ соби якъ гетьманъ. Строгий, але, здається, и добрый. Мавъ ухо и очи для

всихъ и для кожного зъ окрема. Мавъ руку, що над-
грожувала, и мавъ руку, що карала. А головою працю-
вавъ день и ничъ. И все лышь будуччыну бачывъ.

Закроювавъ выховане Ваше на будуччыну, лагодывъ
умы Ваши на будучність. „Вы-жъ - кандидаты на лю-
дей“, говорывъ я иноди, всьмихаючысь: „Модели для
колышнихъ правнукивъ своихъ. Тыпы народа свого!“

Усе на будучність.

Думаєте, дитонькы мои, лышь для себе самыхъ?..
О, ни!.. Молодымъ хлопчыною ты вже музыкомъ ставъ.
Десь по-за домомъ на власну руку вывчывся... Мы были
вбоги... Васъ ставало бильше и бильше... Мы зъ на-
пруженемъ всихъ сыль працювали... мы для Васъ
жылы, — якъ кажу, що-бъ колы-сь Вы могли для дру-
гихъ жыты.

Вы працювали на себе дрибными дытячымы сы-
ламы, а мы трудылысь сыламы свидомымы, дозрилымы,
невтомнымы.

Чы унаслидувавъ ты, сыну, наклинь стремытыся
до добра и до всього, що липше и тонше, зрикатысь
корыстей, выгоды й безжурности въ хосенъ прыкметъ
шляхотныхъ и идей благородныхъ?

Я гадаю, що такъ.

Тому боровся ты, ажъ не доборовся до меты. Ты
переставъ буты кандидатомъ на чоловика, а ставъ по-
важнымъ, шляхотнымъ, спокойнымъ мущыною. Доборовся
и хлиба, — але се побична ричъ: я маю на увази твое
психичне жыте. Зъ инструментомъ пидъ пахою хотивъ
ты свить здобуты. Звуки музыки тобою кермували,
вельки, святы.

Чымъ ты хотивъ стати въ музыци, сыну?

Реформаторомъ нашої народньої музыки, звернуты
увагу другихъ народивъ на нашу вельку врожденну му-
зыкальність и багацтво мельодій нашихъ?.. Сыну!! Я
бы голосно зъ болю скрычавъ, що по всій нашій спиль-
ній боротьби, по всихъ моихъ надяхъ, отъ що зъ тебе
сталося!.. Я тебе бачу, якъ ты, колы-сь, молодцемъ ды-
вышся мени въ очи, ясно и любо усмихаєшся, зъ очыма

повными думъ и мрій, и говоришь про будуччину, якъ батько твій говоривъ.

А теперъ повторю лишъ свои попередни слова:

Дитоньки! Вы на мене не зважаєте, а я Васъ за едно бачу...

Я бачивъ тебе, колы ты переставъ мене бачыты. Ты порывався до житя, до живого, що пре и рве до акций, не дає супокою и жене до целей, заключень, до вершень.

Ты не мавъ часу глядиты за мною, але я за тобою глядивъ. И бачивъ: жінка пидійшла до тебе... Сыну? Скильки очей въ неи було? Скильки вустъ?.. А голивъ мала симъ и тило прекрасне, А ты мавъ лише двоє очей и слабе тило мущины...

Сыну мій! ты никола зъ голоду и холоду, не млієшь. Ты безжурно вступаєшь въ твою гарну хатыну и око твоє спочыває на лысучыхъ зъ чыстоты предметахъ въ хати---ты на часокъ заспокоюєшь потреби твоего тила,—але, сыну ты мій, чому твоя скрипка мовчыть? Чому уснула въ чорній домовынці, струны на ній потрискалыся, а смычкове волоссе роз'язалося? Чому стины дому твоего не чують доброго слова про сусида твого, а духъ несамолюбной доброты, духъ внутришнього житя и нижной красы, и идей благородныхъ стоять зъ опущеными до-долу очыма, а крыла його безнадійно опалы?.. И ты вдоволений, сыну. Сыну мій... ты вдоволений!!

Я бѣ кынувся хрестомъ до нигъ твоихъ и благовъ: чы душа твоя колышня, багата й чутлыва на людське горе, идеальна, повна зрозуминя для жытевыхъ зворушень — ослипла?..

Наколы ослипла... то... Господы Исусе Хрысте, зличы іи...

Але Месія не ступає вже землею...

Уже годи диткнутыся Його дорогои святои одижи, що-бъ изцилытыся, а треба братъ братови будыты душу зъ мертвоты...

Сыну мій! я, твій билоголовый отецъ, лежу хрестомъ передъ тобою и клычу: сыну... пробудысь! — се не може

буты правдою, що душа твоя прекрасна замерла и симъ голивъ, и симъ вустъ, и симъ очей выпылы жыте и свидомистъ зъ неи

То може очи мои стари ослиплы и не добачають добре. Може то и воны туманять мене и шепчуть, що и внуки мои, а твои диты, здвгають байдужно раменамы до писень дида и прадида свого и казокъ ихъ про правду и неправду знаты не хотятъ, а ще меньше вищуване про будучнисть! Що ихъ души мовъ ти деревця молоди, зигнени въ бикъ якою-сь невыдымою рукою, кривляться вершкамы радо до земли, неначе-бъ небесъ надъ собою не бачылы и всяку высоту уныкалы!..

Може я помыляюсь, сыну мій, може я ослипъ, але-жъ колы я ослипъ, то не ослипла душа моя, що одна тебе добре знала и знаты буде, колы й уси забудуть, який ты бувъ.

Мій биль за тобою, червоный якъ кровь.

Ты потонувъ.

Молюся за помершу душу твою

II.

Доню моя!

Батько й маты казали: не выходъ за он-того чоловика замижъ: на нымъ смерть свою пляму вытыснула и жде лышь свого часу, що-бъ його зъ собою забраты.

А ты видповила ришучо и спокійно: „Нехай-бы я зъ нымъ лышь одынъ рикъ жыла, а покынуты його не покыну. Я-жъ його люблю!“

Чудо вложила въ свое слово... Выйшла за його.

Господь бувъ ласкавъ, що дарувавъ йому п'ять рокивъ жытя. Значыть — п'ять разивъ стилькы, чымъ ты сподивалася. Потимъ прыйшовъ речынець и смерть вставылася. Мовчкы, безъ довгихъ оповищень — и винъ пишовъ зъ нею.

Мени остався въ пам'яты твій божевильный крыкъ, якъ винъ покынувъ тебе. Ты крычала такъ страшенно,

що винъ мусивъ тебе ще духомъ чути. И певно, бо и якъ же-жъ мигъ бы бувъ тебе видвидуваты? Ты говорила мени описля, що за єдно чуєшъ його поодынокымы хвелями въ хати коло себе...

Я тобі кажу: твоя душа збільшылася зъ терпиня и тому ты чула його.

Чисте и гармонійне було ваше жытє, и хочъ Вы на мене не зважали, дитонькы мои, а я Васъ за єдно бачывъ...

До однаковой степени были умы Ваши выплекани, до однаковой степени внутришня краса въ Васъ розвынена, — до однакового тона настроена.

А потимъ: Вы держались якимъ-сь чуднымъ инстинктомъ якого-сь тайного правыла, що можна-бы, примиромъ, въ отси слова уложыты: Вы все утримували, що мусыте ще що-сь вчыныты, щобы любыты одынъ одного взаємно, щобы себе взаємно здобуты, себе взаємно заслужыты. Вы не вважали себе одруженымы, не думали, що „здобулы“ себе вже, що вже одно другого цилкомъ гидне, вартє. Ни, Вы зоставляли все ще що-сь мижъ собою до здобутя, неосягненого...

Вы знали, що гармонія не може истнувати, наколы мижъ людмы, що хотять изъ собою гармонійно жыты, не зостанеться ще що-сь и таємнычого.

Вы николы не допускалы, що-бъ одвертисть и зрозумильть затералася межы Вамы, але заразомъ Вы завсигды зоставляли ще де-чого въ домивстви думокъ и почувань Вашихъ, а зъ сього выходыло, що Вы завсигды прагнулы взаємного свого товариства.

Ваши истоты задержалы черезъ те ту. почасты не выяснену „внутришню красу“, що звемо словами „прыємнисть, мылисть“, бо Вы додержалы обое непорочный змысль, що николы не перестає бажаты, щобы подобатысь. То бачывъ я, дитонькы мои. Теперь видбывается та Ваша колышня гармонія въ Вашихъ дитяхъ.

Ты сама зъ твоимы дитьмы зосталася.

Дитонькы! Вы на мене не зважаєте, а я Васъ за єдно бачу...

Я бачу, якъ ты осамочена. ходышь коло твоихъ

меншыхъ и дорослыхъ дитей, и я-бъ сказавъ — глядышъ подвійнымы очыма на нихъ. Разъ за мужа твого, а разъ за себе.

За мужа — що-бы въ його дуси буты товаришкою и выховательскою дитей його, а разъ за себе, що-бы зъ твоеи особыстоты набиралы духового корму й укладу.

Я бычу, якъ ты зъ напруженемъ твоихъ сыль моделюешъ ти дрибни истоты, а що — до старшого, то стараешся потонуты цілою душею въ його нутро, що-бъ добре збагнуты, и його будуччыну обчыслиты.

И я здалека бачу, якъ ихъ будуччына укладається, тому що маю за собою цілый рядъ минувшостей. И добре робышъ, що зъ-надвору набираешъ знижнення и утоншення, вкладаючи ихъ въ ихъ нутро, бо воно буде гарне и здорове.

Унуку мои дороги!

Я Васъ бачу и Васъ люблю. Але Вы вже не нагадуєте мени мій дытынний викъ. Вы чымъ-сь шырше укомпановани, досконалійши, дозрилійши.... выразнійши въ почуваняхъ и думкахъ своихъ и певнійши свого бутя.

У Васъ душа збільшена матирью Вашею....

Спивайте ти писни, що я ихъ дытыною спивавъ, що передавъ ихъ матери Вашій, а вона передала ихъ Вамъ, а колы Васъ доля роскыне буты и тутъ, и тамъ — по писняхъ тыхъ пизнаете себе, и виджыве и матирь Ваша, и дидъ, и прадидъ, и вси до насъ прыналежни...

Розумієте мене?

И що я ще хотивъ сказаты?...

Не знаю. Може вже й усе сказавъ.

Але слухайте: давно старалысь люде законы прыроды видкрыты. Теперь стараються видкрыты законы души, а дали.... але тутъ и слиду пам'яткы про мене не буде — видкрыють законы суспильства.

Диды замыкалы и тыснулы въ соби чутя и боялыся знижнення, — унуку стараються загартуваты ту несмильывость и вказують на найтоньшу, найдрибнійшу ноту въ души своїй....

Але може воно и добре такъ. Може тому и збільшується душа Ваша....

Я остався, якъ бувъ велетенъ у молодимъ лиси, и бачу, якъ лись розвивається и въ що його вершыны розвиваються.

Дитоньки! Вы на мене не зважаєте, а я Васъ за едно бачу. Вы такъ собою заняты, що забулы слова Божи: „любты ближнього, якъ себе самого“. Вы любите ближнього лишьъ черезъ свою особытисть. Ваша особытисть заслоняе Вамъ той широкий кругозиръ, що його Хрыстось видкрывъ любовію своєю...

Дитоньки!

Я про Васъ думавъ, якъ моя душа до видходу схылялася.

Кожный, що переходыть у вичнисть, є вищуномъ...

....Пасма золотого не губить за собою... що-бъ не згубылы слиду матери Вашои, и батька, и дида, и прадида.... и будучнисть Ваша не розиб'ється.

Я ии бачу въ золотыхъ зарысахъ, имлою покрытою, бачу, якъ Ваши души збильшуются, и якъ Вы, мовъ ти дрибни мурашкы, доходите до неи...

Я молюся за ти збильшени души Ваши.

III.

Голубе мій билий!

Ты литаєшь въ зеленимъ лиси и мисця не маєшь. Стричаєшься зъ людмы то тутъ, то тамъ, а ниде ще не осивъ, що бъ даты билимъ крыламъ видпочынокъ.

Але що-бъ я сказавъ, що мени тому душа зъ жалю за тобою в'яне, то не скажу.

Литаєшь, бо сыльна, литаєшь самитня, бо твою самоту собою заповняєшь.

Ты, наймолодша моя, осталась одна безъ товариша въ жытю.

Хто вынень?—Нихто. Тоби се було суджено зъ малку.

Кажуть: нема доли, усе випадкови polityшено. Але кажу тобі я, у якого стилькы литъ очи видкрыти и не одну долю переслидылы въ ии бигу и розвою,—що вона є. Та такъ и є. Въ характери истнує.

Ты шукала передовсимъ души, тоби подибной, и не найшла. Тутъ и тамъ дотыкалась іи своєю душею, але въ цилковыту гармонію зильлятысь не могла. Тутъ лежала доля твоя. Такъ я бачу тебе, мени здається, що твоєю душею ты тыпомъ будуччыны. Не сылоу ума твого, а почуванемъ твоимъ не сучасна ты.

И бачу дальше.

Видъ способу почуваня залежить довшя або коротша молодистъ жинкы и що колы-сь настане часъ, въ якимъ та іи молодистъ, ти іи „лита ласкы“ стануть наразъ сами зъ себе продовжени. Внутришня краса души стає чымъ разъ бильше тією властивою потугою (и въ любви), що бере верхъ, а яку доси въ оковахъ держалы. Негарне чоло дивоче не могло доси до недавна диждатыся иншого видъ муцны, якъ кулю въ лобъ. А скильки ихъ є тыхъ негарныхъ, а премудрыхъ голивокъ, що теперъ жывуть и процвитають на пидстави внутришньої духовой своєї красы и доброты? А багато жинокъ — сами вадылы и довго не допускалы муцны видкрываты душу въ жинци! Але не те хотивъ я сказаты, а отъ що:

Я вже не годенъ своєю любовію тебе охороняты. Сыла зав'яла, а чорный ангелъ жде мене, и я хочу передаты тебе опици блыжнихъ твоихъ.

Братци мои!

Я передаю Вамъ мою наймолодшу, самитну дытну пидъ опіку. Не забудьте отси слова мои, що я іи Вамъ полышаю. Опикуйтесь нею такъ, щобы вона не видчувала, що зисталася безъ батька и матери и въ неи товариша нема. Опикуйтесь нею безъ наругы, безъ жорстокосты сучасной и мынувшой безсердечносты, що въ жинци шанує лышь одну молодистъ, а души не бачыть. Шануйте іи тією любовію, про яку розказавъ намъ Святий Апостоль Павелъ, що вона:

„Довго терпыть, мылосердує, не завыдує, не вельчається, не надымається, не осоромлює, не шукає свого, не порывається до гниву, не думає лыхого; що вона не радується несправедливистію, але тишыться правдою. Що все покрыває, усьому вирыть, надіється на

все и все терпѣть. Що вона николи не впадає, на-
колы бѣ и вси пророцтва впалы”.

Бо и справди, колы бѣ Вы „все добро Ваше роз-
дали и тило Ваше дали спалыты, а любовы бѣ не малы,
то все те не помогло бы Вамъ ничего”.

Въ отси слова складаю и прозбу свою до Васъ,
братци мои—опику надъ наймолодшою самитною ды-
тною мою

Голубе мій билий!

Спыняйся, надъ чымъ сыла твоя дозволяє тобі. Не
крывы душу свою и не замайкай іи, що бѣ zostалася
вичною тайною для близьнихъ твоихъ, бо вичною
тайною зостануться для нихъ законы души тієї и зво-
рушиня іи, въ широкому розумини слова, а ты будешъ
невильницею вузькихъ традицій, що обмежуть жите
твое на однимъ поли, и одностороннею матерью, якъ
сына здобудешъ...

Дитонькы!

Вы на мене не зважаєте, а я Васъ за єдно бачу.

Якъ той старенный дубъ—велетенъ въ молодимъ
лиси, такъ zostався я мижъ Вами и бачу кожний рухъ
Вашъ и вкладаю и формулюю його въ будучність
Вашу.

Згадуйте предкивъ Вашихъ, що-бѣ ис-
торія передъ Вами не згасла и золоти
нитки не губить...

Молюся за Васъ...

Чернівци.
17. III. 1903.

Романъ Гордыжскый.

Беризка молыть дуба могутнѣго:
„Ой, дубе, дубе, не росты высоко,
Гилля своего ты не клады широко:
Не пустышъ сснця ты мени литнѣго.

А дубъ могутный гордо видмовляе:
И поросту высоко я, высоко,
Гилля свое расположу широко,
Хай дрибнотѣ могутныхъ не спыняе!“

Джипрова Чайка.

За душу.

Новитній цисарь тилькы-що вернувсь зъ походу въ Римъ. На орлыныхъ крылахъ победы пролынувъ винъ изъ краю въ край, соняшнымъ сяйвомъ осяявъ його таланъ, золотою рикою плывло за нымъ багацтво, голосна слава гойдала на своихъ широкихъ хвеляхъ його ймення. Серця землякивъ тремтили переповнени у-щерть гордистю и щастямъ, займалысь згагою побачыты скорище велького героя.

А винъ, той „необсяжний, незривняный, недоступный“, якъ тилькы вздривъ той каламутный Тибръ и тижъ старыи муры и рымськыхъ симъ горбивъ, якъ тилькы вчувъ, якъ скризь назустрічъ залунала ридна мова, якою юрбы нещысленни його виталы радо, мишаючы слова хвалы зъ словами глуму, жартивъ, маски, винъ вразъ себе почувъ такимъ маленькымъ, дытыною цихъ ридныхъ муривъ, кривнякомъ усихъ цихъ юрбъ народу. И заразъ винъ згадавъ усю свою родыну, друзьякивъ, сусидивъ и повеливъ своимъ магнатамъ, щобъ, помы винъ спочыне съ подорожи, широко для всихъ ихъ браму одчыныты и запысаты всихъ, хто прыйде привитатись, и запысаты, хто и якъ доводиться йому.

Заметушылася двирська челядь, кайданами брязчать рабы, дзвеныть коштовный посудокъ, реве жертвовная худоба, шелестять-плетуться нещысленни винкы

и праця куховарська гремѣть на все подвир'я — бенькетъ великій готується въ царськихъ палатахъ.

Все прибране, все скинчене, окличныкы оббигалы весь Рымъ, гукаючи запросыны цисарськи. Роззявилась мидяна брама, заграла-засурмыла вѣйскова музыка, замаялы клейноды вѣйскови. Народня юрба розступилась и въ святковому вбранни, въ винкахъ на головахъ выходять царськи кривнякы, сусиды, друзи и всяки хваліи.

Одынъ по одному идуть ци гости вгору по сходахъ билыхъ мармуровыхъ. вступаютъ въ вестибюль, де за столомъ довженнымъ, закиданнымъ дарами, сидѣть почесна зграя прибичныкывъ цисарськихъ. Передъ столомъ великій кошыкъ, повный дощечокъ воцаныхъ, та згорткивъ папировыхъ. Коло його зигнувся скриба, готовый до пысання.

Ось выйшла въ довгому убранни старенька удовиця. И заразъ два найстарши дуки взяли їи попиць руки и вывели угору по сходахъ мармуровыхъ. То маты цисаря була. Зъ великою повагою їй спыталы и запысалы повне ймення їи и ймення батька и диди, и прадида, весь ридъ їи и подали таблицю, де спысани булы уси дары, що прызначывъ їй сынъ. И повели їи попиць-руки у други двери.

Другымъ выйшовъ сокиль-парубокъ — то бувъ цисарський братъ. И його стринулы зъ повагою, звелы по сходахъ вгору и запыталы: „хто ты еси, юначе?“ и запысалы його имения и батькове и призывще, и славне призывще, що братъ його здобувъ одныни. Дали йому до рукъ таблицю и двоухъ найкращыхъ воякивъ взяли його за руки и провели у други двери.

Дви жинкы, две красуни, попережаючи одна одну, до сходявъ наблыжались. Одна — препышна молодыця, зъ дытыною въ рукахъ, попередила и, одпыхаючи рукою другу, промовыла у голосъ: „я—сестра! я—ридна сестра!“

И цю зъ повагою звелы и запысалы, и їй дали таблицю, що мала одибратъ по ній дары.

А молода красуня, ображена, стояла гордо, непорушно и чорни очи-блыскавыци пашилы гнивомъ и билее обличчя, мовъ у Юноны, сяло гнивною красою.

— Ты хто єсы?

Мовчала гнивно, лышъ палыла поглядомъ пытавшихъ.

— Ты хто єсы, предивна? — зъ невилнымъ страхомъ пыталы вдруге.

И зновъ вона мовчала.

И збиглы поспихомъ магнаты и повелы їи зъ повагою по сходахъ и втрете запыталы, вклоняючысь поштыво.

— Я та,—промовыла красуня горда:—я та, для кого зріє цей лавръ! я та, для кого цисаръ переплывъ моря и рикы, скорывъ народы, зальвъ огнемъ, слизмы и кров'ю далекий край! Я та, передъ чимъ однимъ лышъ поглядомъ вкоротыться цисарська вельчъ! Я — його кохана!

Догидлыво пидскочылы магнаты и въ золотому кошыку пиднесли згорткы папирусу, табыцы, що спысани на ихъ булы уси дарункы. И повелы їи въ сами царськи палаты, пидлызлыво крутылысь передъ нею, щобъ догодыты їй, змякшыты гнивъ всевладньої одныни ихъ царицы.

По сходахъ вже одынъ по одному вступалы всяки кривнякы и друзи, учители и слугы, сусиды, землякы.

Колы-жъ поридшавъ ихній рій, а все ще оставалось багато запысокъ и подарункивъ усякихъ, полизлы всякы хваліи.

— Ты хто? Що маєшъ ты сказаты для цисаря прыхильне?

— Я цисаривъ хвалебныкъ! Я ухвалю його велику славу! — И його надилилы табыцею и запысалы гостемъ.

— Ты хто?

— Я цисаря ладенъ до вику вельчаты за богоривну вельчъ! — Цьому поткнулы що-сь и запысалы гостемъ на царськимъ бенькети.

— Я той, хто понадъ все шанує його победы и труда вояцьки! — Далы цьому прегарну зброю.

— Я вельчаты маю у красныхъ промовахъ його безкрайный розумъ! — Цьому дали посаду гарну.

— Я молюсь за цисарську особу святоблыву! — Цьому дали паравію, ще й въ Капытолію самому.

— Я хочу статую його зробити!—Дали йому квитка на скели мармурови.

— Я цисаря маленькымъ вчывъ на коняхъ йиздыты.

— То дати йому коня.

— Мы цисаря вважали найкращымъ красунемъ мижъ всимы мужамы и юнакамы Риму!

— Имперіи всієї!

— Що тамъ Італії та Риму — всього свиту! — наперебій жинота верещала. И обдаровано усихъ перстнями, ножами, застибками та намыстомъ.

И довго-довго пиднималысь по билыхъ сходахъ всяки хваліи. Вже стало вечориты. Червоне сонце позолотыло пышный Римъ, та кынувши вже косый проминець, осяяло нерушну купку.

— Вы хто есте?

— Мы ти, хто цисаря любылы...

— Любылы? Гм! — лукаво усмихнулыся магнаты:— Любылы! Чы любывъ-же жъ винъ васъ? А въ тимъ вже дайте що-сь и цимъ!—недбало мовывъ и махнувъ на ихъ найстарший. Нерушныи стоялы.

— Чого-жъ вамъ? А!—поставте лышь и цихъ у спысокъ цисарськихъ гостей на бенъкети. Тамъ можна стиль прыстановыты хочъ у кутку, щобъ помистыты й цихъ.

— А ты? чому не йдешъ прыйматы надгороду? Ты якъ доводишся? Чы може тежъ любыла?

— Такъ, пане! — бувъ одвитиъ.

— Чого-жъ пакъ хочешъ ты?

— Я—тильки бачыты його! Лышь зъ нымъ наговорытысь...

— Чы бачъ! И небагато! — глузувавъ одынъ.

— Такъ ты його любыла! Якъ же ты, небого, цисаря любыла?—пидшпыгнувъ и другой, зглянувшыся зъ першымъ.

— Якъ людыну!

— И це до речи! Звидкы-жъ знаешъ ты його, що любышъ якъ людыну?

— Я знала цисаря не въ дни цієї славы...

— Ну, цыты! Такъ кажешъ, якъ людыну? Га? То од-

вести їи у ти будынки, що для людей—вы розумієте? Ха-ха! Стривайте! За що-жъ бо ты його любила?

— За що? За душу!

— За душу? Якъ-то?

— За душу, за єдыну!

— Ха-ха-ха! Оця такъ утяла! И якъ вона, харпачка, сміє про душу цисареву щось патякаты! За душу! за єдыну! То одвести їи у ти палаты, що на єдыну душу будувалысь! Та ще вберить прыстрайно, у дороге видповідне намысто! Це, мабуть, „хрыстіанка“,—вже гризно закинчывъ свій жартъ суворый дука.

И вразъ їи схопылы, въ кайданы закувалы и повелы у той кутокъ, де побудовани навмысне тюрмы-одыночки. Народъ, хто блыжче бувъ, по малу та по тыху одсунувъ зъ ляку, а дали навтьокы. Лышъ тилькы тамъ, де вже було безпешно, вразъ языки нестрымно замололы:

— За душу? За єдыну? Отъ дурна! Отъ божевильна! Ха-ха-ха!

И смишна новына въ той вечиръ облетила Рымъ и довго-пизно веселыла гулящый людъ по всихъ домахъ, по баняхъ, крамныцяхъ, галярняхъ.

Упала ничъ на вичный городъ. Въ мороци втоплы майданы, палаты, вулыци и тюрмы, одынъ лышъ саявъ цилу ничъ царскый палаць—тамъ буявъ бенъкетъ цисарскый.

Та тилькы невидомо: чы знавъ-же жъ цисаръ у ясныхъ палатахъ про смишну новыну? И чы була вона йому ясна?...

У темній ями-одыночки томылася невилыныця нова. Моылася вона, не проклынала.

— О, ридный люде! О, пытымый краю! Колы-жъ, колы засяє и тоби цей свить ясный? Колы для тебе той, хто любыть душу и їи одну пыльнує, а не тило зъ усима його цяцькамы—не выклыче лышъ глумъ, не буде для усихъ смишною новыною?!..

Повытый у питъму, вельчный Рымъ мовчавъ и—спавъ...

Фаємныця.

Давно колысь, дуже давно, не за пам'яты прадидивъ нашихъ, за моремъ за сынимъ живъ-царювавъ одынъ царь. Царювавъ винъ безпешно могутный, роскишный, здавалось, цилкомъ.

„Могутный! славетный! щасливый нашъ царь бездоганный!“ спивалы пидданни гуртомъ.

Сусидни край уславлялы ще дужче, ще бильшъ прикладалы одъ заздрысты щастя й скарбивъ, що мавъ царь.

Що дали котылась луна про царя, все шыршала, все голоснище гучала и такъ розрослася, що й очи усимъ заслипыла, и люде вважаты взялыся царя вже й за бога.

И царь пышнорызий зъ ясного престолу назустрічъ офирамъ, палкымъ молитвамъ, якъ сонце блескучый, встававъ и являвся народу, и досыть було йому зъ ласкою пальцемъ кывнуты—сотни людей переповняты щастямъ, досыть стулыты суворыи бровы—тысячи гынуть безъ ремства.

За приводомъ мудрыхъ жерцивъ и народъ голосывъ тилькы: „слава могутній, великый!“

Натишывшысь учтою, повный утомы, царь повертавъ у покой и въ самому темному тамъ замыкався самъ-на-самъ, зрываваъ зъ головы свою пышну тяжкую корону и, голову вкрывшы завываломъ билымъ, такъ спочывавъ въ самоти.

Нихто не насмивъ и подумать спочывокъ царський попусуваты. Лышь хлопчыкъ одынъ, що цареви, мовъ богу, молювся зъ велькою щыростю, тыхо забрався въ палаты, закутавъсь въ одвирню завису и такъ, никому не въ знакы, за царемъ у покій потаємный пробрався.

И въ темряви чувъ винъ, якъ царъ роздягався, винъ чувъ, якъ зитхавъ, потягався потомленнымъ тиломъ, якъ брязнувъ сердыто корону и впавъ на роскошнее лижко.

И въ темряви тыхій учулыся хлопцеви лементъ и скаргы, и ревный, распачливый плачь.

Дытя скам'яниле одъ дыва, якъ плаче щасливый, могутній, кого божествомъ называютъ, не втерпило дали: на выбухъ нового рыдання руки воно простягло и кинулось просто назустрічь щасливцю нещасному слёзы утерты.

Зъ крикомъ ускочывъ наляканный царъ, хлопця вхопывшы, безъ пам'яты выбигъ у другу кимнату, забувши и зброю, и одижъ.

Зъ дывомъ побачывъ той хлопчыкъ прычину рыдання царського: мижъ кучеривъ пышныхъ предовги ослячій вуха вгору здймалысь! Даремне ихъ кучери крылы, даремне гнитыла корона: все выще та выще зросталы у гору огыдлыви вуха, страшенна кара богивъ.

И царъ затрусывся одъ гниву, и царъ ухопывся за зброю и хоче убыты зухвальця.

И що-жъ це спыныло караючу руку?

— Бидненькый, бидный ты царю! Якъ тоби тяжко зъ такымы брыдкымы вушыма! Хто тебе, царю, пожалуе въ свити, хто царюваты поможе?

Жалисть, не страхъ за жыття свое власне хлопця навчылы, якъ смерть одигнаты.

Ставъ зъ того часу хлопецъ царськымъ улюбленцемъ, лышь мусивъ нимымъ зъ того часу зробытысь: царъ йому втявъ языка.

Выдужавъ хлопецъ, вырисъ велькый и мицно держыть винъ царську таємницю и тишыть царя, розважае въ годыны самотнього суму и рае порадами въ справахъ.

Скоро досягъ усього: и багацтва, и сылы, и честы нимый улюбленецъ царський, одного лышъ не мигъ винъ зазнаты: видрады роздиляныхъ думъ, увильнення одъ гниту тїи таємныци.

Роки за рокамы сплывають и муляе душу що часу шульнище царська таємныця: и страшно за себе, и шкода царя, а не сыла вже бильше терпиты!

Иде винъ въ далекую нетрю-пустелю и землю розрывшы, нимый, без'языкый, самымы вустамы й зубамы промовывъ страшну таємныцю: „въ царя пидъ короною вуха ослячи“. И заразы-же зъ жахомъ закопуе ямку и камнемъ завалюе зверху. И такъ вдовольнывшысь, вернувся на службу царськую.

Дывна яка-сь поголоска пишла мижъ народомъ, смихъ який-сь ставъ пануваты, на учтахъ зневирря. Нышкомъ жерци шепотилы, й звершныкы нышкомъ губылы отихъ, хто пустывъ поголоскы. А сумъ та зневирря зростало.

И бачучы сумъ той, завзявся його розигнаты веселымы святамы царь найщаснищого краю.

Пойиздомъ пышнымъ зибрався у поле: полюють не день, и не два, и не тыждень, не мисяць и ось прыбувають въ далекую нетрю. Гола сувора пустеля, мижъ гиръ крем'яныхъ розляглася долынка, въ долынци лежать билый каминь, спидъ його хыбкая былынка чуть мае въ повитри.

Мысливци зогналы червону лысыцю, нема де сховатысь и кынулась просто за каминь, и зразу вона остовпила, и хытрая пыка звиряча осьмихомъ сяе глумлывымъ.

Кынулысь мыттю собаки: лысыци не рвуть, коло каминя скупчылысь тисно и выють, и рыкають, й скыглятъ, хвостамы кывають и гавкають голосно разомъ.

Пойиздъ царський поспишае, мысливци дудять на собаки—собаки не йдутъ. Поспишають до каминя люде—въ облыччяхъ заграла цикавистъ и подывъ, и страхъ, а дали—регить невпынный обнявъ всю долыну.

Царь посылае вже дукивъ народъ розигнаты и все роспизнаты. И дуки спынылысь и, зглянувшысь, наче прыкути, зосталысь на мисци.

Розгніваний царь поспішає и въ тыши, що встала одъ жаху мижъ людомъ,—чує, якъ витеръ былину гойдає, былина по витрови має и ныщечкомъ шепче: „въ царя пидъ короною вуха осячи!“

Царь поблидъ зъ переляку, спалахнувъ одъ гниву и мечъ заходився гуляты по всихъ головахъ, що глузливо ще за хвылынку сміялись.

По нетри кровавыи рики побиглы, и пойиздъ царський коротенький зъ самыхъ лышъ панивъ та жерцивъ найщырищихъ вернувся зъ царемъ у стolicyю.

Найперше вхопылы нимого, на локшыну всього скрышылы, спалылы на попилъ, на ричку його однеслы тай пустылы.

Пропавъ небезпечный злочынецъ и царь вдовольнывся зъ жерцями й панами замкнувся и радять про важныи справы, якъ царство свое захыстыты.

Высоко головы звившы, порадныкы мудри згodu та мыръ забезпечують знову цареви, та вже даремне! Тамъ, де попадалы капли кривави—червони маки процвили и розмовляють зъ витрамы, а тамъ, де розвіялась сажа изъ дымомъ, настрій небезпечный немовъ-бы зараза полынувъ по цилому царстви, де-жъ попилъ упавъ—зпидъ воды вырастає комышъ полохливый и тилькы наблызтыться хто, заразы шепче: „цсс! цсс! У царя, у Мидаса, осячиіи вуха! цсс! цсс!...“

Давно вже загынувъ и царь, и царськыи прыгоды, немає и слиду вже й царства, а й доси чуткы полохлыви бентежать безмовну пустелю.

Собака.

Це була проста-препроста ричь. Що дня на кожному ступини бачить іи багато людей и имъ, розумнымъ людямъ, що давно вже збагнулы все своимъ розумомъ и поробылы уси выводы, вона вже не кыдається въ вичи; тилькы дитямъ, чы взагали „едынымъ одъ малыхъ сихъ“ стає часамы вона передъ очыма и застуге свить тяжкымъ докоромъ.

Кажу-жъ, то було препросто.

Та-жъ вулиця, звычайна городська, брукована сирымъ каменемъ посередини, зъ билымы у дви смужкы ходныкамы, зъ двома рядкамы обдертыхъ облетилыхъ акацій, дви періи будынкивъ неривныхъ, якъ зубци на старій гребинци,—усе те, що коженъ має передъ очыма и не звертає увагы.

Сирый зимовый день, не дуже холодный, але й не теплый, витерь віє безнадійно—ривно, дроты телеграфу одноманитно гудуть, пиши люде швыденько хапаються куды-сь, хурманы везуть абы-якъ, десь гострыться крычучы нижъ на бруску, десь тягне за душу попсована катерынка—все те, що коженъ чує и не слуха.

За однією зачыненою брамою розлигся страшенный собачый галась: десь дуже провынывъ песъ, що такъ його б'ють: скиглыть, просыться, выщыть, гарчыть, выє—прямо реве,—а наче прыгра до дыкои мелодіи, владъ бухкає здорова палыця по його тилу: то глухо бухкає, то гулко, мовъ у барыло, то ляскотыть не по-

павшы по собаки. Ажъ нима вулиця озывается луною на сумну собачу трагедію.

Бухкання раптомъ перервалося, брязнула клямка, причынылася била брама и зъ вузькои щилыны выскочывъ на вулицю, мовъ опареный, собака. Брама зачынылася, клямка брязнула, дзеленькнувъ ключъ у замку и все змовкло. Збытый, збасманеный песь важко видсапувавъ, зывався в'юномъ, залызуючы перебыту лапу, потрипувавъ довгымъ рудымъ вухомъ, зъ якого капала кровь, и одъ кожного дотыку зновъ скавучавъ, ажъ пидгаркувавъ. Зъ другихъ дворивъ збиглося двохъ-трохъ коллегъ и, замисць помогты, гарчалы и гавкалы на бидораку: чы воны, спивчуваючы йому, лаялы хазяина, чы ганылы самого пса, що, маючы гостри зубы, пиддався такій нарузи, чы то—пидли, якъ ихни хозяи — люде, воны глузувалы зъ нещасливого, — хто тамъ розбере ихню розмову?

Збытый не огрызавсь: винъ тилькы зигнувсь удвое, трусився усимъ тиломъ и стыха скавучавъ.

Погавкалы собаки и розійшлысь коженъ до свого дила: цьому треба бигты навпереймы фурманови, той на-кынувъ окомъ жыда-тандытныка, того клыче куховарка.

Спорожнила вулиця, ростала остання луна, лышь телеграфни стовпы гудуть та тыхо скавучать собака.

Мынуло килька годынъ.

Била брама була зачынена. У подвійныхъ викнахъ одбылося тилькы сире олив'яне небо, за брамою нечутно було а-ни згуку. Песь вже залызавъ свои раны, забувъ свои боли, спитнила шерсть на йому вже высохла и вляглася. Теперъ вже холодъ та голодъ діймалы його, але винъ не кыдавсь шукаты прытулку, або пожывы — винъ усе стоявъ и очей не зводывъ зъ билон брамы та зализной клямкы. Часамы насторо-чувавъ вуха и, выляючы хвостомъ, починавъ выщаты ласкаво и нижно, але черезъ хвылынку спускавъ хвоста, а жалибни очи даремне вдывлялыся у замкнуену браму. Зовсимъ звечорило. Зъ темного неба сівся морокъ разомъ зъ дощыкомъ, вулиця втопала въ темряви и тыхому шемранню доща. Била брама ледве одризнялася

одъ будынка сирюю плямою, а песъ все стоявъ, втопывшы въ неи свои наболили одъ чекання очи. Зъ далекого кинця вулицы замыготили лыхтари, нанызуючысь подвійною вогняною нызкою; за викнами сусидськыхъ будынкивъ мыготило свитло. Песъ перевивъ очи зъ брамы на хазяйськи викна — але тамъ було усе чорно. Дощъ прыпускавъ. Собака змокъ, вже зъ його самого капала вода, а винъ и не шукавъ захысту, винъ тилькы наважывся нагадаты про себе хазяинови и тыхо заводывъ: завые, завые и змовкне — прыслухається: ничего не чутъ! Знову завые, гавкне разивъ зо два: — ни руху! — заскиглыть — заплаче — ни одвиту, ни привиту одъ нимого муру, одъ замыканой брамы, одъ слипыхъ виконъ!

Збигае часъ. Гасне по викнахъ свитло, лышь лыхтари переморгуються. Песъ вже не робыть перерывокъ: винъ вые вже на весь голосъ, вые-зальвається. Сумне выття плыне вулицею, зльваючысь у дыку гармонію зъ морокомъ, холодомъ и дощемъ: здається, не собака то вые, а сама нудьга, саме непокрыте горе цилу ничъ выпивуе свою, и безъ слова усимъ зрозумилу, писню.

Наставъ ранокъ, такой же сирый, и заставъ собаку на тому-жъ такы мисци: темно-рудую плямою выризавсь винъ на тли билои брамы, зъ головою задертою вгору, зъ повыслымъ хвостомъ.

Куховаркы биглы на базарь, штовхалы ледачого пса, молоковозъ проторохтивъ, свысталы и гулы фабрычни гудкы — все було байдуже псови: винъ пыльнувавъ тилькы своєї брамы. И ось винъ вчувъ знайому ходу, дзенькнувъ ключъ у замку, брязнула клямка, торгнулася брама и высунувсь винъ — винъ, кого такъ любыть збытый собака, кого винъ дарма клыкавъ — моливъ цилу ничъ. Забуге все: и боли, и зневагы, и холодъ, и дощъ! То винъ! Ось його кремезна постать, руда борода, сыни гостри очи, твердо стуляни вуста. Песъ заюрывъ, завывлявъ хвостомъ, пидскочывъ, щобъ лызнуты дорогу руку, що його такъ збыла вчора. Але рука пиднялася и важкою палыцею оперезала пса двичи по запалыхъ бокахъ. Песъ заскавучавъ, одскочывъ. Хазяинъ, не звертаючы увагы, пишовъ до своєї крам-

ныци. Песъ не посмивъ йты слидомъ, винъ лигъ пидъ брамою дожыдаты. Спаты винъ не мигъ — дошкулявъ голодь, але йижа не йшла на думку, винъ чекавъ його.

Въ часъ обиду песъ, якъ ушпыгнений, скочывъ и ставъ пыльнуваты ходныка, де здалека заманячыла знайома постать. Ще тилькы забачывъ, пизнавъ — не втерпило собаче серце: выбигъ, якъ бувало, навпереймы, кружляючы, радисно гавкавъ, пидскакувавъ, стелывся пидъ ноги.

Хазяинъ запнувся обь його и це його бильшъ розлютыло: несамовыто винъ пыхорнувъ пса, ажъ той покотывся, пошпурывъ ще въ його каминюкою, одченывъ и зновъ замкнувъ за собою браму, и песъ зновъ оставсь на вулицы.

Збигалы часы за часамы, день зминявсь ниччю, а выгнанный песъ все чекавъ, колы вернется до його ласка хазяина.

Ненадовго отхылявсь винъ пидъ часы одходу хазяина, здобувавъ соби якусь кистку або шкурынку хлиба и знову плентавъ доглядаты свого двора. Схудъ песъ, боки йому позападалы, ребра и крыжи повыпыналысь, вовна скудовчылася, ноги не держать. Не разъ нападалы на його своя братія — собаки, гладки, сыти, турялы прохожи, гонылы городови, дратувалы диты, — все даремне: до всього байдужый, винъ глядивъ тилькы свого двору.

Даремне маныла його зграя зухвалыхъ безхазяйныхъ собакъ, даремне увывалася чыясь весела сучка, даремне клыкала якась жалибныця — куховарка: винъ не отходявъ отъ брамы, винъ стеригъ ии, настобурчывавсь на всякого чужынця и злехка вылявъ хвостомъ, вчувшы знайому ходу за брамою, — все ще сподивавсь за вирнисть повороту хазяйськой ласкы. Одного дня ажъ городской змылувавсь: пидкынувъ йому отрутне м'ясо, абы скинчыты горе-життя бидолахы.

Смашный бувъ шматокъ, але не взявъ його зъ чужою руки вирный песъ и остався ще жыты соби на лыхо.

Довго ще винъ чекавъ пидъ порогомъ, довго сумувала темна вулиця по ночахъ, покы вже сусиды не почали выкыдаты на очи хазяинови його негарне поведження зъ вирнымъ собакою.

Розгнивавсь хазяинъ и однієї темної ночі, колы дуже упеклось йому въ безсонні сумнее выття,—вийшовъ такы до його и—збывъ намеруще.

Кволий собака не боронивсь, не тикавъ, а колы хазяинъ засапавсь, винъ зибравъ усю сылу, звивсь на ноги и такы лызнувъ дорогу йому хазяйську руку.

Хазяинъ вернувсь додому, песь зоставсь пидъ воритьмы.

Недовго вже винъ мучывся, бо сылы въ йому не було й крыхты, и одного ранку хазяинъ даремне бравсь за палыцю, одмыкаючы браму: песь лежавъ передъ порогомъ, якъ и завше, але вже задублый.

Повылы, погарчали сусидськи собаки и розбиглыся. На ихъ місце зійшлыся добри люде, вони охалы, кывали головами, умыленно балакалы про „зразокъ вирности“. Тай ти потимъ розійшлыся и забулы—ричь бо така звычайна: що кому болыть одъ того?

Змовкло усе, але замыкана била брама и доси нагадує сумну смерть черезъ вирність.

Вирність—що вона таке? Чы є то велька чеснота, чы то велька помылка? Чы варто їи шырыты и класты, якъ пидставу пидъ ноги екгонизму, щобъ винъ зроставъ и вельчався? Чы, може, часъ вже вывесты другу чесноту и постановыты проты його?—Скажыть вы, премудри, хто поробывъ уси выводы, навчыть „малихъ сихъ“, кому серце болыть за такы никчемни выпадкы, доводячы до аналогій зъ людськымъ жыттямъ!

Л. Гротъ.

Мои писни та думы — ти-жъ сами хмаркы,
Що бижать надъ землею весною,
Воны день веселять и легеньки, плавки
Пробигаютъ одна за одною.

Але людямъ що зъ ныхъ?.. Пробижать тай нема
А ни спдыну имъ, а ни слиду;
Воны знакъ тилькы того, що зныкла зима,
Що весна вже святкуе побиду.

Хотивъ бы я, що-бъ вы згадалы,
Якъ зъ вами вдвохъ, мовъ молоди,
Мы по селу колы-сь гулялы,
Ще вы въ квиткахъ були тоди.

Хотивъ бы я, що-бъ вамъ прыснылись
Той ясный день, гора и дилъ,
Що-бъ передъ вами опынылись
Хресты похыленныхъ могылъ.

Хотивъ бы я, що-бъ обхопыла
Всю душу вашу вразъ печаль,
Що-бъ нышкомъ вы проговорылы:
„О, якъ минулого та жаль!..“

Хаталка Полтавка.

Дьоторея-алегри.

МАЛЮНОКЪ.

Пани Калына шпарко пидыймалась по вузенькихъ, дерев'яныхъ сходахъ на пятый поверхъ... За нею ледве поспишалась панна Кырыливна, хочъ и молоденька була...

Воны зупынылысь передъ обшарпанымы дверыма, що на ихъ высылы шмаття рудои повсти и подранои цераты... посмыкалы за двери, имъ видчынылы...

Не розбираючысь, пани и панна пройшлы черезъ темну прыхожу у невеличку кимнату, тако-жъ темну и невеселу, убого прыбрану... Тилькы пидъ стиною, мижъ двома викнамы, стояло новисиньке, гарне якъ цяцька, маленьке піанино... И здавалось, воно тутъ зовсимъ не до дила, якъ барвна, шовкова латка на старій одежи... Дамъ привитала сухенька, съ заплаканымы очыма, жинка... Нужда и лыхо положилы свою ознаку на їи ще нестаре, тилькы вже змарнили облыччя, на їи зигнувшийся дочасно станъ...

— Отсе воно?—спытала скоро и нервово пани и прыступыла до піанино, розглядаючы його. Панна, насупывшы бровы, тожъ уважлыво стала оглядаты його, зазыраючы и зверху, и знызу, и зъ боку, чы не знайде у йому якои шкоды. Їи гостреньке лычко, кырпатенькый

нисть и хытри, пронызуючи очыци нагадували лысычку, що почула здобычъ и має їи уловыть...

Але у піанино ніякои шкоды не знайшлось—було воно новисиньке, мовъ тилькы куплене... Пани спыталась, скильки за його хотять...

— Та що-жъ,—тихо одповіла змарнила жинка,—прошу за його двисти рубливъ... Покійныкъ заплатывъ триста и було воно въ насъ недовго... Тилькы такои цины не дають... Намъ-же треба гроши... У гимназію ничымъ платыть...

— А въ васъ скильки дитей?—изновъ скоро и нервово по своїй натури спытала пани Калына.

— Двоє. Сынъ и дочка... Це-жъ дочки батько й купывъ його... Въ неи талантъ до музыки єсть... Теперъ журыться.

Голось бидній жинци увирвався, и вона, щобъ заховать своє горе передъ чужымы людьмы, выйшла зъ кимнаты, мовъ поклыкаты доньку.

У хату несмильво увійшла хыстка дивоча постать у темному гимназичному платти и, зупынувшысь биля порогу, зробыла гостямъ звычайный „реверансъ“.

— Це ваше піанино, дытя мое?—мылостыво спытала пани и владнымъ, фамиліарнымъ жестомъ взяла дивчыну за пидбориддя.

— Мое,—ледве чутно видповило дивча: слъозы тремтили їй въ очахъ.

— Не журиться, дытыно моя,—промовыла пани, зворушена дытячымъ горемъ,—вы таки ще молоденьки! Усе ваше передъ вами... слухайтесь матери, учится, працуйте -- и все гараздъ буде!.. Я ще вамъ накыну пятьдесятъ рубливъ... Піанино и справди новисиньке! Я маю пожертвувать його у льоторею-алегри, що буде того мисяця на корысть сырितського дому, де я председателькою,—не безъ паєоса закинчыла пани Калына.

Вона выйняла зъ кышени гроши—двисти пятьдесятъ рубливъ и подала ихъ дивчыни.

Дивча не взяло грошей и зъ плачемъ выбигло...

Тутъ постукались у двери и маты пишла видчыныть. Пани Калына и панна Кырыливна зостались сами у хати.

— Не знаю, що мени й робыты: чы браты, чы не браты отсе піанино?—журлыво, замыслившысь, вымовыла пани.—Оттаки сцены роблять дуже тяжке вражіння!

— Колы мы не визьмемо, визьмутъ иньши,—розумно одповіла панна Кырыливно.—Мы-жъ такы даемо бильше!

Панна Кырыливно завжды казала про себе „мы“. Бувшы пры особи пани Калыны, вона, такъ сказаты, зливала свою маленьку персону зъ велькою персоною своєї патронеси. Вона, якъ той павучокъ, що вчепывшысь у пирья орлови и здыйнявшысь зъ нымъ у гору, гадавъ, що то самъ винъ полетивъ...

Тымъ часомъ панна видчыныла двери и въ хату увійшовъ гимназистъ, высокый, стрункий хлопецъ, рокивъ симнадцаты.

Винъ ввичлыво, але не безъ молодой гордосты, уклонився дамамъ и, положившы кныжки на стилъ, мовчки ставъ розглядаты поважну паню, мисцеву филантропку, що у-перве бачывъ.

Мабуть у велькихъ, блакитныхъ очахъ вродливого хлопця пани прочытала щось дуже мыле для себе, бо зразу настрій їи переминовсь. Вона швидко пидійшла до хлопця, подала йому руку й екзальтовано вымовыла:

— Цього піанино я не беру!.. Нехай воно зостається для вашої сестры... Прыймить видъ мене сей дарунокъ! Вона стыснула йому нервово руку, кинула гроши на піанино и, уся тремтючы видъ высокого почуття, скорою ходою пишла зъ хаты...

Панна Кырыливно поспишылась за нею, сама до себе нышкомъ усмихаючысь: вона знала, що иноди выходыть зъ такихъ експромптивъ пани Калыны...

Якъ разъ черезъ одынъ мисяць по тыхъ самыхъ сходахъ изновъ пидыймалась панна Кырыливно. Тилькы теперь вона була сама—пани Калыны не було...

Такъ якъ и тоди вона постукала въ обшарпани двери.

Музыкальни екзерсисы, що чуть було зъ хаты, видразу перервалысь и двери видчыныла хистка дивоча постать у гимназичному темному платти.

На просьбу увійти въ хату, панна Кырыливна сухо видповіла:

— Выбачайте, не маю часу! Це я прійшла сказати, що у вечери прійдуть забрати піаніно. На завтра льоторя-алегри и намъ треба його... Прощайте!

Панна Кырыливна повернулась и стала спускаться зи сходявѣ.

Дивча у темному гимназичному платти зъ блидымъ, якъ конвалія, лычкомъ усе стояло на дверяхъ...

Ол. Олесь.

Зъ писень молодосты.

I.

Парубоцьки лита—то бурхливый потокъ,
Не страшни имъ ни кручи, ни горы,—
Для нихъ, повныхъ замиривъ и мрій и думокъ,
По колина глыбокее море!

Ось попробуй—скажы, що мынеться усе,
Що ихъ сердце погасне зъ литами,
Що ихъ мрій, якъ витерь, життя рознесе
И растопче своїмы ногами—

Бережысь! Ихне слово—то пуля метка,
Ихній смихъ—то вогонь,—не повірять!
Тай хто зможе безодню души юнака
Прямымъ окомъ и миркою змирать?!

Парубоцьки лита—то орелъ молодой,
Що до свита изъ скели злитає,—
Тилькы здалека выгляне проминь ясный,
Тилькы барвами хмары вквитчає—

Винъ давно вже въ дорози на зустрічъ йому,
Винъ давно уже сонце витає!
Та и грихъ, надзвычайна ганеба тому,
Хто зъ душею живою дримає.

Хай въ блакити небесъ дужчий ворогъ чека,
Хай накынется бытись—байдуже!
Його вира одна невимовно зляка,
А, бачъ, молодисть вирую дужа!

А и вмире въ боротьби—йому смерть не страшна,
Винъ не стане про неї й гадати:
Буде пыть свою кровъ, нибы кельхъ вына,
И нечутно, мовъ зъ хмелю стыхаты...

И колы писля смерты єсть знову буття,
Колы здатни ще слухать тамъ люде,—
Винъ розкаже таке имъ про наше жыття,
Чого може и въ вѣкъ тутъ не буде!

II.

Хай вона грає, танцює, спиває,—
На що їи за веселисть судыть?
Хай їи писня широко лунає,
Поки душа їи любыть, бажає,
Поки їй хочеться жыть.

Хай вона лехко на крылахъ несеться,
Поки жыття не прыборкало ихъ,
Поки ще зъ неба їй сонце сміється,
Поки въ ній сердце й чує и б'ється—
Повне кохання и мрій золотыхъ.

Хай цвите молодисть, хай и спивае,
Молодисть въ вику—що въ року весна!
Хай-же весною вона и мынае,
Хай-же якъ сонце весняне и сяє,
Хай якъ весна вона буде й ясна!

Хвылямы лынуть лита молодіи, —
Ихъ не вернуты николи назадъ!
Хай-же живе вона въ пѣлону мріи,
Хай видъ жыття вона важко хмеліє,
Поки ще келыхы повни стоять!

С. Волохъ.

У шкальни.*)

малюнокъ.

Довги й темни ночи въ осени. Чорна темрява вкупѣ зъ густымъ морокомъ повылы землю й прыгни-тылы все живе. Село мовъ вымерло. Тилькы въ шкальни ще й свитыться. Мабуть не спыться чого-сь пани Софіи. Седять вона, прытулывшысь спыною до стины; голова зъ пышнымъ чорнымъ волоссямъ схылылася на руку. Молоде й гарне, хочъ трохи й прытомлене облыччя — замыслене; думка свитыться въ їи очахъ. Цилый рій сумныхъ гадокъ та спогадивъ обнявъ їи молоду голову. Мынуле мовъ оживає й проходить передъ Софією. И встають передъ нею щасливи, дятячи лита, — легко и весело жылося їй, дочки-одначци, въ теплому гнзедечку ридной симьї середъ пестування та роскошывъ. Повыте чарамы молодыхъ надій та кохання малюється їй дивоцѣтво, подругы, гимназія зъ їи радощамы и смуткомъ; згадуються молодой запалъ, святы думкы про меншого брата, про любовь до всихъ „знеможенихъ и отягченихъ“. Зъ вирую дывылася вона тоди у будучыну. И тяжко навить теперь виддається въ їи души згадка про перши розча-

*) Шкальня — монополія.

рованя на жытьовому шляху. Ажъ ось знову легкымъ подыхомъ щасливои молодои весны віють на неї чаривни дни першого кохання. Литній вечирь, залытый срибнымъ свитомъ мисяця, зазирає до неї въ хату. Чымъ-сь невимовно щасливимъ, далекомъ здається се Софіи. Се її останни ясни згадки. Дали — сумна, але звичайна исторія: несчасливый шлюбъ проты воли батькивъ. Її не хочеться спынятысь надъ симы сумными сторинкамы,—непорозуминня зъ чоловікомъ, убожество, злыдни, слабисть, лыхо, самитнисть нарешти... Дали, швыдче дали! И бере її жаль тяжкый, пекучий и за безмежною молодою вирую въ жыття, и за розбытымъ власнымъ счастямъ, и за її дивоцькымы мріямы та идеалами. Ледвы вона спиткалася зъ жыттямъ, — „надїи витромъ рознесло“. Де-жъ вони, її рожеви мрії про корыстну діяльність для ридного народу, порывання до идейной праці? Змагання про що-сь выще,—и мляве, одноманитне жыття шкальницы! Правда, шкальня—се для неї єдиный рятуюнокъ видъ голоднои смерты. Въ її памяты яскраво видбывся першый день въ шкальни: якъ вона радила тоди певному шматку хлиба, безпечному захысту для себе, для любой донькы...

Ось вона въ сели Немыливи въ Васылькывщыни. Шкальня стоить за селомъ, край лиса. Хата велика, обшарпана. Софія на-швыдку впорядкувала все, знайшла наймычку до маленькои Гали... и почалось для неї нове жыття, видминне видъ минулого, невеселе жыття жинкы-робитницы.

Разомъ зъ клопотомъ та тяжкою працею, до якої Софія мусила звыкаты, воно прынесло їй ще й нови страждання. За день стомыться страшенно, а въ ночи те-жъ не спочыне — ще бильшъ змучыться. Ледве сонечко зайде, стемніє й починається безкрая ничъ; се вже въ осени було — ночи довги, темни. На неби а ни зирочки, витерь сердыто гудыть у выводы, и плаче, и стогне, — суму ще бильшъ додає, а за вик-

номъ лись понурый шуметь; голи виты скриплять; шелестыть по земли пожовкле лыстя; и часамы, якъ витерь розходиться ще бильшъ, вхопытъ винъ купу сухого лыстя та хмызу, закрутыть його и зъ скаженымъ свыстомъ кыне въ шыбки, жалибно зашкрябае объ скло, скыглыть на двори и знесыленный зныкае десь у лиси, а лись замовкне на хвылю; мовчазный, темный зазырае у викна, — хочъ бы виконыци, а то нема! Седыть Софія на лижку и сну нема. Галя спыть, наймычка хропе на доливци, а вона седыть, вдвляючысь у страшну темряву ночи, що пануе за викномъ у лиси. И часамы ій, стомленій роботою, знеможеній, вбачається Бо-зна-що: пыльно прыдвляється вона до темного лису, прислухається до його сумной письни, до завываня витру. Що-сь хрусне въ лиси, десь стукне, — Софія вже трусыться, а розпалена уява пидсовуе думку про казенни гроши. Господы, колы-бъ хочъ револьверъ! Та правда, що зъ того? — вона й до рукъ боиться його взяты. У шкальни хочъ кграты, въ хати-жъ нема, а хата велика, вси тры викна двляться въ лись. Що його робыты? Страшно Софіи! Ото куняе, неначе засне, колы се витерь завые у бовдури, брязне в'юшю, й вона прокынется, похоловши видъ страху. Боже, колы бъ уже свить! Але осиння ничъ довга, неблагана. Чого вона не передумала тымы страшнымы ночамы? И сама боиться, а тутъ ще въ голову лизе всяка погань, на думку спадають газеты, згадуються ихъ страшни звисткы: тамечкы заризалы шкальныка, тамечкы мордувалы шкальныцю, бо злодіи не знайшлы грошей и думалы, що вона ховае; въ иньшому мисци казенни гроши вкрала наймычка, — и въ неи передъ очыма встае прыкра думка про видвичальнисть; згадуе вона про свою наймычку, — а на лыхо та яка-сь непрывитна, — и вся вже тремтыть. Ось, здається, що-сь встало, тихенько йде по шкальни, видсовуе шухляду, брязчать гроши... Якъ непрытомна, вона крычыть; іи голосъ розлягається по хати и замирае. Софія шукае сирныкивъ, засвичуе: никого нема, навколо тихо, наймычка мицно спыть, лышъ Галя прокынулася видъ іи

скрыку и плаче. Вона забавить Галю, збудить дивчину, що-бъ заколысала. Черезъ пивъ-годыны знову все спыть, тилькы Софія седыть зморена, обважнила голова хылыться до подушкы, и вона на який-сь часъ засыпае нервовымъ, повнымъ прymarъ и страхивъ, сномъ, що не додае чоловікови здоровля, а ще бильшъ знесилюе його...

И такъ що ночи: за день стомыть праця, а въ ночи вымучать усяки страховынныя. Побывалася Софія, побывалася майже мисяць, стомылась и змучылась вкрай, дали бачыть,—не сыла; пойихала до „окружного“ прохаты, щобъ перевивъ кудысь, хочъ на поганьше: „хочъ гирше, абы иньше!“ Спасыби йому, перевивъ въ село Карадыньци.

На новому мисци, хвалыты Бога, хочъ шкальня въ сели: веселенька хатка, коло хаткы садокъ пидъ горою; село гарне-прегарне, роскынулось соби на горахъ высокихъ та по зеленыхъ ярахъ; геть на низу в'ється ричка, невылыка, але прудка, чыста, зъ прозорою водою, дзюрчять, перелываючысь по каминню, а берегамы роскишни левады, трохи выще—зелени садкы. Але чудова прырода теперъ спыть, укрыта тяжкою, прыкро-билою ковдрою—снигомъ: занись винъ село, засыпавъ яры, замивъ геть дороги, лютый морозъ крыгою скувавъ веселу ричку, лышъ де-не-де на каскадахъ не здолавъ винъ подужаты воды, й вона льється жыва и тихенько дзюрчять, и нема їй спокою ни въ день, ни въ ночи.

Софiн стало веселише въ сели,—роботы, правда, бильшъ, село вельке, та за те хочъ и втомыться, такъ въ ночи спочыне: вернувся до неї сонъ, зныклы вси страховыща, нервы вгамувалысь. Софія трохи повеселишала, жыття плынуло ривно, спокійно: вона працюе въ шкальни, а хазяйство хатне веде наймычка Горпына, жвава, щыра дивчына; зъ якою Софія швыдко зійшлася. Довгымы зимовымы вечерамы така-сяка робота—шытво, або яки переклады. Софія добре знала нови мовы и

теперь се стало їй у прыгоди, бо мала зъ перекладивъ якый-сь тамъ заробитокъ. Часамы спочынку—чѣтання; воно трохи розважало їи, але вона не мала на се за клопотомъ въ „монополїи“ доволи часу, и часто-густо, якъ бралась нарешти чѣтаты, кнѣжка незабаромъ выпадала зъ рукъ, и стомлени вїи склеплювались... Але була въ неи єдына радисть, єдына утиха, що звеселяла їи сумне жыття, що додавала сылы на дальшу працю и сповняла серце надїєю—се їи Галя. А все жъ часамы ставало тяжко въ самотыни жыты безъ товариства. Адже тутъ є люде бильшъ-меншъ освичени, гадала соби Софія и поклала познайомытысь зъ сильською интеллигенцією.

Якось въ недилю и заходять зъ церкви до батюшки. Седять, балакають. Подалы чаю. Батюшка и ничого соби людына, а матушка яка-сь пышна. Побалакалы, посыдила Софія зъ годину, пишла до дому. Колы се черезъ тыждень, чы може два завитавъ до неи батюшка; веселый, шуткує, съ Галею бавытыся, а дали до себе запрошує:

— Вы—каже—до насъ заходьте. Воно звисно зъ старымы де тамъ весело, та дарма, ось до насъ сынъ зъ Кыива прыхавъ.

Уже до Риздва бралося.

Софія подякувала. Незабаромъ яко-сь и пишла у вечери. Познайомылы їи стари зъ сыномъ. Студентъ гарный зъ себе й меткий. Говорять про тее-сее, сынъ тамъ усячыну розказує, жартує, старыхъ тишыть. Батюшка й соби балакає, привитавъ Софію щыро, а матушка закопылыла губу, а ни пары зъ усть, неначе воды повенъ ротъ. Вечиръ пролынувъ весело и непомитно. Колы прощались, батюшка зновъ просыть одвидуваты, а матушка—ни. „Чымъ се,—думає Софія,—я їй не догодыла?“

Прийшла до дому, колы се Горпына и говорыть до неи:

— А що, чы добре васъ виталы въ попа?

— Та,—каже Софія,—батюшка добре прыймавъ, а матушка чого-сь дуже высоко несеться.

— Еге-жъ, еге-жъ, ото якъ и до церкви прыйде, такъ стане передъ людей на кылыми,—заразъ їй кылымокъ простеляють,—та все вгору дывыться; а выходить—на людей и не гляне; николи ни до кого й не заговорить, така вже непрывитна та горда. Ось мени переказувала попова наймычка, що казала матушка, ще якъ вы вперше пишлы: „и чого їй треба видъ насъ, отїй шынкарци? Чы мы їй кумпанія?“ Такъ и сказала: „шынкарци“. Хочъ и, те взять, яка вы шынкарка? то покы шынкы булы, то шынкаркы горилкою торгувалы, а вы—шкаль-ныця!

Софію въ саме серце вразылы си зневажлыви вид-носыны до людны, що займае нызче суспильне стано-выще, але здобувае соби хлибъ чесною роботою. За-мисць пидтрыматы, пидбадьорыты людну, що бачыла те-жъ колы-сь кращи дни и въ наслідокъ сумныхъ об-ставынъ опынылась въ „шынкаркахъ“ — погорда та глумъ. Та хай їи Богъ судыть! Софія не йде до матушкы, а та звисно до неи. За те сынъ ихъ занадто почавъ вча-щаты. Софія спершу й рада була—все людны свижа, весела, до того-жъ и молода. Але згодомъ прыдывылась до його й побачыла, що се лышь „недолучый сынъ нашихъ днивъ поганыхъ“. И справди винъ почавъ за-кыдаты таке, що й купы не держыться; розпочалысь нудни чысленни його романы, якись натякы; инколы вона постеригала на соби його пыльный поглядъ. Тоди зро-зумила вона сього пещеного сына-одынця и, звисно, зрозумившы, не змогла довше буты въ прыятельскихъ видносынахъ зъ такою людною. Винъ швыдко посте-ригъ видмину въ стосункахъ до його и переставъ ходыты. Такъ сумно скинчылыся Софійчыны пробы познайомытыся зъ сельскымы интеллигентамы. Бувъ ще правда пысаръ та його жинка, але їи застерегалы проты сіеи симьи, и, якъ вона швыдко довидалася, цилкомъ справедливо.

* * *

И справди незабаромъ Софїи довелось побачыты, що за людны панъ Семень Чиккерись — волосный

пысарь. Якось въ Пылыпивку ввечери вона тилькы-тилькы налагодылась спаты, якъ що-сь загуркотило въ двери. Вона вышла зъ свичкою въ сини.

— А хто тамъ? — пытає.

— Дайте око горилкы, — видповидає грубый голосъ.

— Приходь взавтра. Хиба ты не знаєшь, що вже пизно? Шкальня замкнена й горилкы никому не можна продавати.

— Та се-жъ видъ пысаря!

— Все одно.

— Ой, кажу, дайте вже, — адже панъ звелилы.

— Та не дамъ! Не можна, хочъ кому. Иды соби, чоловіче!

Софію починало все се дратуваты и вона останни слова промовыла сердыто.

— Ну, якъ знаєте, абы не жалкувалы! Мени що... и соцькый пишовъ геть зъ ганку.

Вранци пишла Горпына до пысаривъ по молоко дытныи, бо въ ихъ бралы завжде. Якъ вызвирыться на неи пысарева жинка:

— Геть, така-сяка! Не дамъ вамъ молока.

Ачъ, яка пани! Якъ вона смилла, твоя иродова шынкарка, учора горилкы не даты, якъ чоловікъ посылавъ? У насъ бесида була, не було чымъ добрыхъ людей почастуваты. Не дамъ молока! Ще ій не те буде! Мій чоловікъ свого не подарує.

— Та згляньтесь на Бога, — каже Горпына, — та дытынка-жъ слаба. Чымъ-же воно вынне?

Дайте вже!

— Ни! Не пропаде твое шынкарча.

И знову почала лаятысь.

Приходять Горпына до-дому, розказує Софіи усе.

— Тай лыха, каже, жинка пысарева, що вже лаялась, що сердылась та нахвалялась.

— Ну, що вона сердылась та нахвалялась, те мени байдуже, — одмовыла наймычци Софія. Справди, що ій може зробыты пысарь, або його жинка? Хай лютують на здоров'я, а отъ що молока не дала, — се погано.

А Горпына до неи:

— Та дарма, пани-голубонько, знайду вамъ ще кращого молока.

И справди знайшла въ однієї жінки.

* * *

Живеться якось. Лыха собі Софія не сподивається, колы се саме передъ кутею, — „сборщыкъ“ у хату.

„Чого се винъ?“ думає Софія.

— А я до васъ, каже, слідчимъ! Тутъ є на васъ доносъ.

Вона вся й похолола, зблідла и стоить мовчки зъ несподиванкы.

— Та вы, пани Софіє, не лякайтесь, се дурныця, — неначе бъ то вы решты не здаєте.

Софія стояла задумана: „хто се зробывъ? Зъ людмы жыла добре, ихъ не цуралась, де-сь-кымъ зъ жинокъ прятелювала и їи шанувалы. А тутъ на тоби, халепа! Хто-жъ се! И згадалыся їй погрозы пысаря. Се винъ! Знайшовъ, чымъ допекты до живыхъ печинокъ.

Слидство тяглося недовго, та Софія його и не гурть боялася, бо не чула за собою жадной провyny; свидкы запевнылы, що вона решту здавала геть до чыста, шагу николы не перебрала. Выявылось, що доносъ бувъ цилкомъ безпидставный, якъ и треба було сподиватысь, але все-жъ ся исторія стурбувала Софію: гыдки зэсобы, якыхъ ужывавъ панъ пысарь, выявылы, що се за людына и на що винъ здатенъ. Жыты зъ такымы людмы и тяжко и небезпечно. На щастя трохы згодомъ черезъ село йихавъ „мировый посредныкъ“ и люде подалы йому скаргу на пысаря за здырства. Винъ обицявсь переглядиты справу и перевести пысаря въ друге село. Але обицянка-цяцянка, а дурному радистъ! Нема такого чоловіка, щобъ зловывъ пысаря на шахрайстви. Панъ пысарь и доси въ сели.

* * *

Прийшло Риздво, а зъ нымъ разомъ зъ святными радощама зазырнула въ хату до Софіи нова непрємнись: на Меланкы Горпына подавала рушныкы; мусила Софія зъ нею розлучытыся. За-для неї се було вельмы прыкро, бо за останни два мисяци вона дуже звыкла до Гарпыны; щыро полюбыла сю гарну прывитну дивчыну, що сталася для неї не наймычкою, а вирною подругою и порадыцею. Багато корыстного й цикавого довидалася Софія видъ неї про село, про людей, — адже вона вперше жыла на сели, — и се допомогло їй зійтыся зъ селянамы и запровадыты мижъ собою добри видносыны.

Тымъ часомъ саме на Новый рикъ въ сели видкрыто „Чайную попечительства о народной трезвости“ за-для боротьбы зъ піяцтвомъ. Але-жъ ся нова просвитня институція, що мала на мети боротыся зъ лыхымы моральными умовамы жыття нашого селянына, швыдко стала у згоди зъ симы обставынамы и, зробывшыся засобомъ збогаченя и шляхомъ новыхъ операцій финансовыхъ для глытаивъ, спрычынылася до погиршання велького народнього дила. „Сидѣльцемъ“ въ „чайній“ бувъ Иванъ Марійченко, велький прытель пысаря волосного, завдякы якому винъ и здобувъ сю посаду. Бувъ винъ чоловикъ заможній, грошовытый. Десять карбованцивъ мисячної платни йому не byly потрібни. Але винъ сылою свого комерчеського розуму заразы розибравъ, що зъ „Чайной“ можна скорыстуватыся для власного зыску: шкальна блызько, але на двори пыты взимку холодно, тай все не те, що въ хати зъ добрымы людьмы. Се разъ. А друге — горилка є, а закускы Бигъ-дасть; оттутъ то, колы люде просто зъ шкальни пидуть до „чайной“, напевне буде велький попытъ на ковбасы, сало й иньши його продукты. Добре обмиркувавши се, винъ у спилци зъ пысаремъ узявся до дила. Пысаръ зъ доброго дыва зробывсь велькымъ прыхыльнымъ просвитныхъ заходивъ „Попечительства“, взявъ вельку й діяльну участь въ заснованни „Чайной“ въ Кородыньцяхъ; знайшовъ для неї хату добру, а їи власныкъ — Марійченко, зычливый

освити та добру темного брата, взявъ за неї дешево. И отъ почалось: люде зъ шкальні и справди йшли въ „чайну“ и зновъ вертались до „монополіи“. Софія торгувала горилкою добре, не гірше торгувавъ и Марійченко, не чаємъ, правда, а здебильшого закусками. Софія бачыла се и мусила мовчаты. Мовчки дывывсь на се й отецъ Петро, батюшка; винъ спочувавъ заходамъ „Попечительства“, але побачывшы, въ чыихъ рукахъ справа, ставъ осторонь.

* * *

Постомъ на Софію несподивано впало нове лихо. Колы Горпына побралася, вона мусила шукаты иньшу наймычку. Порадылы люде: дивча й ничого та вже занадто метка. Пройшло килькы часу. Колы се якось вранци чує Софія, неначе що-сь коло неї стоить.

— Хто тутъ? — пытає.

— Та се я?

Розплющує Софія очи, дывыться, ажъ то Явдоха.

— Що ты тутъ робышь?

— Та брала, каже, ключи чай запарюваты.

Встала Софія, напылась чаю, седыть въ шкальні, колы се приходить Явдоха.

„Я, каже, пани, сьогонди вже праты не буду, бо се прыбигъ хлопець: маты занедужалы“. Пишла. Ажъ се на другый день прыйиздыть зборщыкъ. Софія до скрыни, переличыла гроши, ажъ лышенько, сто карбованцивъ нема. Думала спершу, може десь такы є, все поперевертала, нема, тай годи! Ажъ теперъ вона зрозумила, чого то Явдоси спало на думку чай запарюваты, якъ вона спала, — николы та сього не робыла, — и чого вона до-дому швиденько подалась. Що його робыты въ свити Божому? Зборщыкъ седыть у шкальні, рахунки перевиряє, часу нема. Де його грошей взяты, та ще таку сылу! У биднои жинкы ажъ голова закрутылася. Ось у неї є 30 карбованцивъ, а ще ажъ 70! Гроши казенни.... ще зъ мисця проженуть. Стоить Софія и не знає, що має діяты? Самій ажъ страшно

подуматы, що воно буде. Метнулася до хазяина, — а хазяи люде добри й господари заможни; розказала що и якъ. „Рятуйте, каже, вызволяйте зъ биды! Вики дякуватому, а гроши верну, хочъ и позавтому“. Винъ, спасыби йому, позычывъ грошей. Софіи трохи видъ серця одлягло, хочъ здається господаръ розповидци и виры не понявъ:

— А може вы, пани, тее... десь гроши розтрынкалы?

— Та бійтеся Бога! Схамениться. Адже вы бачыте, якъ я побываюсь затого, — плаче вона.

Дала Софія зборщыкови гроши геть уси; трохи полегшало, а тутъ разъ турбується, де його взяты, що-бъ хазяиновы виддаты. Згадала: у мисти є знайома пани, на неи вся надія... а якъ не дасть? Софія и похолоне вся, якъ таке подумає. А друге зновъ: що якъ пысаръ довидається, донесе?... Зъ посады проженуть, що вона тоди діятыме? Думає Софія, та мерщій до хазяина: „дайте коня до миста, та, якъ ласка ваша, посыдьте вже въ шкальні“, — та й просыть його, що бъ нікому не казавъ про сей випадокъ, щобъ той гермонський пысаръ не знавъ.

— Та гараздъ! Мовчатыму. Йидьте вже! Пани позычыла 70 карбованцивъ! Господы, якъ Софія зрадила! Разомъ виддала хазяиновы и тымъ розвіяла його сумнивъ и вернула зновъ поважання. И почалы зъ хазяиномъ радытысь, що його робыты и якъ гроши крадени вернуты. Софія и хазяи булы певны, що взявъ нихто, якъ Явдоха. Дорошъ — такъ хазяина звалы, и пишовъ до неи: „Виддай-но, каже, ти гроши, що взяла зъ скрыни!“

— Яки гроши? Ото халепа! Та ий-Богу и прысяй-Богу, колы я ихъ у вичи бачыла. Хай мене гримъ побє, хай и те, и се.

Божытыся. „И на Евангелыи, каже, прысягатыму, що не брала; и вамъ, и пани грихъ таке набрихуваты.

— А чого-жъ ты втикла въ рэнци?

— Тадже-жъ маты слаби, хйба не бачыте?

Полаявсь Дорошъ, та прыходе до дому. А Софія вже його чекає, нетерплячка ии бере, надія то з'явытыся, то зновъ зныкне... Ажъ ось и Дорошъ.

— Ничого зъ того не буде, каже: доказивъ не маємо. Чымъ того доведемъ, що вона вкрала? Якбы було вь-трусаты, о, то иньша ричъ! А такъ дарма справа! а зновъ же й те: довидається пысарь, то що-бъ вамъ, пани, гирше не було“.

На тому и скинчылося. Сутужно Софіи було тоди, се ажъ допиру ледве спромоглася сплатытыся. Доводылось, якъ то кажуть — часомъ зъ квасомъ, порою зъ водою. Спасыби, добри люде ще хочъ не цуралысь: Горпына частенько провидувала, вона такы недалечко седыть; тай хазяины за Софією, якъ за ридною. То воно якось зъ людмы и легше, а то сумъ, нудьга и праця! Що-дня работа тяжка, клопить та турботы берутъ багато и сылы и здоров'я.

* * *

Отакъ и живе Софія. И плыне жыття ии невеселе, понуре; и зныкають у безоднимъ мори середъ смутку сами кращи, найлипшии молодии лита. И отъ въ ночи, середъ непорушнои тыши передъ очыма Софіи встають яскрави картыны минулого, оживають знову ясни хвылыны ии жыття. Чаривни спогады окрылы ии, та вона не жалкує за колышнимъ роскишнымъ жыттямъ. Ни, николя! Минуле здається ий тяжкымъ сномъ. И вона певна, що ии доля, ии щастя въ симъ жытти вбогои робитныци, въ сихъ злыдняхъ, въ сій любви до всихъ зныженныхъ и зневаженныхъ, до сихъ вбогихъ „бративъ незрячихъ, хлиборобивъ“. И справди тутъ вона знайшла видпочынокъ своему наболилому серцю... у праці! А до того-жъ у неи ще Галя! Се ии едыный скарбъ! Дивчынка розумна, весела росте середъ злыднивъ въ убожестви; росте вона такъ, якъ растутъ и иньши диты селянськы, въ гори й нужди, що одразу оповылы ии колыску. Хай же змалку звыкає до лыха, вчыться робыты и терпиты у нашего люду, хай зъ малыхъ литъ живе його радощама и скорботама! Може и не доведеться ий такъ тяжело заробляты на засушный

хлебъ, якъ їи бидолашній матери, и звикнувши з-за-молоду до черствого и гиркого шматка хлеба, легче їй буде жыты середъ невпынної праці! „Вона моя надія, моя радисть, для неї живу я, на неї сподиваюсь,—се єдина утиха мого понурого жыття“,—думає Софія, їи уста мывоволи шепотять дороге мыле имя, въ очахъ зновъ свитыться надія, вся оживає вона и зъ вирою дывыться знову въ будучыну. А за викномъ темна, невблагана осиння ничъ...

4 лыпня 1901 року
въ Черкасахъ.

Борисъ Трикчѣнко.

Гніють щочасни про хлибъ той клопоты,
Змучують душу невпнни турботы,
Сльозы пекучи, вагання й жалї,
Горе важке нахыля до земли.

Я не хочу имъ корытысь,
Я не хочу похылытысь!
Поки въ мене духъ живый, —
Зъ лыхомъ, зъ горемъ смило въ бїй!

Гиршъ за турботы и горе, и сльозы,
Гирше за бури й громовыи грѣзы
Сира щодѣнщина, нїця й нудна, —
Душу дрибнїть и вбыває вона.

Ни, дрибниты я не мушу,
Я зъ нызькѣго вырву душу!
Зъ высокостивъ л'ється свить, —
Шлю йому я свїй привить!

Гиршъ за щоденщину сиру й нызькѣю
Та невидомість, що серцемъ я чую:
На що по свитови коженъ иде,
Є въ тимъ мета, чы немає ниде?

О, колы бъ повирыть сыла,
Що не все кинча могла,
И що врешти выйдемъ мы
Зъ невидѣмости — тюрьмы!

Ну, та колы й не судылося знаты
Де си тюремни кинчаються кграты,
Дійдемъ, чы ни до яснѣи меты,—
Хочу я дужымъ по свиту пройты.

Я не хочу нудно скниты:
Не боротысь, то й не жыты!
Поки въ грѣдяхъ духъ живой
Смило, смило дали въ бій!

Въ давно нерозгортаній кнызи
Знайшовъ я засушену квитку...
Згнитылося лыстячко нижне
И колиры любѣ поблидлы
У мертвой твоей квитки.

А хто положивъ ѣи въ книгу,
Въ давно неразгортану книгу?
Не знаю... не я... Але певне
Рука, що зъ любов'ю вкладала
На споминъ сю твою квитку.

Я дякую, друже незнаний,
За квитку—за коху прыхильність...
О, дякую я, коху навить
Любовь твоя такъ теперь зблидла,
Якъ мертвая твоя квитка...

Надія Кибальчичъ.

Засуджени.

Маруся Мысенко була дочкою пан-отця, Ольга Демська — дидыча. Деирь Демськихъ стоявъ поспиль церковного будынку и зъ дытынства дивчата росли укупі. Потимъ, колы Ольгу виддали у гимназію, а Марусю у епархіальну школу, то вони lystувались и на каникулахъ зновъ не розлучались. Разомъ вони и скинчылы. Маруся стала вчителькою въ тому-жъ сели, Ольга зосталась жыты у батька, бильшъ ридни у неи не було.

Маруся була негарна, маленька, билява дивчына, зъ смутными и прязными очыма, вся захоплена шкільными та родинными справами и за ными зовсимъ себе забувала. Батько бувъ недужный, маты тежъ часто хворила, братъ сидивъ дома, не схотившы учыться, и не хотивъ ниде служыть. Маруся жыла у своихъ, глядила господарства, ходыла биля слабыхъ и була совистною вчителькою. Думаты про чытання, убрання, кохання, розвагы у неи не було часу и вона не корыстувалася тымъ, чымъ молодистъ багата и прынадна.

Ольга и на выглядъ и вдачею була зовсимъ инша. Высока, ставна, зъ блискучымы чорными очыма, зъ червоными, выразлывымы устами, вона бильшъ усього думала за себе — сьому спрыяло все їи виховання. Їй подобалось все барвне, смилыве, а дійсність була од-

номанитна, сира и нічого захоплюючого їй не доводилось зазнати тоди, якъ вчылась, жыття у повітовому мисти пльвло узьке, каламутне и нудне; ніякихъ інтересивъ, окрімъ одмитокъ та залыцяння гимназистивъ середъ їи кола не було. Вона килька разъ закохувалась у бративъ своїхъ подругъ, але герої були незначні и кохання було незначне, не давало нічого нового, щырого. На сели їй ніхто не подобався, вси знайоми були немолоди и нецікави, а взагали знайомствъ малося дуже мало. Господарювання Ольга трошкы любила и трошкы хазяйнувала, про те досыть, щобъ думкы про його заповнялы увесь вильный часъ.

Тымчасомъ справы батька все гиршалы, швыдко маєтокъ поцинувалы и продалы, а по уплати позычокъ у нихъ нічого не зосталося. Зъ горя батько занедужавъ та й вмеръ и Ольга зосталась одна. Не маючы ніякого досвиду, вона не знала, що робыты, що початы, и Маруся порадыла взяти посаду їи помичныци. Ольга такъ и зробыла. Майже у цей часъ вмеръ и Марусынъ батько; їи маты, маючы у мисти будыночокъ, перейихала зъ сыномъ туды.

Теперь Ольга и Маруся мистылыся у школи. Хатка була маленька зъ невысокою стелею. Тамъ стояло два узькихъ лижка, столыкъ, два стульци, дви корзыни и ледве можна було пройты помижъ нымы. Найпершъ видъ усього для дивчатъ почалыся турботы зъ харчуваннямъ. Запевне, натомывшыся за цилый день зъ учнямы, вони не могли сами клопотатыся, де и якъ здобуты провизію, та вчыты сторожыху варыты, а столоваты ихъ ніхто не брався. Ледве згодылась одна жыдивка за пьятнадцять карбованцивъ даваты обидъ на двоихъ. Все це було несмачне и дуже мало, та добре те, що вже було. Маруся мала на мисяць двадцять карбованцивъ, Ольга—пьятнадцять. Окрімъ обиду треба було вечерю, снідання, чай, до чаю, треба було одягтыся, платыть за пойиздки по необходимымъ справамъ и рижни дрибни розходы.

Маруся обмежыла, якъ могла, свои потреби, убого одягалася, не дойдала и, складаючы копійкы, одсылала

риднымъ, а ти видповидалы їй лыстами, повными скаргы на свое убоге жыття.

Литомъ Маруся йиздыла до ныхъ у мисто и тамъ давала урокы. Першый разъ зъ нею пойихала и Ольга, але выйшло, що вона заробляла менше, ніжъ тра-тыла на жыття у мисти. Грошей вона не могла утри-маты, не звыкшы у городи до економїи,—тоди, якъ вона тамъ жыла, ихъ було доволи, а теперъ вони зовсимъ непрымитно сплывали.

Навколо було безличъ маленькихъ спокусъ, якимъ вона звыкла корытысь. Найдешевше мисце у театри, мысочка мороженого, простенька батистовка на блузку, нова квиточка до брылька — и грошей не zostавалось ничего. Ольга бильше не йиздыла у городъ, хочъ їи дуже вабыло туды. Маруся на сели була завсиды закло-потана, тыха и ривна. Але зъ миста верталась чы то замыслена, чы то втомлена, чы то сумна, и казала, що колы-бъ могла, то николы-бъ тамъ не бувала, що їй тамъ тяжко, а чого—не з'ясняла. Можливо, що вона й сама докладно не знала—чого.

Навколо неи непрымитно лидросла нова молодижъ, що мала часъ чымсь захоплюватись, радиты и сумуваты якымысь громадськымы пытаннямы. У Маруси за все жыття не було часу познайомытысь зъ тымы идеямы и пытаннямы та розглянутысь на свить Божый. Черезъ се вона не могла взяты участь въ ихъ жытти, почувала себе середъ ихъ зовсимъ чужою и їй здавалось, що вси розмовы проводылысь незнакомою мовою. Молодижъ и розважалась, уряжала гулянки, спектакли, а їй и це було не звычайно, вона и на це глядила здалеку, не могла взяты участы въ ихъ розвагахъ, почуваячы себе незручною, нудною, чужою... вона була ще зовсимъ молода, якъ мынула їи молодистъ, або краще—їи вона зовсимъ не мала...

На сели їи нищо такє не кортило, розмыслюваты не було часу и важке чуття поволи забувалося до лита.

Ольга жыла на сели и мижъ нечысленною инте-лигенцією була наймолодша и найкраща. Вильна все лито, вона здобувала кныжки и багато читала, того

була найбільшъ розвиненою. Словомъ, вона грала першу роль, чула се и звикла до неї. Коли-жъ їй траплялось буваты у мисти, то воно своїмъ бигучымъ, освижающимъ життямъ надыло їй до себе и вона думала, що якъ бы не бракъ достатківъ, то вона всією истотою з'єдналась-бы зъ нымъ. Воно здавалось повнымъ и блискучымъ, здавалось мало мету, давало справжнє щастя... Якъ дитина вирыть и не вирыть химерній казци, такъ Ольга вирыла и не вирыла цій мрії... и якъ думала вона за це, серце починало тремтити, наповняючи душу якимсь захоплюющимъ до болю чуттямъ, наче въ їй житті повинна була настаты чудова доба и вона передчувала їй...

Черезъ кілька роки въ батьківськый маєтокъ перейшовъ видъ козака до панивъ Зарецькихъ и туды перейхала велика сим'я. Тамъ було багато своєї молодижі, до їхъ прійиздылы гостюваты товариши та подруги. Нови поміщыкы заразъ познайомились зъ усіма. Пан-отець зъ пани-маткою, лікаръ зъ жинкою та други швидко призвичаились до їхъ господы, гралы у карты, йили, пылы, розмовлялы, гулялы...

Але Ольга та Маруся почувалы щось тяжко неприємне. Вони (особливо Ольга, що звикла до першої видатної роли) доси вважалы себе молодими, а тутъ примытылы, що їхъ личать мижъ старшыми и що вони ни для кого не цикави и ни для кого не мають ніякої вартосты: теперъ вони зрозумілы, що молодистъ минула. Що вона їмъ дала, чымъ вони скорыстувалысь, що малы власне для себе? Нічого!

Молодижъ спорылася, сміялася, розважалась по дятячи, часомъ, щиро — у їхъ цього не було, нема и не буде, а вся сыла життя не розтратылася. Похоже було на те, що вони, якъ въ казци, заснулы молодими, а прокынулысь постарилыми.

Маруся покынула буваты у Зарецькихъ, одмовляючи хворобою и вона справди стала нездужаты. Ольга, навпаки, дуже часто йшла туды, але заразъ-же и верталась, бо їй здавалось, що вона тамъ настромлюється на гостри ножи.

У Маруси зъ головы не выходылы жвави розмовы, жвави молоди облыччя — це стало просто примар'ю важкою и чаривною. Литомъ вона поришыла не йихаты у мисто, не могла бути на людяхъ, и напысала це своимъ. Воны стали слаты части лысты, докоряючы їй, що вона завсиды думає за себе и выконує лыше свои примхы. Але Маруся на цей разъ не слухала ихъ.

Вона оглядалась на все свое безбарвне жыття, що не дало їй и найменшой щасливои добы, примусило їи бути необходимою для ридныхъ, яки не видповидали їй ни любов'ю, ни подякою. Їи обхоплювавъ безсылый и тымъ бильшъ пекучый гнивъ проты брата, який якъ паразитъ вытягавъ їи молодистъ и сылу, та матери, яка се бачыла и не звертала увагы. Воны ни разу не подумалы, яка їи власна доля, не подумалы, що и їй хочеться вильно дыхнуты. Варто було виддаваты всю себе? виддаваты и ничего не маты самїй...

Прийшла весна прынадна и хороша. Вона лашчылась до кожнои жывои истоты та радыла невпынно та уперто жыты лыше для себе. Звенилы пташыни голосы, повитря дурманыло пахощамы цвиту, скризь чулысь спивы, смихъ. Поузъ школу часто проходила юрба Зарецькыхъ така весела, молода та безтурботна, що Маруся не могла на неи дывыться, якъ не могла дывыться на сонце. Ольга-жъ, зачувшы голосы, бигла до викна и, ховаючысь за нависками, довго-довго дывылася блыскучымы, заздриснымы очыма...

Разъ, колы Ольга була у Зарецькыхъ, за нею прислалы, що Маруся умирає. Покры прыбигла Ольга, та послалы по ликаря, а той дизнався, чымъ Маруся отруилась, то вона и вмерла.

Ольга теперь зосталась вже зовсимъ одна и була якъ божевильна. Не тилько смерть Маруси була страшна, а й прычына їи. Ольжина доля склалась такъ само, будучына була такъ само темна, самотна, жакхлыва...

Зарецьки клыкалы Ольгу до себе, бувалы у неи. Вона бачыла, що въ ихъ спивчутти є частынка цикавосты та бажанняя розглядаты чужу душу и черезъ се почувала до ихъ ворогування, не важучы ихъ щырого, хочъ може и неглыбокого жалю.

Іи назначылы старшою вчителькою и прислалы помичныцю. Панна Торська була молода, гарненька дивчына зъ достатковитои родыны и пишла у вчителькы зъ нудьгы у повитовому мисти и моды, яка вона думала, пры такому іи вчынку, поставыть іи выще видъ усихъ знайомахъ панночокъ. Це була зъ тыхъ вдачъ, що видносяться ворожо до всихъ и до всего, у якихъ пануе супротивныцтво и бажання понызыты всихъ, щобъ пиднятысь самій. Зустричаються таки натуры ворожлыви и заздрисни.

Панна, якъ тилько вступыла у школу, такъ заразъ взялася ворогуваты проты Ольгы. А бачыла вона іи у перше, ничего за неі негарного не чула, и выглядъ замученои дивчыны не мигъ выкыкаты раптовои антипатіи.

Торська розложила скрызъ свои речи, повисыла надъ Ольжинымъ лижкомъ свои сукни, переодягаючысь, розкыдала костюмы по столи, по помости и не прыбирала. Вона чого-сь вважала, що Ольга повинна все прыбираты, за все клопотатысь, готуваты чай, вечерю, снідання и сердыто здвыгала плечыма, колы що було не готове, або не по іи зроблене. Ольга була така замучена, що не мала сылы змагатыся, бо змагатыся-бъ довелось довго, уперто и дрибно.

Торська не вмила и п'яты хвылынъ помовчаты. Вона все кого-небудь судыла, ганыла, глузувала зъ Ольгы и реготалась. Іи регить голосный и нахабный що хвыли розлягався по хатахъ, де було стилькы довголитнього смутку и тыши, та де булы выразни спогады недавньої драмы. Панна не пропускала ни однієї нагоды, щобъ не кынuty Ользи шпыльку, а швыдко прямо говорыла ій, що вона стара, погана, одстала и ниhto на свити не може нею зацикавытысь. Це не тилько само по соби непрыємно було слухаты, але й докучало своєю щочасною одноманитностью, якъ коротенька мельодія, безличъ разъ чута. Зъ города Торській прысылалы багато ласощивъ и увесь часъ, покы була у школи, ихъ йила голосно, нечепурно и все въ хати лыпло до рукъ видъ солодкого. Побачывшы у Ольгы

яку-небудь ювелирну ричь, вона пытала, чы можна надить, и, не дожыдаючысь видповиди, надивала. Такъ загубыла улюблену брошку, спогадъ видъ матери, и недбало сказала про се, не вважаючы себе вынною за се ни трохи. Часто розглядала Ольжыны речи, навить, колы тієї не було дома, чытала стари лсты, сховани на пам'ять, розводыла зъ знайомымы дрибни брехни, у якихъ Ольга була якъ муха у павутины. Все дрибныци, але колы ихъ такъ багато, то вони дошкуляють гирше видъ значного и все це було страшно непръемно, колы доводилось жыты у одній маленькій кимнатци.

Зимою земський фельшеръ перейхавъ у городъ, а на його мисце назначылы другого. Новый фельшеръ Барський бувъ жонаты и мавъ двоихъ дитей, але ни винъ, ни його жинка не вважали, що у шлюби вирнисть необходима. Проте жылы вони безъ сварокъ, весело и гарно. Познайомывшысь зъ учителькамы, Барський ставъ учащаты до школы. Торська вважала, що се винъ за-рады неи буває и намагалася вже зовсимъ завернуты йому голову, бо не могла никого мынуты. Вона не примичала, тай сама соби не поняла виры, що винъ не звертає на неи ніякои увагы, якъ на хочъ може и гарненьку ричь, але зовсимъ йому не корыстну та непотрибну. Вона, винъ розумивъ, не стане його кохаты.

Барський бувъ рокивъ трыдцаты, доволи гарный, доволи розумный, але мало освиченый и, головне, звыкшы до своихъ такихъ перемогъ, поводывся вильно, що йому дуже шкодыло.

Згнуцання и самодоволення Торської выкыкали у Ольги бажання пересвидчыты їи, що зовсимъ не вона прынажує фельшера, що Ольга не така вже стара та погана, що не може подобатысь. Спочатку се чуття було хвылыinne, поверхне, потимъ стало проймагы душу все глыбше, все володнище. Затуманеній голови навить здалося, що кохання Барського щось варте, значне и воно може зныкнуты, не быты у друге, не вернутысь... Ольга похудала ще бильше, але покращала, розцвилася барвыстою, наче хворою красою. Такою вродливою вона николы ще не була...

Торська се бачила, але не дозволяла собі думати, що дивчина тридцять п'ять років може бути такою щиро принадною і гарною. Черезъ се, що було найкращого у Ольги, вона ганила; такъ та вже і знала, якъ що гудять Торська, то їй лычыть, або тоді вона була краща. Панна божевилила. Глядючы збоку, можна було подумати, що вона сама страшенно закохана у Барського. Вона бигла до Зарецькихъ и зъ выглядомъ ображенои морали розказувала усячину про Ольгу и свои спостереження викладала такъ недоказано та натякано, що незабаромъ вкрыла Ольгу неславою. Вона навіть ходила предупредыти Барську, але зъ сього нічого не вийшло. Барська ніякимъ чыномъ не хотила переконувати чоловіка, що зрада є поганый вчынокъ, бо се могло-бъ повернутися и проты неї самои.

Зарецьки стали холодно видносытысь до Ольги, одсахнулыся видъ неї, за ными уси, и навкругъ неї було самитно, ворожо... Одынъ тилько Барський, маючы певну мету, намагався їи розважати.

Иноди у голови прояснялося и тоді Ольгу обхоплювавъ безкраій огидъ до себе, до всього и це переходило у страшні боли у грудяхъ... Але Ольга розганяла геть важкі думки и не хотила ни про вищо думати...

Її дали посаду у другій школи, подали и найгиршій. Тамъ вона зъ дытыною жыла убого та трудно, тремтючы стратыты и сей заробитокъ.

Микола Ворохний.

ЄОНЪ

въ ничъ нидъ 26 лютого.

Ничъ. Тыхо, якъ въ ўси. И важко, и душно...
Замовкъ цилоденный гармыдеръ и шумъ.
И я у знемози лежу непорушно
Одынъ-самотю безъ сылы и думъ.
Весь день промынувъ въ метушни и турботахъ,
Весь день бувъ зажытый на працю гыдку —
Ту працю, що лыне въ щоденныхъ клопотахъ
Про власный добробуть у власнымъ кутку!
Доволи. Надъ сылу. Спокою, спокою...
Не треба ничего, байдуже про все, —
Знемигся на сылахъ я, впавъ пидъ вагою...
Нехай же хочъ ничъ забуттї прынесе!
Якъ тыхо навколо. Зійшовъ срибнорогий
Мандривецъ пивничный и все освитывъ:
Зырнувъ и до мени въ покоикъ убогий
И весь своимъ лагіднымъ свитломъ залывъ.
Хымерный тини прослалыся доли
Видъ стѣлу, завись и квитѣкъ на викни.
Лежу я, безсылый, позбавленный воли,
И втоплюю очи въ портретъ на стини.
Задумане чѣло до-долу схылылось,
Поважный и страдныцькый выразъ лица,

Неначе въ нимъ горе всесвитне видбылось
 И очи глыбоки, сумни безъ кинця!
 У шапци й кожуси... и вуса козачи...
 Не можу очей одвесты — прытягла
 Мене якась сыла могуча й неначе
 Солодка дримота всього поняла.
 Якъ пыльно, докирлыво дывляться очи,
 Немовъ-бы говорить... Ни, се не портретъ!
 Се въ мисячнимъ свитли зимовои ночи
 Стоить винъ, жывий, нашъ великый поеть!
 Стоить и съ докоромъ хыта головою...
 Мій Боже! лыбонъ винъ говорыть зи мною?!

—, Довго-довго я дывлюся
 Зъ високого неба;
 Выглядаю, та не бачу,
 Чого мени треба...
 Надъ могылою моею
 Чорный воронъ кряче,
 А душа моя убога
 Суиуе та плаче!
 Сыны мои, дочки мои —
 Квиты мои, диты,
 Знеможени, з'убожени,
 Морозомъ прыбыти!
 Выроставъ васъ, доглядавъ васъ
 На втиху та дыво,
 Сіявъ зёрно, сподивався
 На добріи жныва...
 Та ба! Думка одурыла,
 Якъ и першъ дурыла:
 Зледащила, зникчемнила
 Козацькая сыла!
 Пишлы въ наймы, запродалысь,
 Свое залышылы...
 Зацуралы Украину,
 Степы и могылы!
 Зацуралы й свою мову
 Землячкы кохани, —

Славныхъ прадидивъ великихъ
Правнуки погани!* *)

.....
И вразъ я прокынувсь. Хымерною грою
Сриблясти проминня въ викни мыготять.
Портреть на стини. Але що жъ це зи мною?
Чому въ мене слъозы на вѣяхъ тремтять?
.....
.....
.....
.....

*) Взято зъ „Кобзаря“ Т. Шевченка.

О. Плющъ.

Запыскы недужои людны.

Мени здається, — я скоро вмиру. Чого я швидко вмиру? Тымъ, що тяжко жыты... Я людны недужа, — и мени тяжко жыты. У мене сухоты у легенахъ, у мене катаръ жолудка, у мене нервовый розстрій — усе се хворобы, яки примитылы въ мени ликари. А промынулы воны, по-моему, ще одну, найголовну хворобу, Ся хвороба, такъ кажучы, нова, сучасна хвороба... Отъ про сю сучасну, новитню хворобу я и миркую, усе про неи думаю... Що-жъ то воно за така хвороба? Ликари звать ии то „перевтомою мозковою“, „то упадкомъ сыль“, то ще якъ-небудъ. А я ии зву: „утома видъ жыття“. Але перше, чы се самобутна, окрема хвороба, чы есть вона наслідкомъ другыхъ?

Я бачывъ сухотныхъ, яки жадалы жыты, я бачывъ катаральныхъ, яки, ковтаючы одынъ бульонъ, жылы яко мога, и жадалы жыты усима фибрамы своихъ духовныхъ та физичныхъ сыль.

Мени не легко выстежуваты та спостерегаты сю хворобу, бо я не на одну ии занепавъ...

Одно мени ясно, що ся хвороба истнуе у выбранчивъ, яки починаять навсправжкы жыты ранійшъ, нижъ слидъ; и живутъ такъ, якъ часто не живутъ и розвынути вже, готови до жыття люде; живутъ до того ще такъ, якъ не хотилы бъ жыты...

Частенько, коли не завжди, я лежу собі у своїм кабінеті на ліжку з цигаркою в зубах і займаюсь самоаналізом, та разом з тим аналізую свою хворобу...

Так я провожу тепер більшу частину свого вільного часу. На-решті поклав собі записати усі свої думки та спогади, усі свої спостереження відносно моєї недужності...

Щоб краще та послідовно проаналізувати її, я завжди приймаюсь за спогади і ділю їх на дві часті: А) спогади, які відносяться до появи причин, що її викликали; Б) які відносяться до стежини її розвитку.

На-решті аналізую симптоми моєї недужності. Сим я вельми люблю займатись. Завжди, як уже казав раніш, про свою недужність мрію; люблю коперсати свою душу; се мені приносить таку приємність, як колупання недужного зуба: колупаєш його, щемить він, але все-ж не перестаєш колупати, і чим більш колупаєш, тим більше хочеться.

В аналізованні своєї недужності я люблю починати завжди з Адама: се мені додає якусь особливу приємність, якусь особливу абстрактно-естетичну, коли так можна вимовитись, осолоду. Осолода ся складається в глибоким спогадині до самого себе, в почуванні себе нещасним, в вистежуванні, як сыла руйнування послідовно руйнувала мене...

Се, так кажучи, духове задоволення незадоволеною нормально людиною...

А) Спогади, які відносяться до появи причин, що викликали мою недужність.

Батько мій був хлібороб і до того убогий, страшно згадати, який убогий... Пам'ятаю, як ми усі бидували. Сим'я наша була не маленька. Дітей нас було п'ять душ: троє хлопців та двоє дівчат. Усі невелички.

Пам'ятаю, що шмат свиного хліба, миска ледве ледве не окропу-борщу без жадної приправи, як напр., м'ясо, або риба; не драни постолы, чисти ону-

чи — робылы для кожного зъ насъ не абы-яке свято... Якъ згадаешъ, якъ у жныва жылось, такъ ажъ здригнешся!... Та що про се згадуваты?

Але не вважаючы на все отсе, тоди я не бувъ недужымъ, хочъ и тоди вже частенько задумувавсь, чого се мій товаришъ Антинъ, сынъ одного зъ багатыривъ въ нашихъ сели, має спроможність йисты що-дня борщъ зъ м'ясомъ, або рыбою, а я... Та про се я замыслювавсь тилькы тоди, якъ мы, було, зъ менчою сестрою та братухою поб'ємось за останній шматъ зачерствилого хлиба и попаде намъ за се видъ батька такъ, що довго чухаешъ спыну, та вже й не хочешъ того хлиба, а маты подывыться на насъ та тыхенько въ куточку гирко заплаче... Тоди мое серце стыскувалось, тоди я думавъ, про все думавъ...

За те енергія до жыття мене въ уси други часы не покидала: навить, можна сказаты, що николы не покидала: я уживавъ волю, бигаючы пивголымъ по лугахъ та гаяхъ то самъ, то съ товаришами; навить, якъ и приборкалы дали сю волю, примусывшы пасты, и тоди я гарно себе почувавъ...

И теперь пам'ятаю пастивныкъ та товариство на ньому...

Въ таки хвыли ясно мени було на души, усе мене цікавило, про все, що попадало въ мою голову й збуджувало тамъ мысль, я намагався довидатысь, але ни про що зъ того не мигъ достотно дизнатысь, и се зъ одного боку мене примушувало самостійно розвываты власне мыслення, а зъ другого, — наклады на мою душу смутокъ духового незадоволення...

Особливо се я почувавъ тоди, якъ Антинъ почавъ ходыты до школы, чымъ вельмы пышавсь, и я слухавъ, якъ винъ чытавъ кныжки, а самъ не вмивъ. Мени такъ хотилось вывчытысь!

Мени здавалось, що, якъ я прочитаю першу кныжку, то видразу збагну все те, що для мене є незрозумилого, и страсть якъ я хотивъ вывчытысь чытаты „хочъ яку-небудь кныжку“ — такъ пам'ятаю достотно я мыслывъ.

Напрацювавшись та набигавшись за день за товаромъ, до жнивъ по лугахъ, а тамъ по стерни, я, засыпаючи, марывъ, якъ бы гарно було, якъ бы я чытати умивъ... Спавъ, и snyлась мени велетенська кныжка зъ велычезнымы словамы, яки я чытаю такъ швыдко-швыдко, и воны збираються въ що-сь такє красне, могутне, що нибы розшырює мою голову, наче зъ рижнобарвыхъ квитокъ виночокъ складаю,—такъ зъ рижныхъ сливъ складаю те прекрасне, що розшырює мою голову...

Ще й теперъ пам'ятаю, якъ однимъ разомъ, идучи вулицею поузь панський двиръ, я ненарокомъ глянувъ кризь лису и побачывъ прывабну, якъ мени здалось тоди, картину: панычъ-студентъ, пивлежма на трави, чытавъ кныжку, товсту, посередыни розгорнуту и умережану чорненькымы стричечкамы, немовъ узюсинькымы, темненькымы стежечкамы и трохи шыршенькымы биленькымы; такимъ побытомъ, сторинкы кныжки булы, мовъ сиренька, таки ловкеньки, що я довго мылувався и кныжкою и тымъ, якъ студентъ чытає. Колы перегорнувъ винъ листочокъ и зновъ почавъ дывытысь на сторинку. „Чы то винъ чытає, чы ще тилькы мылується, а потимъ чытатыме?“—подумавъ я и раптомъ, яко-сь для себе неспостережно, гукнувъ:

— Чы то вы, панычу, чытаєте кныжку, чы дывытєсь на неи?

Винъ перше здригнувъ одъ несподиванкы; дали, подывывшысь пыльно на мене, засміявся. Мабуть, у мене очи свитылысь глыбокою, палкою цикавистю и, головне, шырою, бо винъ вымовывъ прыязненько:

— Иды сюды, хлопче!

Неначе мене яки крыла пидхопылы, перелетивъ я кризь лису и въ мыть опынывъ биля його...

Кризь лито я уже бувъ готовый у першу клясу гимназiи. Тоди я хотивъ жыты, о, якъ я хотивъ тоди жыты, яке повне було мое жыття, якъ я пыльно нисся до свого идеалу зъ помиччу того студента, людини освиченой, идейной й прыхыльной не тилькы до мене, а взагали до народу. Винъ дывувався моими здибностя-

мы и, дійсне, приклавъ уже все свое старання до мене... А я? Я цилый день сидивъ на пастивныку зъ кныжкою... Було чытаю-чытаю, тоди ляжу на спыни и задумаюсь: усе прочытане выныка въ мене зъ головы, कंपонуучысь тамъ у що-сь вызначне, зрозумиле мени, переходыть нибы мени на языкъ, и я починачу на пам'ять промовлять усе те, що чытавъ... Такъ прошло лито, найкраще лито у моимъ жытти.

Бачучы мои здібности и те, що мы пройшли за одно лито стилькы, скількы други за два роки проходятъ, студентъ мій поклавъ показаты мени стежку до дальшой освиты...

Однимъ разомъ, колы лито вже кинчылось, студентъ прыйшовъ до мого батька. Було свято Спаса, уси мы сидили писля церкви та писля обида у садку, пидъ вышнею, и батько оповидавъ намъ про те, що діялось давно колы-сь. Студентъ привитався и сивъ. Писля першыхъ де-килькохъ сливъ винъ и каже:

— Бачте, циле лито сынъ вашъ учывся у мене. Винъ знае вже майже стилькы, скількы знаютъ ученыкы народной школы, ти, що кинчаютъ ии.

— Якъ? — здывовавсь батько: — невже?

И винъ пыльно подывывсь на мене.

— Ось пиды, лышень, Васылю, вынесы кныжку та прочытай що-небудь!—промовывъ до мене студентъ.

Я мыттю схопывсь, прынисъ кныжку, що була въ мене схована въ клуни пидъ стрихою. Почавъ чытаты. Чытавъ я не дуже довго, а батько й вся сим'я, здавалось, прытаившы дыхання, слухалы: батько похылившы голову, маты пыльно дывлячысь на мене—я й теперъ пам'ятаю, що я почувавъ на соби ии поглядъ,—други тежъ вытрищылы очи. Скинчывъ я и подывывсь на всихъ зъ глыбокимъ самовдоволеннямъ та навить не безъ пышности у погляди, и мій поглядъ стривсь зъ батьковымъ: скількы тихой радости на мыть засвितылось въ нимъ; я бувъ дытына и то запрымитывъ ии...

— Добре, сынку,—тилькы й вымовывъ винъ, але такимъ голосомъ, якого я ще видъ нього не чувъ, и який тымъ для мене бувъ дуже красномовнымъ.

— Такъ отъ бачте. Вашъ сынъ вельмы розумне хлоп'я, дотепне...—мовлявъ дали студентъ,—грихъ його, Степане Андрієвичу, не вчыты!

— Хай подумаємо!—вымовывъ Степанъ Андрієвичъ, мій батько, такъ, що студентъ уже въ той разъ не наважывсь бильшъ про се балакаты.

Мій батько бувъ людина тверда, сувора, але не такъ по прыроди, якъ дякуючы обставинамъ його жыття зъ самого дытынства. Винъ, якъ було ясно выдно, задумавсь и глыбоко задумавсь надъ словами студента. Батько мій бувъ людина розумна та пысьменна, и, здається, винъ трохи розумивъ цину освиты, звычайно, по своему.

Очи його засвитылысь тихымъ, але пышнымъ у сій тыши вогныкомъ батькивськихъ гордощивъ; выдно було, що въ глыбени тихъ чорныхъ очей засвитылось палке бажання все занехаяты, а сыну допомогты „статы паномъ“, выдно було, що голова його могла питы кругомъ одъ выразу „зробыты сына паномъ“, але тако-жъ було выдно, якъ потухавъ той вогныкъ, бо його задмухувалы злыдни, яки въ хати заразъ-же выступалы на першый плянь: дрантя на загыженимъ полу, облуплена пичъ, вохкисть у куткахъ похыленои хаты нашої, останній шматъ чорствого хлиба на столи и п'ять душъ дитей, зъ якихъ кожде мае здорову сильску пельку, неначе гайстрячу...

— Та вы не турбуйтеся, що до вартосты його выховання. Вы прысылатымете йому тилькы те, на що спроможетесь, а все-жъ лыше видпуститъ його.

Подумавъ, погадавъ мій батько, тай видпустывъ мене.

Студентъ мій оддавъ мене въ гимназію.

Я слыве здуривъ видъ радости, якъ выдержавъ вступный экзамень: кынувся цилуваты кныжки, якъ лышывсь на самоти, а потимъ упавъ навколишки и довго моливсь Богови, дякуючы Йому, бо я тоди бувъ набожный...

Такъ вильно, такъ гарно я себе почувавъ: мени здавалось, що путь до самого верху видкрыта для мене

до чого-сь прекраснаго, чого я й уявыты собі реально не можу! Якъ я пыльно взявся за дило, скилькы енергіи я почутывъ въ собі! Николы стількы я іи не почувавъ, николы, здаецься, мое жыття не було такимъ повнымъ, якъ тоди. Перша кляса пройшла блискуче, друга тако-жъ. Скилькы було дитськихъ радощивъ, рожевыхъ надій. Нагороды, радисть домашнихъ, власне задоволення видъ учення... Такъ було до четвертой клясы, такъ бы було, може, й до кінця, якъ-бы не розвытокъ розумовый.

Бувшы не розвыненымъ, якъ вырисый на сели хлопецъ, и взявшысь тилькы за вчення, якого жадавъ такъ палко, усима фибрамы своєї души, я не звертавъ, опричь його, а ни жадной увагы ни на що: не торкало мене те, що я жыву на чужыхъ хлибахъ и видъ того велька вага мойому студенту, бо винъ бувъ те-жъ людина небагата. Винъ вкупі зъ своимъ молодшымъ братомъ, моимъ товаришемъ по кляси, та зи мною повинень бувъ жыты на 30 карбованцивъ, яки самъ зароблявъ. Такъ, кажу, не торкалы мене си матеріальни видносыны; тако-жъ я не замыслявсь ни на хвлю надъ вартистю та корыстнистю того способу прохождення наукъ, який я ужывавъ въ гимназіи,—и тымъ я бувъ зовсимъ спокійный. Однакъ, тило мое, моя физична истота втомлялась, усе бильшъ та бильшъ радивъ я, колы вертався додому на вакаціи, але енергія не кыдала мене, и тымъ я ничого не почувавъ, опричь меньшой жадобы до вчення, власне до прохождення клясы за клясою въ обмежованыхъ рямахъ сухой гимназіальной программы. Але зъ четвертой клясы я зацикавывсь чытаннямъ кныжокъ. Сю цикависть до чытання пробуркавъ у мене братъ мого студента-добродія, гарный та розумово розвынены юнакъ—Павлусъ. Мене перше зацикавло те, що винъ меньше седыть за уроками, а все чытае; и хочъ гиршъ, куды гиршъ учыться по кляси, за те знае бильше за мене взагали. Зацикавло мене се, и я, побалакавшы зъ нымъ, почавъ чытаты и собі.

Швыдко я розвынувсь, душа моя стала выдющою.

Я одразу зрозумивъ усе: и свое матеріальне становище и те, якый непоживный духовый покормъ, що дає гимназія, и все. Але-жъ особливо мене почало турбувати моє матеріальне становище. Почавшы вчення у п'ятій класи, я вже побачивъ, що енергія моя спадає, що цікавість до учення меншає, бо я згубивъ виру въ вартість сього вчення, якъ добування знаннівъ... Я не мигъ уже більше жыты коштами свого добродія и знайшовъ собі кондицію. Побалакавши зъ студентомъ и выяснившы йому все, що турбувало мою душу, я подякувавъ йому за все щиро и перейшовъ жыты на власни засобы.

Б) Спогады, яки видносяться до стежиння за розвиткомъ моєи недужности.

Отъ тутъ-то й починається моя недужність...

Хотилось, ни не хотилось—а палко жадалось читати, розвиватись, глытати справжній покормъ духовый, и я його шукавъ: читавъ та читавъ. Треба було учытись—я се спизнававъ—и я учывсь. Треба було самому собі добувати засобы для жыття—и я добувавъ. Ось якъ я живъ: встаю було о 7-й годины, учу завдання по лекціяхъ до 8-ои; тоди п'ю чай и бижу въ гимназію. Зъ гимназіи прыходжу и обидаю; дали бижу на репетиції зъ 4-ои годины до 8-ои; у восьмій годины сидаю за приватну кныжку и частише просыджую було до 12-ои, до 1-ои.

Пройшовъ рикъ, другый, и я почутывъ, що ледве, ледве вытримую, що енергія моя зовсимъ почына опадати, що працювати такъ, якъ ранійшъ, зъ захватомъ я вже не могу, и я почавъ все більшъ та більшъ опускайтесь, але до-щенту я не згубивъ тоди ще енергії, хочъ и згубивъ на-решти здоров'я. Наслидкомъ усього було те, що я у восьмій класи передъ кожnymъ экзаменомъ зомливавъ. Навить „начальство“, яке взагали видризняється бездушністю и индеферентными видносынами до вчениківъ зъ поводу усього, опричъ педантычного выповнення ными правилъ, и те почало мене умовляты не такъ уже прыналягаты на працю, але мени забажалось золотои медали... Дурный. Я тоди

думаў, що вона мени що-небудзь особлыве дасть, а скількы бь я давъ теперъ, що-бь вернуты ту сѹму физичныхъ та духовыхъ сыль, яку я затратывъ, за-напастывъ на неі! И я іі такы одержавъ! Зь нею я одержавъ атестатъ, а зь нымъ и волю, але енергія недовго продержалась.

Я занепавъ на нервы, и мене докторъ, до якого я звернувся, почавъ посылаты за гряныцю. Ну, певно, я на се насміявсь и повернувся до дому, на село. Напруженість, зь якою я боровъ уси прыступы втомы та нервового розстрою, зныкла; енергія опала, и я занепавъ на нуду, на апатію до всього. Почутывъ уже тоди, що нибы не маю сыль жыты, що забажалось безконешного, або хочъ вельмы довгого тихого спокою, справжнього видпочынку, бо я слыве зомливавъ пидъ гнитомъ якоі-сь тупои мелянхоліи. Було вдень мене тре, мне; рве нибы мою голову, стукае мляво та тупо тамъ брязкучымъ молоточкомъ, мотае на що-сь мои нервы, яки, напружывшысь до максимума, оть-отъ нибы збираються порватысь, але не рвуться. Я ихъ почуваю и все нымы страждаю. Тилькы у-вечери мени ставало легче; я бравъ у руки кныжку й до 3 годыны ночи, бо безсонъ те-жъ не чужа була мени, чытавъ та чытавъ... Иноди мени здавалось, що я шаленію; особлыво се мени здавалось тоди, якъ нервови прыступы головного болю были такы мицни, що я ладенъ бувъ бытысь головою объ стінку... На-решти стало неможливо пробуваты на такому становыщи, и я зновъ звернувся теперъ уже до нашего земського ликаря. Винъ пропысавъ мени де-яки лыкы та звеливъ, зане-хаявшы цилкомъ усяку розумову діяльність, занятысь физичною працею. Я такъ и зробывъ и почавъ туго, по-троху одужуваты...

Пройшло лито, и я поихавъ въ университетъ, де зновъ зь захватомъ почавъ працюваты.

За лито я одужавъ, бо молодистъ перемогла втому и розстрій здоров'я, и зновъ вернулось до мене гарне самочуття. Такъ отъ я почавъ було зь усією душею закопуватысь у науку: все було сыджу за рижнымы

рукописными та друкованими жерелами іи и вчусь, але незабаромъ схотилось йисты... Ха, ха, ха, йисты схотилось, а у кышени посталы сухоты, тымъ я въ ту-жъ мыть побигъ шукаты соби неволи, яка бѣ дала спроможність не вмерты зѣ голоду... Зновъ кондиціи, зновъ готування завданъ за бевзивъ, зато ставъ маты засобы для жыття и не маты ни хвыли слыве на власне учення. Бильшисть часу прыходылось ужываты на товчення воды въ ступи...

Вертаєшся до-дому зѣ кондицій пизно ввечери роздратований, стомлений и духовно и физично. Треба вчыты лекціи, а тутъ и голова трищыть, и ледве на ногахъ стоишь. Лягаєшь видпочыты... Було ляжу на лижко отъ-такъ, якъ и теперь частенько, и анализирую себе.

И выступає передо мною те, що жыття мое проходить цилкомъ недоречно, безъ жадного ужытку и для себе, и для науки, и для другихъ, бо, добуваючы соби засобы для истнування, я весь часъ ужываю на те, що-бѣ учыть другихъ, а си други видъ того краще не вчаться, бо сами того цилкомъ такы не бажають. Се спизнаючы, я все-жъ повиненъ дурыты ихъ роды-теливъ, що-бѣ самому не вмерты зѣ голоду и що-бѣ маты спроможність допомогты сим'и. А разомъ зѣ тымъ ще недужність одъ перевтомы все бильшь та бильшь опановує мною, се я ясно, выразно почуваю, и таке инше и т. п.... И до того було дохожу, що хочеться одразу взяты й пустыты соби кулю въ чоло, прынаймни одынъ выхидъ у сьому...

Полежавшы такъ, устаю вчыты лекціи.

Не прочитани вчорашни, бо було никола: засыдивсь на кондиціяхъ, позавчорашни, бо не мигъ писля репетицій видъ утомы сидиты, и нарешти сьогороднишни. Яки почынаты? Почнешъ чытаты зѣ позавчорашнихъ; скинчышь останню — вже свить. Голова болыть такъ, що ничого вже не здолаєшь розумиты, а тутъ на столи лежыть ще купа жерелъ, яки невидминно треба прочытаты. Але чытаты ихъ не сыла. Роздратований сымъ лягаєшь на лижко... Не спытсья, все що-сь увывається, часомъ здається, що шаленієшь...

Надходить тымъ часомъ семестровый испытъ. А у мене пропуски велики и маленьки, тымъ седышь було цили ночи, и, здавши испытъ, лежышь недужымъ цилый тыждень. Такъ-сякъ пидведешся, побижышь на кондиціи. Тамъ вымовы, докоры, що довго не прыходывъ, конечно, деликатни, а все-жъ ясни докоры: у нутри все перевертається, до шаленства хочеться огрызнутысь; здається, якъ бы огрызнувся, то полегшало-бъ, але тверде „деликатно лышышся безъ засобивъ“ такимъ гнитомъ лежыть на всій истоти, що й мовчышь, якъ стовбъ, зтрымуешъ усе въ нутри, а видъ сього тебе обхоплюе ще прикрійше роздратування...

Дали довелось ще товариству виддаваты частыну часу та на загально-розумовый розвытокъ, то и зовсимъ стало не выстачаты часу на готування лекцій...

Чы учытысь? Чы годуватысь?

Отъ яки два питання ставалы передо мною. Треба було и годуватысь и нибы то вчытысь, то-бъ-то учытысь абы-якъ, похапцемъ за-для диплому, и се мене бильшь за все дратувало, бо вчытысь справди такъ бажалось!

Писля такихъ думокъ на мене нападала страшенна мелянхолія, з'єднана зъ нудьгою та повнымъ незадоволеннямъ духовымъ...

Я не знаю, до чого бъ я на-решти дийшовъ, мабутъ, руки бъ на себе наложывъ, якъ бы не сталось те, що я закохавсь. Се мене пиддержало на чымалый часъ, але потимъ зробыло обставыны мого жыття ще гиршымы, пидлыло масла въ огонь.

На третимъ курси я познайомывсь зъ однією панною, що скинчыла гимназію. Іи я готувавъ на медычни курсы по латыньській мови.

Душа моя виджыла, физична истота на часъ пиддалась натягнуеному настрою духовому, тымъ за сей часъ я живъ, ничего не почуваючы, опричъ любовного захвату, колы севивъ зъ Витосею въ кабинетыку іи и, выясняючы ій зъ запаломъ законы латыньської мовы, дывывсь ій просто у вичи, въ си глыбоки, замыслени, добри блакытни очи, що наивно свитылись

и зъ велькою увагою те-жъ завжды дывылысь на мене. Мени здавалось, що воны проймалы мене наскризь.... И въ таки хвыли въ души у мене що-сь нибы м'ягчало, яке-сь вильне почуття росло и бухло, робылось такъ тихо, такъ прыемно въ души, такъ не хотилось погляду вырынаты зъ ласкаючої глыбени тыхъ очей... Ии високу, струнку, зъ надзвычайно нижними та вытворными рысамы облыччя, зъ наивнистю у погляди, ии веселу, а разомъ зъ тымъ порою замыслену, добру и видчуваючу, ии красуню-короливу баливъ, ии я покохавъ, не тямлячы, неспостережно для себе, а такъ нарешти покохавъ, що навить занепавъ на кохання....

Не знаю, за що вона мене покохала?

Було, обіймаючы ии стрункий станъ и цилуючы у малынови вуста, я пытавъ: за що вона мене покохала?

— Васюню мій, на що ты про се пытаешъ? Очи твои сыни, вельки, прыкрыти довгымы чорнымы віямы, биле чоло зъ печат'ю глыбокой и страстной задумы та чорни вусыкы, отъ-що видбылось въ мойй души, а душа твоя?.. — казала вона тоди и пры останнимъ слови мицно цилувала мене.

Бидна, вона вмила кохаты, покохала мене такъ, що покнула для мене навить коханыхъ батькивъ, що належалы до краёвой статечной аристократіи, и, звычайно, про мене и слухаты не хотилы, бо, бувшы бундючными панами, воны марылы про будучнисть своєї дони-красуни въ усякимъ рази не за пролетаріємъ....

Мы опынылысь вдвохъ у тій одній хатыни, де я пробувавъ ранійшъ одынъ. Затышнише стало, але душа моя ще гирше почала болиты. Серце мое стыскувалось видъ жалю, колы я бачывъ, якъ моя Витося писля роскошивъ, въ якихъ зросла, до якихъ прызвычалась, почала працюваты, добувшы соби ученыць, и по-троху марниты... Але вона пидтрымувала мене своєю безконешною радистю та здоровымъ поглядомъ на все. Вона внесла въ мою хатыну, ранійшъ обидрану, порожню, темну, якого-сь свитла, теплосты, затышности... Такъ мы жылы, працюючы вдвохъ, ажъ до тіей поры, якъ у насъ вродывся першый сынокъ... Тоди вона вже

не могла працювати, якъ ранійшъ, и вся вага добування для сим'и засобивъ впала на мене и довго гни-тыла мене, бо, хочъ я въ тимъ-же роци и скинчывъ университетъ, але два роки бувъ кандидатомъ правъ на 25 карбованцивъ, а тимъ часомъ сим'я наша прыросла ще на дви души...

Якъ мени не хотилось кыдаты университетъ!

Якъ я ще хотивъ учытысь, учытысь вповодшъ усього свого жыття,—такъ я особлыво марывъ, поступаючи въ университетъ, а якъ выходывъ, то вже ясно зрозумивъ, що, вперше, нездобенъ до сього, а вдруге, мій обив'язокъ передъ сим'єю мени сього не дозволяє. А якъ хотилось учытысь!

Такъ отъ якъ розвивалась моя хвороба.

Тоди, якъ я занепавъ на нервы та на „розумовый розстрій“, выкинчывшы гимназію, тоди и въ поривнянню зъ нынѣшнимъ становыщемъ свого здоров'я бувъ куды кращый.

Тоди я пры найменшимъ полипшенни мого матеріального становыща мигъ одужаты, а нынѣ... вже третій рикъ, якъ я слидчый, якъ я маю все потрибне для звычайного нормального истнування, але становыще моихъ физичныхъ, а поручъ зъ тимъ и духовыхъ сыль усе гиршає та гиршає...

Моя недужнисть.

И отъ я руина въ 27 рокивъ. Я ще недавно тилькы почавъ жыты, почавъ, якъ слидъ, жыты, а не скниты, якъ до того, и я вже руина.

А якъ бы нормально йшла справа моєи освиты зъ того часу, якъ я потрапывъ до гимназіи, якъ бы обставыны булы нормальни, то якимъ бы я бувъ теперъ дужымъ, енергычнымъ. Я бъ ще не служывъ, а вчывся, учывся до схочу, а теперъ я — руина...

Мени треба ще жыты и довго жыты, а жыть часомъ такъ не хочеться, такъ жадається спочыты видъ турботъ, видъ самого себе, видъ недужности своєи...

Але якъ подывышся на чотыри голивкы, на чотырьохъ маленькихъ пташокъ своихъ, якъ подумавшъ, що зъ нымы станеться маленькымы, немищнымы, беззахыстнымы, то сердце стыскується, такъ боляче стыскується... Якъ подывышся на йихъ та на Витосю, то сердце жалемъ обил'ється...

Бидна Витося! Зъ свижою квиткы вона обернулася въ зив'ялу, зъ якои лепесткы одынъ за однимъ почалы вже опадаты: на ранійшъ билимъ, гарнимъ облыччи, що теперъ поблидло, з'явылысь зморшки, наче проминня, биля очей та на чоли, въ очахъ потухла попередня жыттерадистъ... Жалько дывытысь, до чого попередни недостатки та нужда довели.

И все се видбывається въ мойй хворій души, все се гнитыть мене, наповняе видчаємъ стомлену душу, а физична истота руйнується зъ кожною годиною...

Якъ защемять моя персь, нибы ламають ии, трощать въ середины, и та биль выдклекається навить у прыгорбленій мойй спыни, якъ напружаться недужи нервы такъ, що всяка дрибныця дратуе ихъ, якъ заболыть голова, и въ очахъ видъ того болю темно стане, якъ кашель почне душыты и кривъ, така густа, темно-червона супроводыты кожный його порывъ, тоди, здається, лигъ бы на лижку, зложывъ руки та й не зрушывъ зъ мисця...

Хочеться въ таки хвыли вичного видпочынку, хочеться заснуты тихо, що-бъ не почуваты себе, не почуваты болю въ недужій перси, не почуваты болю тупого, до шаленства доводячого болю въ голови, не почуваты хворыхъ, розбытыхъ нервивъ своихъ... А тутъ сього нема, хвороба потроху обіймае всю истоту, я не живу, я и не вмираю, а доживаю, тягну брыдке, важке пивистнування свое и все тягну, тягну...

Встаючы ранкомъ, я не могу пидвестысь зъ лижка, бо въ очахъ темно, въ грудяхъ порожньо и щось тамъ риже ихъ, пидходыть до горла, душыть глыбокымъ, безкинешнымъ, рвучымъ все въ середины кашлемъ, и на доливку тече густа, темно-червона кривъ... Дывлюсь на сю кривъ и мени завжды зъ видверненнямъ не-

вильно прыгадуецца процесь колоття кабана, якога свідкомъ я бувъ ще маленькымъ: запечена кривъ тече йому зъ раны и лежыть на трави отъ-такъ достоту, якъ и моя на доливци, и мени здаецца, що видъ мене тхне вже трупомъ и я такъ выразно нібы почуваю той пахъ...

Встаю зъ ложка, голова иде коломъ, въ очахъ усе здаецца сынимъ, немовъ покритымъ дымкомъ, и дымокъ той густішае та густішае...

Апетиту нема ніякого, тымъ выпившы склянку крипкого, слыве зовсимъ чорного чаю, иду въ кабинетъ. Беру кныжку зъ замиромъ чытаты, але передъ очыма стрыбають літеры и десь зъ передъ очей ховаються, зныкають. Голова починая болиты, и трищыть одна іи половина, наче занимилоу робыцца, наче іи що-сь роспирае и ломле... Почуваю, що якъ гарно, здаецца, було-бъ, якъ-бы хто-небудь ударывъ обухомъ въ те мисце іи, що болыть...

Б'ю себе кулакомъ по голови, — болю не чутъ, б'юсь объ стинку, — не чутъ... Нарешти передъ очыма все темніе, впадаю въ тяжке забуття и тількы почуваю, якъ кашель шматуе персь...

Очунюю и почуваю, що ничымъ дыхаты, въ персь не проходыть повітря, и я страшенно працюю легенямы, але ничего, тількы задыхаюсь, бо ихъ же нема; передъ моймы очыма ясно малюецца порожнисть въ мойй перси; жахъ який-сь опановуе мною и я не своимъ голосомъ клычу Витосю.

— Чого? — прыбигае вона зъ зляканымъ выразомъ очей.

— Дыхаты ничымъ — хрыплю я.

Вона прыносыть віяло, видчыня викна, махае віяломъ надо мною...

Я заспокоююсь и засыпаю; въ сні мене тысне кошмаръ.

Передъ вечеромъ мени стае легше. Я встаю и сидаю въ фотель, беру кныжку въ руки и чытаю. Мени прыносять обидать, бо цільый день апетиту не маю; прыносять мени отой остогыдлый мени бульонъ,

повный тіен осугы, и мени здається, що то не осуга звичайна, а сама стравнисть плава, така гыдка мени вона... Хочеться мени корживъ зъ макомъ, або паляницы зъ сметаною, а не можна, упевненъ, що не можна; не такъ въ тимъ упевненъ, що не можна, якъ въ тимъ, що не дадутъ... Я скоро вміру и не покуштую бильшъ никола корживъ зъ макомъ. Въ симъ те-жъ я почуваю себе впевненымъ, але боюсь признатись самъ собі, и коржи зъ макомъ выступають передо мною повни якои-сь чаривной для мене вабы...

Уси таки дрибныци, все, почынаючи зъ того, що завтра треба йихаты на слидство, и кинчаючи тымъ, що въ мене на бюри валяється непотрибный папирецъ, все мене дратує, наганяє на душу який-сь меланхоличный гнить; душа болыть, нервы болять, персь болыть, — увесь я недужный; усе въ мени болыть...

Якъ буває выйду до вечирнього чаю въ столову, то й тамъ мене все дратує: и те, що у Витоси голова болыть, и те, що старший сынъ, Льова, голосно ковтає чай, и те, що тамъ десь крычыть маленьке дытя мое...

Я почынаю балакаты про се, намагаюсь здержуватысь, але се ще душе мене дратує, и я нарешти розгрымаюсь на всихъ, за все... и бижу въ кабинетъ, тамъ падаю на лижку и гистерычно рыдаю... Курю и трохы заспокоююсь. Тоди почынаю себе перебираты, анализуваты...

„Зъ чого я сьогодни розгнивавсь?... На синимъ сукни свого бюра побачывъ пляму, се мене роздратувало, и я почавъ шукаты, хто въ симъ выненъ; выявылось, що я самъ, и въ сю мыть з'явылось въ мени таке почуття, що захотилось себе вкусыты; я здержавсь и выйшовъ въ столову. Тамъ самоваръ кыпивъ, и рыпъ сей видизлавсь на нервахъ, я зновъ здержавсь и сивъ. Те, що я разъ-у-разъ здержувавсь, ще бильшъ дратувало мене.

Отъ сивъ и побачывъ заразъ же втомлене, сумне облыччя жинкы: „вона втомылась поратысь зо мною, я остогыдъ їй, я їй велька вага, нахаба“, така мысль з'явылась въ голови, и весь я настроивсь проты мене.

Те, що я на ін, неповинну, такъ подумавъ, мене надто роздратувало, але въ сю мить почувъ, якъ Льова ковтає чай.

— Чого ты ковтаєшъ такъ?—вызвирывсь я на його, не здержавшись раптомъ.

Якъ гума натягується до певного максимума, а потімъ раптомъ рветься, такъ и мои нервы. Слыве непостережно, несподивано для мене самого, вони, дійшовшы до максимума свого роздражнення, мяттю мовъ розирвались; зныкло мое здержування, и я пишовъ и пишовъ, поky не розигнавъ усихъ, не роскрычавсь на всихъ, а бильшъ за всього на бидну Витосю...

И нарешти таке мене бере каяття, що я иду, цилую Витосю, дали йду въ дитську: диты сплять такъ тихо, такъ спокійно, що навить на мою душу віе спокоемъ видъ ихъ сна. Я хрещу зъ нихъ кожного и цилую въ чоло... А якъ выйду зъ ихъ кимнаты, то мене обгортає в'идливый жалъ та смутокъ, що я ихъ мушу покинуты и незабаромъ...

Вернувшись до себе въ кабинетъ, сидаю за кныжку, або за работу и на часъ забуваю все...

Раптомъ чую, що не почуваю вже своєї перси, бо вона щемить тупымъ билемъ, що все бильшає та бильшає... Я хочу розигнуты спыну—не розгынається, все въ середини пры кожнимъ поруси щемить, болыть, нибы ламається, въ грудяхъ що-сь давить, дыхаты зновъ важко. Я видчыняю викно и, схывшись на лутку, дывлюсь у садъ: тамъ весняна ничъ розметалась надъ затыхлою землею, ничъ повна аромативъ маю, повна срибного мисяшного свиту; повне мицного запаху повитря могутно вливається въ кимнату, въ мою персь, але видъ такого прыступу свижого воздуху моя персь ще бильшъ щемить, и на душу наплыва який-сь тугый, гострый, жахливый смутокъ, навить страхъ... Наче зъ темрявы выступає на тебе що-сь таємно-могутне и зловище... Нервы такъ расходятся, що я потію видъ страху якого-сь незрозумилого и не своимъ голосомъ зву Витосю...

Лягаю на лишко, бо не можу встояты на ногахъ.

Кашель душыть мене: винъ пидіймається нибы зъ глыбени перси, шыряе по ній, порожній, наповнюе всю їи вщертъ и, не вмистывшысь нарешти въ ній, выныкае наверхъ кризь горлянку, риже и скребе їи, трусыть и шматуе нибы усього мене, и я забуваюсь...

Очуню и бачу, що надо мною ликаръ и Витося стоять. Витося махае надо мною віяломъ, я намагаюсь втягты въ себе струминь воздуху.... Тымъ часомъ ликаръ, не спостерегаючи, що я вже очунявъ, многозначно кывае на мене головою, балакаючи зъ Витосею, и мени здається, що винъ сымы кывкамы прыговорюе мене до смерты; се дратуе мене, але я здержуюсь. Дали мени здається, що винъ не такъ, якъ слидъ, не зовсимъ скромно поводитись зъ Витосею, и се мене вже надто дратуе... Щось немовъ рветься мени въ середыни, пидступае до горла, я плачу, рыдаю, сміюсь и зомливаюсь...

Видкрываю очи: въ кабинети сутеніе, бо передъ образами мыготыть лямпадка, очи Спасителя такъ ясно, такъ спокійно, повни мыра, дывляться на мене... Въ кимнати, въ дрижачій сутени, въ воздуси такъ спокійно, тихо... Лежу, якъ платъ, и поворохнутысь мени не хочеться, такъ гарно, такъ спокійно лежаты, а бы-бъ ще сердце не стучало такъ часто, та якъ бы свить лямпадкы заспокоився и не дрижавъ... Ще бильшый якъ бы спокій...

На стильци биля мене седыть Витося и, схылившы голову на руки, плаче, тихо такъ плаче...

— Витосю, чого се ты?..—чую, що ледве промовляю.

Зачувшы се, вона одразу намагається зупыныты слъозы, мыттю втырається хусткою, ховае їи и звертається до мене:

— Ну, якъ тобі? Чы легше?

— Легше, иды спочынь...

И я засыпаю...

На другой день те-жъ...

25 маю.

Пройшовъ цилый мисяць зъ того дня, якъ я вперше почавъ отъ-си запыскы. И все я хворый, и все збираюсь умираты, и все моя недужнисть росте та росте, все бильшъ та бильшъ мене руйнуе...

Докторъ радыть йихаты за граныцю, а я певный, що все-одно вмру, бо почуваю повну порожнисть въ грудяхъ... А криплюсь, кажу, що одужаю й такъ, про себе-жъ упевненъ, глыбоко впевненъ, що вмру...

Що вона ся смерть? Якъ вона прыходыть?

И мени уявляється, якъ потече зъ мого горла кривъ, я задушусь безъ воздуху, и тоди волосся на мойй голови стае догоры...

Якъ лежу жъ я передъ свитомъ пisleя нервовыхъ та сухотныхъ прыпадкивъ и якъ мыготыть лампадка, тыхо вplyваючы своимъ свитомъ на мене, на мою душу, тоди мени здається, що смерть надийде непримитно, тыхо наложыть тинь на мене, и мий духъ видлетыть видъ тила, сховається у тыхоши, у безкинешну просторинь мисця и часу, и тамъ, на тимъ свити буде такъ тыхо, такъ спокійно...

Тоди мени хочеться швыдче того вичнього, головне вичнього спокою...

Але нарешти все жъ робыться сумно... Лежу, лежу и раптомъ почую, що сердце спыняе свого ходу, що въ середины все затыхае, що починая нибы нимиты, завмираты, забуватысь, а пам'ять за весь часъ така выразно ясна — и мени здається, що се вже смерть... И на душу находятъ гостра журба, яка бильшае й росте пропорционально тому, якъ сердце втына своей ходы и забуття опановуе мною... Нарешти гострый сумъ въ души мойй переходыть у страхъ; гострый страхъ передъ чымъ-сь могутнымъ, що ось заразы роздавыть тебе; я схоплююсь и починая ходыты по кимнати: голова кружыться, сыль слыве немае; а я все ходжу, все ходжу и боюсь лягаты, нибы впевненъ, що якъ ляжу, то и вмру...

И стае въ мойй уяви пастивныкъ, на пастивныку свыни, вивци... Я, задумавшысь, граю на сопилци...

Раптомъ нападъ кашлю зновъ сыхляе мене до лижка... Теперъ я кризь цили ночи слыве вже не сплю...

7 червня.

Я завмираю вже. Я збираюсь на видпочынь, а прырода саме теперъ роскошуе своимъ розвыткомъ, буея жыттямъ. Выйду въ садокъ: все, все пышається сылою жыття и все журлыво-спочутлыво кыва мени, проводжа мене на той свить... И мени такъ сумно робыться, я иду, лягаю на лижко и плачу, рыдаю, якъ дытя...

Иноди сяду пидъ вышнею на фотели, якый выносять для мене въ садокъ, бо я вже такъ ослабъ, що самъ двыгатысь не здолаю, сяду и бурмочу соби, нибы наспивую: „дайте бо жыть мени, дайте бо жыть"... Наспивую зъ тіеи писни тилькы си слова...

И хочеться жыты...

Ранійшъ, якъ смерть моя була ще дали, якъ я ще почувавъ, що живу, а не доживаю, живу, хочъ и не повнымъ, не нормальнымъ жыттямъ, а все-жъ живу, то мени здавалось, що важко жыты недужному, що „втома видъ жыття"—моя хвороба, теперъ же я зрозумивъ, що въ мене тилькы одна найголовна хвороба—сухоты, и такъ мени схотилось жыты, хотъ и недужымъ та жыты, хотъ бы ще рикъ прожыты...

А я вмуру, покину жыття, ще не жившы... Адже я не живъ, а скнивъ, боровся зъ жыттямъ, добуваючы соби його прыемнисть, добуваючы можливистъ жыты, якъ слидъ, и, добувшы, вмираю... О, якъ не хочеться вмираты!..

20 червня.

П'ять день, якъ я вже не встаю зъ лижка, якъ лежма очекую смерты, кинця-краю всьому... И не встану вже, бо вже почувую, якъ кашель дошматовуе мене, якъ жыття покидае мене и опановуе мною смерть...

Я вмираю...

Чымъ бильшъ я впевняюсь, що вмираю, чымъ яснішъ въ симъ пересвидчуюсь, тымъ бильшу почуваю жадобу жыты, хотъ якъ-нибудь жыты...

Тутъ я покидаю свить, сонце зъ його ласкавымъ проминнямъ, зиркы, людей, Украину, маленькихъ дитей и кохану жинку, а тамъ, що я тамъ знайду въ заминь всього сього?... Темряву?... Бо тамъ непевнисть, тамъ несвидомисты!... Тамъ вична ничъ, тамъ вичне забуття... Забуття тутъ и тамъ...

Що, якъ людына — не безсмертна, тля, шмать глыны, збирь атомивъ?...

И холодный пить выступае мени на чоли.

Я вмираю... Я жыты хочу... А навить бильшь пысаты не можу... бо вже швидко, швидко вмру...

„Прощай свите!...“

Михайло Лозихський.

Розвіяні мрії.

(ФРАГМЕНТЫ).

I

Ще хвилька лишъ... Кинець кинця
„Студентської идили“:
Церковний шлюбъ изъ тымъ, кого
Любыты ты не въ сили.
Въ юрби весильній буду й я...
Прыйду, щоби въ останне
На тебе глянуть, попрощать
Колышнее коханне.
Въ юрби веселыхъ я одынъ
Сумный лишъ пидъ стиною
Стоятому, прощатымусь
Думками изъ тобою.
А якъ промовышъ ты слова
Подружнього обита,
Мене прощїбне жаль, що ты
Такъ марно йдешъ зи свита
До дому зъ церкви ты пидешъ,
А тамъ... въ подружнє ложе.
Ни! Въ домовину ты пидешъ.
Впокій пошлы їй, Боже!..

У ложе--трумну ты пидешъ,
А я—въ свою дорогу.
Визьму зъ собою биль и жаль
И ту тоску-небогу...

II.

Вже шмать часу, важкый, поганий часъ,
Якъ ты пишла, якъ ты для мене вмерла,
Якъ за собою мовъ забрала свить,
Якъ чорна питьма яснить всю пожерла.
Вже шмать часу, важкый, поганий часъ,
Якъ высмиваю я колышни мріи,
Зъ циничныхъ сыплю насмихивъ курганъ
Надъ трупомъ яснои маны-надіи.
Я кпывъ зи всихъ, що-бъ сердце заглушыты,
Та заглушыть не вспивъ,—даремный трудъ...
Лыше людей успивъ я розизлыты,
Що лаються теперь—мене кленуть.
Яки-жъ вы темни, якъ мени васъ жаль!
Не сердьтеся, не лайтесь безъ потреби!
У кпынахъ зъ васъ була моя печаль,
И кплячы зъ васъ, я кпывъ найбильше зъ себе.

III.

Вже досыть насмихивъ и кпынъ и злобы!
Тебе й мене болыть, и плещуть люде,
Моему-жъ серцю лекше вже не буде,—
Нищо твоеи въ нимъ не стре подобы.
Нищо не зыскавъ, а багато втратывъ
Тебе озлобывъ, сердце покровавывъ,
Лыхи по сѣби спомыны оставывъ
У тои, що прорикъ усе кохаты...
И ты теперь на мене каминь кынешъ,
И не згадаешъ незлымъ, тыхымъ словомъ
И думкою въ часы ти не полынешъ,
Що намъ булы веснянымъ сномъ чудовымъ.

IV.

Не жаль мени, що ты пишла видь мене,
 Не жаль мени, що визьме тебе другый,
 Не жаль, що такъ жыте мына буденне
 Безъ щастя, доли, середъ суму, тугы.
 Чого жалиты? Ты любовъ ту дала,
 То ты й могла іи видь мене взяти,
 А що спокій, байдужисть видибрала?
 Умру—то досыть буду спочываты.

V.

А жаль мени, що я потратывъ даромъ
 На жытевимъ шляху чуття перлыны,
 Що нез'умивъ зогрить любовы жаромъ
 Твоего серця, що видь горя гине.
 А жаль мени, що ты така нещасна,
 Що серце въ тебе важкымъ горемъ быте,
 Що я не вмивъ тебе, моя ты ясна,
 Видь доли ударивъ на все закрыты.
 А жаль мени, чому мы не розстались
 Тоди, якъ ще любився я зъ тобою,
 Тоди, якъ зъ жалю слъбзама вмывались
 Въ садочку тихимъ надъ рикою.
 А жаль мени, що ты у мойй мови,
 Гирькій та злобній, серця видшукаты
 Уже не зможешъ—оцинышъ по слови,—
 Будешъ мене лышъ лыхомъ спомынаты.

Тхатъ Хоткевичъ.

Жытєви аналогіи.

У снѣ, въ останньому ранковому снѣ стоявъ я сьгодня на гори по той бѣжѣ свѣта зъ важныцею у рукахъ и важныъ свѣтъ (Ницше).

Сумно вертався я зъ товарыської принципіальной балаканыны до дому и йшовъ площею. Тамъ постановылы недавно балаганъ, увесь обвишанный розмальованымы фигурамы всиякихъ звирей, птыць, гадивъ,—то бувъ звирынець. На великихъ полотныщахъ пороспысувани булы и укротытели въ акробатычныхъ убранняхъ, що вкладалы кучеряви головы въ пащи хыжыхъ, зъ кривавымы очыма левивъ; гієны й шакалы, що прострыбувалы кризь вогняни обручи; вовкы спалы укупи зъ вивцямы, лысыци носылы на носи курей—все таке... надзвычайне, що може своєю надзвычайнистю зробыты вражиння на безпосереднього глядача. Обичъ высила охота на тыгра: якись дывовыжни арабы счепылыся зъ тыгромъ—кровь лылася... звиръ встромывся пащею въ груди билому коневи и повысь на ньому, а арабы въ билыхъ бурнусахъ цылылысь и стрілялы зъ рушныць. Дали йшла охота на лева, на слона: весь утыканный стріламы, ламаючы дерева, слонъ нисся упередъ, пидъ ногою у нього корчывся голый дыкунъ, а другый, неймовирно розскрывшы рота, крычавъ, зываючыся у

хоботи розгниваного велетня... Взагали товста фантазія доморослого „живописця“ не скупилася на страшенні ефекты, підкреслюючи те, що певно и найбільше могло-бъ ударыты по нервахъ. И я, дывлячысь на си дыки утворы, заразы мигъ-бы сказаты, що надаремне нашъ викъ зъ-опалу назwały нервовымъ, що винъ, навпаки, має дывовыжну силу опирання всиякимъ зовнишнимъ афектамъ и вражиннямъ; и въ тыхъ впливахъ, котри даються на душу стражданнямы намъ подібныхъ, нервы репрезентантивъ двадцятого вику не тильки не згостряться, а будуть тупиты зъ кожнымъ днемъ, зъ кожною годиною; бо чысло псевдо-нервовыхъ паннъ ще зовсимъ не є покажчыкомъ більшой чутливосты народивъ... Але таки гадкы, мабуть, самы булы продуктомъ важеной товарыської бесиды про добри засады и гуманни бажання, и сьогодня вже я, мабуть, не выдавъ-бы ихъ за свои...

Билия звиринця стоялы купамы робочи, каминщыкы, селяне и такъ соби людци; воны роздывлялыся на си художни утворы, сыпалы крытычными замитками, иноди остилькы остроумными, що регить роскочувався и розлывався навколо, и тоди до веселои купы підбигало ще де-килька цикавійшыхъ, воны усовувалыся у саму гущу и спишно роспытувалыся, що тутъ скоилося, чого сміються,—всимъ имъ чомусь хочеться смиху... А зъ-за тоненькихъ полотняныхъ стинъ неслыся вси можлыви згуки: турчавъ слонъ нызькымы октавами, пыщалы и завывалы гієны, тужлыво проносывся крыкъ шакала, гыгыкавъ осель, славучалы собаки, верещалы папугы—и надо всимъ царювавъ хочъ и охрыплый, а все-жъ такы гризный оклыкъ царя звирей. И дывовыжно було середъ грому и торохтиння фякривъ, колясь, середъ згукивъ трамвайныхъ рогивъ, підъ свитломъ електричныхъ лыхтаривъ чуты сей могутный голосъ пустыни и пискивъ...

Схотилося розвіятись видъ вражинъ гарныхъ сливъ, добросердного блягузкання и взагали видъ усієи тієи м'якушкы и ковзькосты, що слидъ брудный зоставылы на души. Виддавшы де-яку мзду, я одержавъ право

роздывлятыся те, що було скрито полотняными стенами; тутъ я пизнавъ ще одынъ законъ, ривнозначный Кеплеровымъ и Ньютоновымъ, а именно: чысло одыныць просторони знаходяться въ оборотній пропорціональности зъ чысломъ срибныхъ монетъ, видданныхъ у кассу....

Безцвитный якыйсь чоловичокъ стоявъ биля зависи; я тилькы що хотивъ роздуматысь, якихъ-то не утворено на земли професій, що кожна-жъ тобі кождинька пародійка на людину може врешти знайти собі видповідну професію и почуваты себе значною—але не встыгъ я ще розшырыты своихъ гадокъ на такъ звани интеллигентни професіи, якъ прыслужлывыи чоловичокъ видкынувъ блискучу, обвишану бисеромъ и скляными бусами завису,—я зрозумивъ, що се именно є пунктомъ нашего єднання на земли и... увійшовъ: обидва мы зробылы, що було намъ прызначено зверху...

Важкий, особлыво важкий якыйсь духъ ударывъ одразу у голову, нибы у вухахъ одразу задзвенило. Першымъ моимъ рухомъ було—выйты, выбигты видотиль, щобъ не даывъ той страшный запахъ, але якась цикависть, нибы навить повиннисть штовхалы мене упередъ и я пишовъ вздовшъ рядкивъ заграгованныхъ клитокъ и в'язныць.

Справоручъ видъ мене въ вузенькихъ здавленныхъ клиткахъ сидылы птыци: булы тутъ и кондоры, грифы, альпійськи орлы, альбатросы—вси воны сидылы въ своихъ тюрмахъ, даремно иноди сылкуючысь росправыты крыла: имъ хотилося змахнуты нымы, вырватысь у высочинь, до сонця, до сывыхъ хмаръ, але доводылося лыше трипатыся безпомично обсмыканымы перамамы. Може ранійше и былыся воны, въ вильныхъ рухахъ ламалы крыла, клювалы злибно граты—але мицно держать скрипы тюремни и не литаты вже бильше вильнымъ царямъ повитря, радисно не дзвениты перомъ по-пидъ проминемъ сонця.

А отъ побиля—клитка, въ ній укупи сыдыть пингвинъ зъ чайкою морською... Вильна, граціозна, задыхається вона въ задушній атмосфери звыринця, хочеться

ій море безкрайого повітря вдихнути у себе, розбиты хвилю криломъ, зъ веселкою чаривною и нижною гра-
тысь, купаючысь въ перламутровыхъ крапляхъ и брыз-
кахъ; хочеться ій швидче стрили влетити и встроми-
тысь въ блакитнее небо, цилуваты хмару пурпурову
видъ зайшовшого сонця — а тутъ навколо мерзотно
такъ... сиро и брудно: задушнее повітря насыть и збоку
ривнодушный вонючий сыдыть пингвинъ... Опасысте
облыччя його завжди попущено унизъ, и винъ виджывае
трохы лыше тоди, колы зачує, що отъ скоро принесуть
йому свижои рыбы и винъ зможе ковтаты іи и жерты,
жерты...

Пидъ маненькымы клиткамы тяглася одна велька
и нызка; въ ній лежало маненьке, ризве и жартовльве
шотландське пони. Тоненьки ноги, била шерсть, окса-
мытна грива, що граціозною хвилею звысла на сторону
и двыгалась видъ найменшого руху—все те було схоже
на игрушку якусь. И може то й справди була-бъ иг-
рашка, колы-бъ мука не свитылася въ тыхъ лагідныхъ,
повныхъ сльозамы очахъ... Тисно було у клитци... Колы
хотилося иноди скочыты и, розмахнувши головою, нав-
перегонку зъ витромъ понестыся полемъ — голова бы-
лася объ стелю, бо клитка була нызка и вузенька;
въ ній не можна було ни выпрямытысь, ни поверну-
тысь...

Зъ утомою серця, съ думою про життя пишовъ я
дали по звыринцю, хочъ що мене примушувало иты—
не знаю... Отъ дви гієны въ узенькій-узесенькій клитци
заперти; щобъ рухатыся, воны высоко пидстрыбують
уверхъ, перелитаючы одна черезъ одну... Обичъ, у дру-
гій клитци барсь стоить на заднихъ лабахъ и безугавно,
безутомно барабанять переднымы у стинку; вовкъ кру-
тыться, иноди соби пидвываючы; вузенькымы очыма
дывытыся лысыця. Отъ бурый ведмидь колышется
всимъ своимъ тулубомъ, одноманитно, журлыво, мовъ
маятныкъ; зупынытыся, повагомъ просуне лабу кризь
граты, мицно потрусыть ихъ и, упевнывшысь, що тутъ
не поможе сыла, забурчыть щось про себе. А отъ би-
лый ведмидь... Двадцять хвылынъ вже, мабуть, стою я

биля нього и дывлюся, а винъ все хытае своею сывою головою; рить у нього раскрытый, душно йому, полум'ямъ здається кожний ковтокъ повітря зъ звырнцю и винъ все хытае й хытае й хытае головою... А спробуй пидійты до нього, що-бъ видибраты оте повне мучення й журу жыття—якъ винъ зарычыть и буде рваты твое тило за твою жалисть...

Ось зебра; понурывшы голову, мовъ думае журлыву думу яку, стоить вона, красиво выдильючысь своими пасмугамы на сирыхъ тлахъ; олень віе гыллястемы рогами; серны й газели прытулылыся одна до одной—якъ сестры, жаліються вони й плачуть дружка до дружкы, розуміючы и спивчуваючы. Слонь, посирилий, зъ вылизлымы плямамы на бокахъ стоить и чекае на ласку пшюта чы дивчыны, що кынуть йому шматокъ билого хлиба чы яблуко, а потимъ винъ буде розходуваты свою сылу на вертиння ручки у органа, а свій розумъ на хождення по пляшкахъ...

Клитка зъ королівськымъ тыгромъ... Гнучкый, жылавый, весь въ узлахъ зъ мускуливъ, легко лежать винъ, выставившы лабы зъ-пидъ клиткы и прыщулившы пронизувати очи; винъ дывыться куды-сь поверхъ голівъ, надъ людмы, що проходятъ повзъ клитку. Худе його тило звылось, якъ змія, по клитци, а крипкый хвистъ, нибы жгутъ скрученый зъ стальовыхъ дровивъ, нервово бывъ по стинахъ и доливци. Увесь спокійно нибы, нерухомо лежать тигръ, очи навить не моргають, ни одынъ мускулъ не двыгнется — лыше хвистъ б'е крипко й отрубно по зализныхъ лыстахъ...

Ще дали пишовъ я и ставъ передъ клиткою лева. Винъ, царственный в'язень, те-жъ лежавъ, звисывшы лохмату голову и... що-сь спокійне, нибы прымырене зъ власною долею и обставынамы вбачалося въ усій його фигури. Винъ немовъ уже надмиру добре узнавъ, якымы гратамы його окуто, надмиру ясно побачывъ сылу ричей — и не хотивъ бильше печалуватысь надъ власною долею... колы не зумилы допомогты сыла, швыдкый прытыскъ зъ рухомъ смиламы, то не визьмутъ-же верха и плачъ бидкання та стогоны печали.

И тилькы кожну ничъ, якъ спыть левъ, сныться йому тоди... кожну ничъ сныться йому... писчана пустыня безъ краю, вся облыта грою променивъ мисяця, оазъ въ пальмахъ похыленыхъ, въ ньому ручай, що потикъ зъ того мисця, де вмеръ святой... Тыхе журчання... мовъ молитва, віє воно помижъ пальмамы и травами... Залигъ у заросли й чекає... Отъ зачувся мягкий шелестъ, тыхе тупотиння—то стадо сернь спишыть до водопою. Роздулыся низдри у лева, весь напружывся винъ и—стрибнувъ одразу зъ ревомъ та скрыкомъ на безщасную жертву... Все въ ростичъ розсыпалося стадо, а винъ зъ побиднымъ урчаннямъ запускає пашу въ кривавую рану... Але хрыпко згучыть той ревъ пидъ полотняною покривлею звырнця, и винъ самъ, царь звірей, безпомично б'ється у сні объ зализни граты головою...

Дали! Дали видъ сього поругання сылы й могутности!..

Мало чого? Зализо крипше мускуливъ и довше истнує нижъ серця быття—то не победа зализомъ, то нечесный бій! Ни, ты быйся ривный зъ ривнымъ, однаковымъ оружжямъ, обыдва прямо передъ сонцемъ, не ховаючыся и не крыючыся видъ чесного свиту його. Безъ панцыривъ и кольчугъ! Груды на груды! Безъ хытрои отруенои стрилы! Отъ тоди побачымо, хто зборе и „чія правда, чія кривда!..“ Дали-жъ, дали!..

Отъ обезьянамъ—то краще, мабуть... Справди—добре имъ у кліткахъ. Бачъ, якъ граються воны и кривлять кумедни пыкы. Зъ ныхъ досыть, колы биля ныхъ порегочутся, колы воны зможуть зъ кого-сь брыля стягнуты, украсты хустку, кнуты мокрою соломою. Смишыты другихъ личать воны своимъ назначеннямъ, и колы ридшає биля ныхъ товпыще и менче сміються гулящи глядачи—имъ образливо стає и воны тоди ще бильше кривляються и ще поганьши пыкы выставляють, абы зновъ на ласку смиху здобутыся. Добре имъ и въ кліткахъ...

А обичъ папугы! Ще щаслывійши воны и ще краще имъ живеться! Воны личать себе вильными—та и не

иначе, бо не можна-жъ личыты за пута отого ма-
 ненького ланцюжка, котрымъ папузи прыкувавъ ногу
 до жердки хазяинъ, добрый, винъ ще, бачыте, и позо-
 лотывъ навить ланцюжокъ той. Чого ще треба папузи?
 Вильно седыть винъ на жердци, биля нього въ дос-
 татку и вода и зерно — и ще пидсыпають та пидлы-
 вають звидъ-усюды; на папузи красне убрання, вси
 гости мылуются, дывуючысь мижъ собою, якъ-то ловко
 уміе папуга сказаты „дурень“. И весело папугамъ!..
 Голоснійше всихъ крычатъ воны, заглушаючы вси ос-
 танни згукы: и не хрыпнуть николя. А якъ радіють и
 пидстрыбують биля ныхъ диты, колы такой красивый
 папуга зъ высоты своєї жердки та крыкне имъ: „дурни!“
 и ще разъ скаже: „дурни“ и потимъ ще безличъ разивъ
 скаже: „дурни, дурни, дурни!“

Отъ вийшовъ якийсь тыпъ, порождення звыринця,
 те-жъ одынъ зъ тыхъ, що знайшовъ соби професію
 „укротителя!“ Ломаною мовою голосно винъ крыкнувъ:
 „Заразъ почнеться годивля звірей“. Ласа до всиякихъ
 позорыщъ, публика натовпомъ сунулася до того краю,
 переганяючы одынъ одного, видпыхуючы, штовхаючы.
 „Укротитель“ узброився здоровеннымъ гакомъ, а зъ-пидъ
 розшытой портьеры двое чоловіка вытягли коши повни
 здоровыхъ шматкивъ кривавого, страшного м'яса... Чієсь
 живе тило розпотрошылы въ шмаття, розиклалы на
 ношахъ и несуть теперъ годуваты други тила... А! те-
 перъ я догадався, що то за скымлиння чувъ я весь часъ
 зъ-пидъ клитокъ: тамъ, у темноти переховувалыся со-
 бакы, кишкы, стари кони — взагали все те звычайне,
 видоме, чого не показываютъ за гроши, що виддало уже
 кому-сь свои сылы и молодистъ, а теперъ гидне лыше
 до годивли ридныхъ тварюкъ...

А въ звыринци, якъ тилькы внеслы криваве м'ясо,
 пиднявся страшенный галась, ревить и вызгъ... Уси
 звыри рыкалы, скреблы кигтямы доливку, грызлы граты,
 завывалы, стогналы... Левъ пиднявся гризно въ увесь
 зристь, тыгръ блискавыцею скочывъ на тонки ногы,
 шакалы, гіены забигалы, пума заскреготивъ зубамы,
 ягуары, леопарды, вовкы, ведмеди, рыси — все забылось,

затрипотило, застогнало, заревло... Птыци захлопали крылами, заурчавъ слонъ, затупалы копытамы навить покирныи звири, заскимлылы обезьяны, закыгыкалы чайки, орелъ заклеktivъ — и все збылося въ одынъ палючий неперестанный крыкъ голоду, мукъ жолудка... А прислужныкъ-укротытель бывъ палкою звирей, штрыкавъ гострою пикою, крычавъ, стьобавъ

. Я бигъ, закрывъшы голову, зъ звырынця, а въ ухахъ немылосердно, безжалистно, мовъ рухъ ката, зиралы стогоны и скрыкы мукъ голоду, мукъ неволи, страждання и всякихъ другихъ мукъ, мукъ... Та невже-жъ окримъ мукъ немає въ звырынци ничего? Невже тилькы папугамъ та обезьянамъ тутъ добре живеться?..

Велычный, чорный видбытымъ свитломъ, простягышыся на шырокихъ крылахъ своихъ, летивъ винъ надъ свитомъ и гострымъ, якъ жало, зоромъ дывывся унызъ. Поглядъ той пронызувавъ землю до дна, а видъ кожного змаху крылъ вiявъ витеръ и свыстивъ помижъ кумыривъ и кумырень земли. Ахъ, якъ добре було-бъ вично, вично летиты такъ въ безкинечностяхъ и вичностяхъ!.. Але такъ недовго було та и не могло быты такъ довго. Скоро зморщылыся крыла, самъ винъ весь скулывся и упавъ дрибненькимъ, повнымъ страждання шматочкомъ, такимъ малымъ, що мигъ помистытысь въ одну сльозу, упавъ — и загубывся середъ тупоту нигъ, пидъ визкотиння блокивъ и полиспастивъ життя. На блокахъ тыхъ пидiймалыся и спускалыся знову тила людей, зачиплени гакамы за рижни частыны власного тила — и смишно иноди пидiймався чоловикъ: за ногу напрыкладъ... або за нисъ.....

Загубывся, прысыпався порохомъ въ сльози. И тысячи-тысячъ ихъ такихъ и подибныхъ уже тежъ прысыпалыся порохомъ въ сльозахъ... и давно... Дыки псы прыходылы иноди на си кладовыща, розрывалы лабами писокъ, жерлы щось и потимъ довго сумно

завывалы—то єдина трызна була надъ тымы мерцямы... И на ребрахъ могылъ ихъ росла лыше пожовкла мертва трава, а колы намагалося росты яке дерево, то не встыгало ще воно розмахнутыся короною вшырь, якъ уже чорнивъ унызу кинчыкъ кориння и, пидтять вѣ початку, знаходыло воно кинецъ... Падало, а на ховзькому, полытому новыми й старыми краплямы, трупы шыроко розкладався на жытельство лышай; грибы и цвиль спишно укrywалы дрибненьки гилля—и скоро, з'идене усередыни похоплывымъ червякомъ кудысь дивалося все деревце, а зъ нымъ укупи и його веселоши и шумъ зелененькыхъ його лыстивъ и запахъ його бростей та пуп'янкивъ....

А все такожъ стирчало и сонце, и мертвенный мисяць у неби, все тако-жъ безглуздо блымалы дрибно зиркы, вертилася земля, на ній вїявъ витерь зъ нечевья, море гралося вѣ прыливъ и одливъ, зи скукы выбухувавъ вулканъ и струхувавъ наросты та бородавкы зъ себе

О, навищо ты, ноче, такъ темна безпробудно й тягучо?... Вкрыта вся чорными густыми, мовъ сикъ, туманамы... И туманъ—сикъ земли. Вѣ ньому плавають люде взадъ и впередъ, безсыло хапаючысь за все, що тилькы мимо плыве. Вѣ клубахъ дыму, вѣ тьмахъ стражданъ и непорозуминня блукають воны—ихъ очи зав'язани, хочъ здаються розкрытыми, и не бачуть нмы воны ничего, ничего... Виткыля-сь—не знаютъ воны—налитає на ныхъ... не то сумъ, не то острахъ якийсь, шумъ видъ льоту и руху другихъ свитивъ, ловыть винъ безсылую душу ихъ, вертыть швыдко, кыдає вѣ гру соби и вѣ жартъ—и воны никто не розуміють, що се зъ нмы. Зъ глупо-серьознымъ выглядомъ роздывляються воны вѣ микроскопъ на ту дрибку знання, за якою воны биглы вика, высынувши вси языкы; роблять дотепни гипотезы, потимъ сміються самы надъ собою за власну темноту и зновъ простягають упередъ вѣ темряву тоненьки руки и все блудять, блудять, блудять... вѣ клубахъ дыму и вѣ тьмахъ стражданъ.....

Весь въ помылкахъ, мовъ у струпахъ, весь въ бруді незнання, обплъований кожною найдрибнїйшою, наймизернїйшою вичнистю та истыною стоить чоловікъ на невидомому роздорижжи и на стовпи чытає надпысь смерты соби, куды-бъ винъ не пишовъ; стоить и, брязкаючы кайданами, просыть о дрибку мылостыны — знання... хоче розжалобыты ранами старецъ безщасный... А въ часъ його безглуздаго стояння все проходить мимо и пролитає, згучыть, мыша й слымакъ сміються надъ нымъ, грызуть невидоми паразиты, гнуть нечувани таємни сылы... Нищо велычне йому недосяжне: почуває винъ лыше те, що бильше минимума, а й менче максимума, и мало ступенивъ мижъ тымы двома непорушнымы мурамы. Винъ лыже тилькы середню кистку... Милліоны згукивъ летять повзъ вуха його — и винъ не чує ихъ; милліоны променивъ прекрасныхъ б'ють його въ око, сылкуючысь виддаты себе — и винъ не бачыть ихъ, о слипый! Вся просторонь повна дивныхъ запахивъ тонкыхъ, якъ мысль — и винъ не чує ихъ, бо въ сю мыть панує передъ нымъ сморидъ купы зъ заднього двору....

Люде... Змыслъ власного буття шукають вони; думаютъ, що винъ є... Те, чого не розуміють, называють сылою, несвидомымъ бажаннямъ, болемъ, хотіннямъ, настроємъ — и повинуються покирно всьому тому незнаному... Хтось кыне ихъ у безодню, поцупыть уверхъ, зигне управоручъ, вытягне на Прокрустовому лижку... И що... и виткыля — невидимо... Въ безсылїй злоби на самыхъ себе, розрываютъ вони власну одежу, посыпають попилломъ безщасни затуманени головы, кыдають питання и вверхъ, и внизъ, и вбокы, але си питання имъ же на голову заразъ падуть... а вони все шукають и повзають... Багато вже выпылы вони, шукаючы, повныхъ плодивъ и кынули потимъ лушпынния видъ ныхъ пидъ ногы соби; багато вже вони побылы божкивъ, шукаючы богивъ, багато высушылы ричокъ, спалылы гаивъ, розвалылы роскишныхъ будынкивъ... Отъ выдко, якъ вони, мовъ мышы, мовъ кроты, мовъ шашель, пидкопуються хытро пидъ велычный будынокъ,

точуть и точуть, и точуть його безличчю зубивъ, хытають, высмыкують стовпы и, колы упаде нарешти храмъ, — якъ скрыкнути уразъ вси воны, кнутъся, нанесуть на те мисце усякого броду й смиття и на видному мисци повисять ураздыву табличку... И навить той, хто любивъ се мисце, хто чувъ себе тутъ щасливимъ колысь, хто говоривъ тутъ душею — навить той, проходячы мимо, не насміе подумать, що именно тутъ все те було. А ти весели, що руйнували, потягнуть найкращи дошки и цеглы й зализы скрипы у бикъ, скоро внесуть тамъ легкомыслу маврытанську альтанку и на роскошному трони посадять тамъ голу богыню розуму, тишучы ии веселымъ, дрибнымъ спивомъ... Гуды, скильки хочешъ, велычну мелодію органъ пидъ стрильчастымы сводамы готычного храму — въ твоихъ згукахъ не знайде вже распачу и прекрасныхъ рухивъ неспокойна душа, ты густымешъ тилькы для мертвыхъ та для обдертыхъ стинъ. А тамъ уже, за воритьмы, чекае нетерпляче товпыще, вже бухають кулакамы и чобитьмы у двери, вже рвуться, щобъ валыты, руйнуваты, перекидыать.... О, слипи.....

О, слипи!.. О, безноги!.. Хто скаличывъ васъ такъ то тамъ, то тамъ, яка сыла чы сылы яки?.. Отъ тягнутъся воны, вси въ пороси, по видомыхъ и невидомыхъ шляхахъ, немично заповзають въ будынки, у храмы, на кладовыща и въ уси мисця, де грають таки-жъ, якъ и воны, акторы — и всюды стогнуть и плачуть, мишаючы свои слёзы зъ бродомъ, жаліються на важки саквы свои за плечыма, на важку мудристь того, що имъ подають... А потимъ, пидъ вечиръ сидають воны, де попадеться, — чы пидъ деревомъ, пидъ кущемъ, чы на купи гнійній, чы надъ ричкою — силы и выймають зъ саковъ те, що довелось имъ назбираты... Легке й смачненьке пойилы воны ранійше, зосталось имъ лыше те тверде й мицне, що кыдалы воны зъ сердцемъ на дно торбы, а теперъ хочъ-нехочъ, а треба йисты, бо бильше немає чого. И зъ перекрывленнымъ иронычно облыччямъ почынають смоктаты воны, видкусуваты дрибненьки шматыкы и.... — дывуються сами и на себе,

и на те, що держать у рукахъ, бо знаходять такой смакъ, про який и не думали ранійше... А на ранокъ знову бредуть, безсмачно выбираючи колиры й тини, знову просять и знову скаржуться на власну безсильсть

Одни бредуть и бродять, а други въ клиткахъ, здушени, здавлени печалуются кризь граты. Сковани до купы въ рижныцяхъ, въ огыдливости и роз'єднани на тисячи верстъ въ видповидностяхъ и симпатіяхъ, рыкають вони у голосъ и хытаються зъ боку у бикъ, и триплють у повітряхъ перебытымы лабами, и просять трофеивъ хочъ зъ зубивъ та кистокъ. И все въ нихъ просить трофеивъ та правъ: гнылый мозокъ хоче бути царемъ, рана хоче бути здоров'ямъ, вершокъ хоче бути сотнею мыль, глупота хоче бути розумомъ. Правъ за пидлоту, трофеивъ за трусливисть, тріумфивъ въ нимбахъ славы за мозоль на сыдинню! А мижъ тымъ сморидъ зъ помыйныхъ ямъ и зъ другихъ мисць, атмосфера зъ льохивъ, де розпадається падалына—то звычайне повітря ихъ кимнать и видносинъ, на чыстыхъ же простороняхъ, въ гаяхъ блидніють вони... видъ свитла зъ листкивъ; скупавшыся въ густосолоному безбережному мори, падають и сохнуть видъ єднання зъ тією велычністю. И тому бояться вони... всього бояться... Страхъ,—то ихъ культъ, то ихъ богъ, то ихъ змысль. Страхъ передъ витромъ, передъ водою, передъ сонцемъ, страхъ передъ собою, страхъ передъ батькомъ и братомъ, сусидомъ, передъ звиромъ и микробомъ, страхъ передъ идеєю, передъ образомъ ии, передъ абстракцією навить—всюды страхъ, страхъ, страхъ... Найбільше циняться хоробри, найкраща письменя — „безумства ихъ“, але чому? чому именно такъ, а не инакъ,—вони не знають того. Вони знають лише, що немає на землі більшыхъ достоинствъ, якъ ти, що хоть на краплю и мыть бережуть ихъ видъ генія жаху... Якъ вси трусливи, повзають вони на колинахъ, йидять порошокъ и гній, пидлещуються до кожного явыща й фигуры; пидло, зъ обманомъ выхоплюють у природы тайну ии, а потимъ, хытро здобувшы, розмахують нею

на выду у всихъ, спиваючы голосно про свій розумъ и миць. Потимъ распустно танцюють навколо вогныщъ, розкладеныхъ зъ минулыхъ похыбокъ, справляють жаглыву вакханалію торжества—и протягомъ танцю наразъ примичають, що зновъ помылылся, що не тутъ, зовсімъ не тутъ треба було имъ роскладаты вогныще, не тутъ танцюваты... Бидни!.. Сами сыны обманивъ та иллюзіи воны саму ничъ и питьму повернули въ прозрочысту иллюзію, чтятъ видбыти на екранахъ образы, преклоняются передъ брехнею луны и далекихъ видгукивъ. Сами порождення фантомивъ и сна, воны бильше всего люблять сонъ зъ його фантомы, люблять розмальовани марева на далекихъ обрїяхъ, вважають ефектовный вымыселъ выщымъ реального образу, рутину спокою кращою прекрасного руху. Въ великому сні, въ великій темноті, въ великихъ слызькихъ туманахъ, въ великому Нищо блудять воны...

Блудять и натыкаются и топчутся въ питьми на ныжчыхъ и вышчыхъ ступиняхъ, въ видповидну хвылыну збывають одынъ одного зъ нигъ, виддавляютъ и подло видгрызають пальцы. За одну верхню ступинь, а право на волосынку пиднятыся выще надъ шапкамы сусидъ — губыться власна душа и плаче, кнута... И вси ти, которымъ не довелось вылизты вгору, зъ вышкиренными зубамы, зъ высунутымы пазурамы гладятъ лапкамы того, хто встыгъ, а мижъ тымъ держуть за пазухою каминь и пидъ ноги пидставляютъ зализный, хытро придуманый капканъ. И навить сама нерозумна прырода перейняла у нихъ науку ставыты мудри капканы и робыть теперь зъ того спортъ соби.

Уныкаючы всихъ можлывыхъ перепонъ, пролазючы й проповзаючы, все йдутъ та йдутъ воны миллионы, тысячами миллиардивъ. Устылають трупами кожый шматокъ земли, якъ лыстя осинне іи укрыває, збільшують чысло пораненыхъ, розвивають хытрощи, называючы ихъ наукою—и на всьому тому насыть величный ярлыкъ — поступъ!.. И вси воны завищо-сь ненавидятъ одно одного, завищо-сь мстяться — и въ культи помсты дійшли величныхъ результатовъ. Не одну зъ своихъ

наукъ не розробылы воны такъ детально и — циною кровы сотень безневинныхъ дитей, циною мучытельской смерты билыхъ и безневинныхъ знайшлы воны кинечный пунктъ, квинтъ-эссенцію помсты. О, дорогой елексиръ той, и ревно бережутъ воны капли дорогоцінной труты, убываючы нею лыше надто достойныхъ... То — помста невидна, та помста, колы вси воны, змовывшысь, не змовлявшыся, з'єднавшысь, не єднавшыся, узброюють себе въ усе найкраще, що у нихъ є, берутъ тимпаны и кимвалы и бучно йдуть армією почитателивъ... на невидную помсту то йдуть воны... И краще ихъ тоди — отрута, свитлійше ихъ тоди — смерть и здоровище ихъ тоди — те-жъ смерть... Смерть, смерть... Мучытельна, необходима!.. Въ кожному бажанню, въ кожному спиви, въ радостяхъ, въ гимнахъ славы, въ пороси преклонення — всюды, всюды смерть... Безневинна и бильше недостойна, нижъ видъ ихъ куль и прызру — бо то пидла невидыма помста...

Натовпъ гуде: хвильюється зъ боку на бикъ, радисный, завдоволенный зъ сылы своеи... Иде хтось зъ горы зъ безмовною гордистю... Весь закутанный въ чорный плащъ самотности, насунувшы беретъ на зморщене видъ думъ чоло, хоче винъ спишно протыскатысь черезъ натовпъ, хоче дали видъ реву товпы, видъ ии мотывивъ до танцю, видъ арлекынивъ, полишинеливъ... пидъ своды мысли, въ димъ знання, въ свить зъ викна безконечности... Але ни! Сьогодня въ гумори, въ веселому настрою товпыще, и ты, чей незнайомый, ты те-жъ повиненъ взятъ участь въ радощахъ и танцю загальныхъ. Що? Не хочешъ? Такъ певно ты не любишь людей, и ридного спиву, и радощивъ, тыхъ, що такъ мало и ридко дає имъ на вжытокъ доля. Певно ты ненавыстныкъ лыхый и хочешъ бративъ всихъ своихъ укнуты знову въ безодни смутку! Повисыть його! И сына його те-жъ повисыть!.. Ни, краще скуваты його кайданами нашихъ розуминь и вязнею нашої спилкы! Ни; ни, ни!.. Прымусыты краще його самого заразы танцюваты й стрыбаты зъ нами, оттуть пидъ деревами сымы... И зъ смихомъ, зъ нахабствомъ накынулося

жартливе товпыще на прохожаго, смыкають за плащъ; збывшы зъ головы, граються беретомъ, а пидъ п'яты кладуть распалени мидни копійкы... Винъ рветься, винъ не хоче, винъ береже себе и те, що пидъ плащемъ у нього. „Не виддамъ!.. Не виддамъ!“ усимъ жыттямъ своимъ крычыть винъ, але вони хотять бачыты именно те, що пидъ плащемъ у нього. Тысячи рукъ простягаються, кожна зъ ныхъ робыть одынъ тилькы мани-синькый невынний рухъ—а мижъ тымъ въ шмаття дрибни зирвався плащъ въ одну мыть, а зъ плащемъ и тило, а зъ тиломъ и жыття незнайомого. Винъ упавъ трупомъ пидъ ноги имъ, и те, що такъ щиро ховавъ винъ пидъ плащемъ, те-жъ улынуло невыдымо зъ останньою хвилею дыхання... Вони жъ нахыляться надъ тиломъ, ощупають и розрижуть кожну дрибнычку, подывляються зъ усмихомъ одынъ на одного и, здвигнувшы плечыма, промовлять: „ничого тамъ, бачыте, и не було“. И забудуть заразы-же про трупъ, штурхнувшы його когою въ загальну могылу, зновъ затанцюють, затушають зновъ пидъ мисяцемъ, та пидъ зорямы...

И всюды, на всихъ поганыхъ мисцяхъ танцюють вони свои распустныи танци. Отъ наблызылысь вони й до затруєныхъ джерелъ. „Бережиться,—крыкне имъ хто-сь зъ стороны,—ти хвыли отруты, чыстота ихъ—омана, прохолода ихъ—кинець!..“ Але ти, що танцюють, тако-жъ сміються, якъ и ти, що течуть: звыклы до приємной отруты вони, смерти не бачуть, бо очи мали й закысли, а отрута та й солодка и завжде теплымъ вогнемъ л'ється по жылахъ. Той-же, хто чыстый, колы непомитно для себе краплю одну проковтне тієї труты—вмыть холодніе и терпне, а люде говорятъ: „безсылый...“ Безсылыхъ-же люде не люблять, хочъ власне то чыстыхъ не люблять вони, безневынныхъ...

Але недовго йде такъ... Отъ уже меркнуть и гаснуть одынъ за однимъ вси поборени свитильныкы, темрява мицнійше здавлюе мускуломъ своимъ, чадъ видъ загаслыхъ жертвенныкивъ стелеться нызомъ до легенивъ и очей... Завмырають одынъ за однимъ вси гасла и скрыкы, згукъ безсыло топне у мли, мовъ зализ-

ный якорь у мори, и порвались навикъ вже ланцюгы ти, котрымы можна було-бъ зновъ вытягнуты його наверхъ. Блымаючы, догоряе вже остатне полиння; летыть, перекрутившысь, сирий аккордъ, птыця не риже крыломъ безсылого неба... Темрява, темрява и тыша... тыша... Глыбоко десь у земли стогнуть, чутно, миліоны мерцивъ и ворущаться сухымы кисткамы; одноманитно точуть крапли, хвыля скребе каминь и выскотыть зализо по скели... скоро перетреться, и те, що насыть ще на зализи, булькне заразы въ глыбыню... далеко... на дно...

И въ бидную душу не летять вже зовсимъ безневинни голубы, очи малыхъ ще дитей вже свитяться жагою всихъ темныхъ бажанъ — и скоро не буде вже зовсимъ дитей... замисць ныхъ спородыть машина криви истоты... Ларвы та инкубы пидъ заголовкомъ людей держатымуть життя въ кривавыхъ и покаличеныхъ рукахъ своихъ—и лыше стогономъ тыхымъ, пожовклымъ лысткомъ упадутъ и пролынуть надъ переповненымы пустынямы прекрасныи души... На ныхъ виткиля-сь знызу безумно будутъ дывытысь пожадливи, здорови, выпукнути очи—и въ ныхъ не буде вже колиривъ, буде саме безцвиття... А володильци здоровыхъ очей тыхъ безумныхъ злибно й зи стогонами трусытымуть спустили дерева, бытымуться мижъ собою за кождый сухой плидъ до кровы и смерты, зубамы вытягатымуть зерна и хлибни й перлови, хочъ перливъ далеко бильше буде, нижъ зеренъ. Въ шматку ихъ йижи повзатымуть червы и воны обопильно йистымуть одно одного...

Журлыво впаде и прозвучыть остатня крапля, переварыться у каминь послидне зерно, остатній пожовклый проминь сонця проныже слидамы свиту й тепла густый туманъ мрякы—и застогнуть, забьются въ безсылости вси руки й кисткы... Въ великій Безвыхидности потопне усе... Бытымуть въ груды, зализомъ окутыи груды малымы рукамы, кынется истота на истоту зъ металъовымы мечамы й зубамы, стриламы й порохомъ, блыскавыцею звяжуться й переплетуться и, зывшыся въ одну кулю роздратованыхъ скорою смертію скорпіо-

нивъ, зъ воплемъ нечуванымъ, зъ страшенными му-
камы, въ корчахъ и слыни загнута, умрутъ вси
воны... Вся наскризь просмердыть земля и на миліоны-
миліонивъ верстъ кыне въ просторонь сморидъ свій
великій... Жахатымутся іи, мертвой, все зирки и пла-
неты, колы вона хытро наблызаться до ныхъ...

И середъ вельчнотной ночи викивъ все летитыме въ
смороди земля, стогнучы видъ вагы трупивъ и молючы,
щобъ хочъ по атому въ тысячелиття розвіюваты смо-
ридъ той... сморидъ... сморидъ... середъ ночи... вельч-
нотной ночи...

Богдахъ Лепкый.

Глыбокымъ, тыхымъ вснуло сномъ
Усе кругомъ.

Лышъ витерь вые пидъ викномъ
Сумный псаломъ.

Кризъ шыбы невыразно чуть,
То тамъ, то тутъ,
Якъ капли дощови падуть
Важки, мовъ ртуть.

И въ двери чуты лехкый стукъ:
Тукъ-тукъ, тукъ тукъ!..
Таємный, добре знаный звукъ
Незримыхъ рукъ.

Хто йде?—пытаюсь мовъ зи сна.
— То я, то я,
Твоя товаришка давнѣ—
Нудьга, нудьга.

Джипрова Чайка.

Билый чортъ.

У неби высоко, пидъ проминнямъ палючымъ, высила хмарочка биленька наче пухъ. Ни сонце весняне, ни витерь жартовлывый не зводылы ии зъ улюбленого мисця. Неначе прыросла, та тилькы що-часу мыняла форму й барвы и зновъ пышалася въ блакыти весняній.

Дывуючысь цьому яко-сь я запытала бабусю древнюю: Чого бо такъ воно, що вси хмаркы сплывають, а ця соби стоить, стоить и не сплыва?

И мудристь древняя мени такъ повидала:

Дытно, не дывысь! Не гоже въ чысте небо о пив-дни заглядать та хмары розбирать! Изъ цыхъ хмарокъ биленькыхъ та нерушныхъ дарма було-бъ добра якого ждать!

Сидай то разкажу давнишню казочку, що чула видъ людей старыхъ.

У пекли сталася подія надзвычайна: Люцыперъ чортови якому-сь наказавъ пиддаты свижихъ мукъ тому, хто живъ недавно, а, живучы, страшни дила гворывъ, и ось теперъ попавъ на вичную оселю, на вичную покуту за грихы свои.

И чортъ узявъ и розгорнувъ цикаву, довжезну картію усихъ його гривъ, и прочытавши разъ, перегорнувъ той спысокъ и тамъ промежъ рядкивъ що-сь пыльно розглядавъ.

И винъ пизнавъ въ той ментъ, що зъ самого зачаття надъ гришныкомъ тымъ грихъ неначе гнить налигъ.

Не бувъ той грихъ його, про те-жъ повиненъ винъ за його кару вичную несты...

Бо-жъ за грихы батькивъ не то що диты й внуки, а й правнуки ще мусять одвичаты.

Такъ Богъ сказавъ колысь-то, ще за грихъ Адамивъ.

А чортъ, зухвалый чортъ, роззявивъ губу й смило на пекло цилее гукнувъ таку хулу:

— О, де-жъ тутъ, Господы, твоя довичня правда, що бъ за чужу выну невинный одвичавъ?

И пекло на хулу озвалось луною: зареготались чорты, занужени бездиллямъ... Видъ реготу здригнулись, завылы, зарыдалы, ажъ искры выбухлы фонтаномъ огнянымъ.

И зновъ чытае чортъ, що гришныкъ зъ нарощення не бачывъ пестощивъ, не видавъ, що есть Богъ, що правда въ свити є, що люде людямъ браття, и рисъ винъ, мовъ щеня, закынене въ провалля. На ноги ще не сп'явсь, якъ цилый рій грихивъ його оплутавъ такъ, що мозокъ весь йому туманомъ застелывъ, и помацькы винъ пливсь по жыттевій дорози, и що лышь крокъ ступавъ—то гнить надъ нымъ зроставъ: природня темрява та праця безпросвितня та въ спадщину—одвичный грихъ батькивъ.

— Такъ де-жъ твоя, Люцыпере, пекельна выгадка?—винъ крыкнувъ:—де гострый дотепъ твій, що сквапывся теперь на цього безталанця? Що холодъ йому й жаръ? темныци й муки вси? що гнить йому важный пекельный? зневагы вщиплыви моихъ товаришивъ?

Тому, хто цилый викъ въ ярми тягатысь мусывъ, тому, Люцыпере, и пекло не страшно!

И зновъ прыныкъ чытачъ до спыску жыттевого и дочытавъ, якъ той, кого весь викъ товкы, обурывся, озливсь, пишовъ на вси злочинства и въ руки суду впавъ и нымъ покаранъ бувъ и тою карою, що сто смертей мистыла, до пекла ось попавъ и змученый сидыть неначе спочывае видъ того земного мынулого жыття.

И чортъ пошматувавъ папиръ пекельный зъ жомъ и зъ слизъмы гришныку у ноги поклонывсь и палко закрывавъ:

— О, бидный, бидный, бидный! Немає въ мене мукъ, нема для тебе каръ!

Злочынецъ здывувавсь. Здригнулось сердце кляте, що його пожалили у перше на вику. И небо вичнее винъ въ тую мыть побачывъ и крыкнувъ такъ, що пекло затремило:

— Помылуй, Господы! Помылуй и просты!

И Богъ прынявъ той крыкъ и гришныка старого винъ воскресывъ, на землю зновъ вернувъ, що бъ, знову живучы, подіаы новымы винъ выкупывъ себе и другихъ оберигъ, а за грихы свои колышни проты люду диламы мылосты и правды заплаывъ.

И Богъ возсивъ во слави на престоли, слухняни ангелы служылы передъ Нымъ и праведни курылы фиміаы и голосно спивалы „аллилуйя“, ажъ вси склепиння неба видъ спиву хвхлювалысь, молитвою гулы.

А въ той-же самый часъ Люцыперъ лютувавъ: гремило и тряслось одъ жаху пекло темне.

За мылость нечувану, що чортови зовсимъ не до лыця, Люцыперъ прыбиравъ, яку-бъ найкращу кару на вынுவатого накласты залюбки...

И ось винъ прыгадавъ и мицною рукою тремтячого винъ чорта ухопывъ—ажъ съ переляку той зробывсь якъ крейда билый — и въ небо высоко мовъ стрилку запустывъ. И зывся билый чортъ у вичную блакить, и нею зваблений зминывся винъ, засявъ, а тилькы що згадавъ, що винъ такы чортяка, що небу винъ чужый, якъ и воно йому, и, мылосты у Бога не просывшы, винъ мыттю кынувся съ горы святой внызь.

А зъ пекла знову лютыи погрозы съ прокльонамы видкынулы його и винъ оставсь выситы якъ разъ по серединци: изъ пекла завывалы прокльоны негасымы, а зъ вышыны сміялысь янголятка, сміялысь праведни, що неришучый винъ, що видъ своихъ одставъ на вични вику, до другихъ-же на вику не прыставъ.

И чортъ повисъ зъ тыхъ днивъ мижъ небомъ и

землею и, лехко высячы въ повитри, винъ тремтыть и бачыть винъ одразу все съ двоухъ бокивъ: у радощахъ печаль, у правди кривду гыдку, видраду въ сумови, знесилля у борни.

Высыть соби легенькій, мовъ тая павутынка, минливый, наче хмарка весняна.

До себе очи винъ то тягне, то лякає, то смутокъ наведе, то смихъ, то лютый гнивь.

Прывабыть вразъ надією ясною и зновъ зневирямъ душу стуманять.

И хто задывыться на постать безталанну, и хто пожалує безсмертныхъ мукъ вагу—до того вдячно винъ повернется и въ сердце зишле йому свій даръ—кропне свою сльозу.

Отруйна та сльоза и сердца не спокоить. Не судыть вынныхъ винъ и гришныхъ не кара и праведныхъ прыхыльно винъ не славить. Жыве и не жыве, вмирає и не вмира.

И все, що въ свити є, винъ просто не прыймає, думкамы по всякъ часъ все въ свити розбира.

А розбираючи вже годи и творыты, вже годи воювать и годи щастя знать.

Такъ ось-же не дывысь, щобъ лихо не спиткало.

А я-жъ то зъ хмарочки очей и не спускала.

Марія Колцунякъ.

Естрофы.

Сири, одноманитни дни тягнуться, идутъ...

Высоко, ажъ пидъ небомъ, лыне усмихнена, любарадистъ, на скрипочци грае и спива.

А нызько, по-надъ мистомъ, летыть сумъ, а щенизче снується нудьга.

Середъ билого дня прыходыть до мене та кладе руку на мое плече. Рука така тяжка, така важка, мовъ олов'яна.

Безкровнымы устами впывається въ мои молоди уста, гасыть рум'янець въ лыци та жаръ очей.

Снигъ пада. Тыхо та сумно падають його пластинкы,—такъ сумно, одностайно.

Витеръ вые... одноманитно... ни тихше, ни голоснійше, а все однаково, все однаково...

Вый, витре, вый!

На легки крылечка свои

Беры мои жали сумни,

Вый, витре, грай!

На легкыи крыльця свои

Беры тугу мою та жаль,

Несы въ далеку ридну даль,

Вый, витре, грай.

Надходить вечеръ,—темрява огортає свить и сире,
беззоряне небо и вбогыи поля и чорныи муры, и все
таке сумне, понуре, бо сонечка нема, втекло, сховалось,
загнивалось мабуть.

А моя гостя дорога, ота страшна нудьга, сидає въ
крисли протывъ мене и розмову почына.

Та я не люблю такихъ розмовъ.

У сирыхъ сумиркахъ я сную мріи золоти — про
весну, про щастя та май...

Надія Кибальчичъ.

Фантазія.

Смертю повята пивденна краина!
Тяжко вражає ця тыша довичня...
Смерть обгорнула ци тихи руины,
Смерть безнадійно журлива й величня.
Сны тутъ не сняться, все повне спокою,
Давній це спогадъ—того, що минуло.
Все тутъ з'єдналось зъ журбою тяжкою,
Зъ нею-жъ на вики це мисто заснуло...
Плеще на берегъ, мовъ срибнеє, море,
Горнеться втишно, плыве до каминня.
Шлють изъ-за моря на небо прозоре
Витеръ хмарыны и сонце проминня,
Минуться море, далеко леліє,
Витеръ пахучый то ледве що дыха.
Мляве, схылывшись, витрыло биліє,
Часомъ спадає до нызу изтыха.
Вабыть красою цей берегъ въ розцвити,
Чары прырода уси розгорнула.
Мертве, забуте и зайве на свити
Мисто въ руинахъ лышъ має минуле...

На Дніпри.

Немовъ пидіймалысь проминясти зори
Все выще и выще, все дали видъ ока,
Мовъ сны видлitalы ясни та прозори,
Що ничка навіяла й тыша глыбока.
И зори здавалысь чужымы такымы...
Тепера... на сходи вже хмары збывалысь...
И берегъ высокій зъ шпылямы ризкымы,
И хвыли дрибныи смутнымы здавалысь.
На хмары послалысь рожевыи смугы;
Все выще и выще ти зори останни...
Смутной задумы, безкрайои тугы,
Було такъ багато въ ясному свитанни.
Туманъ берегами густинцїй здіймався,
И хвыля котылась тихенько, не грала.
То зори вже гаслы и ранокъ займався,
А чорная ничъ замирала...

Те слово вельке,—о, дуже вельке!
Те слово—якъ небо, якъ море, якъ зирка...
Що небо високе, що море глыбоке,
А зирка далека, безъ краю далека...
И грому не вчуты и блискавка згасне,
Якъ слово вельке на волю полыне...
Те слово, якъ сонце видбыте на крызи,
Таке и блискуче, таке и холодне.

Голосы.

Мы Богу служылы, мы Бога хвалылы;
За виру Хрыстову людей мы палылы;
Безъ лику конало тоди ихъ въ огни.
За волю людскую въ неволю мы бралы;
Въ кайданахъ закути ти бранци вмиралы,
Далеко видъ ридныхъ, въ чужій сторони.

Мы кров'ю невірныхъ ричкы розливали,
Руинамы села ворожи вкрывали,
Що малы, на церкву мы все виддали.
Чы намъ у ту пору що очи слипыло,
Чы въ море безодне мы розумъ втопылы,
Чы мы вже й не люде булы?!..

Слухатъ здалеку, якъ инши спивають,—
Змогы-жъ не маты спиваты самій,
Чуты ти спивы, що все покрывають,
Стримувать голосъ и буты нимій,
Бачыть здалеку и сонечко ясне,
Пышныи квити, зелени лысты,
Бачыть здалеку все добре, прекрасне,—
Змогы-жъ не маты туды пидійты,
Змогы не маты туды прыступыты,
Квити горнуты хочъ разъ до лыця,
Пахощи любви хочъ разъ, хочъ мыть пыты
Все, все здалеку, весь викъ до кинця,—
Доленько!..

Уривокъ.

Душно... ни руху... не може ничъ спаты,
Писни солов'ини заснуть не дають;
Воны все бентежать, все ваблять, що-сь кажуть...
Хочъ витерь не віє и листь не шепоче,
И хмари летючи кругъ мисяця стали,
И росы минлвы, здається, що тепли,
Не спыть ничъ, у чарахъ зомлила...

Акаціи били схылылися нызько,
Неначе втомылысь... въ нихъ силы нема
Провадыты тыху, кохану розмову
И лыстомъ шовковымъ до всихъ прыгортатысь;
Втомыла ихъ тыша, ця ничка душная,
Що владно, що дуже усе обняла...
Не сыла-жъ їи подолаты...

Не може ничъ встаты и чары розбыты,
Квиткы напоили дурманомъ їи.
Не спытсья, и марыть що-сь гарне, роскишне,
Що кожна истота тремтыть, замирає
И що безъ змагання усе виддається
Тымъ чарамъ прынаднымъ... ни що бо й не схоче
Та ихъ подолаты, втеряты...

Переспивъ.

Дивилося небо у тихеє море—
На хвylечкахъ безличъ зирокъ тамъ було,
Журылося небо, що яснїи зори
Минлывее море соби узяло.

Дивилося море на зоряне небо
И все сумувало, журылось воно,
Що небо безкрее забрало до себе
Ти яснїи зори, жадани давно.

Одарка Ромакова.

Очи Медузы.

Весняни пахощи лынули зъ садка у видчынене викно, прымушувалы серце швидче бытыся, туманылы мозокъ солодкою отрутою. Вона седила биля викна. Витрець усыпавъ їи волосся билорожевими квітами та шепотивъ надъ ухомъ що-сь таємне, невидоме, бажане й несподиване. Темноблакытна безодня дывылася на неї зъ горы невсыпущими золотыми очыма. Такъ седила вона довго, довго въ самоти, наче проросла до викна и непорушно дывылася въ садокъ смилывыми темными очыма. И никто, ни жадне живе створиння не пытало въ неї:—Чого ты не слышь? Про що думаєшь? Чого чекаєшь?

Передъ нею зновъ змалювались ти страшни очи, що жахалы їи и тяглы до себе. Вона серцемъ чула, що недурно стрила ихъ колысь на своїй дорози, що вони напевне гратымутъ въ їи жытти яку-сь вельку, драматычну ролю.

— Куды видъ ихъ утикты? Де подитыся? Що робыты?

Колы-сь веснянымъ ранкомъ, отакъ саме, якъ теперъ, пахло бузкомъ та свижою травою. Вона стояла на вулыци биля садка зъ одною знаймою панією. Мовчки, прощаючысь, вона стыснула холодну руку прыятелькы, глянула просто у вичи и жахнулася: передъ нею стояла въ соняшному сяйви блида, страш-

на постать зъ очыма враженои на смерть Медузы. Вона раптомъ почула въ ту мыть, що се душа, жыва жиноча душа гыне, потопае въ безнадійному мори муки. Вона напружуе мысли, збирае до купы уси свои моральни й физични сылы, вышукуе яки-сь чудови, тепли, прыхыльни слова, що повинни влыты спокій и надію въ сю змучену, збентежену, нещасну душу, але все марно! Не мае вона такихъ сливъ, бо й сама давно втратыла надію й виру.

Ій здається, що навить и нема такихъ сливъ въ людській мови. Може, вона не мае й права зазыраты такъ глыбоко у саме дно людської души? Та вона жъ и не просыть въ неи ниякои порады, вона тилькы мовчкы, стыха, потроху вмирае. Ни, вона не може ій запомогты ничымъ!

Такъ нащо-жъ си очи стоять передъ нею и не дають спокою ни на годыну, ни на хвылыну?! Навить геть женуть сонъ у-ночи. Вона чуе, що марно втрачуе сылы, останни сылы, що потрибни для другихъ, и не бачыть кинця тузи, що мовъ чорна птаха впылася гострыми пазурамы въ іи серце и не видпускае навить въ сю весняну солодку ничъ, що навивае на другихъ весели мріи. Та не для неи си весняни роскоши!

— О, весно! Згасы мою муку! Дай мени твое безжурне чоло! Одъ тебе единой чекаю видповиди на мои гостри питання!

Вона простягла руки въ садокъ, немовъ-бы кому-сь ревно молылася.

— Боюся, що ты не звернешъ увагы на мои речи, бо соловейко почавъ спиваты свою виковичню писню кохання.

О, весно! Послухай мене одынъ єдыный разъ, а потимъ я замовкну на вику.

Ты слухаєшъ соловейка,—не вже ты николы не прислухалася до тыхъ писень, яки вылываються зъ намученои людської души? Невже ты николы не прыдвлялася до тыхъ потомленихъ одъ праці очей, що вже николы не дывляться на небо, бо не чекають одъ його ниякои порады?

Прыслухайся-жъ добре! Хиба ты не чуешъ, якъ кризь сей солодкый витрець лунають стогинъ, плачъ, гуки боротьбы, помсты? Якъ брязчать ланцюгы, якъ дзюрчять людська кровъ?

Якъ правда напружуе останни сылы, щобъ вытягты поламани крыла зъ болота? А ты зъ безжурнымъ чоломъ сыплешъ квитамы та слухаешъ соловейка. Невже тобі байдуже? Невже тобі николи не спало на думку: „Чи не можна запомогты симъ нещаснымъ? Даты имъ що-сь иньше, нижъ си запашни квиты та спивы соловейка?

Вона сципыла руки, неначе дожждала видповиди, вдывляючысь въ зелену гущину, де тьохкавъ соловейко. Тамъ що-сь заворушылося и вона почула тихый, але ришучый жиночый голось, що наблыжався до неи и наче спынявся надъ ухомъ.

— Нерозумна людыно! Не ты маешъ мене урикаты! Летимо!

Вона почула, якъ нап'ялыся рукава ии билон сукни, мовъ крыла велычезной чайкы, и вона полынула зъ викна, торкаючысь ногою верховиття тополь, що стоялы врьдъ, якъ штучно зроблени минареты, зъ блискучымъ, лыпкымъ та запашнымъ лыстямъ,—и садокъ зныкъ пидъ ии ногами, мовъ мря.

Вона довго летила зъ заплющеными очыма, боячыся глянуты у-нызъ.

— Що ты теперь почувашъ? задзвенивъ у неи надъ ухомъ чый-сь голось.

— Мени дивно, що тутъ вгори такъ легко дыхаты. Учени люде кажутъ, що тутъ повитря...

— Мовчы! Не згадуй про ныхъ тутъ у-гори. Ихъ мудри науки тутъ не мають нїякои вартосты.

Голось умовкъ, а вона летила дали, дали....

— Чого ты заразъ бажаешъ?—зновъ почула вона.

— Усе летиты въ сьому срибному солодкому повитри.

— Може-бъ ты хотила повернутыся туды, де була?

— Ни, ни, не хочу!—одказала вона зъ жахомъ.

— Чому-жъ?

— Тамъ моя мука зновъ до мене вернется.

Воны замовкли и летили выще, выще. Зори, мовъ золоти квиты, розцвиталыся, осыпалыся и зновъ розцвиталы нови, ще кращи.

Вона дывылася на все те здывованымы й радисными очыма. Хмаркы прыхыльно тулылыся до неі, торкалыся до іі гарячого облыччя, обгорталы іі билу сукню, віялы прыемнымъ холодокомъ и пльвлы дали, дали въ безмежну блакытну безодню.

— Слухай!.. Спыныся, та слухай!—почула вона зновъ и мывоволи спынылася, наче скам'янила въ повитри. Вона пыльно прыслухалася, але килькы хвылынъ не розумила—що то таке гуде, реве, вырына зъ повитря у неі надъ ухомъ. Де-дали вона почала разбираты и цилкомъ зрозумила, що то грає музыка. Але яка? Миліоны згукивъ веселыхъ, жартовлывыхъ, поважныхъ, глумлывыхъ, сумныхъ, потужныхъ, холодныхъ и страшныхъ, якъ смерть, дзвенилы, вылыся, сплиталыся и розпадалыся, тремтилы и розлягалыся, неначе высилы въ повитри, вытягалыся въ тоненьку, мовъ повутыння, ниточку и зновъ росли, мицнійшалы, дужчалы и гремилы. Неначе музыкы зъ усього свита зибралыся докупы и гралы яку-сь надзвычайну симфонію.

— Летимо дали!

— О, дайте, дайте мени упытыся сымы згукамы, а дали хочъ смерть!—одказала вона зъ паломъ, стыскаючы свое сердце, наче боялася, що воно заразы порветься видъ якого-сь невымовного почуття, що йому нема ймення въ людській мови. Въ ту хвылыну навить смерть не жахала-бъ іі.

— Чого-жъ ты хочешъ?—спытавъ хто-сь прыкро у неі надъ ухомъ.

— Дослухаты до кинця сю чудову симфонію.

— До кинця? Га, га, га, га!—загрымивъ глумлывыи голосъ, покотывся въ повитри и трычи видгукнувся за темными хмарами. Блыскавка на хвылыну заслипыла ій очи и вона зновъ почула.

— Нема ій кинця. Ты сама не знаєшъ, чого хочешъ, нерозумне людське створиння!

— Чомъ-же ты не спытаєшъ мене, якъ зветься ся

чудова симфонія, що такъ тебе захопила? Се видгукы людського жыття, що-бъ ты знала. Хиба ты не чуєшь, якъ дзюрчить людська невинна кровъ? Якъ брязчать ланцюгы? Теперъ прыйшла моя черга тобі дорикаты. Але що до мене, то ся симфонія, якъ ты кажешъ, мени цилкомъ подобається и я хочу їи завжды слухаты, не вважаючи на те, що саме їи выкликає. Мени вона подобається, чуєшь?—Мени!

И слухаты їи—се мое право. Отъ тобі моя відповідь!

Серце въ неи захололо видъ сухъ жорсткыхъ сливъ, и сього ришучого непрыхильного голоса. Вона схyliла голову, мовъ зив'яла квитка, потимъ несмило пидвела вгору віи и жахнулася: на неи дывылыся очи Медузы, але не такой, що хто-сь вразывъ на смерть: вони гостро и переможно впылыся въ неи и вона зрозумила въ ту мить, що зъ сымы очыма жадне живе створиння не здолає боротыся. Вона затремтила, и наче каминь покотылася на землю....

Въ садку тьохкавъ соловейко. Зъ черешень капалы діамантови дощови крапли. У видчынене викно лынулы вохки весняни пахощи.

Вона видкрыла очи та хотила заперты викно, але безъ сылы впала на лижко: сонъ склепывъ їи віи—сонъ весняной ночи.

12. IV. 1903.

Остапъ Луцький.

Середъ ланивъ широкихъ, нывъ зеленыхъ
И вербъ старыхъ, що йшли селомъ рядамы,
Колы-сь душа моя росла... Зъ литами—
Я видійшовъ видъ ныхъ... Дарма до мене

Шепталы жыто й гай сливце пещене...
Я видійшовъ... незнаными стежками
Видъ ныхъ у свить, де ждалы вични драмы,
Мовъ лысть, що выхоръ по загонахъ жене.

Схылылыся внызъ колосы на полю,
Пшенышный колось, сынїи блаваты...
Шумилы вербы, мовъ надъ сыномъ маты,

Прощалыся, тремтили зъ жалю, болю...
Я видійшовъ... незнаными стежками
Видъ ныхъ у свить, де ждалы вични драмы...

* * *

Колы-сь бувало,—пышными грядками
Весняный вывся лилієвый цвить...
Колы-сь въ розмаю раннихъ ясныхъ литъ—
Душа моя рыдала видъ нестями

И середъ щастя слизъ—плыла стежкамы
Далеко—геть, пидъ сынїй небозвидъ...
Здавалося, немовъ весь сирий свитъ
Зливався зъ небомъ, зъ свитлымы зиркамы

Въ симфонію красы,—весняныхъ втихъ...
Мынувся сонъ... Зъ надъ темной дибровы
Повіявъ выхоръ ревомъ места, кровы!

Де мріи сялы,—глумъ остався, смихъ...
Я вирывъ въ свитъ, въ чаръ щыросты, любовы—
И се бувъ мій найбільшый злочынъ, грихъ!

Стефанъ Пятка.

Кытайська яблунька.

Зибралися разъ хлопци на прогулку. День весняный бувъ, красный, лись недалеко за селомъ, побиглы до лиса. Гулялы, спивалы по гущавини такъ довго, ажъ поголоднилы. Посидалы навпоследъ пидъ високою смерекою*); стали заглядаты до своихъ клункивъ.

Розвя'завъ одынъ зъ хлопцивъ свій клунокъ и зъ великои радости ставъ плескаты въ долони. Винъ знайшовъ въ клунку щось ще бильше, окримъ пирога.

Дывиться, що мени мамуня дала?—каже до то-варышивъ.—Кытайське яблуко завинула разомъ зъ пирогомъ, а я й не бачывъ. Яке воно жовте, яке красне...

— Будемо йисты та не вси—замитывъ одынъ зъ то-варышивъ.

— Чому не вси?—каже на то хлопчына и роздилывъ яблуко на стилько ривныхъ частей, скилько всихъ було. Каждый диставъ справди мало що, але й та дрибка кождому въ роти ажъ розплылася.

Посылылы хлопци тило, забралися дальше, спиваючи. Пидъ старою смерекою лышылыся слиды хлоп'ячого пировання: лушпыння и зернята кытайського яблука.

Одно зерно застряло глыбоко въ землю; мабудь котрыйсь-зъ хлопцивъ несвидомо прытоптавъ его ногою.

*) Зъ породы сосентъ.

— Пожды, небожатко, воскрешу я тебе на пам'ятку хлоп'ячої прогульки, виростешъ ты вельке—подумало праведне сонце и стало прыгриваты въ те мисце, де зерно облипылося плодородною землею.

Зерно почуло прыятне тепло, стало пичнявиты, грубиты, розшыряться и згодомъ вылизло зъ-пидъ земли, перетворылося въ зелену нижну бростынку. Сонце зъ того зрадило, стало свитыты, прыгриваты ще дужче.

— Прымхы виковичнього сонця и бильше ничего—заскрыпотила стара смерека, споглядаючы въ долину на свижи зелени лыстыкы кытайської яблунькы.—Прыманыло сюды своимъ тепломъ якусь чуженыцю. Чы прыгадавъ бы хто таке?... А чей мы не въ горячыхъ краяхъ живемо?...

Кытайська яблунька того не слухала. Вона росла въ-гору, розывалася; зъ незамитной ростыны выросла на гошу деревynu, замаилася зелеными лысточками и свою головку звернула до прыятного тепленького сонця.

— Нерозвага преждовичнього сонця, дійсна нерозвага—шепотила разъ-у-разъ смерека.—По що було тягнуты до насъ сыроту чуженыцю? Хиба на те, щобы мучылася и передъ часомъ згынула.

Кытайська яблунька ыначе думала: жыва, весела, стала розглядатыся доврола, кланялася чемненько всимъ старымъ нанашкамъ *)—смерекамъ, скилько разивъ витерь повіявъ.

— Добрый день! добрый день!—заклыкала вона весело одного разу.—Господы небесный, що я тутъ бачу кругомъ себе? Де я заблудыла, въ якимъ товаристви находитуся?...

— Въ студенимъ, дивонько, въ студенимъ—видповила стара смерека.

— Въ студенимъ?—пытала гожа деревына.—А що жъ то значыть „студенимъ?“ Я того слова не розумію.

— То значыть, що тоби той нижненький носыкъ видмерзне.

*) Своячкамъ.

— А що-жъ то значыть „видмерзне?“.

— Такъ видпаде до щенту; будешъ безъ носа и голова облизе.

— Господы, сохрани мене видъ такой проказы! Я тоди стала бѣ дуже погана.

— Погана, чы ладна, тутъ ни пры чимъ: не будешъ маты часу прыглянутыся свой красы.

— Алежъ бо вы, матусенько, дійсно на мене чогось недобри... Чымъ я васъ обыдыла, що вы такъ гниваєтеся?

Смерека подобрила, розговорилася:

— Ты мене, дивонько, ничымъ не обыдыла, я стара, викова, зъ того выросла... Мени тилько жаль дуже, що тебе жде незавидна доля; а на того старого каганця я така розгорижена, мало жовчъ у мене не трисне.

— Прошу васъ, матусенько, лыше не гнивайтесь на мене,—благала деревына-чуженыця:—скажить мени, кого вы прозываете „старымъ каганцемъ?“

— А кого-жъ бильше, якъ не преждевичне сонце? Воно того лыха накопило, що ты до насъ заблукалася? Ты мусышь знаты, що въ насъ цылымы мисяцями ничого бильше не видно, лыше сныгы, льоды, олов'яни хмары, а студинь така, що стари буы трискають зъ розпуку, ажъ лячно слухаты. Ты, дивуню, уродылася на свою недолю: стилько мучытыся будешъ, страхъ! А на чужу муку я дывытыся не можу, бо я дуже мягкого серця и за то лючуся на сонце.

— То вы думаете, матусенько, що я не зроджу солодкихъ яблучокъ?

— Яка-жъ ты соби ще дытынка... Де тоби родыты у насъ солодки яблука, де?.. За килька мисяцивъ кисточки твои струпишіють и слиду по тоби не буде.

Кытайська яблунька розплакалася.

Сонце въ часи того розговору боролося зъ хмарами и зновъ освитыло лисову простору. Въ кытайській яблуньци стали кружыты жывійше соки животни; вона повеселила, глянула въ-гору, любовь пра-

ведного сонця додала їй нової видваги, збудила в ній надію кращої майбутності.

— Ні, люба матусенько, ваша ворожба не здійсниться, — заговорила знов кытайська деревина до своєї сусиди-смереки. — В Бози надія, я ще своїх диточок диждуся.

Смерека тым разом мовчала. Вона не хотіла з такою недосвідченою малолиткою о важнім діли більше говорити.

Настала погода, з кожним днем було тепліше. Кытайська яблунька набирала сили, росла, розвивалася; свижа, лискуха зелень подовговастих листків аж минулася і вказувала на кріпке здоров'є молоді бростинки, а нижні продохи аж напичняли видь більного пахучого соку.

Стару смереку одно тільки не тишило: листочки кытайської яблуньки блистили на світлі соняшним незвичайною прозорчістю, найменшу жилочку можна було замити.

— Бачте, матусенько, яка благодать на світи, — заговорила гнучка кытайська яблунька, гойдаючися в теплім вітрі. — Надія в Бози, і все буде добре. Лихо не таке лячне, як ви мені його змалювали.

— З тобою, дивонько, сто кирців бобу з'їсти і не домовитися, — каже на то смерека. — Ти нічого ще не бачила, то й нічого не знаєш.

Голос смереки був тепер лагідніший. Подобрилася стара на правду і сама повеселилася: вона, бачте, радовалася зелено-свижим шпилькам, новими бростинками і шишками; голову держала гордо і затягала часом тужним голосом той, що час весняної краси і теплого літа промине незамітно.

Теплий вітерець нарав дощук, яблунці така перемена першого дня дуже сподобалася. Вона уймалася гарненько дощовими каплями, наповнювала ситною вохкостю свої комирочки, стала виддыхати широко всіма листками.

— Господи святий! Як же то чудово буду виглядати, коли сонечко засвітить і своїми лучами пе-

реминуть мои капли дощови на блискучи діаманты,—подумала яблунька-чуженыця.

Але сонце не показувалося. Злива безконечна, переймаючи студины стали дошкуляты, а въ додатку сильныи витерь розпрыскувавъ дощовыми каплями по всимъ лиси; все по корчахъ кулылося, дрижало, коchenило.

Стара смерека такожъ дужалася зъ бурею, гойдалася зъ вагою на боки и все споглядала жалибно въ долину на малу кытайську яблуньку.

Нанашка, бачыте, не була така лыха, якъ сусиды про неи говорылы.

— Дыхаешъ ще, дивонько?—пыталася вона чуженыци.

— Ой, дыхаю, дыхаю,—застогнало биднятко, скулене пры земли.—Та буря, той дощъ, бодай ихъ, бодай... Чымъ мы тыхъ нанашкивъ обыдылы, що воны такъ на насъ лютяться?

— Ничымъ, дивонько,—повидае смерека и сама ударила нызъкимъ поклономъ, ажъ заскрыпила передъ сильнымъ несподиванымъ витромъ.—У насъ кожного року въ симъ часи такый заколотъ на свити: бури, витру и морозу не купыты... Часомъ щось подибного до хвиль марцевыхъ намъ подобається.

— Господы Боже! Така проказа подобається... кому? то може довесты чоловика до крайной розпуки, до скаженыци.

— Насъ зъ певностю ни,—видповила гордо смерека.

— Мы, бачышъ, боремося постійно черезъ циле жыте, а така боротьба насъ крипыть, збильшуе нашу сылу. Вы тамъ на полудни весь викъ лыше парытеся мовъ въ бани, и не дывныця: у васъ инакше сонце гріе, а у насъ зновъ инакше.

— Сонечко любе! сонечко мыле, прыходъ лыше скоренько!—залебедила кытайська яблунька.

— Видай, ты його такъ швыдко не докличишся. Пождешъ соби немало и диждешся ще не такого гаразду. Страхаты тебе не хочу, але я выджу добре, що тоби смерть уже за плечыма. Ще найлучше сталося бы, якъ

бы ты видразу загинула, и я на твою муку не дивылася; тобі й такъ одъ-ныни-завтра...

— Ни, матусенько, я не загину; моя надія, то золоти яблука, тилько прошу васъ, не заводить такъ надо мною, не пугайте мене тилько смертю. Нехай тилько сонечко покажется, и все буде добре.

Смерека на ти слова зашумила, нибы зайойкнула, и здвигнула жалибно рамена.

У ночи хмары розійшлись, мисяць повновыдый и зирочки на неби засыялы, на другый день у недилу зійшло сонце, освитыло и оживыло вси ества божи... настало нове радисне жыте. День за днемъ збигавъ, постійна погода не переминялася, кытайська яблуночка пидхапувалася въ-гору и маила свою голивку що дня свижымы лысткамы; видъ старои смереки розносявся пахучый ладанъ.

Надійшла разъ лисомъ молода пани дуже зажурена: на лыци їи можна було замитыты вельку тревогу. Вона сила соби пидъ смереку и задывылася въ голубе небо. Въ рукахъ держала видъ кого-сь лысть, боялася його розпечататы. Ришылася навпоследъ: отворыла лысть и задумалася. Їи блиде лыце почервонило, вона закрыла рукамы очи, щобы здержаты рясни слезы. Глянула писля заплаканымы очыма въ небо, зложыла руки мовъ до молитвы и сказала: „Надія ще никого не ущербыла“.

Кытайська яблуночка глядила здывована; вона першый разъ стритылася зъ чоловикомъ. Колы пани виддалылася, думало соби деревце:—Чудесно ти люде выглядють: волосъ на голови тоненькый, мовъ мои волосынкы на кориню, а очи таки прекрасни...воны мени дуже сподобалыся. А якъ чудесно ти люде знаютъ говорыты!.. „Надія ще никого не ущербыла“, говорыла та пани. Красно говорыла, истынну правду сказала. Люде все добре знаютъ: Господь Богъ имъ все оповидає. И я тако-жъ молюся до Бога и живу яко-сь, хотяй моя висока нанашка разъ-у-разъ мене ховає. Якъ же то вельчаво выглядаетъ, колы ти люде свои очи пид-

несуть до неба! Тоди ихъ очи выдаются ще прекраснійши.

— Матусюню, смереко!—говорила чуженыця дальше.— Я недавно пидъ вашымы ногамы людей бачыла. Красни соби на дыво, а яки добри?

— Тааакъ?—видзывається смерека.—А много-сь, дивонько, бачыла? Цилу громаду, чы бильше?

— Одного чоловіка,—каже кытайська яблунька, трохи подражнена,—але й той бувъ дуже ладный и дуже добрый.

— Колы ты тилько одного бачыла, то немає чымъ хвалытыся, и не можешъ ще о людяхъ ничего говорить. Впрочемъ ты ихъ уже не пизнаешъ: одъ ныни—завтра буде тобі аминь...

— Вы, нанашко, дуже прыкреченчки: все выйизджаєте зъ тою смертю, а я страхъ не хочу умираты.

— Чы одынъ бы то не хотивъ, а мусыть... Пожды, нехай тилько осинь надійде, вона зъ тобою полагодыться, геть тебе спряче.

Настала й осинь, небо поволоклося хмарами, студеный витерь зъ дощемъ майже не перестававъ: то зымно, то холодно, то зновъ ни одно, ни друге, а сонце мовъ навмысне не показувалося. Кытайська яблунька мерзла—дрыготила видъ холоду, але все ще надіялася...

— Дыхаешъ ще, дивуню?—спытала згодомъ нанашка-смерека и зъ велького жалю ажъ заскрыпотила надъ чуженыцею.

— Жыву ще по Божій воли—запыскотило деревце.

— Що ты скажешъ на ту непогоду? Чы такы й дальше ожыдаешъ манны зъ неба?

— Я надіюся на благодать Богу.

— Якъ довго гадаешъ ще надіятыся?

— Покры моя надія не здійсьныться.

— Дурна твоя надія, дуже дурна.

— Ни, матусюню, не говорить, що дурна,—благала зъ плачемъ чуженыця.—Я добре пидслухала, якъ люде говориылы, що надія ще никого не ущербыла. Люде найлучше все знають: имъ самъ Господь ту правду об'явивъ.

— А що вдієшъ, якъ по осени зима наступить? А въ зими лыше снігы, льоды й морозы и бильше ничего; кажы, що тоди вдієшъ?

— Хиба я знаю?... Я тилько надіюся, що мени Богъ допоможе, я ще диждуся золотыхъ овочивъ.

Сыльный витерь загудивъ проразливо; нанашка й похрестныця вдарылы поклономъ, замовкы.

Одного дня рано стала густа, студена мряка спадаты въ долину, почало на свити провиднюватися, коло полудня ненадійно степлило, сонце оглянулося и озарыло весь лисъ зъ його осинньою пестрою красотою.

— Чудно й гарно на свити Божимъ—заклыкала радисно деревына-зайда.—Ажъ теперъ моя надія здійсьняться, и нанашка перестануть заводыты...

Сонце на ти слова тилько незамитно усмихнулося и зигнало смеречыну тинь зъ кытайської яблуньки.

— Ты занедужала, дивонько, на вельку княгыню—заглаголила зновъ смерека.—Черезъ ту надію ты й не знаєшъ, що коло тебе діється. яка опасність высыть надъ твоєю головою. Тоби зелено въ голови, а мени ажъ серце крається зъ горя, колы подумаю про твій сумный конецъ.

Надійшлы люде, молодой панъ зъ панею, весело розмовлялы, сміялыся. Обое задержалыся коло старон смереки, стали розглядатыся по корчахъ.

— Отъ пидъ симъ самымъ деревомъ я читала твій послидній лысть,—повидає пани.—Дома я не мала видвагы лысть розпечататы, годи було довидатыся мени, яка насъ жде будучність; невыдыма сыла тягла мене тоди въ лисну самоту... Але, але, що я бачу? Кытайська яблуночка въ нашимъ лиси, подывысь, яка красна—говорила пани и похылылася надъ зеленою деревыною.

— Дійсно вона сама—видоззався панъ.—Чудо—дыво... Де вона тутъ взялася? Шкода такой деревынкы; вона въ зими замерзне.

— Визьмемо іи до себе на пам'ятку—повидає пани—и посадымо въ нашій теплярни на почеснимъ мисци;

сама буду їи доглядаты, а їи ристъ буде мени прыгадуваты, якъ повернуло наше щасте.

— Гадка твоя чудесна — сказавъ панъ и выкопавъ бережно деревину разомъ зъ землею такъ, що а ни одного коринчыка не порушывъ.

И пани такожъ помагала панови.

Колы выкопали кытайську яблуньку, понесли їи обоє до себе до теплярни.

Смерека прыглядалася зъ-горы тїй роботи.

Зъ початку дывувалася, навпоследъ сказала:

— Слипе щасте стритыло бидну заволоку и бильше ничего. Славыты Господа, що такъ сталося: вона тутъ тилько стогнала бы, а я того страхъ не люблю!

Петро Кармакський.

До Е. М., артистки з Чехосл. Респ.

I.

Якъ хвили розбити на лавахъ граниту,
Пидемо своїми шляхами;
Неначе листочки осиннього цвиту,
Закыне насъ буря свитами.
Якъ хвили розбити на лавахъ граниту.

Въ далекій чужини зійшлись мы случайно,
И вп'ять розійдемся чужии.
Для тебе самои зостануться тайни
Мои неомріяни мрії.
Въ далекій чужини зійшлись мы случайно.

Ты лynesъ до сонця,—я все ще блукаю
Стернею пустої надії.
Нихто не вгадає, нихто не спытає,
Якъ важко... Та цыть!—мы чужии.
Ты лynesъ до сонця,—я все ще блукаю.

II.

Рояль рыдавъ... Якъ шумъ топиль,
Стогналы гостри звуки.

Я скривъ въ нидри пекучый биль
И зойкъ здавивъ роспуки.
А въ серцю грало пекло!...

Тужливый плывъ твій скорбный спивъ
Про ридни Кордильеры,
А я видъ горя скам'янивъ,
И, мовъ пташá безпере,
Дрожавъ на всьому тили.

Зи смуткомъ я згадавъ ти дни,
Яки проживъ зъ тобою.
„И що-жъ—пытавъ—робыть мени,
Якъ лышусь самотою?“
А серце ныло, ныло...

Якъ тая витка стята зъ пня,
Зив'яну зъ тугы й муки.
Повирь мени! одного дня
Не проживу розлуки...
Клянусь тобі, клянуся!

Рояль рыдавъ... Якъ той крышталь,
Дзвинки лылыся трели.
На грудь мою валывся жаль
И, мовъ гранитни скели,
Гнитывъ, гнитывъ до скону.

Я вийшовъ. Сумно, безъ жыття
Котывся Тыберъ-море,
Немовъ шептавъ: глузуй зъ чуття!
Втопы оттуть все горе;
Усе пусте, безъ цили...

III.

Тебе нема. Немовъ безъ струнъ бандура,
Въ оковахъ смутку я замеръ;

Душа болыть, а въ серци скорбъ понура
Квылыть: И що-жъ теперь?...

Тебе нема. Погаслы ясни зори,
Дорогу застелывъ туманъ,
А я прыставъ, якъ той пловецъ, на мори.
И де найты лыманъ?

Теба нема. Якъ груша писля тучи,
Стою обдертый зъ всихъ надій.
Я все втерявъ,—зберигъ одни болючи
Згадки колышнихъ мрій.

Тебе нема. Самотный я снуюся
Въ крузи холодной юрбы
И чую: швыдко въ яму повалюся
Видъ смутку и журбы.

Рымъ. IV. 1903.

Евгенъ Махдычевскій.

Въ долини поклонныкивъ Брами.

(Новеля зъ жыття индійского).

Є въ Индіи кусныкъ земли дуже хорошой.

Небо розгорнуло надъ нымъ свое чыстисеньке, сыне шатро, а горы замкнулы зъ усихъ сторинъ высоты, темнымы стинамы и острымы шпилями. Осивъ тутъ передъ викамы народецъ супокійный тай ставъ жыты въ простоти духа, виддавшысь праці.

Давно ще, колы тыраны катувалы людей, мала одна родына тутъ осисты. Стари вымерлы и лышылы недолиткивъ, що не знали говорыты навить. Зъ тыхъ дитей сей народецъ. Не знавъ винъ багато згукивъ, але за то заховався въ його молодій пам'яти переказъ, що є вельке Єство, Богъ. Де се Єство перебуває, якъ выглядає, зъ чого живе, и якъ дилає, никто не знавъ ничего про се сказаты.

Упочыталы рику, що плыла черезъ ихъ осилосты, якъ Бога. Бо вони пылы зъ іи русла и мылы въ іи водахъ свои диты й себе. А колы прыйшла весна, то рика набирала сылы и страшнымъ гукомъ лякала мешканцивъ. Однакъ не кинець на тимъ. Вода выступала зъ берегивъ, розливалась шыроко й далеко и забирала хаты, звирята й людей. Богъ забиравъ належну жертву.

Усе дрижало.

— Богъ гнивається на насъ!—говорылы зъ страхомъ стари люде, що досвидомъ выще стоялы, якъ иньши.

— Жертвуймо йому, що лишень найдорожчого маємо.

И згодылыся, на колы бы рика ще разъ выступыла зъ берегивъ, виддаты ій свои диты. Родычамъ жаль було, але мусилы сю жертву прынести, бо се була воля Божа. Неспокійно ждалы хвыли, колы ихъ Богъ знову прогнивається и зажадає страшнои жертвы.

Се забыло въ ныхъ всяке нижне почуттє.

Прийшовъ день жертвы и родычи цилувалы свои диты и, якъ каминне, кыдалы ихъ у воду. А вода рвала ихъ видъ берегивъ и несла на своїй шырокій и хвильючій груди у свить.

У такой часъ навидався до ныхъ якийсь чужынецъ. А що прыбувъ видъ полудня, де земля межувала зъ моремъ, отже назвалы його Сыномъ Моря, се е Маго. Винъ казавъ имъ побороты сылу рики.

Народецъ остовпивъ.

— Якъ-то маємо нашего Бога побороты!?—

Стари говорылы, що чужынецъ не визнає ихъ Бога и лякалыся новыхъ каръ видъ нього.

Маго гравъ на сопилци и чарувавъ своєю гроу усихъ. Народецъ любивъ прислухуватысь його писнямъ и охоче йшовъ за нымъ, колы винъ выбирався въ горы, звидкы голосъ розходывся тысячами видгоминивъ. Тутъ видламувалы скалы и спускалы надъ рику. И колы прийшла весна, вода лютылась ще гирше, але вже не выходыла по-за греблю, бо каминне було сыльнійше видъ неи.

Люды здывувалысь.

Сынъ Моря, се мабуť самъ Богъ!

Але винъ засміявся и сказавъ до ныхъ:

— Тоди й вы уси таки сами! И кождый зъ васъ Богъ! и чы-жъ не победиылы вы своимъ власнымъ розумомъ рики? Вы не знали лишень, що маєте таку сылу! Учитесь себе пизнаваты, то пизнаєте й самого Бога!

— А де-жъ винъ седыть?—пыталы.

Але Маго не видповивъ ничего, а тилько ставъ

ихъ учыты працюваты коло рилли. И бачылы, якъ зерно закопується, потому зеленіє трава, и жовтіє колось. Що-рана, и що-вечора бачылы росу, а де-колы дощъ. И прыйшли на те, що хто-сь мусыть и въ-гори сидиты, тай тымъ займатися, абы роса и дощъ у свій часть сплывали на землю и видсвижувалы прыроду.

Тамъ Богъ мешкає!

И колы разъ забракло вохкосты земли, догадалысь, що Богъ гнивається. Тоди прынесли Йому жертву зъ того, що зибралы зъ поля.

Устроилы вивтарь середъ поля и поклалы на ньому що найкращи овочи, тай запалылы. Огонь ныщывъ, що земля породыла, а дымъ пливъ у-гору, до Бога.

Мижъ тымъ долына ставала чымъ разъ кращою и прыемнійшою, хотя люде ще не й пизнали Того, Якому малы поклонятыся. Однакъ потреба пизнання найвыщого Ёства давалася у всихъ сыльно видчуваты и люде стари ходылы до чужынця зъ проханнемъ, щобы научывъ ихъ виддаваты честь Сотворытелеви.

— Зробы намъ образъ, щобъ мы пам'яталы Бога.—

Маго усмихнувся, бо подобалася йому проста душа народа и выризьбывъ зъ дерева статую, що була подибна до чоловіка, а представляты мала найвыще Ёство.

Стари занесли сей образъ Бога у шатро нове и назвалы його Домомъ Божымъ.

Видъ того дня сходылыся сюды виддаваты честь Богу и ниhto не пытавъ вже, хто є Богъ и де перебуає.

Незабаромъ стали вони образъ почитаты якъ-бы за самого Бога и прыносяты йому жертвы, абы прыподобатыся його сыли.

И замисць Сотворытелеви, поклонялыся сотворинню и понызылы честь Бога и повагу свою.

Зъ початку посмихувався вчытель ихъ, Маго, але було йому тои глупоты забагато и казавъ въ ночи шатро зъ идоломъ спалыты. И народецъ попавъ въ роспуку, бо Богъ ихъ згоривъ и не малы кому поклонятыся.

Цикавійши стали знову пытаты:

— Хто є Богъ и де винъ є?—

А Маго бувъ мудрый и видповивъ имъ:

— Гляньте на землю! Бачыте на ній дерева и кущи, иллі и цвѣты? Усе росте и цвѣте и бавыть насъ юею пышною красою. Звидкы се беретъся?—

Нихто не умивъ видповисты.

А Маго знову говорывъ:

— Невыдыма сыла поклыкуе все до жыття. Невыдымый хъ все окружае, пиддержуе и видсвижуе. Чы не задымитылы вы, якъ мыло, колы тепленькый витрець ювіе по лыци? Усе тоди виджывае и набирае сылы и юты и радистю наповняеться. То є той Воздухъ.

Народецъ ставъ называты ту незнакому сылу оздухомъ, а не знавъ тилько, якъ йому мавъ честь идаваты.

Сынъ Моря сказавъ тоди:

— Не пытайте им'я и не журиться тымъ, якъ винъ яглядае, а будьте добри и чысти серцемъ, якъ той оздухъ, що нымъ наповненный простиръ. Богъ самъ вась прыблызътыся и замешкае въ вась.

Народецъ не бувъ тымъ вдоволенный. Уперти стали юрикаты и неславыты чужынця. А одынъ выступывъ цверто зъ словамы погорды, бо не мигъ перенесты юго, що Маго не хотивъ выявыты свого знання, а кружавъ себе незвычайною таемнычостю. Винъ ставъ интуваты народецъ протывъ Сына Моря.

Народецъ называвъ його Зальми, се є дыкый. инъ уныкавъ товариства людей и незносывся ни зъ кымъ.

Се бувъ загорилый суперныкъ наукъ Сына Моря.

Одного дня з'явывся въ загороди його (а обійсте юго було видокремлене) страшный звиръ. Такого ще ихто на очи не бачывъ. Увесь покрытый жовтымы илдами, ходывъ по долини и нападавъ на людей и на ирять. А колы наився м'яса и напывся кровы, веривъ въ горы, звидкы прыйшовъ. Мешканци гадалы, о се найстарше зъ усихъ сотворинъ и стали й йому ерты прыносыты. Але вже не прыносылы въ жертву итей, а найкращыхъ дивчатъ, якихъ малы по хатахъ.

Маго зганывъ ихъ знову и казавъ узброитыся и выступыты проты ворога.

Сыльни взяли остри колы и каминня и выйшли до обійстя Зальми. А Зальми высміявъ ихъ и казавъ назадъ утикаты.

— Що будете слухаты якого-сь волоцюгу, що не людськымъ способомъ хоче васъ обманути? Винъ зъ тымъ звиромъ у спилци и поистъ васъ усихъ!—

Маго мовчавъ, хотя й кривда йому діялась. А народець нахмурывся и почавъ выявляты свое недовдоволенне.

Тымчасомъ лучылося таке, що маленький хлопчыкъ Зальми выбигъ за обійсте, а звирь, почувшы людську кровь, выйшовъ зъ лиса. Народець зъ страху кынувся втикаты, а звирь прыблизывся до хлопця и ставъ йому лице лызаты. Родычи заломылы руки.

— Загнула дытына!—гадалы въ души.

Тоди торохнувъ Маго звирюку по голови и вона покотылася въ ривъ и вытягла ноги. И хотя й змученый бувъ видъ удару, взявъ хлопця на руки и виддавъ його батькови и матери. А воны закрылы лица и не смылы поглянуты на освободытеля.

Колы народець таке побачывъ, хотивъ поклинъ виддаты Сынови Моря и заклыкавъ:

— Се не чоловікъ, а той, якому мы жытте свое завдячуемо! Винъ ворога не карає, а добро йому робыты! Прыйдимъ и поклонимся йому!—

И народець хыльвъ свои головы и виддававъ честь незнакомому добродієви—Сынови Моря.

Однакъ винъ застеригся и сказавъ:

— Я чоловікъ, якъ кождый зъ васъ. Колы я зробывъ добре, то лышень черезъ те, що внутришній голосъ мени такъ веливъ. Той самый голосъ, що до васъ теперь промовляє и каже вамъ мое дило похвалыты. Той самый голосъ, що повеливъ пожалыты Зальми. Той самый голосъ видзывається и у дытыны, бо и вона оказує мени таку саму прыхыльнисть. Се голосъ Того, що наповняє весь свить. Слухайте той голосъ и признайте и Того, хто говорыть. Чымъ бильше будете Його слухаты, тымъ блызше коло васъ Винъ буде!—

И воскликнувъ народъ:

— Теперъ знаемо, кого намъ почитаты и якъ намъ почитаты.

Той, що видъ насъ жертвъ бажає, є въ нашому серци, и не треба намъ ни образивъ, ни домивъ для тыхъ образивъ!—

И колы пизналы свого Бога, назwały його Брама, се є: той, видъ кого все походить.

Видъ тои хвыли почитавъ кождый великого Брамѹ, якъ и де хотивъ. Правдивый Богъ не жадавъ ніякои жертвы. А якъ тилько стали ревни слугы його видъ його имени промовляты, то й працю свою казали оплачуваты. И хто лучше оплативъ ту працю, тому оказувався Брама прыхильнійшымъ и ласкавійшымъ. Такимъ чыномъ настала рижныця мижъ людьмы.

Богдахъ Лепкий.

Гей чудови наши горы,
Гей чудова сторона!
Виджывае сердце хворе,
Обновляется душа.

И якъ ти орлы крылати,
Въ гору такъ думкы летять,
Въ голови, якъ диты въ хати,
Вдержатыся не хотять.

Лышъ женуть все выще, выще
На верхы и на шпыли,
Де чымъ-разъ до неба близче,
Чымъ-разъ дальше до земли.

Подорожний.

Глухе, бездушне отупинне
Напало землю. Квиты мруть,
Поля байдужно снигу ждуть,
А хмары высять, якъ каминне.

Часамы витерь надбижить
И сирымъ туманомъ повіе.
Село въ долини бованіе
И п'янымъ сномъ дримає-спыть.

Погасло свитло. Зачынылысь
Видъ зымна двери. Вирни псы
Въ соломѣ зъ ухама зарылысь,
Лышь блудъ блукає по межи.

Лышь стежкой по-пидъ плотамы
Йде голодъ—силъ що-ричный гистъ,
Держать въ рукахъ мужыцьку кистъ
И гризно зиркає очамы.

*Михаил Лисенковъ
приводитъ.*

О, писне народня, одна ты мене,
Лышъ одна ты мене не кыдаешъ,
И куды тилькы доля мене не жене
Ты за мною, якъ пташка, летаешъ.

Въ далекому краю, въ чужій сторони,
Въ часть безмовного, сирого суму,
Про степы и могылы спиваешъ мени,
Якъ украинський степъ, довгу думу.

Ты говоришъ: минулы козацьки часы,
Не минула козацькая слава.
То-жъ крипысь, не хылы до земли головы,
Твоя радисть—народня то справа.

То случается зновъ, що зневіра йидка,
Жаль до ридного свого народу,
На хвылыну до серця вкрадешъ, якъ змія
Мижъ цвитучи грядкы огороду.

Якъ ангелъ до мене тоди ты идешъ,
Якъ той ангелъ наставникъ-хранитель
И якъ витку олывну, такъ звуки несешъ,
Щобы нымы мырь тихый творыты.

О, писне моя! Що найкращого є
Въ души—мысли народу мойого,
Въ твоихъ звукахъ, якъ въ арфи безсмертній,
жые,
Воскресенья чекаючи свого.

Чекаючи хвыли, якъ зъ людськихъ грудей
Понесеться велька, свобидна,
На жытте и на смерть попровадыть людей,
У жыттю и у смерти, все гідна.

О, писне народна! Одна ты мене,
Лышь одна ты мене не кыдаешъ,
И куды тилькы доля мене не жене,
Ты за мною, якъ пташка, литаешъ.

Помежы намы море сыне
Шумыть бездонне,
По нимъ, якъ лодка, думка лыне
И въ хвыляхъ тоне,
Надъ нымъ, якъ чайка, жаль литае
И била туга—
Була для серця мого раемъ,
Не буде друга.

Була для серця мого раемъ,
Рожевымъ цвитомъ,
Що десь далеко процвитае
За нашимъ свитомъ,
За тымъ буденнымъ свитомъ сирымъ
Въ чудовимъ краю.
Тому такъ дуже, такъ безъ мира
Тебе кохаю.

И хотъ никола,—ахъ, никола
До того краю,
Ни по неволи, ни по воли
Не завытаю,
Тебе не стрину и не побачу,
Даремна воля—
Тымъ бильше люблю, чымъ бильше трачу,
Така вже доля.

Помежы намы море сыне
Шумыть бездонне,
По нимъ, якъ лодка, думка лыне
И въ хвыляхъ тоне,
Надъ нымъ, якъ чайка, жаль летае
И била туга—
Була для серця мого раемъ,
Не буде друга.

На чужыни.

Часѣмъ бувае на чужыни
Мени прысняться горы сыни,
Лисы зелени, нывы срибни
И люды щыри, непидхлибни,
Прыхильни серцемъ и свои—
Прысняться иноди мени.

Иду я полемъ. Мерехтыть
Одъ сонця воздухъ. Ажъ горыть
Макъ межы збжемъ. Жито спіе,
Пшениця злегка половіе
И хылыть колось до земли,
Немовъ вклоняється мени,

Немовъ говорыть: „Тиштесь, люде!
Ось незабаромъ жныво буде,
Гаряче жныво, часъ заплаты.
Остриць серпы! Пора початы!
Хто сіявъ—той буде збыравъ...
А ты-жъ, небоже, де бувавъ?“

*

Де я бувавъ?

Охъ, не пытайте.

И не пытайте и не лайте,
Дивиться, сывіе волосся
И не въ добри мени жылося
Въ чужимъ краю.

Кождиське слово,
Що помижъ вамы гомонило,
И кожну гадку, кожне дило
Я чувъ и переживъ наново
У самоти.

Я тишивсь зъ вамы,
Я плакавъ сердцемъ, не сльозамы
Надъ вашимъ горемъ,

Я тремтивъ,
Колы почувъ, що вражий гнивъ
Несеться бурею надъ вамы.
Я очи закрывавъ руками,
Пытаючыся самъ себе:
Хто и колы ихъ проведе
На праву путь?

Якъ разъ одень
Я васъ забувъ—„нехай забвенъ
Буду во викъ!“

И хай будуть
Слова мои забути вамы...

ОГЛАВЪ.

Сторинки.

Осыпъ Маковой—„Оклыкы“ (вириш):	
Здавалось, я вогонь найшовъ	3
И самъ не знаю, де и якъ	—
Отъ гадка—мудра-жъ бо яка!	4
Ото стрилецъ! Чого стоишъ	—
Сніялися панны не разъ	—
Нурця давайте, допоможить!	5
Отакъ живешъ ты день за днемъ	—
Охъ, радуйся, душе моя	—
Надлетила тыха мрія	6
Ты—якъ сонъ, ты—якъ тыха весняная казочка	7
Не спивайте вже мени	8
Думка (Десь-то я замокъ колысь)	9
Ой, браття, мы вже втомлени	10
Петро Карманьський—„Маты“ (вириш)	11
„ —„Бурлацька“ (вириш)	12
Марія Максименкова—„Дви згадки“: I. Галя	14
„ II. Орыся	31
Вороньківський—„Що у поли могылонька“ (вириш)	43
Панась Мырний—„Сумна спогадка“	44
Сергій Павленко—Вириш: „Дарма!“	59
„ —„Зимньон ночі“	—
„ —„Наче навижена“	60
Микола Чернявський—Вириш: „Коженъ зъ насъ свои кохає“	61
„ —„Лилея“	—
„ —„Колы злита въ крайну мрій“	62
„ —„Тыхо-тыхо, непомитно“	—
Любовъ Яновська—„Лисничий“	64

Иванъ Франко—„Якъ бы ты знавъ!“ (вириш)	91
Модестъ Левицький—„Манà“ (оповиданне)	93
В. Ткаченко— <i>Вириш</i> : „Сныться мени“...	104
— „Порада“	106
Грыцько Коваленко—„Сумне оповидання“	108
Остапъ Луцький—„Жытте—се вичный жалъ и вична туга“ (вириш)	121
Ольга Кобылянська—„Думы Старого“	122
Романъ Гордынський — „Беризка молыть дуба могутнього“ (вириш)	133
Днипрова Чайка—„За душу“	134
— „Таємниця“	139
— „Собака“	143
Л. Гротъ— <i>Вириш</i> : „Мои писни та думы“	148
— „Хотивъ бы я, що-бъ вы згадали“	—
Наталка Полтавка—„Льоторея алегри“ (малюнокъ)	149
Ол. Олесь—„Зъ писень молодосты“ (вириш):	
— „Парубоцьки лита—то бурхливый потокъ“	153
— „Хай вона грає, танцює, спиває“	154
С. Волохъ—„У шкальни“	156
Борысь Гринчѣнко— <i>Вириш</i> : „Гнитють щочасни про хлибъ той клопоты“	169
— „Въ давно нерозгортаній кнызи“	170
Надія Кибальчичъ—„Засуджени“	171
Мыкола Вороний—„Сонъ въ ничъ пидъ 26 лютого“ (вириш)	179
О. Плющъ—„Запыскы недужои людыны“	182
Мыхайло Лозынський—„Розвіяни мріи“ (фрагменты)	203
Гнатъ Хоткевичъ—„Жытеви аналогіи“	206
Богданъ Лепкий—„Глыбокимъ, тихымъ вснуло сномъ“ (вириш)	223
Днипровка Чайка—„Билый чортъ“	224
Марія Колцунякъ—„Строфы“	228
Надія Кибальчичъ— <i>Вириш</i> : „Фантазія“ — (Смертью повыта пивденна краина!)	230
— „На Днипри“ (Немовъ підійма- лась проминясти зори)	231
— „Те слово велике, — о, дуже велике!“	—

Надія Кибальчичъ — „Голосы“	232
„ . . . — „Слухатъ здалеку, якъ инши спивають“	—
„ . . . — „Уривокъ“ (Душно... ни руху...)	233
„ . . . — „Переспивъ“ (Дивылося небо у тыхее море)	234
Одарка Романова — „Очи Медузы“	235
Остапъ Луцький — <i>Вирши</i> : „Середъ ланивъ широ- кихъ, нывъ зеленихъ“	240
„ . . . — „Колы-сь бувало“	—
Стефанъ Пятка — „Кытайська яблунька“	242
Петро Карманський — „До Г. М., артистки зъ Мексыкы“ (<i>вирш.</i>)	251
Евгенъ Мандычевський — „Въ долини поклонныкивъ Брамы (Новеля зъ жыття индійского)	254
Богданъ Лепкий — <i>Вирши</i> : „Гей, чудовы наши горы“	260
„ . . . „Подорожний“	261
„ . . . „Мыколи Лисенкови“	262
„ . . . „Помежы намы море сыне“	263
„ . . . „На чужини“	264

7

VI

